

mam alijs obligatam, non potest lege compelli ad petendam vindictam: sed tamen poterit compelli ex debito honestatis & morali. Hęc est sententia D. Thom. infr. quaest. 80. & quaest. 108. articul. 2. Et sic conciliatur Diu. Thom. cum alijs locis allegatis pro sententia Caietan. imò ipse Diu. Thom. sese conciliat ad hunc modum in allegato articul. 2. ad primum. Hinc colligitur manifestè responsio ad argumentum factum in principio. Dicimus enim quòd iustitia vindicativa propriè loquendo non est iustitia Cardinalis & perfecta, quæ diuiditur in hac diuisione.

Ad argumentum verò, quo Magister Soto probat suam sententiam, responderetur, deficere in multis. Etenim priuata persona, dum vindicatur, recipit æquale iniuriæ illatæ quantum licet per leges, non secus atque ipsa respublica: at in tantum deficit à ratione iustitiæ commutatiuæ talis petitio vindictæ, in quantum deficit ratio debiti legalis. Est simi-

A le in virtute, quæ dicitur gratitudo, quæ quidem licet interdum reddat pro beneficijs acceptis, nunquam tamen potest accedere ad rationem iustitiæ commutatiuæ: quia reddit æquale non ex debito legali; sed morali. Vt autem bene dicit Cicero, quòd in beneficio, gratia: in iniuria, ultio nominatur. Atque adeo, qui petit vindictam, licet reddat par ei, qui intulit iniuriam, non tamen reddit per commutationem: quia non ex debito legali. Caietan. in hoc art. 3. super D. Tho. dicit iustitiam commutatiuam esse speciem specialissimam, quo loco melius sentit quàm in 3. parte loco citato.

B Circa solutionem ad primum in art. 4. solet disputari. Vtrum iustitia commutatiua reperiatur in Deo: sed hæc quaestio pertinet ad primam partem quaestio. 21. articul. 1. In præsentia siquidem solum disputamus de iustitia hominum ad alios homines.

PRÆAMBVLVM DE DOMINIO.

Ad Quaestionem sexagesimam secundam.

A NTEQVAM tractatum valde necessarium de restitutione aggre- diamur, necesse est, vt de dominio prius differamus. Et enim in diffinitione restitutionis ponitur dominium. Vt patet ex articulo primo huius quaestionis. Et quidem Di. Thom. agit de dominio infrà quaestio. 66. articul. 1. & 2. breuiter quidem, & occasione tractatus de furto. Item etiam alia consideratione agit de dominio in prima parte quest. 96. per totam, scilicet, quatenus primo homini competeat vniuersale dominium. Doctores Theologi agunt de dominio in 4. sentent. distinct. 15. Iuris periti: Instituta de rerum diuisione. & ff. de acquirendo rerum dominio, & acquirenda rerum diuisione, & in titulo de vsu & vsufructus. Et Gerson tractatu de potestate ecclesiastica consideratione 13. & in libr. de vita spiritali lectio. 3. Item quidam Conradus presbyter. in libr. de contractibus tractatu. 1. & Ioan. de Medina tractatu de restitutione. q. 1. Magister Soto lib. 4. de Iustitia. statim in principio.

Quinque quaestiones principales sunt hęc à nobis differenda.

QVÆSTIO PRIMA.

Quidnam sit dominium?

P R o cuius intelligentia ante omnia operapretium est obseruare id quod attinet ad quid nominis dominij. Est enim vocabulum Latinum quod saepe inuenitur in Sacris literis & prophanis: quamuis non sit voca-

A bulum Ciceronianum: sed pro dominio, vtitur hoc vocabulo, mancipium, & hoc vocabulo, nexus. Vt patet 7. epistolarum ad Atticum, vbi ait: Attice scribis te esse proprium mancipio & nexu: meum autem esse vsu & fructu. Ecce vbi Cicero statuit idem esse dominium quod nos dicimus mancipium & nexus. Item mancipare apud Lucam idem est, quod transferre dominium, & mancipatio idem, quod translatio dominij.

B Secundo notandum est dominij vocabulum dupliciter vsurpari. Vno modo in ampla quadam significatione, quatenus dicit ordinem, & respectum ad rem quomodocunque possessam vel habitam siue superiorem siue inferiorem: siue res illa sit pars naturalis nobis, siue pars possessionis vel hereditatis, siue sit aliquod bonum commune, siue priuatum, & in hac ampla significatione dicuntur Reges dominari rebus publicis, & ciues dicuntur dominari vjjs publicis, & fluminibus, ac montibus. Patres etiam isto modo dicuntur dominari filijs, imò etiam seruus hac significatione habet quoddam dominium erga herum suum, scilicet, ius vt sustentetur ab illo: & filij habent hoc ius erga parentes: & ciues habent ius incedendi per viam publicam. Secundo modo accipitur dominium magis strictè & propriè, prout dicit ordinem & rationem iuris ad rem inferiorem quæ ordinatur ad commodum illius, qui dicitur Dominus. Hoc modo Arist. lib. 5. Ethicorum cap. 9. distinguit ius dominatiuum, siue herile ab omnibus alijs speciebus iuris. Et dixit quòd solum ius, quod habet herus respectu serui, est dominatiuum. In hac acceptione Reges non sunt Domini regnorum: neque parentes filiorum. Reges enim gubernare debent rempublicam propter bonum reipublicæ: & patres educare filios propter fi-

liorum

liorum commodum. At herus habet ius ordinandi seruum ad proprium commodum ipsius heri. Quapropter Cicero eos qui dominantur rerum publicarum, appellat Tyrannos. Et in hac doctrina principum magistri, & pædagogi deberent eos educare.

Iam verò dicendum est de diffinitione quid rei. Necessè est autem duplicem diffinitionem assignare iuxta duplicem acceptionem dominij præfatam. Prima sit: dominium est facultas propria vtendi rei in omnes vsus lege permissos. Altera definitio addit supra dictam hæc verba, referendo rem ipsam in proprium commodum. In istis diffinitionibus ponitur facultas tanquam genus, & est idem, quod potestas legitima & iuridica quæ secundum leges & iura habetur. Propria verò ponitur tanquam differentia, quæ distinguit dominium à possessione: quia aliquis potest habere possessionem & non proprietatem nec dominium vtendi rei in omnes vsus: ponitur, vt distinguatur dominium ab vsu fructu. Quia in eo, qui solum habet vsu fructum, non est potestas ad vtendum substantia rei propriè loquendo: quia nõ potest alienari ab vsu fructuario. Ceterum, lege permissos, non ponitur ad aliquid excludendum quod per priores particulas non sit excludendum. Nam vsus, qui non est lege permissus, non est vsus, sed abusus: & facultas ad vsu non permissum lege, non dicitur propriè facultas, quæ debet esse iuridica, imò nec est potestas moraliter loquendo. Nam moraliter loquendo, id possumus quòd iure possumus. Ponitur ergo illa particula (lege permissos) explicationis gratia potiùs, quàm necessitatis. Ceterum quod in posteriori diffinitione additur (referendo rem in proprium commodum) necessarium fuit, vt distingueretur dominium strictè dictum à dominio in ampla significatione. Nam dominium strictè dictum, est ius tantum respectu rerum inferiorum ipsi domino, v. g. respectu serui, vineæ; & domus: quæ sunt propter dominum.

Deinde aduertendum est quòd iuxta prædictam duplicem acceptionem & definitionem dominij, poterunt reconciliari doctores differentes de dominio. Quidam enim considerantes dominium in priori acceptione: definiunt illud priori modo. Alij verò, inter quos est Magister Soto vbi supra, definiunt posteriori modo. Nobis tamen necessarium visum fuit, vtraque acceptionem & diffinitionem proponere. Et ratio est quia dominium vt pertinet ad præsentem disputationem de restitutione, non solum accipitur strictè, sed etiam generali, & ampla significatione secundum quam accipitur in diffinitione restitutionis. Qui enim læsit alterum in re cuius erat dominus secundum amplam significationem dominij: tenetur nihilominus illi restituere. Comparantur itaque istæ duæ diffinitiones inter se, sicut superius & inferius, quasi homo, & animal. Sed contra vtramq; diffinitionem arguitur. Primò de bonis primogenituræ, quæ Hispanè dicitur (*mayorazgo*) primogenitus est dominus illorum bonorum. Et tamen non habet facultatem expendendi in omnes vsus, ergo, &c. Confirmatur. Pupillus quandiu sub tutoribus est: est verus dominus hæreditatis, & non habet facultatem expendendi aliqua bona per seipsum: iuxta illud ad Galatas 4. Nihil differt à seruo, cum sit dominus omnium.

Secundò arguitur. Qui habent Ecclesiastica beneficia, quales sunt parochi & Episcopi, habent dominium beneficiorum, & non possunt vendere beneficia, neque super illis ponere pensionem aut censum, ergo.

Ad primum argumentum, non desunt qui ne-

gāt primogenitos esse veros dominos: sed solum esse sicut usufructuarios primogenituræ. Opposita tamen sententia tenenda est. Et ratio est manifesta, quia illa bona habent aliquem verum dominum, non enim sunt Regis vel communitatis, sed non est alius, qui possit assignari nisi primogenitus, ergo. Confirmatur. Quia si quis illa bona retineat, tenetur restituere ipsi primogenito, ergo est verè dominus.

Ad duo argumenta ergo respondetur. Ad primum, quòd primogenitus & pupillus habent verum dominium, tamen impeditum lege iustissima & convenientissima ad conseruationem Reipublicæ in splendore & potentia.

Ad secundum respondetur eodem modo pronunc, etenim lege diuina impeditur emptio vel venditio beneficiorum ecclesiasticorum. Ceterum, An præter vitium simoniæ, quod committitur cum quis intendit vendere beneficium, sit etiam translatio beneficij impedita iure diuino & naturali, an solum Ecclesiastico: disputatio est inter Theologos, cuius diffinitio non est præsentis loci. Vtraq; tamen pars est probabilis vt in altero tractatu de partibus potentialibus iustitiæ, vira comite ostendemus.

Deinde explicanda à nobis consequenter sunt quædam vocabula: quæ magnam habent cum dominio coniunctionem & affinitatem. Verbi gratia titulus, possessio, vsus, & vsus fructus. Titulus quidè est principium & veluti causa efficiens moralis dominij. Verbi gratia. Electio est titulus principatus, vel episcopatus &c. Emptio verò est titulus dominij rei emptæ; possessio est detentio voluntaria. Vel si vis definitionem formalem, est ius quod causatur ex detentione voluntaria per actum corporalem iuris adminiculo interueniente. Voluntaria, quoniam per liberum arbitrium homo possidet. Sed quia voluntas nisi manifestetur exterius, non sufficit ad possessionem, propterea additur, per actum corporalem explicatiuum voluntatis. Quemadmodum in possessione domus acquirèda solent homines claudere & recludere fores. Postrema particula distinguit possessionem ab iniquis detentionibus. Fur enim & latro non dicuntur possidere, quæ detinent. Quapropter à iuris peritis vocantur Detentores. Deinde vsus fructus, & vsus accipiuntur propriè. Et hoc modo dicuntur de illis rebus quæ vnico actu, & vsu consumuntur: cuiusmodi sunt omnia comestibilia & potabilia. Et sic diffinitur vsus, quòd sit ius alienis rebus vtendi salua earum substantia. Vsus fructus verò diffinitur, quòd sit ius alienis rebus fruendi, salua eorum substantia. V. g. si quis habet facultatem à vero domino vescendi vuis ex vinea eius, non potest vendere vvas: sed tantum frui. Si tamen accipiamus, vsu & vsu fructum generali acceptione indifferens est ad res illas siue vsu consumantur siue non.

His præiactis. Dubium est solenne non solum inter Scholasticos, sed etiam inter summos Pontifices, vtrum vsus distinguatur à dominio. Ita videlicet, vt vsus possit esse apud vnum, & dominium apud alterum. In qua re habemus decretum Nicolai in capit. exit qui seminat de verborum significatione libro 6. Vbi contendit dominium & vsu res esse distinctas, ac proinde quòd fratres Minores Diui Francisci (ait) habent verum vsu rerum, non tamen dominium: sed dominium illarum rerum, quibus vtuntur, residere apud summum Pontificem, etiam vsu consumptibilium, vt potabilium. Ac proinde quotidie sunt conuiuæ summi Pontificis apud quem est dominium. Huic decisioni subscribit Cle-

mens V. in Clementina exiui de paradiso de verborum significatione. Contrarium videtur sentire Ioan. XXII. in extrauaganti. Ad conditorem de verborum significatione. Et quod fratres Minores habent in communi dominium rerum quibus vtuntur. Item in extrauaganti. Quia quorundam. Idem ait, Quod si quis contra id definire ausus fuerit, tanquam contumax Romanæ Ecclesiæ habeatur. Et propterea Diu. Thomas quæst. 78. articulo. 1. Idem videtur sentire, scilicet, quod vsus non distinguitur à dominio in ijs, quæ vsu consumuntur. Idem sentit Syluester in verbo, dominium §. tertio. Ratione verò arguitur pro ista sententia vsus est ius vtendi rebus, salua earum substantia, sed impossibile est, quod aliquis vtatur rebus, quæ vnico actu consumuntur, salua illarum substantia, ergo saltem in huiusmodi non distinguitur vsus à Dominio. Et confirmatur. Quoniam actus dominij in huiusmodi rebus est consumptio ipsarum, ergo vsus illarum non distinguitur à dominio.

Pro huius difficultatis intelligentia norandum est, quod vsus rerum vsu consumptibilium potest dupliciter considerari. Vno modo per modum habitus, & est ius vtendi huiusmodi rebus: & ita definitur apud Iuris peritos. Altero modo, vt est actus vtendi re. Et iste dicitur vsus facti: alter verò dicitur iuris vsus. Notandum est secundum, quod huiusmodi res vsu consumptibiles duplicem possunt habere vsus. Alterum proprium ipsarum rerum ex natura sua: sicut panis ex natura sua ordinatur, vt comedatur, vinum: vt bibatur. Alter vsus potest esse aduentitius, & quasi extraneus: ad quem ordinatur istæ res ex beneplacito hominum. Verbi gratia. Si quis vtatur pecunia ad ostentationem. Similiter etiam comestibilia, & alia huiusmodi possunt ad istum finem ordinari. His ita constitutis sit.

PRIMA CONCLUSIO.

Manifestum est, quod vsus rei, quæ non consumitur, vsu distinguitur à dominio. Verbi gratia. vsus domus locatæ est apud Petrum, dominium verò est apud Paulum. Sic etiam vsus, quo res consumptibilis non consumitur, distinguitur à dominio: quia ostentatio est vsus rei: & tamen ostentatione non consumitur panis nec vinum, nec carnes. Et idem huiusmodi vsus potest distingui à dominio. Atqui in hac conclusione non est difficultas.

SECUNDA CONCLUSIO.

Vsus rerum, quæ vsu proprio consumptibiles sunt, ac verò vsu extraneo non consumuntur: constat etiam, quod distinguitur à dominio hæc etiam est manifesta.

TERTIA CONCLUSIO.

Vsus proprius in habitu, qui dicitur vsus iuris, distinguitur à Dominio. V. g. Si Petrus concedat Paulo, vt possit vesci cum voluerit, fructibus vineæ suæ, certè dominium manet apud Petrum etiam fructuum, ius autem vtendi illis manet apud Paulum. Probatur primò. Quoniam Deut. c. 23. Concedebatur vnique facultas ingrediendi vineam & vescendi viuis: & tamen dominium vuarum erat apud dominum vineæ. Similiter in Actibus Apostolorum legimus cap. 2. quod erant illis omnia communia, & distributebatur vnique prout opus erat, & tamen dominium illarum rerum non erat

A penes singulos fideles. Item §. minus. Iustitia de vsu & habitatione, dicitur, quod potest quis habere vsus olerum, & florum pomerij, non tamen habere dominium, vt possit eas vendere, & alienare. Deinde probatur eadem conclusio. Dominium est ius, siue facultas propria vtendi re in omnem vsus: at verò vsus habitualis, siue vsus iuris proprium istarum rerum non est facultas vtendi illis in omnem vsus, ergo distinguitur à dominio.

B Præterea in extrema necessitate omnia sunt communia, etiam istæ res vsu consumptibiles, imo istæ maximè, & tamen non sunt communia quantum ad dominium: alias diues, qui non facit eleemosynam pauperi in extrema necessitate constituto, teneretur ad restitutionem. Quod est contra communem sententiam Theologorum su. q. 32. qui asserunt, quod solum tenetur ex charitate & misericordia dare illam eleemosynam. Deniq; singuli religiosi non habent dominium rerum, & habent vsus cibi, & potus, ergo distinguitur à dominio. Deinde sit

QVARTA CONCLUSIO.

C Vsus facti, siue vsus ipso actu, in istis rebus vsu consumptibilibus multò magis distinguitur à dominio, quàm vsus in habitu, siue vsus iuris: non tamen distinguitur à dominio, improprie dicto, quod aliàs dicitur dominium actuale.

D Pro cuius intelligentia est norandum, quod quemadmodum distinximus vsus in habitualem, & actualem, ita solet distingui dominium, in habituale & actuale taliter, vt habituale sit facultas illa propria vtendi rebus, actuale verò dominium iudicatur ipsum exercitium dominij. Sed est maxima differentia, quoniam vsus proprie est in actu ipso: in habitu verò improprie, & secundum quid. Dominium autem vice versa, nam in actu non est proprie dominium: in habitu verò est proprie dominium quoniam est ipsa facultas, siue potestas essentialiter. At verò dominium in actu potius est effectus dominij, quàm ipsum dominium. Probatur igitur prima pars conclusionis, quoniam dominium per se loquendo est facultas. Vsus in habitu etiam est facultas: sed vsus in actu non est facultas, ergo multò magis distat à Dominio proprie dicto. Secunda verò pars conclusionis probatur, quoniam dominium in actu nihil aliud est, quàm effectus, & vsus dominij siue exerceatur à proprio domino, siue ab habente licentiam ab illo. Ergo vsus actualis istarum rerum non distinguitur à dominio improprie dicto. Per hanc doctrinam possunt conciliari dicta Pontificum locis citatis. Ita vt Ioannes XXII. intelligatur iuxta secundam partem huius conclusionis. Alij verò pontifices intelligantur iuxta priorem partem, & iuxta alias conclusiones.

E Ex dictis sequuntur tria corollaria. Primum est, quod fratres Minoritæ etiam in communi non habent dominium rerum etiam illarum, quæ vsu consumuntur: sed habent vsus iuris & vsus facti omnium rerum, quæ vsu illis conceduntur. Et si quæras, vbinam est dominium istarum rerum? Respondetur, quod illarum dominium est, vel apud summum Pontificem, vel apud illos qui elargiuntur fratribus illas tales res, eleemosynam; vel dicatur, quod est apud rempublicam donantem. Aliqui distinguunt dupliciter. Dicunt enim quod fratres minores tantum habent vsus facti. Item aiunt, quod dominium vsu consumptibilium rerum est apud summum Pontificem. Ita vt quotidie sint conuiuæ illius. At verò pecuniarum dominium, dicunt quod

est apud illos qui largiti sunt illas. Sed tamen istae duae differentiae, & distinctiones non bene à nobis intelliguntur. Primò quidem, quia usus iuris non repugnat paupertati Evangelicæ siue in particulari, siue in communi. Probat: nam singuli fratres aliarum regionum sunt verè, & propriè Evangelici pauperes non minùs, quàm fratres Minores, & tamen isti habent usum rerum, non solùm facti, sed etiam iuris. Ergo quòd communitas fratrum Minorum tum habeat usum iuris etiam per modum habitus, non repugnat paupertati illorum. Similiter non bene intelligitur distinctio pecuniarum ab alijs rebus usu consumptibilibus. Nam qua ratione cibi, & potus dominium est apud Pontificem, erit etiam & pecuniarum, & rursus qua ratione dominium pecuniarum dicitur manere apud eum, qui elargitus est: erit etiam dominium cibi & potus, donec consumantur. Quapropter nos non admittimus istas distinctiones. Sed vniuersaliter dicimus ipsos habere usum iuris & facti: dominium autem esse vel apud Pontificem, vel apud rempublicam, vel apud largitorem: ita quòd non est necessarium, quòd illa Minorum communitas habet aliquod dominium propriè dictum.

Secundum corollarium est, quòd non ea ratione negandum est esse dominium in ordine Minorum, quia non possint vendere res, quæ sibi conceduntur. Probat, nam quilibet religiosi aliarum religionum de facultate Prælati possunt vendere, & donare res sibi concessas ad quemlibet usum, & tamen non propterea sunt domini, ergo neque communitas fratrum Minorum erit domina illarum rerum, etiamsi possit eas vendere, vel donare de facultate vel summi Pontificis, vel dominorum, qui res illas concesserunt. Et quanuis illi non dicant expresse quòd fratres possint vendere: dicant tamen interpretatiuè. Deinde probatur, quia pauper qui est in extrema necessitate habet usum omnium rerum ad supplendam illam: ita vt possit vendere, & donare, & tamen non est dominus ipsarum rerum, ergo similiter potest esse eadem facultas in fratribus Minoribus. Ratio huius veritatis est, quia tam Prælati ipsius religionis, quàm tota communitas censentur merè dispensatores de voluntate dominorum, qui res illas concesserunt. Et quia facultas expendendi illa bona non est propria ipsius religionis: propterea non censetur esse ibi dominium, magis quàm in dispensatore famulo alicuius domini: qui liberam habet facultatem exponendi bona illius.

Tertium corollarium. Nullus religiosus cuiusvis religionis potest vendere vel alienare, quæ sibi conceduntur ad usum, etiam comestibilia absque licentiâ Prælati expressa vel interpretatiua ad iudicium boni viri.

Ad argumenta posita in principio patet ex doctrina conclusionum. Ad autoritatem Diui Thomæ respondetur quòd loquitur de distinctione dominij, & usus quantum ad hoc quòd seorsum non est pretio æstimabile dominium rerum quæ vnico actu & usu consumuntur.

D Vbitatur iam consequenter in hac quaestione de subiecto dominij, quodnam sit proprium subiectum dominij. Gerson & alij iuniores, vt refert Soto in lib. 4. de Iustitia & iure quæst. 1. art. 2. tenent quòd bruta inter se inuicem dominantur. Et probant argumento ducto à gruibus, & à leone, quæ quidem animalia videntur exercere dominium erga alia: leo siquidem fortissimus bestiarum, qui communiter dicitur Rex animantium. Id ipsum probatur ex Genes. c. 1. vbi herbe signantur in pa-

A bulum bestiarum, ac subinde illarum habent dominium. Alij verò distinguunt de dominio, quòd aliud sit naturale puta à natura inductum. Aliud verò regale. Et primum dominium constituunt in animalibus. Secundum verò in sola creatura rationali. Potest probari hæc opinio. Nam vt patet ex præcedentibus bruta habent suas leges naturæ, ergo habent facultatem vtendi aliquibus rebus in vsu permisos à tali lege.

B Nihilominus pro huius intelligentia supponendum est, quòd subiectum est duplex, aliud in hæsiōnis, aliud verò denominationis. Verbi gratia. Crispitudo solis capillis in hæret: at verò denominat totum hominē. Similiter solet distingui subiectū duplex: aliud totale, vt compositum corporeum, aliud verò subiectum, vt quo, qualiter à Metaphysicis quæritur appellatur subiectum accidentium corporalium. Secundò, nota ex Diuo Thoma de potentia quæstione 7. artic. 1. ad quartum quòd dominium importat tria. Primò potentiam coercitiuam subditorum. Secundò ordinem ipsius dominij ad sibi subditos: qui ordo consequitur ad potentiam prædictam. Tertio connotat rationem termini ipsorum subditorum ad dominum, quatenus relatiuè consistunt in respiciendo se inuicem. Sit

PRIMA CONCLUSIO.

D Solus Deus est propriè perfectissimus Dominus earum, quibus vtitur, rerum. Probat, quia solus ipse est creator & gubernator omnium, ergo &c. Etenim quatenus creator est dominus totius entitatis, & cuiusvis actionis: & quatenus gubernator habet dirigere omnia ad finem. Vnde qua ratione creator est, omnia sibi subijcit: & qua ratione gubernator subijcit illa sibi tanquam vltimo fini. Vnde constituitur hoc discrimen inter dominium Dei, & hominum: quòd homo non est dominus naturæ, sed duntaxat vsus: Deus autem & naturæ & vsus. Hinc est, quòd Deus dicitur solus Dominus, non tantum, quia anonomasticè dominus est, sed quia solus ipse dominus est, naturæ rerum. Qua ratione in scriptura solet dici non solùm dominus, sed dominator Isaiæ 3. & 10.

SECUNDA CONCLUSIO.

E Angelus etiam est subiectum dominij. Probat, quia angelus intellectualis est, & liber, ergo dominus earum actionum, quæ subduntur propriè eius libertati. Vnde maximè dicitur sui compos. Quòd si quæras, vtrum angelus habeat dominium aliquarum rerum corporalium? Respondetur negatiuè, quia nullibi legimus dominium istud esse traditum angelis, & ratio cõgruit, quia angelus caret corpore, ergo incõgruenter dominaretur creaturæ corporali. Quòd si aliquando legimus in scriptura angelis fuisse traditam potestatem vtendi rebus corporeis. Apoc. 7. Quibus datum est nocere terræ, & mari, intelligendum est de vsu ministeriali & tanquam exequentes mādaturam domini, quod inuinitur ibi, Nolite, &c. Sic etiam mouet caelestia corpora. Sed contra hanc conclusionem arguitur. Nam angelus per naturam habet potestatem vtendi his rebus corporeis in quoscunque vsus lege permisos, ergo verè est dominus. Antecedens patet, quia habet virtutem naturalem transmutandi res istas, ergo multò magis illi conceditur vsus. Secundò, homo est dominus istarum rerum corporalium: quia conditus est ad imaginem, & similitudinem Dei, vt com-

muniter docet sancti: sed angelus potiori iure conditus est ad similitudinem Dei, ergo erit dominus sicut homo. Minor probatur. Quia angelus non solum imago dicitur, sed signaculum similitudinis Dei.

Ad primum argumentum respondetur, quod angelus solum habet usum istarum rerum corporaliū applicando actiua passiuū, non autem immediate transmutando res istas inferiores. Vnde Diu. Tho. 1. par. q. 110. art. 2. contra Platonem & Auicennam concludit quod solum composita corporalia sunt immediata causa transmutationis formalis istarum rerum, aut etiam Deus, qui est eminenter omnia etiam corporalia, nec sufficit quod angelus opere tur, ut potestas super gubernatiua potestatis inferioris. Nam ut respondet D. Tho. ibi art. 1. est solum potestas ministerialis.

Ad secundum respondetur. Primò quod potius inde sequitur oppositum, quia illo loco Deus uoluntariè tradidit dominium rerum corporaliū homini. Quare si angelus futurus esset dominus earundem rerum, dispensatione diuina illud fieret. Secundò respondetur, quod non solum tribuitur dominium homini, quia imago Dei, sed etiam, quia conditus ad similitudinem eius. Quod importat nomen ipsum, scilicet, ad imaginem, & similitudinem: per imaginem enim anima designatur. Et in eo, quod ait, ad similitudinem, significatur ipsum corpus. Ut intelligit Diuus Ambrosius de fide Orthodoxa cap. 8. Diuus Basilius aduersus Eunomium lib. 2. Greg. Nazianz. serm. de Epiphania.

TERTIA CONCLUSIO.

Solus homo est subiectum dominij propriè inter creaturas corporales. Hanc conclusionem probat Soto ubi supra quinque rationibus, quibus alias duas superaddimus, Prima est, quia ius, & iustum solum reperiuntur in brutis metaphoricè, & non propriè, ergo dominium verum, & proprium non erit in illis. Cōsequentiā patet, quia dominium idem est quod ius, aut facultas utendi re. Secundò. Nam si alia animantia iure naturæ haberent dominium proprium istarum rerum, iniuste subijceretur dominio hominis: quod est contra illud Psalm. 8. Omnia subiecisti sub pedibus, &c. & Genes. 1. Dominamini piscibus maris, & bestiis terræ. Nihil tamen inconuenit ecedere dominium impropriū in brutis, sicut concedimus ius, aut iustum secundum quid.

QUARTA CONCLUSIO.

Inter homines nullus est, qui non sit subiectum capax dominij propriè in quacunque sit ætate, seu statu, & conditione. Probat. Quia dominium competit homini eò quod rationalis est, hoc autem omni homini conuenit, ergo quod sit subiectum capax dominij. Maior ab omnibus admittitur. Ex quo sequitur primò, quod pueri nondum utentes ratione possunt habere verum dominium: quod non solum constat ex legibus ciuilibus, sed etiam ex Diuos Paul. ad Galat. 4. Quanto tempore hæres paruulus est nihil differt à seruo, cum sit dominus omnium. Secundò sequitur quod amentes etiam possunt verum dominium habere proprium. Quod patet, quia iure hæreditario succedunt parentibus. Verum est tamen quod amentes quibusdam dominij iuste priuantur: quia illa instituta sunt in bonum Reipublicæ, cui non possunt consulere earentes ra-

A tione. Tertio sequitur, quod amentia superueniens iuri in re, & dominio acquisito non priuat ipso facto tali dominio amentem, etiam si amentia fuerit perperua v. g. si quis electus Rex, aut institutus Episcopus postmodum incidat in amentiam Rex & Episcopus manet. Verum est tamen, quod illa dementia est sufficiens ratio, ut deponatur ames. Quare Caietanus opusculo de potestate Papæ cap. ultimo inter causas depositionis Pontificis, ultimam refert, si incidat in amentiam. Tunc, inquit, deponendus est. Quarto sequitur ex his quod dominium non consistit in usu rationis, aut libertatis actuali vel habituali, sed in natura rationali, cui tribuitur. Ex quo etiam sequitur, quod in definitione dominij facultas utendi, quæ ibi ponitur, non importat habilitatem, aut potentiam usus proximam, sed potentiam radicalem. Quod si obijcias contra, quia religiosi non sunt capaces dominij: & tamen habent rationalem naturam; Respondetur, quod ipsi abdicauerunt uoluntariè potestatem: & ius dominij: habent tamen radicalem potestatem: ut si mutent statum sint domini v. g. si fiant episcopi: erunt domini, ut quidam opinantur. Hactenus de subiecto totali. De subiecto uero formali sit

QUINTA CONCLUSIO.

Subiectum quo, aut ratio subiecti ipsius dominij, est in intellectus, simul & uoluntas libera. Probat. Nā facultas utendi re in quoscunque usus lege permittos radicatur simul in intellectu, & uoluntate libera, ergo. Antecedens patet, quia homo non dicitur sui cōpos neq; utens aliqua re, nisi quatenus est intelligens, & liberè uolens. Quod colligitur ex Diu. Thom. 1. 2. q. 1. art. 1. & 2. & quæst. 16. per totam. Quod si quæras in qua istarum potentiarum potissimum radicetur dominium? probabile est quod in intellectu: quia illa est potentia præstantior, & dirigens uoluntatem. Mea autem sententia, potissimum radicatur dominium in libertate uoluntatis: quia in ipsa completur facultas utendi rebus nobis subiectis. Vnde Diu. Thom. sequitur Damascenum 1. 2. quæstio. 1. articul. 1. potissimum reducit dominium hominis in liberum arbitrium. Vbi acutè Caietanus notat, quod actiones intellectus præuenientes uoluntatem, licet sint hominis secundum quod homo, non tamen sunt hominis secundum quod dominus suarum actionum.

SEXTA CONCLUSIO.

Subiectum inhaesionis dominij totale in nobis, mihi uero simile est, quod sit anima rationalis ut coniuncta corpori: subiectum autem totale denominationis erit ipsum compositum. Prima pars huius conclusionis probatur primò, quia dominium est ius, & facultas operatiua secundum rationem, & uoluntatem, ergo ibi subiectatur. Probat consequentiā, quia facultas intellectus & uoluntatis inhaeret vel uoluntati, vel intellectui, aut animæ. Ut patet in habitibus, qui dicuntur animæ facultates. Et confirmatur. Dominium quod habet homo suarum actionum, subiectatur in anima, ergo quodlibet dominium. Consequentiā patet à paritate rationis. Antecedens uero probatur. Nam tale dominium non potest esse accidens corporale: alias actiones spirituales animæ, quarum dominatur homo, subderentur accidenti corporis sibi inferioris. Secundò. Dominium est accidens conueniens homini secundum propriam dignitatem, qua distinguitur ab alijs ani-

mantibus,

mantibus, ergo illud est perfectio animæ: ac subinde animæ inhaeret. Sed contra. Nam sequeretur quod anima separata retineret dominium, quod habebat in corpore, quod est absurdum. Respondetur negando sequelam: quia ea facultas, ut dixi in conclusione, solum competit animæ ut coniuncta corpori. Quod si huius rationem exigas, ea est, quia dominium importat facultatem usus rei in propriam utilitatem. Hanc autem non potest habere anima separata ab istis rebus corporalibus. Et secundò, quia usus dominij est secundum leges, & qui exercetur medijs contractibus externis, ut venditione, emptione, aut alienatione: quæ nullatenus possunt conuenire animæ separata. Et tertio, quia anima separata non habet proportionem cum his rebus externis, ut de angelo diximus.

ULTIMA CONCLUSIO.

Dominium hoc non est relatio inhaerens animæ, sed quædam perfectio absoluta. Hoc dico contra quosdam tenentes dominium formaliter consistere in relatione. Imò quod sit respectus rationis. Contra quos arguitur primò. Quia facultas vtendi re in quoscunque usus, &c. non est relatio formaliter, sed potestas absoluta, ordinata ad actus reales. In hoc autem consistit ratio formalis dominij: siquidem est eius definitio, ergo non in relatione consistit. Secundò, dominium est ius: ius autem non est formaliter relatio, quia est obiectum iustitiæ: & insuper, quia est virtus executiua agentis. Tertio, quia dominium est perfectio animæ, & hominis dignitas, ergo non est relatio formaliter. Sed est argumentum. Nam Aristot. constituit dominium in prædicamento relationis, dicens, quod totum esse domini est ad seruam. Similiter D. Tho. de potentia quæstio. 10. ubi supra dicit, quod dominium formaliter importat præter potentiam, relationem quandam ad subditos. Quod confirmatur, quia dominium in Deo secundum sententiam Theologorum formaliter est relatio, imò respectus rationis. Respondetur nihilominus, quod Aristoteles ibi solum apponit exempla, ut explicet naturam relatiuorum, non verò determinat illa exempla in relatione formaliter contineri, alioquin scientia & scibile & caput in relatione consisterent. Et ad Diu. Thom. respondetur, quod se explicat, cum dicit quod dominium importat potentiam, & ad ipsam consequitur relationem. Ad confirmationem respondetur, quod licet dominium in Deo dicat respectum rationis: in nobis tamen est perfectio realis. Quemadmodum creator & gubernator in Deo de formali dicunt respectum rationis: in nobis autem gubernator, & productor, formaliter importat aliquid absolutum, & reale. Ad argumenta Gersonis in principio dubij facile patet solutio.

Dubium est aliud circa hoc ipsum, Vtrum solus intellectus, & voluntas sint radix totalis dominij an verò requiratur aliquid superadditum talibus potentijs, ut scientia fides aut charitas? Pars affirmatiua probatur. Nam Genesis 1. quando Deus concessit dominium omnium rerum primo parenti. Antea benedictionem illi contulit, quæ designabat aliquid superadditum pertinens ad ordinem gratiæ, ergo iste est titulus dominij, quod statim illi contulit. Circa hoc dubium fuit error Waldensium, qui dicebantur pauperes de Lugduno. Dicebant enim quod charitas, & gratia sunt, quæ constituunt hominem dominum rerum omnium. Hos sequitur Vvicleff: & eam sententiam tenuit Armachanus libro 10. de quaestionibus Armenorum capit. 2.

A & 4. Fuit secundus error & Hostiensis in capitulo super his de voto & voti redemptione qui dicit, quod titulus dominij est fides supernaturalis. Tertia sententia est Gersonis consideratione 13. & Conradus lib. 1. de contractibus c. 2. Isti tenent, gratiam & charitatem conferre homini dominium, quæ sublata, homo non habet dominium rerum externarum. Et vocant hoc dominium gratificatiuum. Pro decisione huius difficultatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

B Error est manifestus ponere charitatem & gratiam conferre dominium civile rerum externarum. Desinitur hæc conclusio contra Vvicleff. in Concilio Constantiensi Sessione 8. articulo 8. & 15. de qua vide Doctores quos adducit Waldensis in suo doctrinali antiquæ fidei capit. 81. Quod autem non sit dominium gratificatiuum, ut ponebant Gerson & Conradus, licet non sit certum secundum fidem, mihi tamen videtur sententia affinis sententiæ Vvicleff: siquidem dominium aliquando constituunt propter charitatem. Præterea. Nam sequeretur, quod si homo nõ scit se habere charitatem, non posset vti isto dominio: ac subinde sicut impossibile est cognoscere se esse in gratia, ita impossibile est cognoscere huiusmodi dominium, & per consequens homo non posset habere iustum, & liberum usum rerum: cum non sit certus an sint propriæ.

SECUNDA CONCLUSIO.

C Multò minùs fides confert dominium rerum corporalium. Hæc sententia est omnium doctorum Theologorum & Iurisperitorum, excepto Hostiensis. Probat. Nam tunc omnes Christiani & singuli haberent dominium omnium rerum externarum. Siquidem omnes habent fidem, & ita indiscriminatim quilibet posset vti rebus possessis ab alio domino. Secundò sequeretur, quod nullus infidelis haberet verum dominium: quandoquidem non habet titulum fidei veræ: & sic non essent Regna ante fidei susceptionem, contra illud Matth. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ Dei Deo.

D Ad argumentum quod erat Armachani respondetur, quod illa benedictio non erat collatio alicuius doni supernaturalis, quia etiam reliqua animæ benedicta sunt à domino: & præterea, sequeretur quod si conferretur homini dominium ex tali benedictione, quod etiam post peccatum, haberet totum illud dominium. Nam peccatum non tollit dominium, vide Magistrum Victoriam in relect. 1. de Indis. p. 1. & Caietan. infra quaestione. 66. Hæc de subiecto dominij, & de prima parte tractatus dicta sufficiant.

QVÆSTIO SECUNDA.

E Seu disputatio de dominio continet duas partes. In prima dicemus quotuplex sit dominium. In secunda verò dicetur quanam sit materia dominij.

Circa primam partem est prima conclusio. Dominium sequentibus diuisionibus ab origine reperitur diuidendum esse. Prima sit dominium aliud diuinum aliud humanum: Diuinum dominium

in præsentia non dicitur id, quod est in Deo tanquam in subiecto: quoniam de hoc egimus in præcedenti quæstione. Neque pertinet ad nos: sed dicitur in præsentia dominium diuinum ab autore Deo, quod Deus concessit homini. Contra verò ius humanum dicitur id, quod homo homini concessit. Diuisum itaque huius diuisionis est dominium hominis.

Secunda diuisio est, qua diuiditur ius diuinum seu dominium diuinum in dominium quod pertinet ad naturæ ordinem: & dominium quod pertinet ad gratiæ ordinem. Exemplum primi est erga res naturales, v. g. ergo elementa, terram, fruges. Exemplum secundi in dominio quod habemus ad gloriam per gratiam & per sacramenta.

Tertia diuisio est in qua subdividitur rursus dominium diuinum pertinens ad naturæ ordinem in dominium naturale & dominium quod ex placito diuino superaddito naturæ habetur. Dominium naturale est illud, quod non solum habetur erga res naturales, verum habetur erga res naturales per inclinationem naturæ: quale est dominium erga elementa. Dominium verò quod habetur ex placito diuino superaddito naturæ est illud, quod licet sit erga res naturales, non tamen ex inclinatione naturæ. Exemplum est in dominio quod habuit Saul, & David in regno Israëlitico.

Quarta diuisio in qua diuiditur dominium diuinum pertinens ad ordinem gratiæ, quod erat secundum membrum secundæ diuisionis, in dominium quod est connaturale ipsi gratiæ, & sequitur ad naturam illius in omni tempore, & statum. Exemplum est in dominio quod habet homo ad beatitudinem per fidem, & per præcepta fidei, spei, & charitatis: & in dominium quod habetur ex placito, & institutione diuina superadditum gratiæ, cuiusmodi est dominium iurisdictionis spiritualis, quod habet Summus Pontifex in tota Ecclesia, quodque est dominium monarchiæ ex placito Christi superaddito gratiæ. Exemplum item est in dominio quod homo habet ad beatitudinem per præcepta sacramentorum, quæ sunt superaddita gratiæ, ex placito Christi. Et hoc secundum dominium dicit dominium positium: quod superuenit gratiæ per positionem, & institutionem diuinam. Hactenus diuisimus dominium diuinum.

Quinta diuisio est dominij humani in dominium erga res spirituales & coniunctas gratiæ, & erga res naturales corporales. Exemplum primi est in dominio Episcopatus, Decanatus, parochiæ, & aliorum beneficiorum spiritualium, quod dominium confert Summus Pontifex alijs hominibus. Exemplum secundi est in dominio Regis, & in dominio cuiuslibet alterius ciuis.

Vltimò Dominium erga res temporales, corporales & naturales, diuiditur in dominium, quod ex iure gentium habet ortum, & in dominium, quod habet ortum ex iure ciuili. Exemplum primi sit in dominio, quod habet homo erga seruum bello captum. Exemplum secundi. In dominio quod habet ciuis, substantiæ suæ respectu legum, & iuxta leges Regni. Probatum modò has omnes diuisiones esse legitimas: tum quia videre licet in illis omnibus conditiones quas Dialectici, & Metaphysici tribuunt bonis diuisionibus, tum maximè quoniam dominium, vt ostendimus quæst. præcedenti, est idem, quod ius formaliter loquendo. Ius autem vt ostendimus supra quæstione 57. articulo 5. 2. & 3. his diuisionibus diuiditur formaliter loquendo, & exactè, & perfectè, ergo dominium formaliter

A loquendo eisdem diuisionibus est diuidendum.

Sequitur primum corollarium. Perperam & sine arte Gerson, Conradus & alij iuniores, quos reprehendit Magister Soto libro 4. de iustitia, quæstione 2. art. 1. multiplicant innumeras species dominij sine arte. Nam multiplicatio specierum desumenda est à ratione formali, sed isti autores multiplicant species dominij per obiecta materialia ipsius dominij, ergo perperam, & sine arte multiplicant. Secundum corollarium: multò commodior, & aptior est hæc diuisio à nobis assignata, quàm diuisio assignata à Magistro Soto loco citato. Diuisio n. illius est: dominium est quadruplex, s. naturale, diuinum, humanum, quod oritur ex iure gentium, & humanum quod oritur ex iure ciuili. Probatum modò nostrum corollarium ostendendo commoditatem, quæ est in nostra diuisione, & incommoda, quæ sequuntur ex diuisione illius. Prima est. Nam ipse distinguit ius diuinum à iure naturali, cum tamen omne dominium naturale sit diuinum, scilicet, à Deo, vt autor est naturæ. Sed videtur Magister Soto excusari ab hac incommoditate: quoniam inquit, quòd omne dominium diuinum est positium dominium, quod non conuenit homini ex debito suæ naturæ, sed est ei superadditum diuinitus, & hoc distinguit contra naturale. Sed contra hanc excusationem est argumentum. Tota illa ratio, quam Magister tribuit dominio diuino positium, est communis dominio diuino spirituali, & connaturali gratiæ: cuiusmodi est dominium quod habemus per fidei & charitatis præcepta: sed tale dominium citra dubium distinguendum est à dominio, quod habetur per institutionem diuinam superadditam, non solum naturæ, verum & gratiæ: quod propriè loquendo dicendum est positium, ergo non excusatur ab incommoditate maxima.

Secunda commoditas in nostra diuisione, & incommoditas in diuisione Magistri est. Nos etenim sequendo nostram diuisionem facilius & commodius reducemus ad artem diuidendi illas innumeras species: quas multiplicant memorati autores, ergo nostra diuisio est melior. Probatum antecessè. Nam Magister Soto reducit dominium quod habuit Adam ad vescendum pomis ligni vitæ, quod illi autores vocabant originale, ad dominium diuinum positium. Item dominium beatificum, vt est dominium absoluendi, imò dominium quod habuit David in Regnum Israëliticum, reducit ad dominium diuinum positium: cum tamen reuera dominium illud Adæ pertineat ad ordinem naturæ: quemadmodum dominium quod habet homo in nostro statu præsentis ad vescendum pomis arborum quarumcumque. Rursus dominium beatificum per præcepta fidei alterius rationis est, vt iam nos aduertimus, à dominio quod habemus ab beatitudinem per præcepta sacramentorum. Ac demum dominium Regium quod habuit David, per se loquendo non pertinet ad ordinem supernaturalem, sed ad naturæ ordinem, sicut potentia visiva restituta cæco per miraculum, per se loquendo, naturalis potentia est: quauis per accidens habeat modum supernaturalem. Esset longum alias multiplicare commoditates.

Arguitur tamen contra huius conclusionis doctrinam. Genera dominiorum non differunt ratione autoris: sed omnia conueniant in vno & eodem autore, ergo. Antecessè probatur. Omnia in vniuersum iura, & dominia, siue naturalia, siue supernaturalia sunt à Deo autore, ergo. Propter hoc argumentum Magister Soto in 4. lib. de iustitia, quæ-

stione 2. articulo 1. ait, dominia non differre ratione autoris: sed ex eo potius, quod naturale dominium est naturae debitum, diuinum verò est superadditum naturae nostrae. Ceterum nostra sententia est asserenda: tum quoniam ius, quod est de ratione dominij, multiplicatur, & distinguitur formaliter in ratione autoris: tum etiam quoniam Magist. Soto non distinguit per suam illam rationem dominium humanum à naturali: siquidem dominium humanum, secundum naturam est, id est, non naturae superadditum.

Ad argumētum facile responderetur. Omnia dominia esse à Deo autore, qui est primò & per se dominus, sed non eodem ordine & modo. Diuinum siquidem dominium, siue naturale, siue supernaturale, est à Deo immediatè. Ceterum humanum dominium siue pertineat ad res supernaturales, siue ad naturales, est à Deo mediatè per hominis placitum & voluntatem. Rursus dominium diuinum aliud quidem est à Deo, vt autor est naturae, aliud verò ab eodem Deo, vt autor est gratiae. Haecenus de prima parte quaestionis huius. Pro secunda parte sit

PRIMA CONCLUSIO.

Vniuersalis. Cunctae res naturales homini inferiores, sunt materia dominij nostri, siue iure naturali siue humano: res verò supernaturales sunt etià materia dominij nostri iure diuino supernaturali, & iure humano pertinenti ad res spirituales. Haec conclusio non aliter probatur in praesenti, quàm exemplis allatis ex praecedenti diuisione. Naturae iure dominatur homo caelo, elementis, bestijs, &c. Humano verò iure appropriatae sunt vel applicatae his, vel illis hominibus in particulari, Vt Hispanis Hispania: & singulis ciuibus sua praedia. Item dominium supernaturale habet homo quatenus habet ius per opera meritoria ad beatitudinem. Et habet ius similiter ex dominio humano concesso per Pontificem, quicumque Episcopus ad gubernandam suam diocesim.

Sed circa hanc conclusionem superest disputatio magis in particulari, quanam res naturales & spirituales sint aut possint esse materia dominij? Vtrum homo, ipse, & libertas, & vita, & fama & honor, ac demum bona ipsa spiritualia. Circa hanc disputationem sit

SECUNDA CONCLUSIO.

Quantum ad libertatē. Seruitus vnus hominis, siue naturalis, siue legalis potest esse iusta, & sancta. Itaq; vnus homo potest iuste alteri dominari dominio naturali, & legali. Pro huius conclusionis intelligentia, notandum est quod seruitus est duplex: altera naturalis, altera legalis. Naturalis est cum vnus homo propter inopiam, & defectum rationis seipsum gubernare non potest, is enim naturae lege subiectus est alteri homini, qui consilio valeat ad eum gubernandum: sicuti pars sensitua in homine subiecta est lege naturae rationi. Verum est tamen quod inter huiusmodi homines rationis inopes sunt gradus. Alij siquidem sunt amentes omnino & rationis expertes: qualis natio fortè non est inuenta, sed falsò à nonnullis existimatum est, Indorum esse eiusmodi nationem. Alij verò ita sunt rationis inopes, vt quamuis non sint amentes, habeant tamen mores ferinos. Vt qui vescuntur humanis carnibus impunè, innocentes interficiunt. Eiusmodi sunt apud Indos, quidam qui dicuntur Canibales. Et hi secun-

dum aliquos possunt iuste debellari. De qua re a me late disputatum est supra quaest. 10. super artic. 10. dubio quarto. Ceterum non possunt in perpetuam seruitutem more mancipiorum redigi. Demum alij sunt, qui habent secundas prudentiae partes, vt videlicet qui sunt vt regantur ab alijs, quamuis non habeant primas partes, prudentiae, scilicet, vt per se sapiant, & seipsum gubernent. Omnes igitur hi seruire poterunt seruitute naturali. Verum est tamen, quod ista seruitus naturalis in rigore & proprietate non est appellanda seruitus. Quia seruitus propriè significat carentiam libertatis: qui autem seruiunt istam seruitutem, sunt omnino liberi. Tum etiam quia seruitus propriè loquendo significat malum, & incommodum eius, qui seruit, bonum autem, & commodum eius, qui dominatur, siquidem seruus quicquid est, domini est. Qui autem seruiunt istam seruitutem naturalem non propter dominorum commodum, sed propter suum commodum seruiunt. Et eadem ratione dominium naturale, quod respondet isti seruituti, non est propriè dicendum dominium, nisi in generali quadam significatione, & ampla acceptione. Altera seruitus est legalis, hoc est, quod per legem introducta est. Titulus autem legitimus, quo introducitur ista lex, est duplex. Alter quidem emptionis, & venditionis: potest siquidem vnus homo seipsum alteri, vendere: imò quandoque pater filium potest vendere. Alter titulus est introductus iure belli. Siquidem ij, qui bello capiuntur, iure gentium serui sunt eorum qui eos ceperunt. Imò inde serui appellati sunt: quia cum iuste possent interfici, seruantur tamen. Probatum conclusio quantum ad primam partem de seruitute naturali. Primò in sacris literis commendatur Melchisedech, qui erat Rex Salem: commendatur Ioseph praefectus toti Aegypto. Et in Deuter. Summus sacerdos constitutus est à Deo iudex vitae & mortis: & praecipitur filijs Israël, vt si velint aliquando eligere Regem, non eligant alienigenam, quimmo: & ipse Deus complures iudices, & Reges illis praefecit, vsque ad Christi tempora, quando iam per tyrannidem Romani Hebraeis dominabantur. Diuus Paulus item 1. ad Timoth. 2. ad Titum. 3. Et D. Petr. 1. Canonic. 2. dominium Regum approbant. Secundò probatur ratione. In statu innocentiae, si persequerentur uxores viris: filij parentibus: plebei principibus parerent hae seruitute, & seruirent: vt ostendit D. Thom. 1. parte, quaest. 96. artic. 4. ergo multò magis in statu naturae lapsae, vbi maior est rationis defectus. Confirmatur. Inter Angelos alij alijs dominantur, superiores, videlicet, inferioribus; ergo multò magis inter homines oportet, vt alij alijs dominantur. Quantum ad secundam partem patet eadem conclusio ex sacris literis. Exodi 21. Leuitic. 25. approbatur seruitus legalis. D. Paul. item 1. Corinth. 7. Coloss. 6. Titum. 3. 1. ad Timot. 6. & D. Petr. vbi supra, eandem seruitutem approbant. Approbatur item eadem seruitus multorum Conciliorum, & Pontificum decisionibus quas Gratianus cogit in vnum 12. quaest. 2. & in distinct. 1. cap. ius gentium, quod desumitur ex Isidoro lib. 7. Etymologiarum cap. 6. vbi dicitur captiuitas introducta iure gentium est. Probatum item eadem conclusio multorum Regum & Caesarum constitutionibus. Caesarum constitutiones habentur titulo de statu personarum, & titulo de iustitia & iure. ff. & Instit. de iure naturali gentium & ciuili. Regum verò constitutiones habentur in legibus cuiuscunque Regni.

Sed aduertendum est quod inter Christianos

nunquam ista seruitus potest superuenire Euangelio: & ita videtur receptum quasi iure gentium inter ipsos Christianos. Sed hinc ego excipio apostatas desertores totius Christianæ religionis. Hi enim iure belli, mea sententia, serui fiunt capientium: quamuis Euangelium & baptismum antea suscepissent. Et similiter excipiuntur iure communi, quod habetur in capit. ita quorundam. Et in cap. ad liberandam terram sanctam. de Iudæis. Illi qui merces prohibitas Sarracenis deferunt, & qui in piratarum Sarracenorum nauibus cupiditatis gratia versantur, etiam si Christiani sint. Vide quæ dixi in nostris commentarijs supra quæstione 40. dubio. 12. sic

TERTIA CONCLUSIO.

Solus Deus est dominus vitæ hominis: respública autem est custos vitæ ciuium: vnus quilibet autem ciuis est tutor, & custos vitæ propriæ. Idem intelligendum de membris corporis, & salute, & alijs pertinentibus ad naturæ bona. Explicatur conclusio. Sicut fieri potest, quod aliquis habeat dominium rerum pertinentium ad bona fortunæ: vt sunt agri, domus, & alius habeat vsum & vsum fructum: ita intelligendum est, quod Deus sibi retinet dominium vitæ nostræ, membrorum, & salutis: nobis verò concessit vsum & custodiam. Hæc conclusio est. D. Thomæ infra quæst. 64. artic. 5. ad primum, secundum & tertium. Et quæstio. 73. artic. 2. ad secundum. Caietan. infra quæstio. 73. artic. 2. & quæstio. 150. artic. 2. circa fin. & quæst. 154. artic. 6. Et Magistri Victorie in relectione de homicidio num. 23. quamuis solet citari tanquam autor oppositæ sententiæ, vt videtur insinuare ibi in citata relectione.

Probatür modò prima pars. Vita hominis regitur per liberum Dei arbitrium antecedens ipsam vitam: at eadem vita nostra antecedit dominium nostrum, tanquam fundamentum & origo illius, ergo solus Deus est dominus vitæ nostræ.

Secundò probatur. Vita nostra in præsentia aut sumitur pro anima qua ratione informat corpus: aut certè pro operatione animæ vegetatiuæ, quæ necessaria est ad derivendam animam in corpore: sed tam coniunctio animæ cum corpore, quam operatio animæ vegetatiuæ: non pendet à libero arbitrio humano, sed à solo diuino, ergo &c.

Tertio. Ingressus in hanc vitam, & transitus ex hac vita in aliam pendet ex solo arbitrio diuino, ergo est solus Deus dominus vitæ. Antecedens probatur. Solus Deus potest etiam innocentes pro voluntate sua interficere: nemo verò hominum potest quacunque de causa sibi mortem inferre, neque respública innocentes interficere, ergo solus Deus est Dominus vitæ, quia Dominus potest vti re in vsu alios consumendo rem ipsam.

Vltimò. Si fieri posset, quod is qui infert iniuriam alteri in vita, aut in membris, restitueret eam iniuriam reparando vitam aut membra, non posset vllò pacto qui læsus erat remittere restitutionem magis, quam cum habet ipsam vitam, aut membra non conseruare illa, ergo certissimum argumentum est, non esse hominem dominum vitæ aut membrorum.

Secunda pars probatur. Qui interficit ciuem, iniuriam infert, & respUBLICÆ, & ciui. Rursus ciuis, qui sibi ipsi mortem intulit, iniuriam fecit respUBLICÆ, ergo ipse non est Dominus: sed custos.

Vltimò probatur. Respública non potest ciuis cuiuscunque vitam periculo exponere nisi pro salute ipsius respUBLICÆ: neque ciuis item potest periculo propriam vitam exponere, nisi pro virtute colenda. v.g. pro amico, pro patria: ergo respública habet ius custodiendi vitam ciuium, sicut & ipsi ciues, & non absolutum dominium: & nota quod fat est ad hoc, vt homini sit facienda restitutio cum legitur in eadem vita, quod habeat tutelam, & custodiam vitæ ad vsu illius. Iam verò quod attinet ad famam & honorem: sic

QUARTA CONCLUSIO.

Homo est Dominus propriæ famæ & honoris. Hæc conclusio est D. Thom. infra quæstione 73. articulo 4. ad primum, & Magistri Soto libro 4. de iustitia, quæstio. 6. articulo 4. libro 5. de iustitia, quæst. 10. artic. 2. & in relect. de ratione tegendi & detegendi secretum, memb. 1. quæst. 3. & asseritur contra Caietan. infra quæst. 73. artic. 2. & in summa, verbo, Detractio. Probatür autem ratione. Homo est Dominus eorum quæ per arbitrij facultatem regit & gubernat, sed famam, & honorem homo gubernat per arbitrij facultatem, & Diu. Thom. asserit loco allegato, ergo est dominus famæ.

Secundò. Interdum homo iuste, & sanctè patitur propriæ famæ detrimentum, imò perdit eam seipsum infamans, ergo est dominus famæ, quia idcirco denegabamus homini propriæ vitæ dominium, quoniam nulla de causa poterat sibi mortem inferre, ergo si propriam famam ipse potest perdere, est dominus illius. Antecedens probatur. Si quispiam commiserit aliquod occultum crimen propter quod alius innocens torquetur: potest iuste reus, & nocens seipsum proderere, vt eruat innocentem à morte, ergo ipse seipsum infamat. Sed contra hanc conclusionem est argumentum Caietani. Fama cuiuscunque ciuis est bonum respUBLICÆ, & communitatis, ergo non ciuis, sed respública est domina famæ cuiuscunque ciuis. Miror non animaduertisse vicum aliàs eruditissimum, quod ista ratio pariter procedat ad probandum, quod ciuis quicunque non sit Dominus diuitiarum. Respondetur ergo ad argumentum, quod fama ciuis est quidem bonum respUBLICÆ: quemadmodum bonum partis est bonum totius, & debitum subinde ipsi respUBLICÆ per iustitiam legalem. Cæterum fama cuiuscunque ciuis est ipsiusmet ciuis tanquam bonum proprium ipsiusmet partis, ac subinde debitum illi ex iustitia commutatiua.

QUINTA CONCLUSIO.

Homo est dominus bonorum spiritualium. Pro cuius intelligentia notandum est spiritualia bona esse in duplici differentia. Quædam externa, quæ non faciunt ipsum habentem bonum. Cuiusmodi sunt iurisdictiones ecclesiasticæ ad determinandas causas spirituales: & similiter beneficia spiritualia, iura scilicet ad pereipiendas decimas pro officijs ecclesiasticis. Vt parochia, Episcopatus, Decanatus, &c. Alia verò bona sunt interna: quæ faciunt subiectum bonum. Vt gratia, & virtutes infusæ. De bonis primi generis probatur conclusio. Episcopus, & parochus potest abalienare à se iurisdictionem ecclesiasticam omnem, quam habet, & iura ad percipiendas decimas, si non vendendo, certè resignando in fauorem alicuius, & donando, ergo est domi-

nus, &c. Cæterum aduertendū est, quod cum dicitur Episcopus dominus beneficij spiritualis: dicitur dominus illius beneficij, quod sibi secundum iura retinet & possidet vt episcopatus. Similiter Pontifex summus sui Pontificatus, Decanatus, Non tamen est censendus dominus eorum beneficiorum, quæ secundum iura tenentur distribuere sic summus Pontifex non est dominus Episcopatus Salmantini, Episcopus autem Salmantinus est dominus sui Episcopatus, non autem decanatus, aut parochiæ, quam distribuit. De secundi generis bonis probatur conclusio. Primò, homo per facultatem liberi arbitrij (Deo auxiliante) per peculiare quoddam auxilium comparat sibi à Deo gratiam & reliquas virtutes infusas, ergo est dominus illarum.

Secundò. Si homo non esset dominus gratiæ & charitatis, sequeretur quod cum peccat peccatum furti, aut quodlibet aliud peccatum, committeret geminum peccatum: vnum furti contra proximum: alterum iniustitiæ contra propriam animam, & contra Deum, quia aufert vitam spirituales: & infert mortem, sicut si seipsum occideret, quod est falsum & contra omnium sententiam. Confirmatur. Si quis dum occidit proximum, consequenter occideret seipsum, citra dubium committeret geminum peccatum: alterum contra proximum: alterum contra charitatem propriam, ergo ad eundem modum esset in præsentia, si homo non esset dominus horum bonorum spiritualium, committeret semper duo peccata.

Vltimò probatur. Sequeretur ex opposita sententiâ, quod qui peccaret mortaliter, teneretur continuò ad pœnitendum sub præcepto: quod est falsum, vt ostenditur latius in materia de pœnitentiâ, ergo sequela probatur. Præceptum restituendi aliena, obligat statim, vt docet D. Thom. art. 8. q. 62. ergo si gratiæ, & reliquæ virtutes infusæ sunt alienæ; continuò tenebimur, postquam eas per iniuriam læserimus, restituere.

Libet in hoc loco contemplari diuinam charitatem, vitam siquidem nostram, vt paulò antea dicebamus, retinuit sibi tanquam verus dominus: vt nos iam vitam nostram, non quasi humanam; sed quasi rem diuinam procuraremus veluti depositarij & custodes illius. Contra verò, gratiam, & reliquas virtutes infusas, quæ sunt ordinis diuini, nobis concessit tanquam veris dominis: vt sic exæquaret humana diuinis, & vt tandem amicorum omnia essent communia, hominis scilicet & Dei. Sed quomodo fieri debeat restitutio, quando læditur homo in huiusmodi bonis siue diuinis siue humanis, dicendum erit infra quaestio. 62. articul. 2. Hic autem aduertendum est non esse certum quod asserit Magister Soto lib. 4. de Iustitiâ quaestio. 2. articul. 3. post tertiam cõclusionem, scilicet, quod nunquam Deus vsus fuerit absoluta potestate, quam habet erga vitam humanam. Oppositum enim colligo ex Deutero. 20. & Iosue 6. Vbi legimus Deum præcepisse filiis Israël, vt interficerent etiam innocentes quarundam gentium habitantium in terra promissionis, quod præceptum impleuerunt filij Israël: item lib. 1. Regum capit. 15. Præcepit Dominus Sauli, vt interficeret omnes Amalechitas etiam paruulos. Et 4. libr. Regum capit. 9. Præcepit Iehu, vt interficeret omnem domum Achab Regis, in cuius familia verosimile est fuisse aliquos paruulos innocentes. Et denique innocentem Iob percussit Dominus licet ministerio Satanæ in omnibus bonis, & eius filios interfecit. Ex quibus omnibus videtur colligi, quod sæpe Dominus vsus

fuerit absoluta potestate sua erga vitam & salutem hominum.

QUÆSTIO TERTIA.

De rerum diuisione.

A N T E omnia pro huius quaestiois intelligentia aduertendum est, quod ea quæ possunt diuidi & proprijs dominis adiudicari, sunt in triplici differentia. Quædam enim sunt principatus & iurisdictiones, quædam verò sunt personæ ipsæ: sicut in matrimonio vterque coniux alterius corporis potestatem accipit. Alia sunt possessiones, & diuitiæ, quæ appellari solent res, prout distinguuntur à personis. Verum est tamen quod etiam serui quamuis personæ sint, tamè in hoc tertio rerum genere continentur: propterea quod sunt partes possessionis & ad vendendum, & ad emendum habiles. Venduntur enim & emuntur.

PRIMA CONCLUSIO.

C Dominium esse cœpit simul cum homine: rerum autem diuisio non fuisse facta, si status innocentia perseverasset, sed cœpit rerum diuisio post peccatum, quando cœperunt homines multiplicari. Prima pars huius cõclusionis probatur: quoniam ratione liberi arbitrij debetur homini dominium. Inde enim factus est homo totius vniuersi dominus, ergo &c. Altera pars conclusionis est communis sententiâ Theologorū: sed diximus in illa particulariter de rerum diuisione, quoniam personarum & iurisdictionum diuisio non fuisse in statu innocentia. De qua re vide D. Thom. 1. parte, quaest. 69. artic. 3. & 4.

D Tertia denique pars conclusionis colligitur ex Genes. cap. 4. Vbi dicitur quod Abel pastor ouium obtulit Deo sacrificium de optimis primogenitis gregis sui. Ergo iam habebat rerum diuisionem propriam & distinctam à possessionibus. Cain fratris sui.

SECUNDA CONCLUSIO.

E Iurisdictiones omnes iam de facto applicatæ sunt proprijs dominis, personæ verò applicantur quantum ad ius coniugij, & consensum vtriusque coniugis. Ex quo etiam sequitur applicatio filiorum quantum ad ius patriam. Res autem non omnes sunt de facto applicatæ. Hęc cõclusio non tam probatione quam explicatione indiget. In prima parte conclusionis intēdimus, quod nemo hominum est in vniuersum qui non sit subditus alicui Principi, præter ipsos supremos Principes: qui soli Deo subijciuntur, iuxta illud Prouerb. capit. 21. Cor Regis in manu Domini, sicut diuisiones aquarum. Secunda pars conclusionis manifesta est ex ipsa ratione matrimonij requirentis consensum viri & feminae. Tertia denique pars manifestatur exemplis. Siquidem flumina & montes, & fera syluestres, & aues non sunt vniuersaliter applicatæ: ita vt ius piscandi, & venandi sit prohibitum. De qua re copiosius dicemus suo loco quaest. 92.

TERTIA CONCLUSIO.

Licita est rerum diuisio, & appropriatio, non solum pro laicis, verum etiam pro ecclesiasticis, & religiosis secundum illorum professionem. Hæc conclusio est contra quosdam Philosophos, scilicet, Platonem & Socratem: vt patet apud Platonem in Timæo, qui aiebat omnia esse debere communia, etiam vxores. Est etiam contra quosdam hæreticorum vocatos apostolicos, qui negabant esse licitum proprium aliquid possidere. Vt refert Augu. in lib. de hæresibus ad Quod vult Deum cap. 40. Et lib. 2. de gratia Christi cap. 11. & epist. 106. ait Pelagium in eodem fuisse errore. Hos sequuti sunt aliqui, qui dicebantur Pseudoapostoli, vt refert Alphonsus de Castro lib. 2. de hæresibus in verbo, apostolus, hæresi. 2. Alij verò hæretici fuerunt negantes licitum esse ecclesiasticis viris quidquam tanquam proprium possidere. Quorum meminit D. Augustin. lib. 2. de hæresibus cap. 50. Hos sequuti sunt postea Ioannes & Witleff. & Lutherus, & Rex Angliæ Henricus Octauus, quorum iussu Germaniæ, & Angliæ Ecclesiæ bonis suis sunt spoliatæ. Nostra tamen conclusio vniuersalis confessio est Ecclesiæ catholicæ. Et probatur. Nam ab antiquo Patriarchæ, & amici Dei Reges, & ciues Israëlitiçi populi semper possederunt proprium. Cæterum post Christi etiam aduentum nulla vnquam fuit necessitas ad salutem, vt qui conuerterentur ad fidem, abijcerent diuitias. Vt constat ex Actibus apostolicis, & Epistolis Pauli. Quinimo & Christus Dominus in communi collegio Apostolorum aliquid possedisse videtur. Quoniam Iudas loculos habes ea, quæ mittebatur, portabat. Hæc etiam conclusio definita est contra Pelagianos in concilio Palæstino, & contra Witleff, in concilio Constantiensi, quæstio. 8. Errore 10. & 36. & 39. in concil. item Tridentino in Decreto de regularib. sess. 25. capit. 3. vbi concedit sancta Synodus, omnibus monasterijs tam virorum, quam mulierum etiam mendicantium, exceptis domibus Sancti Francisci, quod bona immobilia possideant. Gratianus denique. 1. 2. quæst. 1. 2. 3. & 4. colligit in vnum, multa Conciliorum, & Pontificum, & Sanctorum patrum testimonia, quibus probat licitum esse ecclesiasticis proprium possidere. Videatur Diuus Thomas infra quæstio. 66. articul. 2. & Thomas Waldensis lib. 3. doctrinalis antiquæ fidei cap. 81. & Ioannes de Medina libr. de restitutione quæstio. 1. dub. 1. & Alphonsus à Castro, in verbo, Ecclesiast. hæresi. 4. & in verbo, paupertas. hæresi. 2. Soto lib. 4. de Iustitia. quæstio. 3. Vide Aristot. lib. secundo. Politicorum. à principio, & deinceps per multa capita differentem contra Socratem & Platonem. Et Aristotelem sequuti sunt omnes philosophi Peripaterici. Rationes autem pro ista conclusione sunt petendæ à D. Thoma, & cæteris autoribus locis allegatis: & nos dicemus pro conclusione sequenti, quæ quidem talis est.

QUARTA CONCLUSIO.

Iure positiuo humano introducta est iurisdictionum, & rerum diuisio: iure gentium quidem in communi iure autem civili in particulari. Explicatur hæc conclusio quantum ad secundam, & tertiam partem. Quia iure gentium introductum est, vt iurisdictiones, & res non sint communes omnibus: sed ius civile supra hoc ius addidit, quod hæc respublica sit huius principis, illa illius, Hispania

A Philippi, Gallia sui Regis, & quod hic ager sit huius ciuis, ille alterius. Prima pars probatur. Iure naturæ res omnes erant cõmunes. Similiter iurisdictiones, & principatus nemini erant adiudicati, & applicati, ergo solum ius positiuum applicuit.

Secundò ea, quæ iure naturæ constituta sunt, per se bona sunt, & illis opposita per se mala: sed iurisdictionum, & rerum appropriatio, & diuisio non sunt per se bona, nec communitio per se mala, ergo non iure naturæ, sed positiuo humano introducta sunt.

B Secunda pars probatur. Rerum diuisio, & appropriatio sequitur ex his principijs; Pacem esse retinendam in rebus publicis, agros esse colendos per consequentiam, quamuis non euentem, vsque adeo tamen apparentem, & probabilem, vt nemo sit hominum, qui eam negare possit. Ergo pertinet ad ius gentium. Consequentia ista simul cum antecedente patet ex dictis supra quæstio. 57. articul. 2. & 5.

C Tertia pars asseritur à Diuo Augustino tract. 6. super Ioannem, cuius verba allegat Diuus Thomas inf. quæst. 66. articul. 2. Ratione verò probatur. Ius civile illud est, quod sibi quisque populus, vel ciuitas constituit: colligens illud ex principijs naturalibus, sed per consequentiam tantum probabilem, non necessariam, sed iurisdictionem & rerum diuisio in particulari est huiusmodi, nec enim admodum necessarium erat, quod hic Rex huic reipublice, ille verò alteri præficeretur: aut quod hic ager huic homini, ille verò alteri applicaretur, ergo, &c. Confirmatur ex lege. 1. ff. de constitutionibus principum. Vbi dicitur quod respublica & ciuitas quælibet transtulit in Principem omnem suam potestatem: Vltimò probatur. Quoniam, vt ostendemus quæst. 5. de dominio. Per ius civile transferuntur quandoque dominia inuitis dominis: quandoque verò etiam volentibus dominis prohibentur transferri, ergo, &c.

D Sed contra tertiam conclusionem, ac subinde contra quartam arguitur primò. Quia Luca 14. inquit Christus qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus: sed esse discipulum Christi nihil aliud est, quam esse bonum Christianum, Ergo Christianus bonus non potest esse Dominus. Responderetur hunc locum habere duplicem intelligentiam. Prima est, si intelligatur de renuntiatione per affectionem prauam, & inordinatam erga res temporales, per quam anteponitur Christo possessio, & hæreditas. Secunda est, quod intelligatur de his, qui profitentur Euangelicam perfectionem. De monachis, videlicet, quibus non licet aliquid proprium in particulari possidere. Sed prior intelligentia videtur magis germana, & consona his quæ paulò antè præmiserat Christus, si quis venit ad me & non oderit patrem, & matrem, filios & vxorem adhuc, & animam suam, non potest meus esse discipulus. Quæ verba intelligenda sunt necessaridè de amore prauo & inordinato.

E Secundò arguitur, ex testimonio Diui Thom. infra quæst. 66. art. 1. dicentis, res exteriores, subiacere humanæ potestati, quantum ad vsum, soli autem diuinæ potestati, quantum ad naturam. Hinc arguitur ex eo quod dictum est supra, quod homo non est dominus vitæ suæ, quia licet habeat illius vsum & custodiam, non tamen potest eam sibi tollere. Sed Diuus Thomas dicit quod rerum omnium exteriorum tantum habet homo vsum & non potest naturam mutare, ergo. Responderetur D. Th. solum velle quod solus Deus potest naturam rerum

exteriorum omnibus modis mutare, creando, & in nihilum redigendo. Sed homo nihilominus potest in multos vsus, in omnes quidem lege permittos vti rebus externis: ita vt si animata sint possit eis vitam auferre: quod dominium non habet supra propriam vitam.

QUÆSTIO QUARTA.

De peculiari quorundam dominio.

A NTE disputationem hanc, vtrum aliquis homo sit totius orbis Dominus & Rex. Duo fundamēta præcienda sunt. Primum est. Nullus omnino princeps est dominus secundum proprietatē bonorum, quæ applicata sunt ciuibus. Hoc asseritur ab omnibus Theologis, philosophisque, & Iuris peritis, vno excepto Hostiensi, quem reprehendit merito Magister Soto libro 4. de Iustitia quæst. 4. articul. 1. conclus. 1. Asseritur etiam iure Regio Hispaniensi. partitione 2. tit. lege 2. & 3. Ratione verò probatur. Princeps is dicitur, qui rempublicam gubernat propter ipsius reipublicæ comodum, & vtilitatem. Contra verò Tyrannus in gubernatione, is desinitur, qui oblitus commodorum reipublicæ ad suum commodum & vtilitatem gerit principatum. Ergo nō erit legitimus Rex qui sibi appropriat bona subditorum. Sed arguitur contra hoc fundamentum. Nam lib. 1. Reg. cap. 8. Præcepit Dominus Samueli, vt exponeret populo Israëlitico volenti creare sibi Regem, ius Regis eligendi. Illud autem ius est, quod vxores, filios & filias, ciuium substantias, & fortunas eorum conuerteret in proprium commodum ipsius Regis. Respondeo primò: Regem illa omnia posse cum id expedierit bono publico. Respondetur secundò, In eo loco voluisse Dominum quodammodo auocare populum Israëliticū à proposito creandi Regem sibi, & idcirco exposuit illis Tyrannidem Regiam, quam solebant, vt in plurimum Reges exercere, erga ciues subiectos: & hoc appellauit ius Regis, qui regnaturus erat super eos. Ius, inquam, quod sibi statuebant tyrannicè. Secundum fundamentum. Potestas ciuili ad gubernandam rempublicam habetur ex iure diuino naturali. Hoc asseritur in allegata partitione Hispanici iuris. lege. 2. & 4. cum sequentibus habetur etiam apud Aristotelem 1. Politic. capit. 25. Vide Victoriam nostrum in relectio. de potestate ciuili. & Soto supra quæst. 4. articul. 1. conclus. 2. Item reuocanda sunt in memoriam, quæ nos supra diximus quæst. 2. huius tractatus, dum ageremus de seruitute naturali. Sed probatur ratione naturali. Respublica ciuili non potest consistere in societate, nisi sit potestas in illa superior apud vnum, vel plures: sed homo iure nature naturali est animal sociabile, quod in republica & societate degere debet, ergo eodē iure debet respublica eligere gubernatorem. Secundò probatur. Iure naturali diuino necessaria est potestas in republica ad puniendos reos: sed talis potestas non potest esse priuata singulorum, sed necessariò debet esse publica, ergo. Minor probatur. Præcepto quinto Decalogi prohibetur hominis occisio autoritate priuata, nisi in sui defensionem vel proximi. Ad puniendum ergo reos necessaria est autoritas publica, quæ homicidas iudicet, & puniat. Vltimò probatur.

A tur. Multitudo sine ordine cōstare non potest, imò necesse est ibi absit perturbatio, & confusio. Respublica verò quædam multitudo est, ergo cōstare non potest sine ordine inferioris, & superioris. Confirmatur exemplis. Nam in vniuerso toto diuersis rerum gradib. composito præest Deus tanquam Princeps, & Dux totius vniuersi. Item in Microcosmo, id est, minori mūdo, qui est homo, sunt diuersi gradus & ordines potentiarum quibus omnibus perficitur ratio tanquam Dux, quinimo inter angelos, & inter beatos est ordo inferioris, & superioris. Ergo naturalis ratio dicitur in republica esse necessarium talem ordinem.

B Contra fundamentum arguitur. Respublica constituit sibi Regem, in quem transfert suam potestatem: aut si mauult, plures optimates consules, in quos transfert suam potestatem, ergo talis potestas iure humano habetur non diuino. Respondetur nego consequentiam. Quoniam respublica tenetur creare vel vnum, vel plures, qui eam gubernent, iure diuino naturali, non politico gentium, vel ciuili. Non itaque pendet ex beneplacito reipublicæ creare ciuilem potestatem, sed iure nature tenetur. Cum autem creat talem gubernatorem, vel gubernatores, transfert in illum, vel illos suam potestatem. Quæ quidem potestas, cum in ipsa republica existat diuino, naturali que iure, necesse est, vt eodem iure, si in Rege constituto. Neque enim fingere licet duas supremas potestates: alteram in Rege, alteram in republica. Sed vna est tantum, quam ipsa respublica in Regem transtulit, propterea quod sic, non solum melius gubernaretur, imò aliter gubernari non posset, nec vera gubernatio esset.

C Iam verò latius dicendum est de peculiari quorundam dominio vniuersi. Nimirum de dominio Christi, & summi Pontificis, & Imperatoris.

D Et quidem quantum ad Christi dominium attinet, quoniam variæ sunt opiniones, visum est pro vtraque parte argumenta proponere: deinde nostram meditationem circa hanc controuersiam adiungere.

D Vbitatur ergo primò. An Christus habuerit dominium temporale huius mundi. Pro parte affirmatiua videtur esse Diuus Thomas in opusculo 20. de regimine principum lib. 3. cap. 12. 13. & 14. Vbi expressè ait, quod Christus secundum humanitatem fuit monarcha, & habuit omnem potestatem in celo, & in terra: & quod eius monarchia successit Romanis, & excessit omnes monarchias ex triplici parte. Scilicet ex dominij vniuersalitate, & ex annorum quantitate, & ex dignitate dominij. Et ibidem dicit, cap. 13. quod Augustus Cæsar gerebat vices dominij Christi Domini post eius natiuitatem annos quatuordecim. Et cap. 14. assignat Diuus Thomas rationes, quare Christus Dominus, cum habuerit tale dominium, in tanta humilitate, & paupertate vivere elegerit. Ergo Diuus Tho. planè sentit quod Christus non solum spirituale dominium, sed etiam temporale huius mundi habuerit. Confirmatur, quia in 3. par. q. 59. art. 4. ad primum, ait, quod iudiciaria potestas consequitur regiam dignitatem: Christus autem quamuis esset Rex constitutus à Deo: non tamen in terris vivens regnum terrenum administrare voluit. Similiter etiam iudiciariam potestatem exercere noluit supra res temporales, qui venerat homines ad diuinas transferre. Hæc S. Thom. videtur ergo expressè sentire, quod Christus fuerit verè Rex, & dominus temporalis: quamuis voluerit vti illa potestate.

testate. Deinde D. Thom. in eadem tertia part. quæstion. 13. articul. 2. & ad primum intendit tribuere animæ Christi omnem potestatem, quæ possibilis est dari creaturæ absque implicatione contradictionis. Sed quod Christus Dominus talem habuerit potestatem non implicat contradictionem, neque est aliquod inconueniens. Ergo pertinet ad dignitatem Christi, quod habeat tale dominium, talemque potestatem. Confirmatur, quoniam habere temporale dominium supra totum orbem, est quædam perfectio, quæ conuenire potest creaturæ. Ergo non est deneganda Christo domino. Antecedens probatur. Quia huiusmodi temporale dominium includit potestatem ad gubernandos subditos, & ad condendas leges, quibus homines abstrahuntur à malis & ad virtutis opera diriguntur. Per talem etiam potestatem redduntur bonis præmia & malis supplicia: ergo conueniens est, quod Christus Dominus talem habuerit potestatem.

Secundò arguitur. Ex testimonijs Sacrarum literarum, quæ plurima sunt, in quibus videtur affirmari tale dominium, & regnum attribuendum esse Christo. v.g. Psal. 2. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ, & Psal. 71. Dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum, Et Zach. 9. Ecce Rex tuus venit tibi, & dominium eius à mari vsque ad mare. Et Matth. 28. Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. At verò, si non habet dominium temporale, non est data ei omnis potestas in terra. Et Ioan. 13. Sciens quia omnia dedit ei pater in manus. Lucæ 10. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo. Et ad Hebræos 1. Quem constituit hæredem vniuersorum. Et Apocal. 1. Princeps regum terræ asseritur, & cap. 19. dicitur, quod habebat scriptum in vestimento, & in femore, quod regnum illius non solum compete-
bat ei secundum diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem: & quod non solum erat spirituale dominium, sed etiam temporale, Confirmatur, quoniam aliàs Christus non diceretur propriè Rex secundum quod homo, sed solum metaphoricè: sicut dicitur pastor ouium. Probat sequela. Quoniam nomine Regis intelligimus propriè loquentes Regem temporalem qualis fuit Salomon: semperque in Sacris literis quotiescunque nomen Regis tribuitur homini, accipitur pro Rege temporali. Ergo præiudicamus dignitati Christi, si negemus esse etiam Regem temporalem.

Tertio arguitur ratione. Quoniam omnes Theologi concedunt quod Christus fuit Dominus temporalis quantum attinet ad necessitatem, & ordinem, & finem spiritualem propter quem Christus principaliter venit: sed omnia temporalia facta sunt propter finem hunc spiritualem, & supernaturalem: ergo Christus dominabatur in omnibus temporalibus. Minor patet, quia totus ordo naturæ est factus à Deo propter ordinem gratiæ. Confirmatur, ex doctrina Sancti Thom. 2. 2. quæstion. 40. articul. 2. Vbi ait omnis persona vel ars, vel virtus, ad quam pertinet finis, habet disponere de ijs, quæ sunt ad finem, vbi ponderandum est quod dicit omnis persona, ad quam pertinet finis. Ergo cum Christus in quantum homo, sit persona ad quam pertinet finis: cum sit constitutus à Deo rerum omnium Dux, iudex, & Pontifex habens plenam potestatem dirigendi homines in vltimum finem: sequitur, quod ipse sit Dominus rerum omnium temporalium, liqui-

dem omnes creaturæ sunt à Deo propter finem vltimum.

Quarto arguitur, ex D. Bernardo lib. 3. de consideratione ad Eugenium Papam, cui dicit: dispensatio tibi credita est, non data possessio, non tu ille, de quo ait propheta, Et erit omnis terra possessio eius: Christus hic est, qui possessionem sibi vendicat, & iure creationis, & merito redemptionis, & dono patris. Vbi D. Bernardus tres titulos domini amplissimi in Christo numerauit. Primus est creationis, de quo non est nostra disputatio. Alter est titulus redemptionis: quem Abulensis super Matthæi cap. 25. quæstion. 307. confirmat ex illo ad Roman. 14. Mortuus est, & resurrexit, vt viuorum, & mortuorum dominetur. Eò quod morte, & resurrectione sua & mortuos, & viuos redemit. Confirmatur, quia titulo redemptionis sumus serui Christi: at verò quicquid seruus acquirit, domino suo acquirit, vt habetur in l. placet. ff. de acquir. hæred. & l. etiam inuitis. de acquirendo rerum dominio. Ergo omnia nostra temporalia Christi sunt, tanquam domini. Tertius titulus est ex dono patris qui in superioribus explicatus est, & confirmatus ex illo Hebræor. capit. 2. Quem constituit hæredem vniuersorum. Et Lucæ 11. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.

Quinto arguitur. Omnes ferè Theologi concedunt Christum futurum regem omnium, & Dominum in æternitate, maximè post diem iudicij: sed secundum doctrinam Sancti Thom. omnia quæ Christus nunc habet, & habiturus erat, habuit etiam in vtero virginis, præter illa, quæ repugnabant conditioni viatoris, & mortalitati corporis, sed habere talem potestatem, & tale dominium non repugnabat, ergo ex tunc habuit, quamuis noluerit habere vsum illius potestatis, & domini. Cui consonat illud ad Galat. cap. 4. Quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cum sit Dominus omnium. Sic ergo Christus Dominus potuit habere quidem temporale dominium huius mundi, non tamen vsum: quia ita expediebat ad redemptionem humani generis, quod Christus se gereret, vt pauper, & humilis in terra, dum mortalem vitam agebat. His & alijs rationibus confirmant hanc affirmatiuam partem ij, quibus placet Christum habuisse temporale dominium, & regnum huius seculi in quantum homo: quia hoc ad dignitatem eius pertinere arbitrantur. Denique pro hac parte fit argumentum ex perfectissimo sacerdotio Christi, ad cuius perfectionem videtur pertinere potestas regia temporalis. Et probatur, quia finis sacerdotij est superior, quàm potestatis regie temporalis ergo cum in Christo fuerit perfectissimè Sacerdotium, necesse est, quod habuerit in se omnem potestatem temporalem regnandi, & dominandi. Quemadmodum ad artificem artis architectonicæ pertinet principari & imperare inferioribus, & eos gubernare: vt attulimus ex S. Tho. sup. q. 40. art. 2.

Pro altera verò parte sunt argumenta magni momenti. Arguitur enim primò pro parte negatiua autoritatibus Sacrarum literarum, & Sanctorum patrum: deinde argumentabimur rationibus Theologicis.

Primò quidem se offert testimonium Iere. c. 22. Vbi post regem Iechoniam nullum iam amplius regem de semine Dauid, qui temporaliter regnaret, futurum esse prædicitur, his verbis. Hæc dicit dominus. Scribe virum istum sterilem, qui in diebus suis non prosperabitur, nec enim erit de semine eius vir qui sedeat super solium Dauid, & potestatem habeat

ultra in Iuda. Ergo Christus non fuit Rex temporalis huius mundi, alioquin etiam esset rex temporalis super solium David, & super Iudam. Est aliud testimonium Ioan. 18. Vbi dixit Christus Pilato. Regnum meum non est de hoc mundo, si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderet Iudaeis. Nunc autem regnum meum non est hinc. Nec valet respondere quod illud testimonium intelligendum est ita, quod Christus non habuerit nec habere voluerit usum & exercitium regis temporalis. Hoc enim constabat tunc Pilato, cum pauperem vitam duceret Christus. Rogabat ergo Pilatus an haberet ius regni, ut Caesari posset contradicere: cui respondit Christus, regnum meum non est de hoc mundo. Deinde quoriscunque in Sacris literis fit mentio de regno Christi, semper adiungitur aliquid, quo intelligamus spiritualitatem regni illius, & aeternitatem: non ergo temporaliter, & seculariter regnandi in hoc seculo accepit potestatem Christus. Antecedens inductio patet. Primum quidem Zachariae. 9. dicitur, Ecce rex tuus venit tibi iustus, & Saluator ipse pauper, & ascendens super asinam. Vbi non solum usum regni, sed etiam dominium, & proprietatem rerum denegari videtur Christo. Item in eo quod dicit iustus & Saluator: satis explicatur spiritualitas regni Messiae. Praeterea Psalmo. 2. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, praedicans praecipuum eius. Quibus verbis insinuatur qualitas regiae potestatis Christi. Videlicet, ad praedicandum spirituale forum Dei. Similiter & illud Matth. 28. Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. Determinatur per illud quod sequitur, euntes ergo in mundum vniuersum praedicate Euangelium omni creaturae. Baptizantes eos, &c. Vbi particula illa, ergo, denotat explicationem qualitatis regni & potestatis Christi: alioquin non esset consentanea illatio, dum inferretur ex regno, & potestate temporali, potestas praedicandi, ac baptizandi Apostolis collata. Item Luc. 19. Benedictus qui venit Rex, Osanna. Id est, salua nos. Vbi salus spiritualis, non temporale iudicium expectabatur a rege Christo. Praeterea Ieremiae 23. Regnauit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium, & iustitiam in terra. Sed ut intelligatur quale iudicium facturus erat in terra: subiungitur. In illa die saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter, & hoc est nomen quod vocabunt eum Dominus iustus noster. Quod testimonium non potest intelligi de salute temporali regni Iuda. Constat enim illud non fuisse reparatum per aduentum Christi. Amplius Isaia 6. Super solium David, & super regnum eius sedebit in aeternum, ut confirmet, & corroboret illud amodo, usque in sempiternum. Quae sessio, quae confirmatio, & corroboratio intelligi non potest secularis, & temporalis: sed omnino spiritualis. Similiter Psalm. 44. Intende, prospere procede & regna, & statim ratio & modus regnandi describitur, dum inquit, propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam, & deducet te mirabiliter dextera tua. Vbi officium Christi in praedicatione veritatis, in exemplo mansuetudinis, in virtute redemptionis, quae nomine iustitiae intelligenda est, describitur. Praeterea quomodo verificabitur quod inquit Paulus 2. Corinth. 8. Qui cum diues esset pro nobis egenus factus est. Si Christus fuit dominus temporalis totius mundi: Non enim fuisset verè pauper, nec egenus: sed ditissimus omnium hominum. Et denique quomodo verum erit: quod vulpes foueas habet & volucres caeli ni-

A dos: filius autem hominis non habet, vbi caput suum reclinet? Habebat liquidem vitae temporalis commoditatem supra omnes Reges, etiam si nollet uti illis possessionibus.

B Jam verò si Sanctorum Patrum intelligentiam sacrarum literarum requiramus, omnes illi videntur parti negatiuae adherere. Principio D. August. lib. 17. de ciui. cap. 7. ait, quod populi Israel personam figuratè gerebat Saul, qui populus regnum fuerat amissurus Christo Iesu Domino nostro per nouum Testamentum, non carnaliter, sed spiritualiter regnatura. Item idem August. tractatu. 125. super Ioannem explicans illud Psalmi 2. Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem Sanctum eius, inquit, Sion illa, & mons ille, non sunt de hoc mundo. Quod est regnum eius nisi credentes in eum? Et iterum dabo tibi gentes hereditatem tuam, quas possideas ad eorum salutem, & quae tibi fructificent spiritualia.

C Ambrosius autem aperte. lib. 3. in Lucam cap. penulti. Negat regnum Christi fuisse temporale, quale fuit David, vel Roboam, vel Iechoniae. Ait enim, Ipsam regem secundum honorem seculi non accepimus Christum. Quomodo ergo dictum est: de fructu ventris tui ponam super sedem tuam? Quomodo etiam dictum est, Dabit illi Dominus Deus sedem David patris eius, & regnabit in domo Iacob in aeternum? Non seculari honore regnauit Christus. Et paulo post, exponens illud Psal. 88. Thronus eius sicut dies caeli, inquit, non utique hunc thronum Salomon sedit, non Roboam, non Iechonias. Et denique ait, Qui dicit, regnum meum non est de hoc mundo: ostendit esse supra mundum: Ita & regnum eius erat, & non erat in seculo, sed supra saeculum erat.

D Diuus Hieronymus lib. 4. super Ieremiam ca. 22. explicans illud, Scribe virum iustum sterilem, inter alia multa dicit, quod regnum Christi non erat terrenum, & breue, sed perpetuum, & caeleste. Diuus etiam Gregorius homil. 8. super euangelia, Non solum regnum mundi, sed & dominium rerum habuisse Christum secundum humanam naturam negat. Ait enim non in parentum domo, sed in via nascitur: ut profectò ostenderet, quia per humanitatem, quam assumpserat, quasi in alieno nascebatur. Alienam, non secundum potestatem dico, sed secundum nostram naturam. Nam de potestate eius scriptum est, in propria venit. Athanasius praeterea: tom. 3. in oratione de Sanctissima Deipara prope finem ait, Rimantur haeretici, & se se inuicem adhortantes, & affectuose quarunt, an acceperit thronum David patris sui, & regnauerit in domo Iacob in aeternum. Et paulo post. Ergo accipiens thronum David, transiit illum, & dedit Sanctis Christianorum regibus, ut conuerteret eos ad domum Iacob: qua tradita in opprobrium, & direptionem, regnabit in Christianis in aeternum. Siquidem genitus ex virgine, ut consummatis omnibus, quae ad negotium mortis, & crucis pertinebant, post resurrectionem ad suos dicebat, Data est mihi omnis potestas in caelo, & in terra. Et quandoquidem ipse rex est, qui natus est ex virgine, idemque ac dominus, & Deus, ea propter & mater, quae eum genuit, & regina, & domina, & Deipara proprie, & verè censetur. Haec Athanasius. Vbi considera, quomodo regnum Christi non temporale; sed spirituale affirmet secundum humanitatem. At verò dominij rationem vniuersalem diuinitati tribuit. Et propterea ipsam Dei genitricem reginam, & dominam appellat. Constat autem, quod

E
F

virgo mater non fuit temporaliter regina, vel domina: sentit ergo Athanasius quod ex vnione hypostatica erat ille homo Dominus omnium. Chrysostom. item homil. 6. super. c. 2. Matth. sic ait, Quoniam pacto Magi ex stella illa Iudæorum regem illum esse didicerunt: cum certè non istius regni iste sit rex, sed vilem hanc prorsus vitam egit, ac pauperem? Basil. quoque, quem refert D. Tho: in catena aurea. Lucæ. cap. 1. explicans illud: regnabit in domo Iacob, ait. Non in materiali sede David Dominus sedebit, translato Iudæico regno ad Herodem, sed sedem appellat David in qua residet dominus, indissolubile regnum. Denique omnes patres antiqui explicantes illud Luc. 1. Dabit ei Dominus sedem David, vniuersi negant temporale regnum Christo competere: & omnino afferunt rationem regni Christi spiritualementem, & æternam fuisse.

Tertio loco rationibus agenda est, Prima itaque ratio, & potissima mihi est, quæ tali fundamento innititur. Quoniã Christus Dominus assumpsit humanitatem talibus conditionibus exornatam, & affectam qualibus conueniebat exornari, & affici ad finem intentum per incarnationis mysterium. Finis autem fuit, vt Christus Dominus plenus gratiæ & veritatis esset caput, influens in membra veritatem & gratiam. Et quidem quod attinet ad veritatem, oportebat illum esse perfectissimum caput. Et ideo assumpsit animam beatam, lumineque gloriæ illustratam, tam eximie, vt in illo crescere non oporteret. Fuit itaque testis oculatus veritatis: & ad hoc venit in mundum vt testimonium perhiberet veritati, & prædicaret nobis forum Dei & beneficium eius circa media necessaria ad salutem hominum à nobis credenda, & facienda. Denique venit Christus vt exemplo suo nobis viam ad salutem ostenderet, non solum necessariam, sed etiam eius perfectionis, quæ in consilio est, semitam demonstraret. Eam igitur, qui venit facere, & docere, dixerit: Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ habes, & sequere me. consequens est, quod Christus Dominus temporale dominium, aut regnum non assumpsit. Alioquin Evangelicam perfectionem exemplo suo non docuisset. Constituitur, quoniam perfecta paupertas non solum consistit, imò non consistit in abdicando omnino vltima rerum, sed consistit in abdicando dominio ipsarum, id quod religiosi faciunt: qui quidem, quamuis multis rebus vtantur, tamen nullius dominium habent singuli. Ergo eum ipse Christus exemplum euangelicæ paupertatis seipsum proposuit inconuenientias videretur, quod ipse secundum humanitatem temporaliter rerum omnium dominum, & regnum haberet, quamuis paucis vteretur ad vitæ sustentationem.

Secunda ratio est. Quamuis ex gloria animæ Christi quasi naturaliter consequeretur corporis gloria, tamen immortalis Deus assumpsit mortalem humanitatem, eò quod sic expediebat, tum ad exemplum patientiæ, tum ad redemptionem humani generis per mortem, & crucem suã. Ita etiam fuit conuenientissimum, vt dominus, & rex vniuersi assumeret naturam humanam ab que dominio & regia potestate temporali huius mundi, quamuis hæc dignitas videretur ad decorem, & ornatum nature humanæ pertinere: nisi Christus venisset seipsum totius perfectionis exemplum proponere. Cum igitur ista carentia dominij, & regni temporalis non derogeret plenitudini gratiæ, & veritatis, & adiuuet ad perfectionem exemplaris nobis

A propositi ad imitandum, conuenientissimum est, quod Christus, qui aliàs secundum diuinitatem, & propter gratiam vnionis est vniuersorum dominus, sit verè, & propriè simul pauper in hoc temporali sæculo, in quo exemplum discipulis dare venit. Huic doctrinæ consonat quod Apostolus dicit, qui eum esset diues pro nobis egenus factus est. Sic enim locutus esse videtur, ac si diceret, qui eum esset immortalis, pro nobis mortalis factus est, videlicet, cum esset immortalis secundum diuinitatem, factus est mortalis secundum humanitatem. Sic etiam cum esset diues secundum diuinitatem & virtute vnionis, tamen simul factus est verè pauper secundum humanitatem.

B Tertia ratio. Christus nunquam vltus est illa potestate regia & dominatiua, ergo frustra assumpsisset talem potestatem, frustra enim est potentia, quæ in actum non reducit. Quod si quis respondeat, quod etiam assumpsit potestatem ridendi licet nunquam riserit: Contra est, quod potentia ridendi pertinet ad veritatem, & integritatem humanæ nature, neque esset perfectus homo, nisi omnes nature humanæ proprias potentias haberet: noluit autem ridere, quia venerat prædicare penitentiam, & beatitudinem lugentibus.

C Quarta ratio. Si Christus esset constitutus Rex, & iudex temporalis, reueretur consequenter gubernare mundum in temporalibus secundum leges naturales, & humanas, sed nihil tale gessit, nec ministros creauit, qui ius dicerent, imò tyrannidem permisit multorum regum, ergo non habuit tale officium, & potestatem talem, alioquin non esset bonus rex temporalis & iudex. Constat hęc ratio. Christus Dominus respondit cuidam dicenti sibi, Dic fratri meo, vt diuidat mecum hereditatem, Respondit, homo quis me constituit iudicem super vos. Vbi Christus Dominus visus est negare se constitutum iudicem litium temporalium, alioquin ad illum pertineret lites componere. Nec valet diceret quod noluit vt illa potestate: ipse enim non dixit, Nolo de vobis iudicare, sed dixit, Quis me constituit iudicem super vos? quasi negans se iudicem constitutum super temporalia, vt seculariter iudicaret.

D In hac controuersia viri doctissimi ac piissimi inter Theologos modernos, & antiquiores diuisi sunt, quibusdam illorum negantibus, quibusdam asserentibus Christum esse Regem & Dominum & iudicem temporalium, quibusdam verò dicentibus vtramque opinionem esse probabilem. Sed alteram probabiliorem, sunt etiam qui alteram partem amplectentem alteram erroris vel temeritatis nota inurere audeant.

E Pro decisione huius controuersie notandum est primò, quod in discursu huius disputationis nolumus distinguere triplicem questionem, videlicet, An Christus fuerit Rex temporalis, An fuerit Dominus temporalis, An fuerit iudex temporalis: quoniam profectò quod attinet ad præsentem difficultatem, eadem est ratio arbitrandi.

F Notandum est secundò, quod de Christo possumus loqui in hac disputatione dupliciter. Vno modo in quantum est Deus. Altero modo in quantum est homo. Si quidem loquamur de illo ratione personæ diuinæ: constat secundum fidem catholicam illum esse Regem, & Dominum, & iudicem totius vniuersi, & omnium quæ sunt in illo. Etenim sicut filius Dei est verè homo passibilis, & mortalis: ita ille homo est verè Deus, & creator omnium, & Domi-

nus, & Rex, & iudex Angelorum, & hominum. Itaque Christus non solum in quantum Deus: sed etiam in quantum hic homo, est verè Rex & Dominus omnium. Nam dictio illa, in quantum, reduplicat personæ rationem, & non tantum naturam humanam. De hoc nulla est controuersia. Si autem loquamur de Christo secundum ea, quæ sibi conueniunt ratione humanæ naturæ assumptæ: adhuc distinguere debemus. Quædam enim sunt propria, & communia omnibus hominibus, ut v. g. esse risibilem, habere intellectum & voluntatem: & similia. Quædam verò sunt propria illius naturæ humanæ singularis. v. g. Quòd Christus conceptus de Spiritu sancto, & natus ex Maria Virgine fuerit, secundum humanam naturam sibi comperit. Nunc igitur non loquimur priore modo de Christo in quantum est homo: Sic enim quilibet homo esset Rex, & Dominus, si particula, in quantum, reduplicaret aut specificaret rationem communem hominis. At verò si loquamur de Christo posteriori modo, in quantum homo est, ita ut dictio illa, in quantum, accipiatur specificatiuè: hoc est designatiuè, scilicet determinando naturam singularem ubi est illa proprietas. Ut v. g. si dicamus, Christum esse album, in quantum est homo, designamus, albedinem subiectari formaliter in eius humana natura. Sic ergo nunc quærimus, An Christus secundum quod homo, fuerit Rex temporalis, & Dominus temporalis vniuersi, vel alicuius regni, ita ut dominium formaliter subiectaretur in natura eius humana. Hoc igitur modo loquentes, statuimus sequentes conclusiones attentione dignas.

PRIMA CONCLUSIO.

Christus non fuit Rex temporalis specialiter Israëliti populi. Hanc conclusionem pono contra Iudæos, vel Iudaizantes, qui volunt Messiam iure hereditario, quia descenderet ex David Rege futurum esse legitimum Regem temporalem illius populi, & quod peius est, temporaliter regnaturum. Et quidem quod iure hereditario regnum Israël temporale obtineret, nulla ratione, aut testimonio confirmari potest, sed qua facilitate dicitur, eadem negari potest. Imò verò oppositum videtur esse certum, quoniam aliàs B. Virgo mater eius fuisset Regina illius populi, siquidem Christus, non alio titulo temporali poterat regnum Israël hereditare. Quamuis ergo quidam Theologi probabiliter opinentur Christum fuisse Regem, & dominum temporalem etiam illius populi, nemo tamen Theologi nomine dignus asserit hereditario titulo regnum illud obrinuisse: sed ex generali commissione Dei, & traditione potestatis regni, & dominatiuæ fuisse Regem, & dominum affirmant.

SECUNDA CONCLUSIO.

Vtraque sententia, videlicet, affirmans, vel negans Christum fuisse Regem & dominum temporalem vniuersi secundum quod homo ex commissione, & traditione Patris, potest salua fide, suscipi, & absque periculo sanæ doctrinæ, Probatur. Quoniam viri doctissimi, & catholici vtriusque sententiam sequuntur. Partem quidem negatiuam nostris temporibus tenuit Magister Franciscus à Victoria, ut patet in relectione prima de potestate ecclesiæ quæst. 5. num. 15. & Soto lib. 4. de Iustitia & iure quæst. 4. artic. 1. quos sequuti

A sunt multi alij. Partem verò affirmatiuam tenet Burgenlis super caput primum Matthæi. Quam etiam fuit secutus Magister Cano præceptor meus. Quam amplectuntur multi alij nostris temporibus, & quidam minùs bene considerantes oppositam sententiam periculosam putant. Rationes verò & argumenta vtriusque factionis abunde satis proposita sunt à nobis. Cæterum vtraque opinio competenter respondet argumentis, & testimonijs, quæ pro altera afferuntur: ut amplius in sequentibus patebit.

TERTIA CONCLUSIO.

B
C
Mihī sanè probabilior est, absolute loquendo, & in sensu, in quo diximus, disputandæ quæstionis, pars negatiua. Probatur. Quoniam rationes, quæ pro illa sunt, non tam facile soluantur, quàm oppositæ. Et profectò magis consolatorium videtur, & magis excitatiuum amoris, & magis decens benignitatem & humanitatem Dei, ut assumeret veram paupertatem simul cum mortali natura, & non solum se gereret, ut pauper, non vrens Regia potestate, & temporali dominio, sed esset verè pauper: siquidem hoc possibile, neque indecens; sed maxime decens ad finem humanæ redemptionis, & exemplum Euangelicæ perfectionis erat.

QUARTA CONCLUSIO.

D
E
F
Christus secundum quod homo, habuit instrumentalem potestatem dominij vniuersalis circa omnia temporalia. Hæc conclusio non repugnat tertiæ. Quod sic explico. Decernunt Theologi humanitatem Christi potestatem habuisse instrumentalem ad faciendâ miracula, ad efficiendam gratiam iustificantem, & ad alios effectus supernaturales, respectu quorum solus Deus potest esse principalis causa efficiens. Ratio ergo, quæ me mouet, ut talem potestatem dominij asseram Christo conuenire, non est quia non potuit habere talem potestatem, ut causa principalis, & multò perfectius, quàm habent Reges terræ: sed quia sic expediebat ad finem incarnationis, & Ecclesiæ, & regni spiritualis gubernationem. Cum enim finis gubernationis Regni spiritualis sit simpliciter vltimus finis, necesse est, ut qui præest regno spirituali, habeat potestatem supra temporalia in quantum opus fuerit ad finem spirituale consequendum, qui est vltimus simpliciter. Et quia sæpe impedi vel molestari poterat ecclesiastica gubernatio per temporalem potestatem: expediebat, ut ipse Christus haberet instrumentalem potestatem dominij fundatam, tum in gratia vniuersi, tum in ipso sine aduentu Christi. Hanc ministerialem potestatem etiam tradidit vicario suo Summo Pontifici in terris ad huiusmodi impedimenta tollenda, vel alia conuenientia exercenda ad finem spirituale, & animarum salutem. Hæc potestate fortè vltus est Christus quando misit demones in gregem porcorum, qui in mare sunt præcipitati. Hæc etiam videtur vltus quando facto flagello de funiculo eiecit cathedras vendentium, & mesas nummulariorum subuertit. Hæc etiam vltus videtur Petrus quando verbo occidit Ananiam & Saphiram. Hæc vltur Summus Pontifex quando circa contractum matrimoniale irritandum, vel ratum faciendum leges condit. Quamuis enim iste contractus, stando in solo iure naturæ civilibus legibus subijci po-

terat: tamen, quia iste contractus inter baptizatos est sacramentum nouæ legis, idcirco Summus Pontifex conditiones talibus contractibus ratificandis, vel irritandis sibi reseruat, & causas matrimoniales facit Ecclesiasticas. Imò verò in ordine ad conscientias fidelium circa contractum censum leges tulit, vt patet in Motu proprio Pij V. Eadem potestate vtitur Summus Pontifex, quando Principem vel Regem hæreticum vel schismaticum punit temporaliter, priuando illum etiam regno. Talem igitur potestatem tribuimus Christo excellentiori modo vt capiti, quoniam eius humanitas etiam in vita mortali instrumentum coniunctum erat verbo diuino, per quod fiunt omnia, quæ conueniunt ad salutem hominum. Quanta verò sit differentia inter potestatem principalem, & instrumentalem manifestum est. Quoniam potestas quæ se habet vt causa principalis ad iudicandum vel ad dominandum, est potestas ordinaria, ad quam pertinet in omni euentu exercere officium iudicis, aut domini. Potestas verò instrumentalis exercetur in quibusdam casibus in ordine ad finem superiorem, neque proportionatum tali potestati. Quod si quis obijciat sic contra prædictam doctrinam. Sequeretur, quod Christo Domino in quantum est homo non competeret aliqua potestas etiam spiritualis tanquam causæ principali, sed solum tanquam instrumentali. Probat sequela. Quoniam respectu finis supernaturalis solus Deus videtur esse principalis causa effectiua gratiæ & gloriæ. Respondetur, negando sequelam. Et ratio est, quia quamuis in genere causæ efficientis ad modum causæ physiciæ solus Deus dicatur, & sit principalis causa gratiæ & gloriæ: tamen in genere causæ moralis, qualis est causa meritoria, CHRISTVS etiam est causa principalis gratiæ. Sic ergo CHRISTVS habet potestatem iudicariam ad iudicandum bonos & malos in ordine ad finem spiritualem. Accepit enim à Patre hanc vniuersalem potestatem, iuxta illud Ioan. ca. 5. Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio, & potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Hoc est, neminem iudicat Pater, nisi mediante iudicio filij hominis. Est itaque Christus Rex & Dominus, & gubernator, & iudex in quantum homo, vt causa principalis respectu spiritualium & æternorum & vltimi finis. At verò respectu temporalis & secularis gubernationis, & potestatis & dominijs sicut nec vsum accepit vniuersalem, ita nec ius earum rerum in se habere, id est, in sua humana natura, dignatus est, vt nos eius paupertate diuites efficeret. Hic modus noster dicendi medijs videtur esse inter duas opiniones extremas. Neque enim omnino conceditur Christo dominium temporale, & seculare vniuersi in quantum est homo, neque omnino negatur. Sed quodammodo conceditur: & quodammodo negatur. Negatur quidem tale dominium & potestatem talem esse in Christo formaliter tanquam in causa principali quatenus est homo, conceditur autem instrumentale dominium, & instrumentalis potestas in illo quatenus homo est: quia hoc expediebat ad finem Saluatoris & iudicis mundi. Hac via forsan poterimus conciliare oppositas sententijs, & respondere argumentis, quæ pro vtraque parte à principio proposita sunt. Et quoniam diximus, vtræque opinionem esse probabilem, vtriusque opinionis argumenta dissoluenda sunt.

Ad argumenta pro parte affirmatiua. Ad primum argumentum pro parte affirmatiua quod de-

A sumptum est ex autoritate & testimonijs S. Th. respondetur. Ad primum quidem testimonium ex opusculo. 20. Fateor, quod Theologi Thomistæ magnam occasionem habuerunt opinandi partem affirmatiuam fuisse sententiã D. Tho. Comparat enim illic monarchiam Christi præcedentibus monarchijs. Quarum prima fuit Assyriorum, quæ durauit per 1240. annos, vt ait Aug. lib. 4. de Ciuit. Secunda fuit Medorum & Persarum: quæ perstitit annos 233. Tertia fuit Græcorum, quæ cepit in Alexandro & in eo finita fuit duodecim annis. Quarta fuit Romanorum notissima monarchia. Quintam monarchiam ponit D. Thom. fuisse Christi, qui post Resurrectionem suam dixit, Data est mihi omnis potestas, &c. ergo sicut illæ quatuor fuere temporales, & circa temporalem gubernationem, ita etiã oportet quod Christi monarchia sit temporalis: & quod in illo in quantum homo est, sit potestas gubernandi temporaliter res temporales huius seculi. Nihilominus D. Tho. bonam habet intelligentiã nec repugnantem intentioni eius in illo opusculo, neque parti negatiuæ. Etenim monarchia Christi quauis sit vniuersalissima respectu omnium hominum, ita vt in celo & in terra, & viuorum & mortuorum dominetur: tamen eius dominium, & potestas non respiciebat per se secularem gubernationem circa res temporales & lites seculares huius seculi componendas. Dixi quod non respiciebat per se huiusmodi res intelligens quod non respiciebat tanquam obiectum neq; primariũ neque secundarium per se loquendo: non tamen negandum est quod respiciat omnes actiones hominum quatenus in illis est ratio boni vel mali in ordine ad vltimum iudicium Christi ad reddendum vnicuique secundum opera eius in ordine ad finem æternum bonum, vel malum. Cæterum quia monarchia Christi in quantum homo temporaliter cæpit in eius natiuitate, & temporaliter procedit in hoc seculo per vicarios illius summos Pontifices, potest dici temporalis. Peregrinatur enim Ecclesia temporaliter in hoc seculo: nec alia monarchia est in mundo. Non autem est temporalis, & secularis monarchia quasi de rebus omnibus temporalibus & secularibus in hoc seculo componendis sese exerceat, & ad hoc officium respectum per se habeat. Fuit itaque monarchia Christi alterius ordinis, quam aliorum principum præcedentium monarchiæ. Quoniam Christi monarchia ad æternam pacem & tranquillitatem dirigebatur: aliorum verò principum monarchiæ ad temporalem pacem, & temporalem reipublicæ tranquillitatem respiciebant & prouidebant: imò ad suam vanam gloriam omnia referebant. Et quod hæc ita se habeant, patet ex triplici excellentia monarchiæ Christi, scilicet, ex dominijs vniuersalitate, ex annorum quantitate seu potius æternitate, & ex dignitate dominijs. Quia nimirum est spirituale, & ad finem spiritualem ordinatum. Quod autem in illo opusculo dicit D. Tho. quod Augustus Cæsar, nato Christo, fuit eius vices gerens dum fecit, vt describeretur vniuersus orbis: hoc magis fauet parti negatiuæ. Constat enim quod Cæsar Augustus neque diuina reuelatione neque ex commissione Christi nati tale edictum protulit. Sed potius, sicut ibidem dicit D. Tho. quemadmodum Caiphas prophetauit nesciens quid diceret, ita etiam Augustus nesciens quid faceret, significauit monarchiam Christi recens nati vniuersalem futuram. Hoc autem non est esse propriè substitutum, & vicarium monarchiæ Christi: erat enim tyrannus Augustus. Sed sicut Caiphas

non fuit propriè & verè propheta, quanuis materialiter protulit prophetiam: ita Augustus potest dici vicarius & substitutus Christi monarchiæ, cui mundum adunabat ignorans ipse quid faceret.

Ad testimonium S. Thomæ ex 3. parte, responderunt negando consequentiam. Sed solum colligitur, quod si Christus voluisset temporaliter iudicare res humanas, potuisset quidem illud facere, si hoc expediret ad finem iudiciariæ potestatis eius, quæ erat vniuersalior: sed quia non expediebat ad finem illum, imò verò impediēbat, propter rationē quam ibidem assignat D. Tho. noluit extendere vniuersalem illam & iudiciariam potestatem ad temporaliter iudicandum. Cæterum cum expedierit, non solum ipse Christus, sed & vicarius eius in terris habet talem potestatem plenissimam sed ministerialem, vt iam explicatum est à nobis. Sed nota quod D. Thom. duo dicit illic. Alterum est quod Christus constitutus est Rex à Deo. Alterum est quod habuit potestatem iudiciariam. Dico ergo quod ratio Regis conuenit Christo, primò ex vniōne hypostatica. Secundò ex commissione respectu spiritualium, & æternorum per se, & formaliter, consequenter verò & ministerialiter respectu temporalium prout expediret ad finem spiritualem. Et hoc non destruit veram paupertatem. Cæterum iudiciaria potestas quantumlibet vniuersalis, etiam respectu temporalium, non confert dominium temporalium.

Ad aliud testimonium ex quo desumebatur ratio ex verbis Diui Thomæ in 3. parte, responderetur, quod sicut gloria corporis Christi esset perfectio Christi, & tamen noluit illam assumere statim: quia hoc non expediebat ad finem redemptoris, ita non assumpsit temporale dominium formale rerum temporalium omnium, vt esset verè & propriè pauper: vt merito & exemplo paupertatis suæ nos diuites essemus in rebus spiritualibus dum paupertatem amplectimur. Cæterum accepit illam potestatem ministerialem, sicut ad faciēda miracula. Ad confirmationem vltimam ex dictis patet.

Ad secundum argumentum responderetur, quod omnia illa testimonia intelligenda sunt de regno spirituali Christi, & de vniuersali eius dominio in ordine ad finem spiritualem, & æternum regnum illius secundum quod regnabit in æternum, quod consummabitur in die iudicij. Tunc enim, vt inquit Apostolus 1. Corin. 15. & Hebr. 2. Omnia erunt subiecta sub pedibus eius: nunc autem necdum videmus omnia subiecta. Ad confirmationem responderetur, quod si de proprietate huius nominis, Rex, agitur, non minus propriè dicitur Rex in spiritualibus regens, & gubernans, & imperans, & præmians & puniens, quàm in temporalibus. Cæterum etiam nomen Regis frequentissimè in sacris literis significet potestatem respectu temporalis Regni huius sæculi, tamen inde non sequitur, quod regnum spirituale non sit propriè regnum. Etenim Rex, vt ait S. Tho. Psal. 2. dicitur, cui committitur vniuersalis gubernatio. Cum ergo non sit commissa vniuersalis gubernatio circa temporalia, fuerit autem commissa circa spiritualia, sequitur quod fuit constitutus à Deo rex in spiritualibus tantum: Sed quia in spiritualibus nullus homo futurus erat Rex, & dominus vniuersalis præter Christum, non mirum est, si vt in plurimum nomine Regis intelligantur huius sæculi principes. Sed illud speciale testimonium Matth. 28. Data est mihi omnis potestas specialiter explicandum est Hiero-

nymus illic ait, vt qui antea regnabat in celo: per fidem credentium regnet in terris. Ecce de spirituali regno intelligit. Item S. Tho. 3. p. q. 13. art. 2. ad primum, sic ait, Dicitur autem sibi omnis potestas data, ratione vniōnis, per quam factum est, vt homo esset omnipotens. Ecce de qua potestate loquitur.

Ad tertium argumentum, & eius confirmationem negantur consequentiæ. Et est instantia manifestata. Quoniam ars equestris, & ars nauigatiua versantur circa fines artium frænificiuarum, & nauificiuarum: & tamen non pertinet ad illas artes architectonicas, ars faciendi frænum vel nauim: sed solum dirigere inferiores artes ad finem suum. Ad hunc modum potestas Christi regia se habet, vt ars architectonica respectu aliorum principum terræ: dirigit enim eos ad finem beatitudinis prædicatione, exemplo, & redemptione, minatur etiam nisi obedierint, quod puniet in æternum. Non autem pertinet ad potestatem Christi habere formaliter ad gubernationem sæcularem instar aliorum principum terræ: & temporaliter huiusmodi se exercendi, vel tale officium respicere tanquam effectum sibi proportionatum & propriam. Sed per eminentiam ad hoc potestatem habuit, vt cum opus fuisset illa vteretur.

Ad quartum & quintum argumentum responderetur, quod verba Diui Bernardi & assertu Theologorum optimè intelliguntur de dominio, & regno Christi æterno. Hoc enim quantum ad ius, & potestatem ab instanti incarnationis datū est Christo: Quanuis manifestationem eius & exercitium plenum huiusmodi domini & potestatis meruerit Christus per humilitatem, & passionē, & mortem crucis, iuxta illud Apostoli ad Philip. c. 2. Humiliauit semetipsum Dominus noster Iesus Christus factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod, & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genuflectatur, caelestium, terrestrium, & inferiorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris. Ecce quomodo potestas, & ius domini iam ab incarnatione inerat Christo: & nihilominus exercitium omnino plenum non assumpsit vsq; in diem iudicij: quamuis interim paulatim & per incrementa vtratur suo dominio, & Regia potestate. Temporalem verò potestatem temporaliter, & sæculariter gubernandi, & temporaliter dominandi circa bona temporalia non est dignatus assumere, sicut neque exercere per suam humanam naturam, nisi in casibus particularibus, quando expediret ad spiritualem gubernationem suæ superioris reipublicæ spiritualis. Quam potestatem etiam suo vicario in terris contulit. Et per hoc patet ad alia testimonia.

Am verò, quoniam oppositam sententiam probabilem reputauimus, ad argumenta partis negatiuæ respondere operæ pretium erit. Ad primum testimonium responderetur, quod probat neminem iure hæreditario sedisse postea super regnum Iechonæ: non autem inde conuincitur, quod Christus vniuersali titulo ex commissione Patris non habuerit Regiam potestatem temporalem super omnem gentem, & regnum.

Ad alterum testimonium ex Ioan. capit. 18. responderetur illud esse intelligendum quantum ad exercitium Regiæ potestatis in hoc mundo: nunquam enim illam exercere intendebat. Et hoc sufficiebat ad pacandam animum Pilati qui zelabat Cæ-

laris potestatem. Ac si diceret Christus, Regnum meum non est de hoc mundo sicut tu existimas, vel interrogas.

Ad alia verò testimonia respondetur; quòd quanuis in illis asseratur spiritualitas Regni Christi, non tamen negatur temporalis potestas temporaliter regnandi, & dominandi: quanuis non esset regnaturus, nec dominaturus.

Ad Sanctorum Patrum testimonia respondetur, quòd quanuis illa multum videantur fauere parti negatiuæ, tamen non conuincunt quòd Christus non habuerit talem potestatem: sed quòd illa usus non fuerit. Ad primam rationem quæ facta est pro parte negatiua, respondetur, quòd tenentes partem affirmatiuam, aiunt quòd illa conuenientia ad finem incarnationis etiam consequuntur ex eo, quòd Christus non fuerit usus illa potestate Regia & iure dominandi.

Ad secundam rationem respondetur quòd Christus dominus sufficientissimum exemplum dedit paupertatis, dum noluit uti potestate dominandi quam habebat. Vitium enim aut virtus circa diuitias non in illarum dominio, sed in illarum usu consistit. Sed quia rerum dominium solitudinis nimis imperfectis hominibus causa est: idcirco consilium est euangelicum renuntiare omnibus quæ possidemus homines non solum, quantum ad usum, sed etiam quantum ad dominium. Ceterum episcopi sunt in statu perfectiori, quam religiosi, & tamen dominium rerum temporalium: imò probabilis sententia est, quòd quando religiosus assumitur ad episcopatum efficitur dominus rerum temporalium: & non solum est dispensator, ut tenet D. Tho. 2. 2. questione 175. artic. 8. Christus autem nulla ratione periclitabatur ex eo, quòd haberet dominium rerum temporalium: sed potius hoc pertinebat ad ornatum, & dignitatem ipsius in quantum homo: & idcirco exemplum paupertatis dedit in abstinendo ab usu, non in carendo potestate, & iure dominij.

Ad tertiam rationem respondetur, quòd sicut Christus Dominus habebat omnem scientiam, & artem practicam, & tamen non utebatur omni habitu practico, pingendo vel fabricando aliquid, & tamen illi habitus non repurabantur superflui, quia pertinebant ad ornatum anime & dignitatem eius, eò quòd non decebat, quòd aliquis homo posset aliquid operari, quòd non posset Christus: ita etiam non decebat ut aliquis homo haberet potestatem, & dominium alicuius rei, qualem potestatem non haberet Christus. Verum est tamen, quòd tenentes partem negatiuam dicemus sufficere, quòd Christus haberet potestatem, & rationem dominij instrumentalem, ut iam explicatum est. Etenim nemo concedet, quòd si vir habet potestatem & dominium circa corpus vxoris, quòd Christus in quantum homo haberet similem potestatem formalem.

Ad quartam & vltimam rationem respondetur potest, quòd quemadmodum ipse Deus, cum sit rerum omnium dominus, permittit tamen multam tyrannidem & plurimas iniustitias propter maius bonum: ita etiam Christus intelligens, & videns voluntatem Dei, permittit, & permittit principum terræ iniquam gubernationem, & tyrannidem, prout ipse Pater vult, quòd permittat, donec veniat dies iudicij, vbi erit iudex bonorum & malorum, & deinceps in æternum omnibus dominabitur: tribuens vnicuique secundum opera eius, ut in omnibus glorificetur Deus per Iesum Christum;

A cui est gloria & imperium in sempiterna secula, Amen.

D Vbitatur secundò, Vtrum Summus Pontifex habeat dominium temporale supra totum orbem. Arguitur primò pro parte affirmatiua. Probabile est ut diximus, quòd Christus Dominus habuit tale dominium, ergo & quòd Summus Pontifex. Probatur consequentia, quia Christus Dominus tribuit Petro tanquam suo vicario potestatem, quam ipse habuit ad pascendas oues, quas commisit Petro & successoribus eius. Et confirmatur ex illo Ioann. 20. quod dixit Dominus post resurrectionem suam Apostolis, Pax vobis, sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Sed pater ipsum Christum misit cum potestate dominij temporalis supra totum orbem, ergo Christus eadem potestate misit Apostolos; maxime Petrum: & per consequens Summum Pontificem Petri successorem, & Vicarium ipsius Christi.

B Arguitur secundò. Nam sicut habetur ex Innocentio III. in cap. solita. de maiestate & obedientia. Tanta est inter sacerdotalem & regiam dignitatem differentia, quanta est inter Solem, & Lunam. Sacerdotalis itaque dignitas comparatur Soli: Regia verò Lunæ: sed Sol præest omnibus corporalibus, ergo & pontificia dignitas omnibus secularibus, & per consequens Summus Pontifex est dominus temporalis. Confirmatur primò. Nam sæpe habetur in iure quòd Regia potestas est subiecta Pontificiæ, & hoc etiam habetur in eod. c. solita. Et d. 10. Decreti per plura capita. Vide præsertim cap. lege Imperatoris. & cap. constitutiones, & cap. suscipitis. & d. 96. etiam multa capita. Præsertim cap. si Imperator. cum quatuor cap. sequent. Confirmatur secundò ex Bonif. 8. In extrauag. vnam sanctam Ecclesiam. de maiorit. & obedien. vbi definitur quòd omnes Christi fideles de necessitate salutis sunt subiecti Romano Pontifici. Et insuper ait, Vtrumque gladium, & materiale, & spirituale esse in potestate Ecclesiæ. Item etiam D. Tho. in fine lib. 2. Sententiarum, in expositione literæ Magistri in solutione ad quartum, inquit, quòd Summus Pontifex qui est vicarius Christi ex eius traditione vtriusque potestatis tenet apicem.

C Arguitur tertio. Nam Summus Pontifex imperat omnibus alijs potestatibus temporalibus, ergo habet dominium supra illas. Consequentia videtur bona, & antecedens patet. Tum ex testimonijs adductis in secundo argumeto cum suis confirmationibus. Tum etiam quia Summus Pontifex habet potestatem quæ respicit finem principalem, scilicet, spiritualem ad quem omnia temporalia ordinantur. In omnibus autem artibus, & potestatibus ordinatis hoc videmus; quòd illa quæ respicit finem principalem, imperat alijs, quæ sunt ad finem. Sicut militaris frænificiæ, & potestas Ducis exercitus potestati aliorum ministrorum inferiorum. Et hoc etiam docet Arist. 8. Ethicor. cap. 2. Confirmatur.

D Quoniam quando alicui committitur, aliqua potestas. Datur etiam ei autoritas supra omnia illa, quæ sunt necessaria ad illum finem consequendum, ad quem datur talis potestas. Ad finem autem spiritualem nempe ad salutem animarum, ad quam data est potestas Summo Pontifici, necessarium est quòd habeat potestatem supra omnes potestates inferiores, aliàs enim non posset eos compellere in ordine ad dictum finem spiritualement, quando id expedierit, ergo habet talem potestatem.

E Quartò. Synagoga habuit dominium temporale supra totum orbem, ergo ipsum habet Ecclesia & Summus

Summus Pontifex. Consequentia videtur bona. Nam Ecclesia & Summus Pontifex maiorem habet & præstantiorem potestatem, quàm Synagoga, & illius Summus sacerdos. Antecedens autem probatur ex c. 1. Threnor. vbi Synagoga dicitur dominantium, & Princeps prouinciarum. In contrarium est quòd licet demus quòd Christus habuerit dominium temporale supra totum orbem, non tamen est vsus illa potestate, vt patet ex dubio præcedenti, ergo frustra tribuitur Vicario eius. Quidam ex iuristis tenent Summum Pontificem esse dominum totius orbis, etiam in temporalibus. Hanc sententiam tenuit Innocentius, & Hostiensis super cap. quod super his. de voto, & voti redemptione. Item etiam Panorm. & Archidiaconus Item etiam gl. super extrauagantem citatam Bonifacij VIII. Eisdem sequuntur aliqui ex Summistis Hanc sententiam tenet Summa Angelica in verbo infidelitas, Et eandem videtur sequi Syluester in eodem verbo infidelitas quæst. 7. & in verbo Papa quæst. 7. 10. & 11. & in verbo legitimus quæst. 4. Eandem sententiam tenuit D. Antoninus in 3. par. quæst. 8. cap. 5. & alij etiam quos citant prædicti Doctores. Theologi autem communiter tenent sententiam oppositam. Quorum aliquos infra citabimus.

Pro solutione aduertendum est primò. quòd in præsentem tantum quærimus de dominio temporali. Nam de potestate spiritali, quantum habeat, diximus latissimè in nostris commentarijs supra, q. 1. art. 10. quæst. 10. supra art. 8. Et in 4. in materia de clauibus solet tractari de hac potestate. Secundò est aduertendum, quòd Summum Pontificem habere dominium temporale supra totum orbem, potest intelligi dupliciter. Vno modo directè & per se in ordine ad finem temporale. Alio modo indirectè & veluti per accidens in ordine ad finem spirituale. Sit

PRIMA CONCLUSIO.

Loquendo per se, & directè in ordine ad finem temporalem, non habet Summus Pontifex dominium temporale supra totum orbem. Istam sententiam tenent Cardinalis à Turrecremata lib. 2. sum. de ecclesia cap. 113. cum tribus sequentibus, vbi dicit plura, quæ pertinent ad hanc difficultatem. Eandem tenet Caietanus infra in quæst. 66. super art. 8. & colligitur etiam ex doctrina D. Tho. ibidem in solutione ad secundum. Magister Franciscus à Victoria tenet eandem sententiam in Relectione 1. de potestate ecclesie, maximè num. 8. quæst. 5. Vide ibidem à numer. 1. vsque ad 14. inclusiuè. Vide eundem in Relectione 1. de Indis num. 27. Et Magister Fr. Dominicus Soto tenet eam lib. 4. de Iusticia & iure quæst. 4. art. 1. Et probatur primò ista sententia. Nam non est censendus habere per se directè Summus Pontifex ea, quæ Christus interdixit omnibus Apostolis. Sed dominium temporale in ordine ad finem temporalem interdixit Christus omnibus Apostolis, ergo non competit vicario Christi. Maior videtur nota: nam Christus potestatem, quam dedit Summo Pontifici, contulit beato Petro. Et minor probatur ex illo Matth. 20. Scitis quia Principes gentium dominantur eorum, & qui maiores sunt, potestatem exercent inter eos: non ita erit inter vos. Sed quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister, & quicumque voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus: sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam

A suam, &c. Idem habetur Luca 22. Secundò probatur ex D. Bernardo in lib. 2. de consideratione ad Eugenium Papam, vbi loquens cum eodem Pontifice inquit, Quid tibi amplius dimisit Sanctus Apostolus, Quod habeo inquit, tibi do. Quid illud? Vnū scio, non est aurum, neque argentum, Cum ipse dicat: argentum, & aurum non est mihi. Et infra. Neque enim ille Sanctus Petrus tibi dare, quod non habuit, potuit. Quod habuit dedit, sollicitudinem super Ecclesiam, nunquid dominationem? Tertio probatur ex pluribus iuribus: quæ habentur in Decreto dist. 10. Præsertim cap. quoniam. vbi Cyprianus Pontifex inquit, Iuliano Imperatori. Quòd mediator Dei & hominum Christus Iesus, sicut discreuit vtranque potestatem, & Pontificiam & Imperatoriam, vt Christiani Imperatores pro vita æterna Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum, imperialibus legibus vterentur. Ecce constituuntur diuersæ potestates, & Pontificia, & Imperialis. Ita vt neque Imperialis possit, quæ Pontificis sunt: neque è conuerso. Vide in dist. 96. cap. cum ad verum. vbi Nicolaus Pontifex statuit, ne Imperator iura Pontificia, neque Pontifex iura Imperatoria vsurpet: & notandum maximè est verbum vsurpet. Vide in

B
C
D
E
F

Decretalibus in titulo. Qui filij sunt legitimi. cap. causam quod est Alexandri III. & ibi decernitur, quòd de causa ciuili inter laicos non cognoscit ecclesia. Vide in titul. de appellationibus, cap. si duobus. vbi idem Pontifex in §. denique, inquit, quòd à ciuili iudice, qui non est de temporali iurisdictione Ecclesie, non appellatur ad Papam. Si autem summus Pontifex haberet prædictum dominium temporale supra totum orbem in rei veritate posset intromittere se in ea, quæ sunt Imperatoris, & cognoscere de causa ciuili inter laicos: posset in super appellari ad ipsum à ciuili iudice: quorum tamen oppositum decernitur in prædictis capitibus. Quarto probatur. Nam si Summus Pontifex haberet prædictum dominium, illud haberet iure diuino. Sed hoc non, ergo &c. Maior patet. Nam non habet iure naturali aut humano, vt constat. Minor vero probatur, Nam si iure diuino id haberet, constaret ex Sacris literis, aut ex traditione. Ex factis autem literis id non colligitur: quin potius oppositum: vt constat ex autoritatibus, quas adduximus in primo argumento pro ista conclusione. Ex traditione autem non habetur. Nam in Ecclesia non est talis traditio. Aduertendum tamen circa hanc conclusionem, quòd non modò Summus Pontifex non habet dominium temporale supra totum orbem in ordine ad finem temporalem: verum etiam neque habet dominium aliquod temporale directè ex traditione Christi. Habet tamen verum dominium temporale directè super ea bona temporalia, quæ contulerunt Ecclesie Principes Christiani, vt Constantinus, & alij. Quòd autem ex traditione Christi non habeat huiusmodi dominium, probant argumenta facta. Quòd verò illud habeat super bona temporalia collata Ecclesie à Principibus Christianis, patet. Nam donatio facta à Principibus Christianis fuit vera donatio conferens verum dominium temporale ipsi Ecclesie, etiam in ordine ad finem temporalem. Et hoc patet in Constantini Imperatoris donatione facta Syluestro Pontifici. De qua habetur in cap. Constantinus. 96. dist. & in cap. futuram. 12. q. 1. Et idem patet in donationibus aliorum Principum factis Ecclesie. Et hinc sumitur quintum argumentum pro nostra conclusione. Nam si summus Pontifex ha-

beret dominium vniuersale supra totum orbem, de quo loquuti sumus in prima conclusione, sequeretur: quod donatio facta Ecclesie per Principes non esset vera donatio, sed restitutio. Consequens tamen est falsum ergo. Sexto probatur eadem conclusio. Nam ex opposita sententia sequeretur quod Summus Pontifex esset vniuersalis Rex & Imperator totius orbis. Consequens tamen est falsum, ergo. Sequela videtur manifesta. Nam habere prædictum dominium proprium est Regis seu Imperatoris vniuersalis. Minor verò probatur. Nam hoc est inauditum in Ecclesia. Imò & Christus Dominus id videtur prohibuisse locis citatis Matthe. 20. & Lucæ 22. Et rursus in cap. cum ad verum citato. dist. 96. Disponitur ne Pontifex iura aut nomen Imperatoris sibi vsurpet. Id ipsum colligitur ex cap. citato. Quoniam dist. 10. Septimò probatur. Ex opposita sententia etiam sequeretur, quod Summus Pontifex posset pro sua voluntate in ordine ad finem temporalem statuere leges in vniuerso orbe: posset etiam pro suo libito abrogare omnium aliorum Principum leges. Hoc autem est falsum, & contra communem sententiam. Vltimò probatur eadem conclusio. Nam si Summus Pontifex haberet dominium temporale directè in ordine ad finem temporalem supra totum orbem, sequeretur, quod etiam quilibet Episcopus haberet idem dominium in sua diocesi. Consequens est falsum, ergo. Minor patet ex communi sententia, nullus enim illud concedit. Sequela tamen probatur. Nam tantam potestatem proportionabiliter habet quilibet Episcopus in suo episcopatu iure diuino: quantum habet Summus Pontifex in tota Ecclesia, quantum habeat illam subordinatam Pontifici.

SECUNDA CONCLUSIO.

Summus Pontifex habet dominium temporale instrumentale & indirectè supra totum orbem videlicet in ordine ad finem spirituale. Hanc conclusionem tenent Doctores citati pro præcedenti conclusione: quauis illi non vrantur illa voce, instrumentale, quæ dictio nobis placet: quia verè exprimit rationem dominandi non esse formalem vt in causa principali respectu temporalium. Hanc probant argumenta facta à principio si quid probant. Et vltimò probatur primò. Nam vt constat ex pluribus capitibus iuris in ordine ad finem spiritualem potest Summus Pontifex antiquos Reges, & Imperatores deponere, & novos constituere, ergo. Consequencia videtur bona. Et antecedens patet. Nam Zacharias Romanus Pontifex Regem Francorum, eo quod tantæ potestati esse inutilis à Regno deposuit: & Pipinum qui fuit Caroli Magni Imperatoris pater, in eius locum substituit, & omnes Francigenas à iuramento fidelitatis absoluit. Vt habetur in capit. alius. 15. quæst. 6. Præterea, Innocentius Quartus Regi Portugalliæ, qui prodigus & dilapidator erat, & Ecclesias, monasteria, pia loca & personas Ecclesiasticas, viduas, pupillos, & orphanos grauabat, & grauari sinebat, dedisse adiutorem, & illi administrationem Regni interdixisse legitur. Vt patet ex capit. grandi. de supplenda negligentia prælatorum. libro. 6. Præterea Summus Pontifex Imperium Romanum à Grecis transtulit in Romanos: & ius ac potestatem eligendi Imperatorem certis Principibus contulit. Vt patet in cap. venerabilem de electione, & electione potestate. De qua vide Syluestrum in verbo.

A electio, quæst. 4. & 5. Multò magis verificatur conclusio, si Reges seculares sunt hæretici vel schismatici. Secundò probatur, Nam ea quæ sunt necessaria ad exercendum officium commissum, simul committuntur, & conferuntur cum ipsomet officio, sed ad exercendam spiritualem potestatem datam Summo Pontifici vt Christi vicario necessarium est, quod habeat prædictum dominium supra totum orbem, ergo. Maior habetur ex capit. 1. de officio & potestate iudicis delegati. Et minor probatur. Nam si non haberet prædictum dominium, non posset impedientibus suam potestatem & iurisdictionem resistere per bellum, nec posset etiam contradicentes temporaliter punire. Quod tamen est falsum, imò & contra fidem. Probatur, constat enim ex multis iuribus, quod potest Summus Pontifex statuere leges circa temporalia: & similiter leges civiles aliorum Principum abrogare, quando viderit id expedire, in ordine ad spirituale bonum Ecclesie, & fidelium. Et hoc etiam patet, ex ipsomet vsu antiquæ Ecclesie, ergo. Plura alia argumenta pro hac conclusione vide apud Cardinalem à Turrecremata lib. 1. Summæ de Ecclesia. capit. 90. Vbi agit de eminentia potestatis spiritualis supra secularem. Et in lib. 2. cap. 114. Vbi tractat qualiter Romano Pontifici iure sui principatus cõperat habere iurisdictionem temporalem in toto orbe Christiano. Denique tam in eodem capit. 114. quàm in præcedenti, & duobus sequentibus multa reperiuntur egregia, quæ conducunt ad prædictas conclusiones probandas.

Ad omnia argumenta respondetur, quod probat secundam conclusionem. Quatenus autem militent contra primam: respondetur ad primum argumentum. Primò dicitur quod adhuc est in opinione, An Christus dominus habuerit dominium temporale supra totum orbem, vt constat ex dictis dubio præcedenti. Veruntamen concessio antecedenti: negatur consequentia. Vt enim diximus in superioribus, quæst. 1. super artic. 10. & quæst. 10. super art. 8. Non omnem potestatem, quam Christus habuit, etiam in quantum homo communicauit Summo Pontifici. Nam potestatem excellentiæ quam habuit in sacramentis non communicauit Summo Pontifici. Vt docet Diuus Thom. 3. part. quæst. 64. artic. 4. ad primum, licet potuisset communicare si voluisset: vt docet Diuus Thomas in eodem articulo. Vide de hac re Magistrum Soto in 4. distin. 1. quæst. 5. artic. 4. dubio vltimo.

Ad confirmationem dicitur quod Pater misit filium non ad exequendum dominium temporale, sed spirituale. Et ita misit Christus suos Apostolos. Et sic possunt verificari verba illa Ioan. 20. Etiam si non contulerit dominium temporale suis Apostolis. Præterea dicimus, quod si illa autoritas aliquid probaret, non tantum conuinceret Beatum Petrum habuisse dominium temporale supra totum orbem, verum etiam & reliquos Apostolos, quod tamen falsissimum est.

Ad secundum argumentum, cum suis confirmationibus dicendum, quod omnia illa iura loquuntur de potestate & dominio in ordine ad spiritualia cum opus fuerit illam exercere: vt patet manifestè intuenti ipsa iura. Et ita in illo capitulo. solito ad probandam potestatem Summi Pontificis, adjicitur illud Ioannis 20. Pasce oues meas. Et illud etiam Matth. 16. Quodcunque ligaueris super terram, &c. Quæ quidem loca loquuntur de potestate spirituali in ordine ad finem spiritualem.

Eodem

Eodem modo intelligendus est Diuus Thomas, & quòd hoc modo intelligatur, manifestè colligitur ex verbis paulò ante præcedentibus. Inquit enim quòd secularis potestas est sub spirituali, in quantum est à Deo subiecta, scilicet, In his quæ ad salutem animæ pertinent.

Ad tertium. Cum sua confirmatione satis patet per præcedentia. Ad quartum argumentum, antecedens negatur: ad probationem dicitur, quòd synagoga dicitur domina gentium, & Princeps prouinciarum: quia aliquæ gentes, & prouinciæ erant illis subiectæ licet non omnes. Præterea dicebatur Princeps & domina gentium propter religionis, & legis notabilitatè supra omnes leges, & religiones omnium nationum. Et hæc dicta sufficiant de temporali potestate Summi Pontificis. Neque enim sedes Apostolica indiget nostro mendacio: quæ vera, & propria potestate abusat ad omnia, quæ ad spirituales finem necessaria sunt. Nam qui volunt assentatione quadam summis Pontificibus dominium temporale directè, & formaliter tribuere supra totum orbem: odiosam regibus terræ fidelibus & infidelibus sedem Apostolicam efficiunt.

Dubitatur tertio. Vtrum imperator habeat dominium temporale supra totum orbem.

Primò arguitur pro parte affirmatiua. Nam in spiritualibus est vnus Summus Pontifex, qui præest toti Ecclesiæ, ergo in temporalibus debet esse vnus Imperator, qui præest toti orbi. Antecedens secundum fidem tenendum est, vt constat ex his, quæ diximus supra quæst. 1. art. 10. Consequentia autem videtur tenere ex paritate rationis.

Secundò arguitur. Octauianus Augustus Cæsar, qui præerat Imperio Romano quando natus est Christus, habuit dominium temporale supra totum orbem, ergo &c. Consequentia videtur nota: nam ceteri Imperatores maximè Christiani non habent esse deterioris conditionis, quàm Augustus, qui erat Gentilis. Antecedens autem probatur primò, ex illo Luca 2. Exijt edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. Secundo probatur ex D. Tho. in illo opus. 20. de regimine Principum lib. 3. c. 13. Vbi inquit, quòd Christus veruserat mandati Dominus, & Monarcha cuius vices gerebat Augustus licet non intelligeret, ergo si Christus Dominus habuit dominium temporale totius vniuersi, ita & Augustus eius vices gerens. Confirmatur. Nam Tyberius Cæsar, qui Augusto successit, qui quidem præerat Imperio Romano quando Christus passus est, etiam habuit dominium temporale supra totum orbem: siquidem habuit dominium supra Iudæos, vt patet ex eo quod dixit dominus Matthæi, 22. & Luca 20. Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.

Tertio arguitur, ex Diuo Hieronymo in Epistola ad Rusticum monachum, de viuendi forma. Et referuntur eius verba 7. quæst. 1. cap. in apibus. Vbi, inquit, quòd in apibus vnus dux est, grues vnã sequuntur ordine literato, vnus & imperator. Confirmatur, ex l. precatio ff. ad legem Rhodiam, vbi habetur, quòd Antonius Imperator dixit, Ego mundi dominus sum.

Quartò. Adam fuit vniuersalis dominus totius vniuersi, quod quidem videtur colligi ex illo Genesis 1. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Vt præsit piscibus maris, & volatilibus cæli. Et infra, Crescite & multiplicamini, & replete terram, & subiicite eam. Et similiter vi-

detur dicendum de Noë: & hoc apparet colligi ex capit. 8. Genes. Vbi habetur quòd dixit Dominus Noë & filiis eius. Ingredimini super terram Crescite & multiplicamini super eam. Illis autem alij successerunt, ergo maximè Romani imperatores, & per consequens habent dominium vniuersale totius orbis.

Quintò. Optimus modus gubernandi est per monarchiam vniuersalem, ergo eam instituit dominus. Et per consequens eam habet Imperator. Nam videtur quòd non possit alius excogitari vniuersalior Rex. Antecedens videtur Aristot. 3. Politicorum. Et id docet expressè D. Tho. in opusculo citato de Regimine principum lib. & cap. 2. Consequentia autem probatur. Nam Deus qui omnia in sapientia facit, vt habetur Psalmo 103. Optimum modum gubernandi instituisse censendus est.

Vltimò arguitur. Nam imperator communiter appellatur orbis dominus. Et ita in cap. futuram, 1. 2. quæst. 1. dicitur quòd Imperatores Romani tenebant totius orbis monarchiam, ergo, &c.

In contrarium est lex cunctos populos. C. de sūma Trinitate, & fide Catholica. Vbi limites Romani Imperatoris circumscribuntur, cum dicitur à Romano Imperatore: cunctos populos, quos clementiæ nostræ regit Imperium.

De hac difficultate agit Magister à Victoria in relectione de Indis nu. 24. & 25. & Magister Soto lib. 4. de Iustitia & iure. q. 4. arti. 2. Qui pro vtraque parte adducunt auctores. Pro parte affirmatiua Hostiensem, Ioannem Andr. Bartol. Bald. & alios doctores ex Italia. Et Bartolus adeo certam existimat hanc sententiam, vt dicat quòd fortè incurret hæresim, qui eam negauerit. Et præcipuè ad hoc mouetur propter auctoritatem adductam in secundo argumento ex Luca ca. 2. Pro parte autem negatiua adducunt Fabrum & Ultramontanos. Et istam sententiam prædicti auctores tanquam certam tuentur & est communis inter Theologos, & quia prædicti Magistri latè eam probant, nos breuiter definiemus in hoc loco. Sic

VNICA CONCLUSIO.

Imperator non habet dominium temporale supra totum orbem. Dicimus temporale, quoniam de spiritali certius est, quàm vt indigeat probatione. Illud enim solum Summo Pontifici competit iuxta ea, quæ diximus quæst. 1. artic. 10. Et intelligimus conclusionem de dominio temporalis iurisdictionis. Nam si loquamur de dominio temporali proprietatis rerum adhuc est certius, vt optime probat Magister Soto lib. 4. de Iustitia & iure. qu. 4. artic. 1. Probat conclusio sic explicata primò. Nam si haberet dominium temporale supra totum orbem, omnes Reges terræ essent ei subiecti in temporalibus tanquam superiori & vniuersali domino. Hoc autem est falsum, ergo. Sequela videtur manifesta. Nam ex eo quòd Rex Catholicus Philippus Secundus habet dominium supra omnia sua Regna, omnes qui habitant huiusmodi regiones sunt ei subiecti in temporalibus. Minor verò probatur ex capit. cum per venerabilem, qui filij sint legitimi. Vbi inquit Innocentius III. quòd Rex superiorem in temporalibus non recognoscit. Unde obiter collige veram esse nostram sententiam in dubio præcedenti.

Secundò probatur. Si Imperator haberet dominium temporale supra totum orbem: vel haberet iure naturali vel iure diuino vel humano, sed nullo

istorum, ergo. Consequentia est manifesta & maior pater à sufficienti diuisione. Minor verò probatur quòd non naturali. Nam hoc iure omnes nascuntur liberi, neque est aliud quòd dominium iure naturali, præter id quòd habent parentes super filios, & maritus supra uxorem. Vt docet D. Tho. 1. parte quæst. 22. art. 1. ad secundum. Et quæst. 96. artic. 4. Confirmatur quia vt docet idem D. Thom. in 2. 2. quæst. 20. art. 10. Dominium & prælatio inducta sunt iure positiuo: quòd verò non iure diuino probatur, quoniam nullibi id legimus, sicuti legimus de Saule & Dauid habuisse regnum à Deo vt constat lib. 1. Regum. quòd verò non iure humano. Probatur. Quia si illud haberet, competeret ei, vel autoritate legis, & hoc non: quia nulla talis extat lex. Et si extaret, maximè quia facta esset ab Imperatoribus, & licet facta esset, non haberet vim obligandi: quia ante talem legem Imperator non haberet iurisdictionem: lex autem facta à non habente iurisdictionem non habet vim obligandi. Aut Imperator haberet legitima successione, aut donatione, aut permutatione, aut emptione, aut iusto bello vel alio titulo. Nullum autem istorum dici potest, ergo non habet tale dominium. Multa alia possemus afferre pro hac conclusione, sed non existimo in re certa opus esse pluribus.

Vnum tamen aduertendum est, quòd licet Imperator non habeat dominium temporale supra totum orbem: nihilominus est superior, quantum ad aliquid omnibus Principibus Christianis. Est enim fidei protector ab Ecclesia designatus: & propterea coronatur à Summo Pontifice. Vnde in ordine ad exaltationem fidei, & Ecclesie protectionem potest conuocare Principes Christianos contra inimicos Ecclesie. Veruntamen Rex Hispanie exemplus est ab imperatore. Et hodie est maximus protector Ecclesie.

Ad primum argumentum negatur consequentia. Ad probationem dicitur, non esse eandem rationem. Nam in spiritualibus conuenit vnum esse totius Ecclesie Summum Pontificem: iuxta ea, quæ diximus supra questione 1. artic. 10. & cum Christus Dominus, cuius Vicarius est Summus Pontifex, sit vniuersalis Redemptor & vnicus Rex regni cælorum, & caput vnicum Ecclesie per totum orbem diffusa, & infinita sua virtute omnia disponat: potest per vnicum vicarium totum regere orbem. Eò vel maximè quòd sub vno pastore alios inferiores prælatos ei subordinatos constituit. Veruntamen Reges accipiunt potestatem à republica. Et ita non est necessarium, quòd ab vno totus orbis dependeat: quin potius, nec totus orbis potest vnum vniuersalem dominum eligere. Non enim potest conuenire ad huiusmodi electionem. Et licet posset conuenire, non expediret ad bonam vniuersi gubernationem, talem eligere vniuersalem dominum Vt enim docet Aristote. 7. Politicorum capit. 4. Respublica non eò est melior, quia maior. Sed talis debet esse, & tanta sub vno Principe: quantam ipse potest commodè gubernare. Vnus autem Princeps non potest in temporalibus comodè gubernare totum vniuersum. Quare potentes Reges deberent aduertere, quòd non minor est virtus, parta tueri quam quærere.

Ad secundum argumentum negatur antecedens. Ad primam probationem primò dicitur, quòd Euangelista non approbavit illud edictum: quin potius videtur condemnasse. Nam ad hoc appareret Euangelistam retulisse illam historiam, vt ostenderet non Augustum, qui tunc Romano Imperio præerat,

A sed Christum, qui tunc nascebatur esse Dominum vniuersi. Secundò dicitur, quòd nomine vniuersi orbis, non intelligitur in illo loco totus mundus: quoniam multe erant tunc prouinciæ, quæ non erant subiecte Imperio Romano. Sed vniuersus orbis sumitur ibi pro magna parte orbis, ad quam Romani peruenerant. Vide expositores Euangelistarum super eadem loca, qui plura adducunt testimonia scripturæ ad ostendendum hanc esse legitimam ipsius loci explicationem. Et ad hoc deseruit illud quòd habetur. Genes. 41. cum dicitur: Omnis terra venit in Ægyptum: intelligitur id est bona pars terræ. & Genes. etiam secundo dicitur de Eua, quòd erat mater cunctorum viuientium, quòd tamen non extenditur ad irrationalia & insensibilia.

B Ad secundam probationem. Si teneamus Christum dominum non habuisse dominium temporale supra totum orbem, eo modo, quo explicauimus dubiò præcedenti, facile potest responderi, quòd D. Thomas intelligitur, quòd Augustus gerebat vices Christi, quatenus eius potestas temporalis erat subiecta spirituali Christi & illius ministra. Quemadmodum etiam & potestates etiam Regiæ dicuntur ministræ Pontificum. Veruntamen etiam tenendo alteram sententiam, quòd Christus Dominus habuit dominium temporale supra totum orbem. Respondetur quòd D. Tho. intelligit, quòd Augustus gerebat vices Christi, etiam quantum ad dominium temporale; non quidem supra totum orbem sed supra magnam illius partem: nempe super totam illius partem, quæ subiecta erat Imperio Romano. Quemadmodum etiam solemus dicere, quòd gubernator constitutus à Rege super aliquam prouinciam, gerit illius vices. Non quidem supra omnia regna subiecta ipsimet Regi: sed supra illam prouinciam, super quam constitutus est. Veruntamen Augustus non erat, vt iam dicimus, propriè Vicarius institutus à Christo: sed permissus à Deo, vt ne sciens quid faceret, prodesset monarchiæ Christi.

C Ad confirmationem pariter negatur Tyberium habuisse dominium temporale supra totum orbem. Et ad probationem dicitur, quòd licet daremus simpliciter & absolutè Tyberium habuisse dominium supra Iudæos, & de iure, non inde consequeretur, quòd habuisset dominium supra totum orbem. Secundò dicitur, quòd Iudæi non erant subiecti Imperio Romano de iure, sed de facto. Gens enim Iudæorum libera erat à dominio cuiuscunque alienigenæ. Imò, & in lege prohibitum erat, vt Iudæi haberent dominum alienigenam, vt patet ex illo Deuteronom. 17. Eum constitues, scilicet, Regem: quem dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum: non poteris alterius gentis hominem Regem facere qui non sit frater tuus. Cum ergo Christus dominus in illis locis iubet dari Cæsari, quòd ipsius erat, non approbat, vt ait Magister Soto, dominium Cæsaris, sed volens se eximere à Iudæorum calumnijs, ius tantum naturæ retulit. Ac si diceret, Si quid debetis Cæsari soluite. Sed primum Deo quòd illi debitum est reddite. Præterea possumus dicere quòd ideo Christus iussit reddenda esse Cæsari, quæ illius erant: quoniam, vt inquit Nicolaus de Lyra super verba Matth. 22. citata, Iudæi iurauerant Romanis fidelitatem se seruaturus, & tributa reddituros à tempore Pompei, qui fecerat Iudæam tributariam. Et ita propter reuerentiam iuramenti illa iubeat reddi. Sed prior solutio est melior.

D Ad tertium argumentum responderetur, quòd D. Hieronymus minimè intendit, quòd sit vnus Imperator

perator qui habeat dominium supra totum vniuersum, sed quod vnius reipublicae debet esse vnus Rex & totius Christianismi vnus Imperator, sicut vnus aluearis est vna Apis ductrix aliarum. Et vnus congregationis gruum est vna, quae alias ducit. Sicut autem non est vna apis omnium apum ductrix. Ita neque vnus Imperator totius orbis dominus. Ad confirmationem responderetur, quod Antoninus Imperator, illud dixit arroganter, & ita inde nullum sumitur argumentum.

Ad quartum responderetur, quod Adam & Noë fuerunt domini orbis quando ipsi soli erant in mundo: continuo autem diuiserunt filij terras, vel filij eorum conuenerunt ex communi consensu, ut vnusquisque suam partem occuparet, vel alio modo facta est diuisio rerum inter eos.

Ad quintum argumentum responderetur, quod optimus modus gubernandi, non est per monarchiam vniuersalem totius mundi: neque id docet Aristot. aut Diuus Thomas, sed eam gubernationem dicunt esse optimam, quae fit per vnum circa vnam multitudinem, non quae fit per plures. Intelligitur autem de ea multitudine quae potest commodè per vnum gubernari. Vt enim dicebamus ad primum ex Arist. respublica non est melior, quod maior.

Ad vltimum argumentum responderetur, quod Imperator, non ideo dicitur orbis dominus, quia totius vniuersi sit dominus, sed quia dominatur magne parti mundi inter Christianos Principes, habes quandam ex officio eminentiam.

QUAESTIO V.

De translatione Dominiorum.

Nte omnia definire oportet, quid sit translatio dominij, & quanam sint huius translationis cause. Dein e circa ipsas causas sunt examinanda grauissimae quaestiones.

Dominij ergo translatio nihil aliud est, quam transmissio rei ab eo, qui legitime possidet, in alterum qui incipit de nouo esse dominus eius. Apertissima est definitio ex supradictis: sed explicatur assignando causas, huius translationis: quae sunt tres. Prima voluntas diuina, quae declaratur nobis aut iure diuino naturali. (Deus enim manifestat nobis quaedam vt auctor est naturae) aut certe per particularem reuelationem quae expressè facta sit ad manifestandum Dei voluntatem. Sic transiit Deus regnum à Chananzis in filios Israel: à Saule in Dauidem. Ratio huius rei est: Quoniam cum Deus sit vniuersorum dominus, poterit voluntate sua, quando illi placuerit, dominia transferre. Et quidem haec prima causa parum facessit nobis negotij, quoniam supra id, quod manifestissimum est ex naturae iure, requirit expressam Dei reuelationem. Quae si constet, transfertur dominium, si autem non constet talis expressa reuelatio, nunquam censendum est dominium transferri per hanc causam. Secunda causa est voluntas domini possidentis. Etenim cum homo sit Dominus per facultatem arbitrij, potest per eandem facultatem, per quam res possidet, easdem alienare vt habetur. Instituta. de rerum diuisio. §. traditio. Et ex l. quam: §. licet. ff. de acquir. rerum dominio. Eo vel maxime quod rei possessio vsus, est venditio, donatio, aut denique abalienatio rei. Tertia causa est voluntas legislatoris, & Principis

A transferentis res ciuim in alios dominos. Declaratur autem nobis haec voluntas Principis aut legibus editis, aut pronuntiatis sententijs. Ratio huius rei est. Quoniam cum homo sit natura sua animal sociale & politicum, eodem naturae iure necesse est sit subiectus legibus, & sententijs Principis, quae ordinantur ad bonum reipublicae, in qua degit homo, & vitam agit. Rursus cum Principi liceat malefactores & reos propter bonum Reipublicae etiam vita multare: multo magis licebit propter bonum ipsius Reipublicae spoliare ciues, omnibus suis fortunis, & bonis. Hoc autem efficit voluntas Principis vno duorum modorum. Primus est cohibendo voluntatem veri domini, ne transferat etiam si velit, dominium in alterum. Quo pacto impeditur ne pupillas abalienet bona sua reddendo ipsum pupillum inhabilem (aut quod in idem reducitur) reddendo alterum cum quo sit contractus, inhabilem ad recipiendum. Vt patet in lege de simonia.

B Vbi is qui recipit pretium, est inhabilis ad recipiendum. Secundus modus est transferendo, velit, nolit verus rei dominus, dominium in alium possessorem. Vt patet in lege praescriptionis. de his omnibus agendum est per singula.

C **D** Vbi primum est, Circa secundam causam, vtrum per solam internam voluntatem possit homo transferre dominium suae rei in alterum. Aliquis. v.g. intra se cogitans promittit Petro sine verbis domum: Rogamus num iste teneatur Petro pacifacere illam suam promissionem internam: etsi Petrus acceperit, donare illi domum. Neque dubitamus in praesentia, cum tantum interius propositum haberetur, & non promissum: tunc enim certum est nullam esse obligationem: sed tota controuersia est, quando interius promittimus, vel donamus. Videtur autem, quod tunc transfertur dominium, & fit obligatio.

D Primò arguitur. Homo est dominus rerum suarum per facultatem arbitrij, ergo per eandem solam sine exteriori signo transfert dominium.

Confirmatur. Vocalis oratio tantum habet quod sit signum & declaratio interioris orationis, sed si exterius quis proferat promissionem, obligabit: ergo signum erat, quod promissio interior obligauerat antea.

E Secundò arguitur. Interior promissio absque vilo exteriori signo Deo facta, obligat secundum ius religionis, quae est inter Deum & homines, ergo facta homini obligat secundum ius, quod est vnius hominis ad alterum. Confirmatur, talis promissio homini facta, si iuramento confirmetur, transfertur & dominium, obligatque in conscientia. Ergo si circa iuramentum fiat. Probatur consequentia. Iuramentum promissorium tunc obligat tantum quando promissio aliàs obligabat, & erat valida.

F Vltimò arguitur. Promissio explicata verbis; sed absenti facta, obligat in conscientia, & transfert dominium. Ergo & interior, quoniam in oratione ad absentem non magis conferunt verba, quam sola cogitatio interior.

In hoc dubio Magister Soto lib. 4. de Iustitia quaest. 5. arti. 1. ad primum. Et copiosius lib. 8. quaest. 2. artic. 1. asserit tria. Primum citra controuersiam vllam, promissionem mutuum non obligare in conscientia: neque transferre dominium, nisi verbis declaratur. Exemplum est in matrimonio: vbi per solam consensum mentalem non transfertur dominium corporis: nisi declaratur signis talis consensus. Idem est in alijs contractibus mutuis. Secun-

dum est,

dum est, promissionem non mutuam, quæ signis non explicatur, non obligare in exteriori foro; neque transferre dominium. Tertium stando in iure nature, problem est, an promissio ista simplex non mutua obliget in conscientia, si non exprimat signis. Et quidem duo dicta primum, & secundum certissima sunt. Sed circa tertium dictum. Sit nobis.

CONCLUSIO.

Citra dubium videtur asserenda pars negativa, videlicet, Promissio interior verbis non explicata, non obligat in conscientia, neque transfert dominium. Hæc videtur colligi ex Sacris literis. Proverb. 6. vbi promissionis vinculum & obligatio vocibus tribuitur. illaqueatus es (inquit sapiens) verbis oris tui, & captus proprijs sermonibus. Hæc videtur esse sententia communis doctis & indoctis hominibus. Inter doctos est D. Thom. infra quæst. 88. art. 1. Indocti verò & vulgus solent affirmare: verba ligant homines. Ratione verò probatur. Homo non refertur, & ordinatur ad alterum hominem per solam cogitationem internam & conceptam, sed per signa sensibilia externa, inter quæ primatum obtinent voces: sed in translatione dominij, ordinatur is, qui dominium transfert ad alterum in quem transfert dominium, ergo. Secundò. Promissio mutua nisi explicetur externis signis non transfert dominium, ut omnes consentiunt, ergo nec promissio non mutua: quoniam promissio mutua in hoc tantum differt à non mutua, quòd mutua est obligationis reciproca ex utraq; parte, at non mutua ex altera parte tantum, ergo si in mutua promissione neutra pars tenetur suam mentalem cogitationem alteri explicare, ut videat an altera pars acceptet; neq; in non mutua tenebitur.

Ad primum respondetur, non tantum per internam promissionem voluntariam transferri dominium: sed per eam ordinatam ad alterum, politicè, & sensibiliter. Ad confirmationem respondetur, quòd sicut voces sunt per se signa instrumentaria & vicaria ipsorum conceptuum ad significandas alijs hominibus eas res, quas conceptus ipsi representant habenti, ita sunt per se instrumenta quedam obligatoria erga alios homines: quanuis absque illis inducatur obligatio religionis erga Deum. Et per hæc patet ad secundum, negando consequentiam: quia Deus intuetur cor. Ad confirmationem similiter negatur consequentia. Ad probationem dicitur, iuramentum inducere obligationem quando promissio erat licita, licet non obligatoria. Et idcirco quanuis promissio interior verbis non explicetur, licita est, quòd si iuramento confirmetur, obligatoria est: quanuis aliàs non obligaret. Simile est si latro per vim, & metum extorqueat promissionem iuramento confirmatam, citra dubium is, qui iuravit propter reuerentiam diuini nominis, tenetur adimplere promissum, talis enim promissio licita erat, quanuis non esse obligatoria sine iuramento: de qua re copiosius dicitur infra quæst. 89. Ad tertium dicemus dubio sequenti.

D Vbitatur secundò, Vtrum promissio signis externis aut verbis declarata, sed absenti facta transferat dominium. Videtur vera pars negativa. Primum in l. ff. de pollicitationibus dicitur, quòd pollicitatio non semper obligat. Pollicitatio verò apud Iurisperitos nihil aliud est, quam promissio facta absenti. Rursus in l. iuris gentium ff. de pactis. §. igitur. nuda pactio obligationem non parit.

Arguitur secundò. Ex conclusione præceden-

A tis dubij, & illius rationibus, quæ omnes videntur procedere pariter in promissione absenti facta. Quoniam quemadmodum ad præsentem, non refertur homo per solum internum consensum, sed necesse est superaddantur verba, ita & ad absentes non refertur per verba, sed per scripturam.

Tertio arguitur contendendo quòd etiam promissio, quæ fit absenti coram testibus, non obliget & transferat dominium. Testes non inducunt obligationem ullam, sed solum testificantur eam obligationem, que oritur ex contractu, cui testes adstant: sed ut ostendimus, in promissione ista, quando testes non adsunt, nulla est obligatio, ergo etiã si coram testibus fiat, nulla erit obligatio. Item si talis promissio transferret dominium, sequeretur quòd qui eam facit, teneretur indicatè illam absenti cui facta est, ut si ille velit acceptam habere, & tunc qui promissit tenebitur dominium ei tradere: quòd durum videtur, & contra communem usum.

In oppositum est, quòd ratio naturalis dicitur ut promissa implerentur, fides seruetur: alioquin is, qui promissit perfidus, & infidelis censetur, ergo cum talis promissio, sit absolutè dicenda promissio, seruanda est. Confirmatur ex l. r. ff. de pactis. vbi **C** Ulpianus asserit antecedens argumenti huius, & in c. 1. & in c. qualiter. de pactis. dicitur studiose agendum est ut ea quæ promittuntur, opere compleantur, ac demum in capit. iuramenti. 22. quæst. 5. ex D. Chryso. dicitur inter simplicem fidei iuramentum, & iuramentum nullam esse debere distantiam. In hoc dubio Sotus lib. 4. de Iustitia, vbi sup. idem videtur sentire de promissione, quæ verbis explicatur absenti facta, quòd de promissione interna. Item turba non solum hominum vulgarij, verumetiam Theologorum, non videtur ullam obligationem saltem iustitiæ ponere in tali promissione.

D **P** Ro huius dubij intelligentia nota primò, quòd vinculum seu obligatio orta ex promissione est duplex. Altera est, quæ pertinet ad virtutem veritatis seu fidei seruandæ: de qua disputat D. Thom. copiosè infra quæst. 109. quam obligationem, qui non seruat, dicitur perfidus, & infidelis, & mendax. Altera obligatio pertinet ad virtutem iustitiæ, quoniam per promissionem ut statuimus, transferuntur dominia rerum. Hanc obligationem qui violat, iniustus erit. Et de hac obligatione disputatur in præsentia potissimum.

E Secundò nota, quòd promissio externis signis facta & declarata, quæ sola & omnis illa habet veram, & propriam rationem promissionis, est duplex. Altera formata solennitate, ut vocato tabellione, adhibitis testibus cum subscriptione promittentis, &c. Alia verò promissio est pura ab istis sollemnitatibus. De priori promissione non dubium, quin etiam si absenti fiat, transferat dominium. De secunda verò promissione suppono in præsentia tanquam rem meo iudicio certam, quòd si præsentem fiat, obligat transferre dominium. Quam quæstionem disputant interpretes Diu. Thom. infra quæst. 88. artic. 1. & 3. ad primum. Quintimo ex definitione huius nostri dubij, sequitur à fortiori ista sententia, quam modò supponimus. Tota igitur controuersia in præsentia est de promissione externis signis declarata, sed in absentia eius, cui promissio fit.

PRIMA CONCLUSIO.

Si attendamus merum ius Cæsareum, aut merum nature ius, promissio etiam verbis declarata

declarata facta in alterius absentia, non transfert dominium, neque obligat ex iustitia. Hanc conclusionem concedimus libenter argumentis factis pro parte negativa huius dubij.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si attendamus eadem iura, ac multò magis Ius canonicum Pontificium, aut denique ius Regium Hispaniense, citra dubium talis promissio obligat ex virtute fidelitatis, & veracitatis: ita ut qui eam non servauerit, sit mendax & fidefragus. Hanc concedimus argumento in oppositum simul & confirmationi eius. Sed quantum attinet ad Hispaniense ius, sit nobis.

TERTIA CONCLUSIO.

Apud Hispanos qui utuntur legibus, & foro Castellæ, promissio, quæ in iudicio externo probari potest, si appareat animo obligandi fidem facta, obligat ex iustitia, & transfert dominium etiam in animæ foro. Dixi in conclusione qui utuntur legibus Castellæ, ut excipiam inde Aragonios, Valentinos, Cathalanos, & Lusitanos, qui utuntur suis legibus. Ista conclusio colligitur ex lib. 1. fori Castellani, tit. 11. *De los pleytos que deuen valer, ono.* Sed expressè habetur ista conclusio sancita in lib. 3. de ordinationibus Regijs, tit. 8. *De las excepciones que se ponen el iuyzio, la ley. 3.* ubi expressè Alfonso XI. Compluti statuit eam legem, quòd omnis promissio, seu contractus, qui verè probari poterit, obliget etiam si inter absentes fiat. Neque possit excipere, is, qui promisit, quòd facta sit ea promissio sine solennitate, aut inter absentes. Et in hac re debent multum Castellani Regi Alfonso, qui voluit, quòd fides data à Castellanis servaretur inuiolabiliter, quicquid Cæsares sternerint in re hac, de iure communi. Sed exposcit prædicta lex duo, ut talis promissio obliget. Primum est quòd in iudicio probari possit. Deinde quòd appareat facta animo obligandi fidem: & hoc item probandum est iuridicè. Primum requiritur, quoniam testes gerunt vicem partis absentis cui facta est promissio: & loco illius acceptant promissionem, quousque absens refutauerit promissionem factam. Nisi malumus, quòd Rex ipse acceptet promissionem per legem suam. Requirit autem testes, tum ne falsò quis mitteretur, & diceret promissionem sibi factam in absentia, tum maximè quoniam voluit Rex ut fides data coram Hispanis, nullo pacto violaretur. Secundum requiritur, quoniam promissio simplex, quæ non præsumitur fieri animo obligandi fidem, non est reuera promissio. Et sic patet responsio ad tertium argumentum, quòd procedebat contra istam tertiam conclusionem. Etenim testes non inducunt iure naturæ nouam obligationem, sed iure Hispaniensi requiritur propter causas dictas. Ac demum responderetur ad vltimum argumentum, nec enim necesse fuerat, quòd promissio in absentia facta indicaretur absenti: sed tantum, quòd postquam semel indicata fuerit, si petierit dominium, reddatur. Hoc enim cautum est in l. prædicta, quæ obligat in conscientia. Quòd verò leges iustæ civiles transferant dominium etiam in foro interiori animæ: patet sup. q. 3. huius tractatus: scilicet, in causa tertia translationis dominiorum, quæ tertia causa copiosius deinceps explicanda est à nobis.

Pro huius itaque tertiæ causæ explicatione notandum est primò, quòd hæc tertia causa quauis

primò aspectu videatur pugnare cum præcedenti, etenim si homo iure naturæ, ut dictum est in præcedenti causa, per voluntatem propriam transferre potest dominium suarum rerum: videbatur nullo pacto fieri posse quòd per voluntatem Principis, & per legem impediretur à tali translatione, ac multò magis videbitur finiri non posse quòd etiam inuito domino lex transferret dominium rerum suarum. Ceterum hæc, quæ apparet pugnantia & contradictio, nulla est reuera, quoniam homo considerari potest, ut pars est reipublicæ, & ut ordinatur ad bonum ipsius reipublicæ, ad quòd proinde bonum refertur per voluntatem publicam, & vniuersalem ipsius Principis procurantis bonum commune ex officio, quæ inclinatio, & ordinatio est secundum naturam hominis: quauis posterior sit magis secundum eius naturam, ac subinde cum ad bonum commune expedit, ut proprius appetitus, & propria voluntas hominis cohibeatur, hæc ipsa cohibitio, & impediri magis est homini naturalis, quam translatio dominij per propriam voluntatem. Simile est in natura, Lapis enim naturali inclinatione fertur per grauitatem in locum inferiorem propter incolumitatem & consistentiam sui. Multò tamen maiori inclinatione naturali fertur, propter bonum commune in locum superiorem cum opus est ad suppleendum vacuum. Idem est in parte integrali totius, ut in manu, quæ multò maiori inclinatione fertur etiam cum sui dispendio ad conseruandum totum, quàm ad conseruandam seipsam. Secundo loco notandæ sunt duæ regulæ. Prima est. Is cui secundum legem siue Pontificiam siue civilem iuris communis Cæsaream, siue iuris Regij peculiaris cuiusque Prouinciæ, & Regni, tribuitur dominium alicuius rei, est censendus in foro conscientia legitimus dominus talis rei. Secunda est præcedentis appendix, & corollaria. Omnis sententia, quæ in foro exteriori tribuit dominium, eadem in foro conscientia interiori tribuit dominium: nisi sententia pœnalis sit, aut nisi fundetur in falsa præsumptione. Excipitur quidè sententia pœnalis, quoniam pœnam nemo tenetur subire ante iudicis condemnationem. Sententia verò iusta in foro exteriori, quæ pœnalis non est, non modò obligat post condemnationem iudicis, & post pronuntiationem: sed etiam antequam pronuntietur, obligabat etiam in conscientia. Excipitur rursus sententia fundata in falsa præsumptione; quoniam hæc nec ante nec post illius pronuntiationem reuera obligat. Dicitur autem fundari in falsa præsumptione, quando pronuntiat iuxta testimonia testium falsò testificantium: aut certè pronuntiat per ignorantiam iudicis. Notandum est tertio, has regulas pati tres limitationes. Prima est quando lex est permissiua, non præceptiua. Exemplum est in l. de venditione, quæ negat decepto infra dimidium, actionem in iudicio. Etenim citra dubium, qui decipit infra dimidium non est dominus illius summæ, in qua decipit: etiam si lex permittat ei dominium: & iudex pronunciet sententiã pro illo. Secunda moderatio est, quando leges decernunt in contractibus, in quibus concedunt repetitionem, & restitutionem in integrum. Etenim tunc ante iudicis sententiam licitè possidet is, à quo lex concessit repetitionem. Post sententiam verò tenetur restituere & desinit esse dominus. Exemplum est in legibus quæ de ludo decernunt. Tertia limitatio est quando leges decernunt in contractibus, quos annullat propter defectum solennitatis essentialis in iure. Tunc enim is, in cuius fauorem contractus est celebratus, ante iudicis senten-

tiam est verus dominus: postea verò desinit esse dominus, & tenetur restituere. Exemplum est in eo, qui est dominus per testamentum, cui deficit solennitas essentialis iuris: de quibus omnibus dicendum est deinceps per singula. Nunc enim exempla in communi ponimus.

Ex his sequitur corollarium. Prudens Theologus debet ante omnia consulere in hac parte Iurisperitos, qui dant operam scientiæ iuris communis, & particularis cuiusque regni. Postquam autem eos consuluerit, & sciuerit leges de illa re, super quam consulit: debet postmodum ipse iudicare, sitne talis lex permissiua, an præceptiua, an verò pœnalis: & denique an habeat alias exceptiones de quibus egimus.

His præmissis disputandum est in præsentia primùm de legibus, quæ impediunt translationem dominij: neque certè de omnibus, sed de his tantùm de quibus est controuersia inter viros doctissimos. Et deinde de legibus, quæ transferunt dominium inuito domino. Sed circa primam partem sunt tres disputationes principales. Prima de legibus, quæ decernunt circa filios illegitimos. Secunda de legibus, quæ decernunt in ludo. Tertia de legibus quæ decernunt in contractibus, quibus deficit aliqua iuris solennitas essentialis.

Prima disputatio sit de legibus, quæ impediunt translationem dominij in filios illegitimos. Pro cuius intelligentia animadoertendum est, quòd filij illegitimi sunt in duplici differentia. Quidam, qui geniti sunt ex carnali copula, quæ accedente fornicantium consensu, poterat esse coniugalis, & matrimonialis nullo obstante legis impedimento v. g. qui geniti sunt ex soluto, & soluta, nec consanguineis, neque affinis. Alij qui geniti sunt ex concubitu, qui non poterat esse matrimonialis, etiam accedente consensu fornicantium propter aliquod impedimentum iuris, quod irritat matrimonium v. g. propter impedimentum religionis, aut consanguinitatis, aut affinitatis. Primæ classis illegitimi filij dicuntur vulgò naturales. Secundæ verò dicendi sunt à nobis in præsentia geniti ex damnato concubitu, & simplici vocabulo dicentur spurij. Et quidem de primæ classis illegitimis filijs non est in præsentia controuersia: sed tora est de filijs spurijs, seu genitis ex damnato concubitu.

Et est quæstio difficilis. Vtràm leges quæ faciunt non esse transferendum dominium, in tales filios illegitimos, sic adeo impediunt translationem, vt si de facto translatio fiat, facta non teneat, neque ipsi filij comparent dominium.

Primò arguitur. Quòd talis translatio facta contra leges teneat. Et primò. Leges pœnales non obligant in conscientia neque impediunt dominij translationem sic, vt facta non teneat ante iudicis sententiam, & condemnationem. Sed leges, quæ in hac materia decernunt contra filios illegitimos, sunt pœnales punientes crimen incontinentiæ, seu impudicitia parentum in filijs, ergo, &c.

Secundò arguitur. Leges quæ prohibent translationem dominij, per contractus, quibus deficit essentialis solennitas iuris, non impediunt translationem, sic adeo vt factum non teneat: sed multò vrgentiùs & efficacius prohibent istæ leges translationem dominij per tales contractus, quàm leges, quæ decernunt contra filios illegitimos. Ergo si illæ, neque istæ impediunt. Maior, ostenderetur à nobis infra disputatione tertia tanquam probabilior sententia. Minor autem probatur ex tenore legum. Siquidem illæ leges tales contractus dicunt nullos,

& habendos pro infectis. Cæterùm leges prohibentes donationes faciendas filiis illegitimis, non continent tam odiosa verba, neque dicunt eas donationes esse nullas, aut habendas pro infectis, ergo. Tertiò, leges saltem illæ, quæ loquuntur circa filios illegitimos sæcularium: tantùm prohibent tales filios esse parentum hæredes. Ergo parentes illorum possunt extra testamentum sine peccato villo donare filiis, siue per donationem inter viuos, siue cum moriuntur, bona sua. Rursus ex eodem antecedenti colligitur, ergo si de facto per testamentum talibus filijs aliquid donetur, donatio facta tenebit. Antecedens probatur. Quoniam in toto iure communi non reperitur aliqua prohibitio translationis dominij extra testamentum, imò verò neque iure Regio Hispaniæ, quoniam in tali iure nihil arctius, & odiosius inuenitur, & definitur, quàm quod habetur lib. 3. tit. 15. Partita. 4. Et lib. 3. Fori regalis tit. 6. *De las herencias, en la ley primera.* In quibus locis solùm habetur, quòd non possint tales filij iure hæreditario succedere in bona parentum.

Vltimò arguitur, sequeretur ex opposita sententia, quòd si parens institueret bonorum suorum heredem amicum, aliquem fidem: qui præstiterit parenti fidem de restituenda hæreditate filio spurio, teneatur talis hæres ante iudicis condemnationem reddere filio illa bona. Consequens videtur durum, ergo. Sequela probatur. Tale fidei commissum dirigitur omnino in filium incapacem, & inhabilem iuxta oppositam sententiam ad suscipiendum dominium, ergo is, cuius fidei commissum est talis hæreditas tenebitur non filio, sed fisco eam reddere. In hoc dubio grauissimo est prima sententia extrema, quorundam qui propter duo prima argumenta asserunt, quòd omnino talis donatio siue per testamentum siue extra testamentum fiat, quanuis sit contra leges, facta tamen teneat.

Secunda sententia est extrema aliorum asserentium, quòd talis donatio facta non teneat quocunque pacto fiat.

Tertia est aliorum qui mediant inter istas duas sententias, distinguentes inter filios illegitimos sæcularium ex vna parte, & filios illegitimos clericorum, seu religiosorum ex altera. Et in filijs illegitimis sæcularium concedunt, quòd facta donatio teneat propter argumentum tertium, quod nos fecimus. In filijs autem clericorum, & religiosorum, dicunt, quòd talis donatio facta non teneat. Magister Soto, quem sequuntur multi Thomistæ, tenet istam sententiã li. 4. de iust. q. 5. art. 1. ad quartum.

PRIMA CONCLUSIO.

Parentes, & possunt, & debent iure naturali diuino, alere filios etiam genitos ex damnato concubitu. Probatur primò ex cap. cum haberet, de eo qui duxit in matrimonium, quam polluit per adulterium, vbi Clemens III. præcipit, quòd parentes necessaria subministrent filijs ex damnato coitu genitis, secundùm quod eis suppetunt facultates. Item Regia Hispaniæ lex decima inter Taurenles, permittit parentibus alimentorum titulo donare filijs istis illegitimis quinque partem donorum suorum. Et quanuis Constantinus Imperator, & Iustinianus legibus editis, dixerint tales filios non esse alendos, vt patet ex authentico ex amplexu C. de incestuosis nuptijs, & §. finali l. vnica in authentico, quibus nobis naturales efficiantur: tamen reuera, istæ leges seuerissimæ sunt, & minus piæ. & idcirco meritò reuocatae sunt, tum per ius Pontificium,

tum etiam per ius Hispaniense. Ratione vero probatur conclusio. Pater tam communicat naturam filiis illegitimis, quam legitimis: sed educare filios, & conseruare in illis naturam semel communicatam est iuris diuini, & naturalis, ergo. Conclusio hæc intelligenda est sic vt parentes quidam minus potentes faciant satis obligationi iuris naturalis, si eiusmodi filijs ea præstent alimenta, quæ necessaria sunt in naturæ subsidium. Alij possunt multò ampliora alimenta præstare, attenda facultate census patrij, & substantiæ, & qualitate filiorum. Vt si filius vir probus euaserit, dederit literis operam, insigniri cupiat, & ornari ornamentis Licentiari, vel Doctoris aut Magistri, &c. Aut certè si dederit militiæ operam, vel sit Dux belli, &c. Et quidem in secularium filijs hanc summam videtur taxasse prædicta lex Taurenfis, ita tamen vt si ea quinta bonorum pars non sit sufficiens pro alimentis, quæ requiruntur ad vitam istam conseruandam: superaddendum sit aliquid, naturæ iure, supra istam quintam partem. Si autem quinta pars, vsque adeo sit ampla, vt excedat eam summam quæ filiorum dignitati, & qualitati conuenit, nullo pacto diminuetur. Dixi tamen in secularium filijs, quoniam lex Taurenfis nona, quantum concedat matri, quod ex testamento designet filio ex damnato concubitu progenito, quintam bonorum partem, excipit tamè inde filios clericorum, & religiosorum: in quibus vult seruari legem Sorie seu numantie edità à Rege Ioanne primo, qui strictè nimium, & odiosè loquitur de his filijs. Quibus quidem filijs clericorum poterunt parentes præstare alimenta necessaria pro qualitate filiorum. Si autem quinta pars excedat qualitatem filiorum, non poterunt eam præstare.

SECUNDA CONCLUSIO.

Iure Cæsareo, & iure Regio Hispaniensi antiquo filius ex damnato concubitu susceptus, inhabilis & incapax est ad suscipiendum aliquid à parentibus, siue ex testamento, siue per donationem quamlibet inter viuos, & contractum quemcumq;. Hæc conclusio probatur primò in Authentico, quibus modis naturales efficiuntur §. fin. sic habetur. Omnis, qui ex complexibus, aut nefarijs, aut incestuosus, aut damnatis processerit, neque naturalis nominabitur, neque alendus est à parentibus, Similia verba habentur in authen. ex complexu C. de incest. nuptijs. Vbi dicitur ex complexu nefario, aut incestuoso aut damnato liberi neque naturales nominandi sunt, sed substantiæ paternæ beneficio indigni vt à patre alantur. Item in Authentico licet. C. de naturalibus liberis, in postremis verbis dicitur. Sed qui ex damnato sunt coitu omni prorsus beneficio excludantur. Deinde iure Regio Hispaniensi in l. 10. tit. 3. par. 6. in vniuersum prohibetur patribus, ne aliquam donationem filijs spurij faciant. Et concedit filijs legitimis aut fratribus patris aut auis, vt intra duos menses, possint eam donationem sibi reuocare. Illis autem non existentibus aut certè negligentibus applicat fisco Regis id, quod donatum erat. Deinde l. 1. tit. 6. de las herencias. & lib. 3. fori prohibetur ne filij spurij (de quibus loquimur) hæreditario iure succedere possint patri, & l. 3. tit. 5. par. 4. prohibetur, ne tales filij patri, vel matri, vel auo, aut auic, aut consanguineis descendentes, eodem iure hæreditario succedere possint. Deniq; speciatim de clericorum filijs decernitur lib. 1. in ordinationibus Regijs, ti. 3. & li. 5. tit. 3. l. 2. ne filij clericorum habeant bona aut parentum

A aut consanguineorum neq; per testamentum neq; per donationem, neq; per venditionem. Quam legem Ioanna Caroli V. Cæsaris mater extendit in allegata l. 9. Taurenfi ad filios religiosorum & monialium.

B Secundo probatur conclusio. Iurisperiti, quorum in hac parte non est mediocri auctoritas, in legum interpretatione, intelligunt legibus supra allegatis fieri omnino inhabiles, & incapaces istos filios ad comparandum dominium bonorum parentum suorum per testamentum siue extra testamentum, ergo ita intelligenda sunt leges. Antecedens probatur, allegando vnum nostrum temporis Episcopum doctissimum Segobiensem Couarru. in epitome supra 4. Decret. par. 2. c. 8. conclusione 1. nu. 3. 7. & 8. qui ita sentit.

C Vltimò arguitur, pro hac conclusione speciatim contra opinionem illam mediam, quam retulimus in principio. Illa opinio asserit quod clericorum filij & religiosorum sunt omnino inhabiles eò quod in ordinationibus Regijs supra allegatis dicitur. *Ni yan ni puedan auer, sed multò significantiora sunt verba allegata à nobis superius ex iure Cæsareo ad inhabilitandum filios illegitimos, etiam secularium, ergo non est distinguendum. Minor patet ex illis verbis iuris Cæsarei supra allegatis.*

Hinc sequitur corollarium inter illas duas sententias, verisimilior est, quæ asserit omnes filios spurios, non posse de facto suscipere bona à parentibus per testamentum. Consequentia patet ex argumento modo. Et quauis M. Soto sequutus fuerit illam mediam sententiam, non modò in lib. allegato superius, sed etiam in 4. Sententiarum dist. 41. quæst. vnica, art. 4. non tamen est mirum quod in re, quæ pertinebat ad ius Cæsareum, & Regium errauerit, neque consulens ipsum ius, neque ipsos Iurisperitos.

D Secundum corollarium manifestum est peccare mortaliter tam parentes quam filios, qui contra legum tenorem, quæ in hac materia decernunt, aliquid donant vel suscipiunt. Hoc corollarium habet verum in omni sententia. Agunt enim in materia graui contra leges iustas, & sanctas, quod est peccatum mortale.

TERTIA CONCLUSIO.

E Iure nouo Regio Hispaniensi filius ex damnato coitu susceptus potest matri succedere etiam ex testamento sine vilo peccato, modò tamen mater propter concubitum illum non incurrerit penam mortis, aut non susceperit illum ex patre clerico, aut religioso. Vt si mater soluta susceperit filium ex coniugato viro, potest eum instituere hæredem bonorum suorum. Hæc conclusio quo ad omnes suas partes expressè definitur à Regina Ioana in allegata l. 9. Tau. Estq; hæc conclusio exceptio quædam, & moderatio præcedentis conclusionis. Ob quam causam in præcedenti nos adiecimus illud verbum (de iure antiquo) idè est, *de los demas parientes de la madre.*

F QUARTA CONCLUSIO.

Ante iudicis sententiam filius spurius qui contra tenorem legum prædictarum quidpiam susceperit: tenetur illud restituere donatori, aut si is, de fundus fuerit, hæredibus illius succedentibus ab intestato siue ex testamento succedentibus. Post iudicis verò sententiã tenetur illud restituere fisco. Prima pars probatur. Filius spurius inhabilis fit, & incapax, vt patet ex præcedentibus, ad ea bona susci-

pienda, ergo tenetur ante iudicis sententiam illa restituere: sed verus dominus illorum bonorum est, qui illa donavit: & eo defuncto illius hæres, ergo illis est facienda restitutio. Consequentia patet, quoniam donator non fit inhabilis per donationem, quam fecit ad dominium illorum bonorum, quæ donavit, sed tantum punitur per legem pœnalem, ut priuaretur à iudice dominio illorum, nec hæredes illius fiunt inhabiles per vllam legem. Propter peccatum tamen illius, qui succedunt puniuntur, ut priuentur à iudice hæreditate illorum bonorum. Ergo ante iudicis sententiam illis est facienda restitutio. Secunda pars probatur. Leges iustæ, & sanctæ, potuerunt punire eum, qui talia bona donavit, ut priuaretur hærede, qui ei aliàs secundum leges succederet. Si autem viueret, priuaretur dominio bonorum, quæ donavit, sed lex pœnalis iusta obligat in conscientia post iudicis sententiam, ergo. Maior explicatur. Nam qui donavit talia bona filio spurio, commisit crimen inobedientiæ, contra legem, quæ prohibuit talem donationem.

QVINTA CONCLUSIO.

Princeps secularis potest legitimos efficere filios spurios. etiam filios clericorum quantum ad successionem hæreditariam, & donationem aliam quamcunque in bonis paternis, seu patrimonialibus: siue ex redditibus ecclesiasticis acquisitis. Probatur ex principijs iuris. Res per quas causas nascitur per eandem dissoluitur, & cessante causa, cessat effectus. Hinc arguitur. Impedimentum seu inhabilitas filij spurij ad bona paterna suscipienda (quæcunque illa sint) tota oritur ex Principis placito, ergo per idem Principis placitum potest dissolui. Secundò. Omnis Princeps potest in suis legibus dispensare, sed leges quæ inhabiles faciunt filios spurios ad suscipienda bona paterna sunt leges ciuiles Principum secularium, & nulla est Pontificia, ergo.

Ad primum respondetur, leges istas inhabiles, & incapaces facere filios spurios: & idcirco obligare ante iudicis sententiam, eo modo, quo explicauimus.

Ad secundum respondetur pro nunc, negando consequentiam, quoniam leges illæ non faciunt inhabiles, eos in quorum fauorem fiunt contractus minus solennes. Sed de hac re copiosius dicetur infra in disputatione tertia huius quæstionis quinta.

Ad tertium respondetur antecedens esse falsum, ut copiosè ostendimus legibus allegatis pro secunda conclusione.

Ad quartum respondebitur dubio sequenti.

Dubitatur consequenter, Vtrum hæres institutus, præstita fide de reddenda hæreditate filio spurio, sit verus hæres, & comparet dominium illorum bonorum, & teneatur in conscientia reddere illa bona hæreditaria filio spurio. Eadem est difficultas de donatario extra testamentum, qui data fide de reddendis bonis, quæ illi donantur filio spurio, accipit ea dona, contra tenorem legum, quæ in hac re decernunt. Neque dubitamus in præsentia, quin hi omnes peccent mortaliter: sed quod querimus est, Vtrum tales comparent dominium, & teneantur filiis spurij donare illa bona.

Arguitur primò. Videtur quòd iste talis non sit verus hæres, neque verus dominus. Primum in l. prædonis, ff. de petitione hæreditatis. Dicitur quòd talis hæres sit censendus prædonis loco: & priuatur proinde hæreditate, quæ applicatur fisco, qua

A etiam priuatur. l. ita fidei, ff. de iure fisci. & in l. in tacitis. & in l. Lucius. §. finali. ff. de legat. 1.

Secundò arguitur. Sequeretur, quòd si talis fidei commissarius esset verus hæres, posset sibi retinere hæreditatem: & non teneretur ante iudicis sententiam alicui reddere. Consequens est falsum: quia ille talis non comparat dominium absolutum, sed sub fide reddendi alteri, scilicet filio spurio. Rursum probatur quòd non teneatur reddere filio. Primò. Ille tantum tenetur (si qua ratione tenetur) ratione fidei datæ, & promissi: Omnis autem promissio contra leges facta non obligat, ergo. Et confirmatur. Tale fideicommissum dirigitur in filium incapacem, & inhabilem, ut ostendimus in præcedenti dubio, ergo &c.

B In hoc dubio est prima sententia asserens hunc non esse verum hæredem: & non modò non teneri, verum nec posse illa bona reddere filio spurio.

Secunda sententia est asserens hunc esse verum hæredem. & dominum. Sed hoc supposito, autores huius sententiæ variant circa obligationem ad reddendam hæreditatem spurio. Quidam enim aiunt, non teneri ad reddendam hæreditatem filio spurio. Alij verò asserunt teneri quidem, non ex iustitia, sed ex fidelitate tantum. Alij demum asserunt teneri ex iustitia.

C Tertia sententia est media distinguens inter filios sæcularium spurios ex vna parte, & filios clericorum religiosorum, & monialium ex altera parte. Et concedit, quòd filij spurij sæcularium potest sine peccato præstari fides de restituenda hæreditate illis: & teneri iure naturæ hæredem sic institutum ad seruandam fidem. In filiis autem clericorum religiosorum monialium esse peccatum mortale præstare talem fidem, nec hæredem esse verum dominum illorum bonorum: neque posse illa reddere filio spurio. Hæc sententia media est magistri Soto in alleg. locis lib. 4. de iustitia, & lib. 4. Sententiarum. Pro decisione fit

PRIMA CONCLUSIO.

E Hæres institutus à parentibus non præstita fide de reddenda hæreditate filij spurij, quanuis parentes certam fiduciam eõceperint quòd redder filio spurio, & ob hanc causam quæsierint amicum fidum; Ille talis est verus hæres, & dominus illorum bonorum. Neque in conscientia tenetur reddere illa bona hæreditaria filio spurio. Probatur prima pars iuxta leges omnes, talis amicus potest scribi hæres non minus, quàm aliquis ignotus: quòd autem testator speret certò amicum benefacturum filiis spurij illius, non aduersatur alicui legi, imò est maximè consonum iuri naturæ, & quòd illud speret, & quòd ob eam causam instituat eum hæredem, ergo ille est verus hæres. Secunda pars probatur. Talis hæres est legitimus, & absolutus dominus illorum bonorum, nulla omnino præstita fide neque apposita conditione, sed legitimus, & absolutus hæres non tenetur donare bona hæreditaria, ergo nec ille tenebitur reddere hæreditatem.

SECUNDA CONCLUSIO.

F Nihilominus hæres iste tenetur ex iustitia alere filios spurios testatoris: imò ex gratitudine tenetur ad alia multa obsequia, & beneficia impendenda, & nonnunquam sub pœna peccati. Probatur prima pars. Omnis obligatio ex iustitia, qua tenebatur testator simul cū hæreditarijs bonis descendit ad hæredem,

dem,

dem, sed parentes ex iustitia, imò multò maiori vinculo, quàm ex iustitia, videlicet, ex pietate, tenentur alere filios spurios, ergo.

Secunda pars probatur. Is qui accipit beneficium tenetur ex gratitudine ad repediendum aliquid, & nonnunquam omisso huius rei est peccatum mortale, sed iste hæres suscipit illud à testatore, ergo. Explicatur antecedens. Quoniam ad gratitudinem pertinet, cum fœnore etiam, remeteri beneficia, imò ordo charitatis exposcit sub pœna peccati mortalis: ut beneficium anteponatur ei à quo nullum suscepimus beneficium. Quinimo vix potest omnino iste hæres filijs spurijs nullū impendere beneficium, absque eo, quod paruipendat, & despiciat in animo suo, testatorem beneficium, & illius beneficium: quod est formaliter loquendo peccatum mortale ingratitude.

TERTIA CONCLUSIO.

Hæres institutus, præstita fide de donâda hereditate filio spurio, est verus hæres, & dominus illorum bonorum. Probatur. Nulla est omnino lex inter eas, quæ in hac materia relatæ sunt, quæ talem hæredem inhabilem faciunt ad suscipiendum dominium, sed tantum in pœnam præstitæ fidei contra legem, priuant eum, & multant hereditate. Sed leges pœnales obligant in cōscientia ante iudicis sententiam, ergo ille est verus dominus quousque per iudicis sententiam spoliatur dominio. Simile est in legibus, quæ prohibent aliquem ludum: quæ tamen non tollunt quin reuera per talem ludum transferatur dominium, quamuis in pœnam criminis commissi cōtra leges, concedant ei qui amisit pecunias, restitutionem earum intra tempus certum.

QUARTA CONCLUSIO.

Talis hæres tenetur ex fidelitate simul & ex iustitia reddere hereditatem filio spurio. Probatur. Ex fidelitate talis hæres sine peccato potest reddere illa bona hereditaria filio spurio, ergo tenetur ex fidelitate. Antecedens probatur. Ille est verus dominus, ut ostendimus tertia cōclusionē. Neque lege vlla prohibetur donare illa bona filio spurio, ergo. Probatur autem quòd ex iustitia tenetur. Primò ad hominem, contra eos qui dicunt teneri ex fidelitate tantum, sed sub peccato mortali. Virtus fidelitatis in materia quâcumlibet graui, nunquam obligat sub peccato mortali nisi admisceatur transgressio alicuius alterius virtutis, ergo si talis hæres solum tenetur ex fidelitate, impossibile est, quòd tenetur sub peccato mortali. Antecedens probatur. Quoniam virtus quæ ex genere suo tantum obligat sub pœna venialis peccati, in quacunque materia obligat tantum sub veniali: sed fidelitas tantum obligat ex genere suo sub veniali peccato, ergo. Confirmatur. Mendacium, siue iocosum, siue officiosum quantumlibet graue illud sit, nisi perniciosum simul existat contra iustitiam, nunquam est peccatum mortale, ergo nec infidelitas quacunque.

Secundò probatur ostensiuè. Promissio secundum probabilem sententiam, si liberalis sit, & simplex, non obligat in cōscientia ex iustitia. Promissio verò, quæ non est simplex neque liberalis, sed conditionata quædam pactio in pretium alicuius alterius rei facta, citra dubium obligat ex iustitia. Sed hæres iste promisit non simplici promissione, sed conditionata in pretium promissionis hereditariæ,

ergo. Hinc sequitur corollarium, si ille fidei commissarius non reddiderit spurio bona: hæredes, qui illi fidei commissario succedunt, tenentur ea bona filio spurio reddere ex iustitia. Corollarium est manifestum. Quoniam obligatio, & iustitia simul transit ad hæredes cum bonis hereditarijs.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum respondetur, leges illas pœnales esse, neque obligare ante iudicis sententiam. Ad argumentum secundum: quo quidem Episcopus Segouien-
 A
 B
 C
 D
 E
 F
 sis conuincitur in loco allegato num. 9. Respondetur, primum, quòd si hæres istæ non teneretur ad reddenda illa bona filio spurio, eò quòd promissio fuit facta contra leges: certè teneretur ad non reddendum & non donandum. Etenim quo casu promissio facta contra leges non obligat, eadem lex, contra quam facta est promissio, obligat ut non impleatur. Et sic talis hæres sine peccato non posset reddere illa bona filio spurio, quòd est falsum. Ideo dicimus secundò, quòd promissio facta contra leges, duplex potest intelligi. Primò quando materia ipsius promissionis, seu res promissa est contra legem: & talis promissio citra dubium non obligat. Imò lex obligat quòd talis promissio non impleatur. Ut si quis promittat mentiri, aut non ieiunare contra legem Ecclesiasticam. Secundò dicitur promissio facta contra legem, eo tantum, quia ipse actus promittendi contra legem est: & tum temporis talis promissio obligat, siue Deo fiat, siue homini. Ut si quis ex animi vana gloria promittat religionem: aut si quis scorto in pretium corporis promittat pecuniã.

Et sic ad tertium respondetur negando sequelam, & dicimus, quòd tenetur restituere filio spurio. Filius enim spurius est inhabilis ad suscipiendum bona ex donatione parentum, vel testamento nominatus hæres, non tamen ex donatione hæredis, cuius fidei commissi pater illa bona.

Secunda disputatio esse poterat de legibus, quæ definiunt circa ludos: de qua re, multa diximus supra in nostro priore tomo q. 32. ar. 7. ad secundum, ubi abunde satis hæc difficultas dissoluitur. Quapropter illuc recurrendum est.

Tertia disputatio principalis est de legibus quæ irritos faciunt contractus propter defectum alicuius solennitatis essentialis, vel cæremonie. Verum tales leges impediunt translationem dominij per huiusmodi contractus.

Pro cuius explicatione notandum est, eiusmodi contractus dupliciter posse esse irritos, & nullos. Vno modo absolutè, & simpliciter, & propter defectum personæ contrahentis: ut si pupillus vendat, aut emat, &c. de quibus contractibus nulla est controuersia, certum enim est, quòd in illis nullum transfertur dominium. Secundo modo, contractus fit cassus, & irritus à iure, propter defectum alienius cæremonie, & solennitatis, quam ius præscribit tali contractui: & de his contractibus est tota nostra controuersia, & disputatio, v.g. in testamento, quod fit in scriptis, requiritur testium subscriptio, & testatoris, requiruntur etiam sigillatio, & aliæ cæremonie iure etuli, & communi. Ut habetur in l. hac consuetissima C. de testamentis. Iure etiam Regio Hispaniensis, quod habetur in par. 6. in l. 1. & 2. tit. 1. idem requiritur. Ultra quæ omnia lex 3. Taurina, requirit tabellionem qui subscribat proprio nomine, & signo illam obligationem seu testamentum, licet remittat testium sigilla. Testamentum hoc dicitur testamentum in scriptis, à nostris verò, testamento certando. Ut habet prædicta lex Taurensis. Testamentum verò nuncupatiuum, quod à nostris dicitur, abierit,

secundum ius commune requirit totidem numero testes: septem videlicet, ut habetur in allegata l. hac consultiſſima. Ceterum iure Regio, requirit tantum ut fiat coram tabellione, & tribus testibus. Quod si non possit haberi tabellionis copia: fieri debet coram quinque testibus. Si autem tot numero testes haberi non possint, debet, ut minimum, fieri coram tribus testibus. Hoc sancitum est in l. r. tit. 2. lib. 5. in ordinationibus Regijs. Et sic declaratum est in allegata, l. Taurina. Ecce solennitatem, quam ius civile exposcit in testamentis: sic adeo, ut si deficiat hæc solennitas, testamentum sit irritum, & habeatur pro infecto.

D Vbitatur. Vtrum hæres institutus per testamentum cui deficit solennitas ista essentialis: factum tamen ex libera, & spontanea testantis voluntate coram duobus tantum testibus, sit verus dominus, & hæres illorum bonorum: an verò succedat in illa bona tanquam verus dominus hæres ab intestato. Est exemplum. Iure communi Pontificio in alienandis rebus Ecclesiasticis, præscripta est hæc solennitas: ut abalienatio illa fiat tribus tractatibus. Est igitur etiam dubium, vtrum si abalienatio rei Ecclesiasticæ per venditionem, aut per quencumq; alium contractum fiat, prætermiſſa hac solennitate, ex libera tamen voluntate ipsius Ecclesiæ, & capituli abalienantis: talis abalienatio transferat dominium in alterum, cum quo contraxit.

Primò arguitur. Videtur enim quod re vera transferatur dominium. Nam solennitas hæc solum requiritur in contractibus, ut obvietur fraudibus, & dolis, qui in talibus contractibus committi solent plerumque: sed quando constat manifestè voluntas eorum, qui contractus huiusmodi faciunt, etiam si prætermiſſa sit solennitas illa, cessat ista ratio obviandi fraudibus, & dolis. Ergo cessat iuris dispositio: quia cessante causa cessat effectus. ca. cum cessante de appellationibus. Et cap. etsi Christus de iureiurando. Confirmatur. Lex diuina, & naturalis cessat, cum illius finis, & ratio cessat: ut manifestum est in l. de corripiendo fratre, quæ non obligat cum non speratur salus fratris, qui est finis legis. Ergo multò magis lex positiva cessabit, cessante illius ratione.

Secundò arguitur. Lex & sententia iudicis, quæ fundatur in falsa præsumptione, nõ habet locum in foro conscientie: quando illa præsumptio cessat, sed in contractu minus solenni, cum manifesta est voluntas contrahentium, omnis abest præsumptio falsa, ergo.

Tertiò arguitur. Contractus huiusmodi minus solennes, reuera inducunt obligationem iuris naturalis: sed ius civile non potest abrogare ius naturæ, ergo &c. Maior probatur. Quoniam qui talem contractum faciunt per liberam suam voluntatem, etiam declaratam coram testibus, obligant seipsos inuicem.

Vltimò arguitur. De facto, & re ipsa multi sunt, qui possident res Ecclesiasticas, vno tantum tractatu abalienatas. Multi item sunt qui possident iure hæreditario amplissimas fortunas, & diuitias per testamentum minus solenne. At hos omnes spoliare suis bonis ante omnem iudicis sententiam durissimum est.

In oppositum est, quod lex iusta civilis, seu Canonica in foro conscientie impedit translationem dominij, ita ut translatio facta non teneat: sed leges, quæ irritos & nullos faciunt contractus propter defectum solennitatis essentialis, impediunt translationem dominij, & annullant illam, ergo. Minor pa-

A ter, quoniam decernunt tales leges hos contractus habendos esse pro infectis, & irritis.

Confirmatur in exemplo posito. Testamentum minus solenne, non tribuit maius ius hæredi, qui per tale testamentum instituitur: quàm si testator decederet intestatus. At si testator intestatus decederet, citra dubium talis hæres nullum haberet ius ad illa bona: sed succederet in defuncti hæreditatem hæres ab intestato, ergo. Maior probatur, quoniam tale testamentum iure habetur pro infecto.

B Secundò arguitur, sententia iudicis quæ non fundatur in falsa præsumptione, obligat in conscientia & confert ius, & dominium, imò obligat reuera in conscientia antequam pronuntiaretur, ut nos declarauimus in principio huius quæstionis de dominiorum translatione: sed iudex, etiam si sciat eos, qui faciunt eiusmodi contractus minus solennes, facere libere, & sponte etiam cessante omni fraude, & dolo consensisse in eos contractus, nihilominus tamen pronuntiabit eos esse irritos, & nullos, & non conferre dominium. Ergo reuera non conferunt. Minor patet, ex vsu iudicum in omnibus tribunalibus.

C Tertiò arguitur. Electio, quæ est nulla propter defectum solennitatis prætermiſſæ, quauis facta sit ex libero consensu eorum, ad quos electio pertinebat, non confert ius in conscientia ipsi electo. Item matrimonium contractum ex libero consensu contrahentium, sed absque solennitate essentiali: quam præscripsit Concilium Tridentinum, Sessione 24. in Decreto, de reformatione matrimonij, reuera nullum est, neque confert dominium corporum inter sic contrahentes, ut fiat absque parocho, & duobus testibus. Ergo idem dicendum est in omnibus alijs contractibus.

D Quartò arguitur. Si herus præscribat æconomo formam, & modum, quem seruare debet in contractibus, quos heri nomine celebraturus est, annullans, & cassans contractus, quos illo modo prætermiſſo fecerit: citra dubium tales contractus facti, prætermiſſa forma heri, non conferunt ius. Sed respublica habet potestatem ad præscribendum ciuibus formas, & modos, quos seruare debent in celebrandis contractibus, non minus, quàm herus respectu serui, & æconomi, ergo.

E Vltimò arguitur. Leges, quæ decernunt irritas facientes donationes filijs illegitimis, impediunt omnino translationem dominij, ut nos docuimus supra: sed multò significantiora verba habentur in legibus, quæ irritos faciunt contractus propter defectum solennitatis, quàm in illis, quæ definiunt circa filios illegitimos, ut patet, quoniam in præsentis proposito, tales leges expressè dicunt esse contractus nullos, haberi que pro infectis, leges verò aliæ de filijs illegitimis nihil tale dicunt, ergo, &c.

F In hac difficili controuersia autores ferè omnes secantur in duas partes extremas propter argumenta vsque adeo contraria, & opposita, quæ proposuimus. Nam propter argumenta priore loco posita, est sententia asserens, quod omnis contractus, qui est iure naturæ validus, etiam si iure civili irritetur, confert dominium in foro conscientie. In hac sententia sunt innumeri Iurisperiti. Innocentius e. quod sicut de electione. Panormitanus cap. quia plerique 28. de immunitate Ecclesiarum. Et cap. 1. de in integrum restitutione. Hos sequuntur Ancharranus, Antonius de Brutio, Bartolus, Iason, Felinus, Decius, Alciatus, & alij quos refert Episcopus Segobienſis cap. cum esses, de testamentis nu. 5. Et in relectione regulæ peccatum part. 2. §. 4. &

Menchaca lib. 2. de successione creatione & progressu. §. 3. Illatione 23. Inter Theologos sunt in eadem sententia Syluester verbo. hereditas quæst. 7. & verbo, testamentum 1. quæst. 5. verbo, alienatio. §. 13. Adrianus quodlibeto. 6. art. 1. conclusione. 2. illatione 2. Altera sententia extrema ex diametro huic opposita negat per huiusmodi contractus irritos iure civili, quantumlibet aliis validos iure naturæ transferri dominium. Et conuincuntur argumentis secundo loco positis. In hac sententia sunt inter Iurisperitos Baldus. C. de sacrosanctis ecclesijs, repetitione legis primæ, Alexander & Imola in l. nemo. ff. de legatis. 1. Fortunius in tractatu de ultimo fine. illatione. 35. quos sequitur Couarru. in locis citatis. Et denique hæc sententia est Iurisperitis communis. In hac sententia, inter Theologos dicitur fuisse Magist. Frater Melchior Cano, quem sequuntur multi ex interpretibus Diui Thomæ.

Sunt quidam, qui mediam viam sequuntur inter has extremas sententias asserentes, quod prima sententia habet locum quando is, in cuius fauorem lex civilis irritum facit contractum, non dubitat de voluntate illius, qui per talem contractum etiam minus solennem voluit transferre dominium. Secunda verò sententia habet locum, quando talis voluntas est dubia. Hoc vult allegatus autor Hispanus Menchaca, ubi supra. Illatione 24. Pro decisione huius difficultatis. fit

PRIMA CONCLUSIO.

Ille in cuius fauorem lex irritum facit contractum, potest propter defectum solennitatis iuste agere coram iudice, contra talem contractum, & petere declarationem, quod talis contractus sit irritus & nullus. Imò in vniuersum potest perinde se habere, ac si talis contractus nunquam factus fuisset, exceptis pijs causis. Exemplum est. In testamento minus solenni hæres ab intestato succedens potest iuste petere coram iudice, vt declaret tale testamentum irritum, & nullum, & quod adiudicet sibi hæreditatem defuncti: nec tenetur legata adimplere, nisi legata sint pia: quoniam legatum in causis pijs habet priuilegium in hoc particulari. Ista conclusio est contra Panormitanum, & illius sequaces, qui volebant peccare mortaliter talem hæredem, & teneri ad restitutionem illorum bonorum: si ageret contra testamentum. Sed ista conclusio probatur manifestè argumentis secundo loco factis in hoc dubio. Quam etiam probat Soro multis argumentis ubi supra. Quorum primum est. Contractus quilibet validus iure naturæ, & iure positiuo iuste & sanctè potest impugnari interdum, videlicet, quando lex concedit integram restitutionem, ergo multò magis contractus, qui licet iure naturæ aliàs validus sit, iure tamen civili irritus est. Antecedens probatur. Contractus ludi iure naturæ, & civili validus est: tamen iuste in foro exteriori petitur coram iudice rescissio, & reuocatio talis contractus infra tempus à lege præscriptum. Idem est in vniuersis alijs contractibus, de quibus agitur in titulo de in integrum restitutione. Confirmatur. Contractus validus, vtroque iure naturæ & civili, quando reuocatur per in integrum restitutionem, rescinditur de nouo is contractus, qui antea validus erat. At contractus, qui iure naturæ irritus est: non rescinditur à iudice, sed declaratur irritus, & nullus, ergo prædictus hæres licet petat rescindi vel declarari nullum esse talem contractum, vel testamentum.

Secundò arguitur. Sequeretur quod tutor pupilli succedentis ab intestato ei, qui condidit testamentum minus solenne, citra culpam vllam suam esset perplexus, id est, dubius omnino quidnam faceret, & quidquid ageret, malè ageret. Quod non est asserendum, ergo. Sequela patet. Si talis tutor coram iudice petat bona illa sua pupillo, peccat mortaliter iuxta oppositam sententiam, si non petat, postea iudex præcipit, vt ille reddat suo pupillo totam illam defuncti hæreditatem: quam negligentia tutoris pupillus amisit, cum haberet ius ad illam.

SECUNDA CONCLUSIO.

Qui possidet per contractum minus solennem, iuste possidet, quousque à iudice spoliatur, nec tenetur indicare vitium talis contractus alteri parti. Verbi gratia, in exemplo posito, hæres institutus per testamentum minus solenne iuste adit hæreditatem & possidet defuncti bona antequam spoliatur à iudice: & potest reticere vitium testamenti, neque tenetur reuclare hæredi ab intestato tale vitium. Prima pars huius conclusionis probatur. Leges positivæ in toto aut in parte obligant, quatenus aut in toto, aut in parte recipiuntur per vsum: sed leges civiles positivæ siue Pontificiæ, quæ irritos faciunt contractus minus solennes, non sunt receptæ per communem vsum sapientum, quantum ad hoc vt spoliatur ante iudicis sententiam, qui per talem contractum possidet, ergo reuera ille iuste possidet. Confirmatur. Hominum sapientum declaratio plurimum valet ad obligationem per leges inducendam, aut certè tollendam, sed inter viros sapientes innumeri ferè sunt, qui asserant eum, qui sic possidet, iuste possidere, ergo tenera iuste possidet. Secundò probatur. In dubijs melior est possidentis conditio, ergo in tanta opinionum varietate, quanta est in præsentis controuersia, inclinandum est in fauorem possidentis: & dicendum quod iuste possidet. Secunda pars probatur. Ille, vt ostensum est in priori parte, iuste possidet: & rursus nec tenetur ex charitate cum tanto detrimento proprio, commodum alterius procurare, nec ex iustitia: cum non sit illius tutor vel custos, ergo non tenetur.

Ex hac parte sequitur corollarium. Hæres institutus per testamentum minus solenne, si tutor sit pupilli succedentis ab intestato, tenetur ex iustitia contra seipsum agere pro pupillo suo. Patet, quoniam tutor tenetur ex iustitia procurare pupilli commodum. Quapropter consultissimum erit, vt tales hæres institutus non acceptet tutelam, aut si acceptauerat repudiet eam.

TERTIA CONCLUSIO.

Qua respondetur ad quæstionem per huiusmodi contractus, iure irritos propter defectum solennitatis essentialis, transfertur quidem dominium, sed infirmum, & reuocabile. Hæc colligitur manifestè ex duabus præcedentibus: siquidem in secunda dictum est eum, qui possidet, per huiusmodi contractus, iuste possidere. Vnde manifestè sequitur, quod habeat dominium antequam à iudice spoliatur. In prima verò conclusione dictum est, quod altera pars in cuius fauorem lex fecit irritos tales contractus, potest coram iudice contra talem contractum agere, & spoliare eum, qui possidebat bonis suis per iudicis sententiam. Ergo tale dominium in-

firmum erat. Quocirca nostra hæc sententia est media inter illas duas sententias relatas. Concedimus siquidem primæ sententiæ, quod per tales contractus transfertur dominium: negamusque id esse firmum, & irrevocabile, contra eandem primam sententiam. Secundæ verò sententiæ concedimus illud dominium esse infirmum & revocabile. Ex dictis sequitur primum corollarium. Tutior est in conscientia is, qui præ tendit contractum minus solennem esse irritum vel irritandum, quam is, qui possidet per talem contractum. Ut verbi gratia, hæres institutus per testamentum minus solenne. Hoc patet manifestè. Quoniam ius illius, qui possidet per talem contractum, est revocabile per actionem alterius, qui præ tendit tales contractus esse irritos. Secundum corollarium. Si is, qui possidet per contractum minus solennem dum altera pars in iudicio agit contra talem contractum, occultet contractum, adducat testes falsos, aut denique fraude aliqua utatur: amittit dominium illorum bonorum: & tenetur ad restitutionem faciendam alteri parti, ante omnem iudicis sententiam. Probatum. Altera pars habebat ius in conscientia, ad ea bona petenda coram iudice: is autem qui possidebat per talem contractum, impediit, per iniquitatem ius illius. Ergo verum est corollarium, saltem quantum ad hoc quod tenetur restituere.

QUARTA CONCLUSIO.

Duos contractus excipimus, in quibus, si solennitas essentialis iuris desit, nullum transfertur dominium, neque firmum, neque infirmum, neque revocabile, neque irrevocabile. Primus est matrimonium: in quo citra dubium, verum habet hæc exceptio: Ut insinuabamus in argumento tertio per secundam sententiam huius contractus. Exceptionis ratio est. Quoniam matrimonium in hoc distinguitur ab vniuersis alijs contractibus, quod matrimonium natura sua est irrevocabile, & indissolubile: reliqui verò contractus revocari possunt: ac subinde matrimonij contractus, aut nullum omnino transfert dominium, aut si transfert, est irrevocabile, & firmum. Alter contractus est electio, quæ si iure sit irrita, vero similis est, quod nullum transfert in electum dominium: neque electus potest illam acceptare. Ratio huius exceptionis est. Quoniam per electionem confertur electo iurisdicção spiritualis, quæ est res maximè gravis: at rem vsque adeo magni momenti, non est tutum concedere, quod transfertur per contractum irritum ab ecclesia. Et idcirco viri sapientes, qui in reliquis contractibus concesserunt rerum transferri dominium: illud omnino formidabant asserere in electionibus. Verum est quod Panormitanus, & alij Iurisperiti eum sequuti id ipsum concedunt de electione, quod de alijs contractibus. Sed verosimilior est multò nostra sententiæ, & tutior.

Reliquum est, ut respondeamus ad argumenta vtriusque partis extremæ. Ad argumenta primæ partis patet, quatenus procedunt, contra primam conclusionem & contra tertiam, & quartam: respondetur enim legem non cessare cessante sine in particulari: sed tantum quando cessat in vniuersali finis. At quamvis in vno, aut altero contractu minus solenni, cessent fraudes, manet tamen finis legis in vniuersali, scilicet, obviare fraudibus: quod si talis solennitas prætermittatur, sæpissime committerentur in huiusmodi contractibus.

Ad confirmationem respondetur finem corre-

ctionis fraternæ, esse bonum particulare fratris: & idcirco, quando tale particulare bonum cessat, cessat præceptum correctionis. Ceterum legis facientis irritos contractus minus solennes, finis est bonum publicum, quod proinde constare potest, etiamsi cesset bonum huius, aut illius in particulari.

Ad secundum respondetur leges istas (de quibus modò loquimur) & sententias iudicum, quæ nihil aliud sunt, quam applicationes quædam legis ad particularem casum: non fundari in falsa præsumptione. Et idcirco etiam si constet de voluntate eius, qui fecit talem contractum minus solennem: decrevit lex talem contractum esse irritum. Declarat enim iudicis sententia legis decretum, eò quod quamvis modo constet de veritate: sæpius contingit, quod voluntas talis est coacta.

Ad tertium respondetur ius naturæ non determinare formam contractus; sed hoc determinat ius positivum, quod quidem transferendis dominij autoritate legislatoris habet potiùs rationem boni communis quam boni particularis ipsius proprii domini facientis talis contractus.

Ad vltimum respondetur nostram sententiam esse piam & clementem: & idcirco tribuimus dominium licet debile, qui possident quousque spoliuntur à iudice.

Ad argumenta secundæ sententiæ qua parte procedunt contra secundam & tertiam conclusionem respondetur. Ad primum, & ad secundum dicimus, leges quæ in hac parte decernunt, solùm velle (ut vsus, & consensus sapientum declaravit) quod quando sit, qui petat tales contractus esse irritos declarantur reuera irriti: & pronuntietur sententia in illius fauorem. Ad tertium respondetur iuxta ea, quæ dicta sunt in quarta conclusione. Ad quartum verò respondetur esse maximum discrimen inter æconomum, cui herus præscripsit formam celebrandi contractus declarando irritos, qui alio pacto celebrarentur, & ciuem, cui lex præscripsit eandem formam. Quoniam æconomus non est dominus illorum bonorum, quæ abalienat per tales contractus, sed dominium est penes herum. Ceterum ciuis est verus dominus bonorù, quæ abalienat per eiusmodi contractus, & non est dominus ipse legislator, Princeps, aut respublica.

Ad vltimum respondetur, leges irritas facientes donationes, factas filijs illegitimis, efficere inhabiles ipsos filios illegitimos, & incapaces ad habendum dominium: leges verò de quibus loquimur, non id efficere, quod colligimus, primò ex vsu, & declaratione virorum sapientum, qui aliter has leges interpretati sunt. Secundò ex sermone & verbis ipsarum legum. Etenim in illis sermo est ad ipsos filios illegitimos indignos eos dicens, omni beneficio, & substantia paterna. At in his alijs sermo refertur, ad ipsos contractus, non ad personas, quibus eorum sunt contractus ipsi. Ac denique hoc colligimus ex eo, quod in illis legibus punitur crimen non præsumptum, sed reuera, perpetratum (incontinentiæ, videlicet, aut adulterij) quod est in parentibus filiorum, qui sunt illegitimi. In presentibus verò legibus proceditur ex præsumptione fraudum, quæ in talibus contractibus ferè semper solent committi. Et idcirco leges illæ multò magis odiosæ sunt, & molestæ filijs illegitimis, quam istæ illis personis quibuscumque sunt tales contractus. Hactenus dictum sit de tertia disputatione, & de illis legibus in vniuersum, quæ impediunt translationem dominij, non volente proprio domino.

Quarta, & vltima disputatio est de illis legibus, quae transferunt rerum dominium etiam inuitis proprijs dominis. Quae leges sunt illae, quae feruntur de praescriptione, & de vsucapione. De qua materia extant tituli in vtroque iure ciuili, & Pontificio: quibus locis tractatur de hac re à Iurisperitis. In regula etiam, possessor. Item in regulis iuris. in 6. & in Decreto. 16. quaest. 3. A Theologis verò in 4. dist. 15. A Diuo Tho. in quodlibet. 1. 1. art. 25. ab Adriano III. in materia de restitutione. quaestio. de praescriptione. A Summistis verbo, praescriptio. & verbo vsucapio.

Exordium autè sit à Notione vocabulorum. Praescriptio itaque, praeter alias significationes Ciceronianas, & Latinas, quas habet, significat idem, quod exceptio: similiter praescribere, idem est, quod exceptionem agenti, seu petenti opponere. In qua significatione, vsi sunt his vocabulis Latini autores. Cicero sapius. Quintilianus lib. 7. Institutionum oratoriae artis. Iuriscòulti in titulis de praescriptionibus. Ceterùm varij vtriusque interpretes vtuntur hoc vocabulo, in alia significatione. Vt, videlicet, significant, ius, sine dominium acquisitum ex possessione, confecto tempore legibus definito. Et hac significatione vsi sunt Summi Pontifices in Sacris Canonibus. Ceterùm hoc vocabulũ vsucapio, verbum Ciceronianum est: & significat etiam dominium, siue ius acquisitum ex rei possessione, confecto tempore legibus definito. Sed iuris vtriusque interpretes voluerunt, esse distinctionem inter vsucapionẽ, & praescriptionem. Quòd vsucapio sit tantum circa mobilia bona, & sit triennis: praescriptio autem, sit circa immobilia bona, & requirat longius tempus, quàm triennium. Nobis autem Theologis pro quiete conscientiae incumbit disputare, vtrum praescriptio, siue vsucapio & in vniuersum possessio rei cuiusque alienae post confectum tempus legibus statutum, conferat dominium possessori, etiam si post illud tempus sciat rem illam fuisse alienam. Videtur quòd quaelibet possessio exacto illo tempore conferat dominium.

Primo arguitur, ex l. si quis. §. 1. & l. cum notissimi. C. de praescriptionib. Vbi sancitur triginta vel quadraginta annorum praescriptionem, etiã cum mala fide procedere. Idipsum definitum est in l. Regia. 21. titul. 29. Partita. 3. Sed dicit quis has leges iam fuisse abrogatas, & antiquatas à Summis Pontificibus. Ab Alexandro III. in c. vigilanti. de praescriptionib. Ab Innocentio III. in concilio Lateranensi. Et refertur in ea. finali. eodem titul. à Bonifacio VIII. in regula possessor, de regu. iur. Contra hanc dispositionem.

Secundo arguitur. Post editas has leges Pontificias Carolus Quintus Catholicus Rex Hispaniae in conuentu Madritio Anno quòd Domini 1528. Petitione 158. edidit legem, mercedes à famulis, & seruiantibus exigi non valeant post triennium ab eo die, quò à famulatio cessarunt, nisi intra id triennium stipendium illud petijisse probauerint. Ecce Rex Catholicus approbat praescriptionem solo triennio, quae absque mala fide rarissime constitui potest. Similia sunt multa statuta in alijs Regnis, & plerisque ciuitatibus. Quinimo vt ius Pontificium iuri Pontificio opponamus, in capit. 1. de praescriptionibus. conceditur Episcopo, vt triennio, partem alienae diocesis, quam scit esse alienam, praescribat. Simile quid habetur in Concilio Mileuitano. capit. 24. & refertur 16. quaestio. 3. in cap. placuit Confirmatur. Respublica ciuilis per se perfecta est, ergo leges illius non possunt antiquari per aliam potesta-

tem. In oppositum est quòd fundamentum praescriptionis bona fides est, vt allegato. cap. habetur, ergo si possessor etiam post tractum tempus legibus definitum habeat malam fidem, & conscientiam rei alienae, corrumpit ipsa praescriptio, & non confert ius.

Tertio arguitur: Triplex finis potest esse legum, quae de praescriptione, seu vsucapione latae sunt. Primus ne dominia rerum sint incerta. Secundus vt exterminentur lites. Tertius denique vt puniatur negligentia, & socordia proprii domini in procurandis bonis suis & repetendis: sed propter nullum horum finium potest conferri dominium in foro conscientiae, ergo tales leges non conferunt dominium. Probatur minor. Primus, & secundus finis tantum procedunt in exteriori foro. Etenim in foro interiori facile est vt quisque non possideat quod non est suum. Item dominia sunt certa in foro interiori. Tertius verò finis non est sufficiens causa, vt priuetur, quis re sua: quoniam talis negligentia in repetendis proprijs bonis non est digna tanta poena. Et rursus quando digna esset tanta poena, saltem sequeretur, quòd praescriptio, seu vsucapio non conferret ius in conscientia, quando verus Dominus non fuisset negligens in inquirendis bonis suis, ergo.

Vltimo arguitur. Leges quae denegant actiones in foro exteriori, decepto intra dimidiam insti pretij in rei venditione, non conferunt in conscientia ius, & dominium. Vt ostendemus infra quaestio. 77. ergo neque leges de praescriptione: quoniam finis tam harum quàm illarum legum est mittere lites.

In hoc dubio est prima sententia, asserens leges illas seculares, quae concedunt malae fidei possessori ius & dominium, non esse antiquatas, & abrogatas, imò verò non posse abrogari à Pontificibus. Sic habet glossa in allegata regula. Eam etiam refert glossa in allegato capit. finali. de praescriptionibus. Et nonnulli Iurisperiti: quamuis non adeo communiter, tamen quantum ad aliquas actiones sequuntur hanc sententiam. Quos refert Couarruu. in relect. super regul. possessor. part. 2. §. 11.

Secunda sententia est Adriani quodlibeto 6. art. 3. dicentis illas leges seculares esse iustas, non tamen conferre ius in conscientia rei possessore: sed tantum denegare actionem vero domino, vt post exactum illud tempus lege definitum, possit res suas petere à possessore coram iudice: exemplum est in legib. quas paulò antea dicebamus denegare actionem decepto intra dimidium. Altero modo inuenitur sententia eiusdem Adriani in 4. in q. de praescriptione dicentis, praedictas leges habere locum in conscientia, quando possessor, licet habeat scientiam se possidere alienum, tamen ex aliqua iusta causa non restituit, & verus dominus est negligens in repetenda re sua. Sed abrogatae, inquit, sunt illae leges à Summis Pontificibus: quoties is, qui possidet non excusatur, à restituendo ex aliqua iusta causa, & verus dominus non est negligens in repetendo. Hanc sententiam, sequuntur multi Iurisperorum, quos refert Couarruu. vbi supra.

Tertia sententia est quorundam asserentiũ, non modò leges illas seculares, verum etiam Pontificias, quae concedunt possessori bonae fidei cum reliquis conditionibus possessionem, non tamen ferre ius in conscientia. Ita tenent multi Iurisperiti: quos refert Syluester verb. praescript. 1. §. 13. & Couar. 3. par. relect. allegatae. §. 2. Hos sequitur summa Rosella in verb. praescriptio. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Merito Summi Pontifices abrogarunt leges illas, quæ concedebant dominium possessori mala fidei tanquam iniquas, & contra ius naturæ. Explicatur conclusio. Non modo volumus dicere, quod nunquam istæ leges ante abrogationem contulerint ius, & dominium: verum etiam, quod erant iniquæ quantum ad hoc quod negabant actionem petendi vero domino contra possessorem mala fidei. Probatum conclusio. Ratio desumpta ex Innocentio III. in allegato loco cap. finali. Omnis constitutio, quæ sine peccato mortali obseruari non potest, deroganda est: sed supradictæ leges non poterant sine peccato mortali obseruari, ergo. Probatum tamen à nobis Minor, ostendendo eas leges, esse iniquas, ac subinde non posse sine mortali obseruari. Primum Tota æquitas legis desumitur ex bono publico, & communi, ad quod lex ordinatur: sed istæ constitutiones erant in magnam perniciem boni publici. Etenim quisque præsumeret occupare res alienas, si posset, ut post aliquod tempus haberet dominium illarum, & à iudice defederetur contra verum dominum. Secundum probatur minor, lex quæ fouet mortalia peccata, non potest sine mortali obseruari: sed istæ leges fouebant mortalia peccata, videlicet, possidere contra conscientiam propriam rem alienam, ergo. Vltimum probatur illa minor. Contra ius naturæ est quod fur eò quod est in mora restituendi, comparet sibi dominum circa rem furtiuam, aut quod ea de causa defendatur à iudice in possessione: sed hæc leges seculares concedebant furibus dominia ob istam causam, & defendebant eos in possessione, ergo iniquæ erant.

SECUNDA CONCLUSIO.

Præscriptio, seu vsucapio perfecta illis conditionibus, quas ius Pontificium exposcit, confert verum ius, & dominium in conscientia rei possessæ, etiam si post tractatum tempus legibus definitum, sciat rem illam fuisse alienam. Conclusio hæc asseritur à Iurisperitis omnibus ferè, in allegatis locis: & à Theologis. Et probatur ratione manifesta. Leges iustæ, & sanctæ, sicut impedire possunt translationem dominij in alios, inuitis proprijs dominis: ita possunt transferre dominia in alios inuitis proprijs dominis, quando expedierit ad bonum commune: sed expedit maximè ad bonum commune, ut præscriptio, seu vsucapio perfecta iuxta leges Pontificias, conferant verum ius in conscientia, ergo. Minor patet ex finibus harum legum, quorū vnus, & potissimus est, ne rerum dominia tanto tempore maneat incerta: quoniam aliàs illi, qui possident res, negligenter illas, & non curarent timentes, ne quando & post longum tempus, veri domini eas repeterent. De hoc sine proximo & potissimo agitur in. l. 1. ff. de vsucapionib. & in cap. vigilant. citato. & 16. q. 3. §. potest. Secundus item finis, scilicet minuere lites non est parum utilis bono publico, de quo sine Cicero in oratione pro Cæcina inquit: Vsucapio est finis sollicitudinis ac periculi litium.

Ad argumenta verò primo loco posita, quæ procedunt contra primam conclusionem responderetur. Et quidem ad primum responsum est ibidem. Ad replicam verò seu instantiam positam in secundo argumento ex. l. Caroli Quinti. Responderetur, illa lege non cõcedi dominium stipendij illis dominis,

A qui non soluerint toto triennio si habuerint malam fidem: sed concedi duo. Alterum est, quod in casu dubio pronuntianda est sententia pro dominis contra famulos transacto triennio. Alterum est, quod cum fuerit res certa quod dominus mala fide possederit, non continuo sit parata executio contra illum: sed admittatur ad probationem. Ita intelligit legem Couar. sup. par. 2. §. 11. sed melius responderetur, quod non datur actio in iudicio famulis. Ad ca. verò primum de præscriptionibus responderetur, legem illam, non concedere Episcopo dominium illius partis alienæ diocesis propriè loquendo, titulo præscriptionis, sed potius in pœnam culpæ proprii Episcopi: qui toto illo triennio neglexit procurare filios suos nouiter conuersos ad fidem. Et in huius delicti pœnam priuatur illo dominio, & confertur illud dominium & iurisdicctio Ecclesiastica, ei, qui cõuertit infideles ad fidem. Lex autem de præscriptione non respicit potissimum culpam proprii domini, neque infert illi pœnam ut ostendimus cum ageremus de sine legis huius. Ad confirmationem responderetur rempublicam ciuilem esse quidem secundum se & in ordine ad suum finem perfectam, ceterum subijci omnino reipublicæ spirituali in ordine ad spirituales finem. Et idcirco, cum contra spirituales finem aliquid intravit ciuilem potestatem, tale statutum abrogari ab spirituali principe. Imò potest. Princeps spiritualis, si expediat bono spirituali Principes ipsos seculares & legislatores antiquos deponere, & novos creare.

B Ad argumenta verò secundæ partis, quæ procedunt contra secundam conclusionem responderetur. Ad primum responderetur: post exactum tempus ad præscribendum legibus definitum, iam esse certam scientiam in possessore habente cõditiones legis ad præscribendum, quod talis res possessa, sit propria, etiam si certò sciat, quod olim fuerit aliena. Non secus, atque is, qui emit rem aliquam, quamuis certò sciat eam rem fuisse alienam ante emptionem: post emptionem verò certò scit esse propriam, sed tempore suo (quod legibus requiritur, ad præscribendum) decurrente, requiritur ea scientia & bona fides in possessore, ut scilicet non sciat eam esse alienam. Ad secundum responderetur quod primus finis sine dubio habet locum & in foro exteriori & in interiori. Secundus verò finis, quamuis in exteriori tantum foro procedat, quantum ad litium decrementum, & diminutionem: tamen confert ius in conscientia. Etenim pax interiori foro, ex est magnum bonum publicum: ac subinde lex quæ respicit talem finem, iusta est, & conferre potest ius in foro interiori conscientia.

C Tertius verò finis est nimium remotus & parum aut certè nullo pacto intentus à lege, sed permissus tantum, & idcirco siue verus dominus negligens fuerit, siue diligens, in re sua inquirenda, possessor habens legis conditiones præscribit, seu vsucapit illam. Ad tertium copiosè respondebimus quaestio. 67. pro nunc verò respondeo negando consequentiam: quoniam leges illæ de venditione latae sunt tantum permissiue. Leges autem de præscriptione, sunt præceptiue. Leges autem præceptiue differunt à permissiuis, quia illæ conferunt ius in conscientia, istæ verò non. Sed argumetur quispiam ex hisce dictis contra primam conclusionem. Leges illæ de venditione iuste potuerunt permittere, quod non daretur actio in foro exteriori decepto intra dimidium contra eum, qui deceperat. Ergo leges ciuiles iuste potuerunt permittere, quod vero domino non daretur actio contra possessorem ma-

lae fidei, post transactum tempus legibus præstitutum. Ad hoc respondeo negando consequentiam in deceptione citra dimidium fuit voluntariè aliquo pacto deceptus, neque datur occasio per leges illas ad decipiendum, neque ad alienas res occupandum. Cæterum in malæ fidei possessore verus dominus non est voluntarius vlllo pacto: & per leges permittentes ne daretur actio in foro exteriori, dabatur fomentum, & occasio magna ad occupandas res alias & possidendas per iniquitatem.

D Vbiū aliud est consequens pro intelligentia secundæ conclusionis in præcedenti dubio, quænam sint requisitæ conditiones ad perfectam iure humano præscriptionem. Pro cuius dubij intelligentia, sit

VNICA CONCLUSIO.

Quatuor sunt numero conditiones requisitæ ad præscribendum iure Pontificio. Prima conditio est. Vera, & propria possessio rei præscribendæ. Propter huius conditionis defectum monachus non potest rem aliquam præscribere: quoniam non potest habere possessionem, & proprietatem illius. Item laici non possunt præscribere rem aliquam spiritualem. Secunda conditio est continuatio huius possessionis toto tempore legibus præstituto. Itaque si tempus illud interrumpatur in possidendo, non præscribit possessor. Tertia conditio est bona fides, hoc est, conscientia, quod illa res, quam possidet, non sit aliena. Etenim fides in præsentia accipitur pro existimatione, qua, quis existimat rem aliquam, quam possidet, esse propriam: quæ tertia conditio magni momenti est in præsentia, & explicanda inferius copiosius. Quarta conditio est titulus ad possidendum. Potest autem titulus iste esse triplex, naturalis, aut legitimus, aut denique lege præsumptus. Naturalis titulus est ille qui positus est in ipsa rerum natura, & veritate rei. Legitimus titulus est ille, qui si consulamus leges, dominum confert: quamvis reuera præsupponat aliquid falsum. Denique titulus lege præsumptus est ille, ut nomen præ se fert, qui lege præsumitur, iudicis sententia, v.g. qui innititur rei veritati, & veræ testium depositioni, & iuris scientiæ. Cæterum iudicis sententia, quæ fertur secundum allegata, & probata iuxta leges ipsas, sed fundata est falsa præsumptione, in falsa videlicet testium depositione: est titulus legitimus: quoniam est secundum leges lata, & contraria sententia est etiam illegitima sententia. Sententia denique iudicis, quæ non est lata secundum allegata & probata, sed omnino contra leges, est titulus lege præsumptus. Etenim lex præsumit sententiam iudicis, quamvis aliàs iniqua sit, esse instam, imò præcipit eam mandari executioni, quamdiu non reuocatur per superiorē. Ex his sequitur primò, quomodo distingui possent inter sese titulus naturalis, & legitimus ex vna parte & bona fides ex altera. Etenim si quispiam per sententiã iuxta allegata, & probata pronuntiatam, sed quæ innititur falsæ testium depositioni, possidet rem aliquam, sciat tamen vitium illud falsæ depositionis testium, citra dubium titulo legitimo possidebit, tamen nullo pacto bona fide. Contrà verò si possideat per sententiã iniquam, tamen quam ipse opinatur æquam: possidet manifestè bona fide: non tamen possidet titulo legitimo lege naturali. Rursus datur bona fides sine titulo, in eo, qui possidet rem triginta annis, vel quadraginta inani titulo: per quem res ad eum peruenit & in eo est. Item qui existimat rem, quam pos-

A sedit, sibi donatam à vero domino, aut legatam, cum tamen reuera donata, aut legata non fuerit. Item filius, qui succedit in bona paterna iure hæreditario, credit tamen illa bona esse patris tantum propter testimonium patris: bonam fidem habet sine titulo. Sed tam circa conclusionem, quàm circa hoc corollarium nota, bonam fidem esse multò magis necessariam ad præscribendum, quàm titulum: vsque adeo, ut sæpius detur præscriptio sine titulo, nunquam tamen sine bona fide. Exemplum est in præscriptione triginta vel quadraginta annorum. & in c. placuit. §. potest. 16. q. 3. Exemplum aliud est in præscriptione immemoriali, & in præscriptione centenaria contra Romanam Ecclesiam. De quibus legantur Iurisperiti in locis allegatis. Titulus ergo requiritur semper, tantum in præscriptionibus vsitati temporis decem, aut viginti annorum.

B Sequitur secundò, quod hæres latronis, qui bona fide succedit in defuncti hereditatem, non habet titulum aliquem ad præscribendum. Hoc corollarium est contra M. Soto in allegato loco. Cæterum est res constitutissima in iure, & communis apud vtriusque Iurisperitos, & certum est quod non habet titulum naturalem. Quod verò non habeat titulum etiam lege præsumptum, probatur. Leges de præscriptione expressè asserunt eum non esse titulum aliquem, ergo non est titulus lege præsumptus. Antecedens probatur in l. cum hæres. ff. de diuersis temporum præscriptionibus. & in l. vltima. C. coram de vsucapionibus. Verum est tamen quod talis hæres spatio triginta, vel quadraginta annorum, poterit res has legitimè præscribere, quoniam, ut paulò antea dicebamus, ad præscriptionem istam longissimi temporis non requiritur titulus: & hoc habetur, ut probabilior opinio apud Iurisperitos. Sequitur tertio, quod qui emit à latrone rem fortiuam similiter non habet titulum ad præscribendum, neque reuera præscribit vsitato tempore sed solum præscriptione longissimi temporis triginta vel quadraginta annorum: hoc habetur in §. quod autem, & §. furtiuæ. Instituta de vsucapionibus. vbi dicitur furtiuæ res, & quæ vi possessæ sunt, etiam si longo tempore possessæ fuerint, vsucapi non possunt, sed intelligendum est hoc de vsucapione vsitati temporis; nam de ea, quæ longissimi temporis est, contrarium colligitur ex l. omnes. C. de præscriptione triginta vel quadraginta annorum. & ex l. si aliena. ff. de vsu capionibus. Hoc item corollarium est contra Sotum vbi supra. Cæterum tam hæres latronis, quàm qui ab illo rem quampiam emit, si bona fide possideant, præscribunt, & vsucapiunt, fructus rei possessæ etiam vsitato tempore. Hoc habetur in l. bonæ fidei. ff. de acquirèdo rerum dominio. vbi dicitur. Illi qui non possunt vsucapere propter rei vitium, fructus suos faciunt. Idem habetur in l. si aliena. §. Scæuola. ff. de vsucapionibus. Itaque si pater furatus est urbem aliquam: filius hæres illius non potest præscribere urbem, nisi spatio longissimi temporis. Cæterum fructus vrbis vsitato tempore vsucapit. Vide Syluestrum verb. præscriptio. 1. & 2. §. 8. & 12. & Couar. in allegata relectione. par. 2. §. 9.

C **D** **E** **F** Vbiū vltimum est pro intelligentia præcedentium. Vtrum bona fides necessaria ad præscribendum patiatur secum hæsitacionem, & dubium. videtur vera pars affirmatiua. Primò ex capit. vltim. de præscriptionibus. Ex quo loco desumimus geminam argumentationem. Alteram quidem ex conclusione ipsa, & ex ratione illius. Pontifex siquidem ibi definit necessariam esse bonam fidem ad præscribendum, & non sufficere malam: quoniam

posside-

possidere mala fide est peccatum mortale. Tunc sic. Qui possidet rem aliquam cum hæsitacione, & dubio sit ne propria, sed eo animo vt quando sciuerit esse alienam, donet eam vero domino non peccat mortaliter: quoniam melior est possidentis conditio, ergo ille talis habet bonam fidem necessariam ad præscribendum simul cum dubio. Item argumentum desumimus ex corollario quod Pontifex colligit in eodem cap. Oportet vt qui præscribit, nulla temporis parte habeat conscientiam rei alienæ. Tunc sic. Qui dubitat sit ne res, quam possidet aliena, non habet conscientiam rei alienæ, ergo ille talis habet bonam fidem. Probaturs antecedens. Dubium seu hæsitatio non est assensus, aut dissensus in alteram partem, ergo non habet conscientiam rei alienæ.

In oppositum est: Quia qui cum dubio, & hæsitacione possidet rem, tanquam propriam, peccat mortaliter: ergo cum dubio non potest habere bonam fidem ad præscribendum. Antecedens probatur. Exponit se ille talis periculo retinendi rem alienam, quamuis habeat animum reddendi illam vero Domino cum sciuerit esse alienam. At verò qui amat periculum peribit in illo, Ecclesiast. 3.

In hoc dubio est prima sententia quorundam afferentium quòd dubium istud non tollit bonam fidem. Ita in gloss. in cap. finali de præscriptionibus & capit. si diligenti. eodem titulo. & Panormitanus, quem sequuntur multi Iurisperiti, est in eadem sententia.

Secunda sententia est. Adriani in materia de restitutione, quæst. de præscriptione in 4. Sententiarum: & in quodlibeto. 2. dicentis, eum qui habet dubium sit ne res propria, non posse sine peccato mortali, possidere illam tanquam propriam, ac subinde nec præscribere posse: debere tamen seruare illam vero Domino, & adhibere diligentiam ad eum inquirendum. Quòd si hoc faciat, præscribit etiam cum dubio illo. Adriani ratio est, quoniam si possideat tanquam proprium, peccat mortaliter: vt dicebamus in argumento in oppositum. Si autem seruat eam vero Domino, non peccat mortaliter.

Tertia sententia est media inter has extremas. Eum, qui dubitat posse quidem possidere illam rem tanquam propriam, debere tamen pro qualitate dubij partem restituere, aut illi, cuius dubitat sit ne res illa, aut certè pauperibus, si post factam diligentiam verum dominum non inuenerit: si manet dubius adhuc post diligentiam factam. Ceterum inquit, quòd eiusmodi dubium interruptit præscriptionem.

Quarta sententia item media inter has sententias explicatur sequentibus conclusionibus.

PRIMA CONCLUSIO.

Qui dubitat probabiliter, An res sit aliena, non habet bonam fidem. Probaturs primò, quia dubium verisimile & probabile est medium inter bonam, & malam fidem, sicut pallidum est medium, inter album, & nigrum. Probaturs secundò, quòd non sit bona fides ex l. 48. ff. de acquir. rerum domi. vbi dicitur, Bonæ fidei & indubiæ possessor. En distinguit manifestè bona fides contra dubiam. Secundò probatur. Bona fides in vniuersis alijs materijs non patitur secum hæsitacionem & dubium, ergo nec in ista materia. Antecedens probatur inductione. Si quis dubitet, An hodiernus dies sit dies iei-

nij non habent bonam fidem, vt vescatur carnibus. Etenim si cum illa hæsitacione vesceretur carnibus, peccaret mortaliter: si autem cum bona fide illis vescatur, non peccat mortaliter. Idem est in vniuersis alijs. Quarto, Si dubium esset bona fides, sufficeret ad incipiendam præscriptionem: at hoc consequens est falsum iuxta omnium tam Iurisperitorum, quàm Theologorum sententiam, ergo & antecedens.

SECUNDA CONCLUSIO.

Qui cum dubio verisimili, sit ne res propria vel aliena, possidet, adhibet autem diligentiam ad inquirendam veritatem rei: si dubium sit æquale pro vtraque parte, iuste possidet rem totam integram. Si verò dubium non sit æquale, sed inclinet magis in alterius fauorem, tenetur, qui possidet, pro qualitate dubij partem restituere. Prima pars probatur ex regulis iuris vulgaris. In pari delicto, & causa melior est possidentis conditio. Cùm iura partium sunt obscura, reo fauendum est potius, quàm actori. Secundò probatur. Si iudex per sententiam applicaret illam rem totam possessori, ille iuste totam possideret: quànvis adhuc maneret dubium speculatiuum æquale, pro vtraque parte ergo. Consequentia probatur, quoniam iudicis sententia, quæ non fundatur in falsa presumptione, non magis confert ius in conscientia postquam pronuntiata est, quàm antea. Secunda pars probatur. In tali casu non est par causa possidentis, & non possidentis, sed melior non possidentis, ergo non est mirum quòd tunc faueamus magis non possidenti. Secundò probatur. Si dubium illud ita attenuaretur pro parte illius qui possidet, vt nulla maneret verisimilitudo pro illius parte, sine dubio ille teneretur restituere totam rem integram alteri, ergo quando attenuatur in illo gradu, vt videlicet, quànvis aliqua sit verisimilitudo pro illius, qui possidet, parte, est tamen maior pro alterius parte, tenebitur pro rata portione aliquid alteri refundere, vel restituere.

TERTIA CONCLUSIO.

Post adhibitam sufficientem diligentiam ad inquirendum verum rei dominum, is, qui possidet: inchoat præscriptionem ab eo temporis puncto, quo eam diligentiam adhibuit: etiàm si adhuc maneat dubius speculatiue. Probaturs primò. Ad inchoandam præscriptionem, sufficit simul cum possessione, & reliquis conditionibus bona fides humana. Sed post adhibitam sufficientem diligentiam possessor iste habet bonam fidem humanam, ergo incipit præscribere ab eo puncto temporis. Probaturs minor. Ille possessor est certus prædicè, & moraliter, quòd illa res est propria, ergo habet bonam fidem humanam. Antecedens probatur, quoniam in moralibus non est eslagitandum mathematicum iustum. Secundò probatur conclusio. Ex sine legum quæ sunt de præscriptione lata, qui finis frustratur certè nisi possessor præscriberet. Quòd sic probatur. Finis legum, quæ de præscriptione latae sunt, est, ne rerum dominia incerta sint longo tempore: at nisi hic possessor præscriberet: perpetuò rei illius, quàm possidet, dominium maneret incertum, ergo &c. Minor probatur. Siquidem possessor ille cum eodem dubio, transfunderet rem illam in suos hæredes, & illius hæredes in suos. Tertio probatur. Si iudex per sententiam applicaret rem illam pos-

sidenti, sine dubio à tempore pronuntiata sententia possessor inchoaret præscriptionem, etiamsi adhuc maneret dubius speculatiuè: sed ad quietandam conscientiam, & bonam fidem habendam, tam sufficit diligentia adhibita, quam iudicis sententia, ergo.

QVARTA CONCLUSIO.

Dubium verisimile, & probabile antequam adhibita sit sufficiens diligentia, non sufficit ad inchoandam præscriptionem: Cæterum si superueniat præscriptioni, quæ bona fide inchoata erat, non interruptit illam. Prima pars est communis cõcessio omnium Theologorum, & Iurisperitorum, & ex capitalis requirementibus bonam fidem ad præscribendum patet. Secunda pars est communis omnibus Iurisperitis quos refert & sequitur Syluester, verbo præscriptio. 2. §. 3. & copiosius hoc disserit Episcopus Segouienis part. 2. §. 7. in regula possessor. Quamuis hæc pars sit contra Adrianum & Soto & alios Theologos. Probatur autem hæc pars. De facto in exteriori foro pronuntiaretur sententia pro eo possessore, qui bona fide incepisset præscriptionem, quamuis postea ~~subintraret~~ sententia in foro exteriori pronuntiata, quæ non innititur falsæ præsumptioni, confert ius in conscientia, ergo præscribit. Maior patet, quoniam omnes Iurisperiti sunt in ea sententia, quod ille præscribat: Iurisperiti autem sunt iudices pronuntiantes sententiam in foro exteriori. Confirmatur, sententia, quæ in foro exteriori, iuxta omnium Iurisperitorum sententiam, pronuntiatur, non est iniusta. Alioquin semper tribunal exterius erraret, sententiam pronuntiando in huiusmodi causa, ergo talis sententia confert ius. Secundo probatur hæc pars argumento in principio huius dubij facto pro parte affirmatiua ex capit. fin. de præscriptionibus. Et confirmatur ex capit. si virgo. 34. quæstio. 2. ex regul. 2. de regulis iuris. in 6. quæ sic habet: possessor malæ fidei tempore non præscribit. In his siquidem capitalibus ad inchoandam præscriptionem exigitur bona fides. Cæterum ad eam continuandam tantum, exigitur, quod absit mala fides, & scientia rei alienæ: qui verò dubitat sit ne res sua, non habet malam fidem, vt ostendimus conclusione. 1. Vltimò probatur hæc eadem pars ex capit. inquisitioni. & ex capit. Dominus. de secundis nuptijs. vbi fœmina, quæ nupsit secundo viro bona fide, priore viuo, iubetur reddere debitum secundo viro, etiamsi dubium postea superuenierit ergo multò magis in nostro casu, qui sic dubitat poterit continuare præscriptionem, si adhibet sufficientem diligentiam.

Sed contra hanc conclusionem arguitur. Per litis contestationem in exteriori foro interruptitur præscriptio bona fide inchoata, sed litis contestatio solum facit conscientiam dubiam, ergo dubium solum sufficit ad interruptendam præscriptionem. Respondetur ad hoc, in casu isto non interrupti præscriptionem propter solum dubium, quod oritur ex litis contestatione, hoc est, ex petitione veri Domini: sed quia iura solum volunt fauere possessori pacifico. Cæterum quando dubium aliunde oritur: possessor est pacificus, ac subinde præscribit. Ad argumenta verò partis affirmatiuæ, quatenus aduertantur secundæ conclusioni, & primæ parti conclusionis vltimæ: patet ex ipsis conclusionibus. Respondetur enim: Pontificem in hoc capite vocare peccatum mortale, siue eam conscientiam, quæ

A formaliter peccatum est, & mala fides, siue certè eam, quæ causeret peccatum mortale: nisi adhibeatur diligentia ad inquirendum verum Dominum. Et hæc posterior non est sufficiens ad incipiendam præscriptionem, bene tamen ad continuandam. Vt indicat (quantum videretur) apertè ipse Pontifex in corollario quod inde infert. Ad argumentum in oppositum responderetur, nulli omnino periculo peccati exponere seipsum, qui cum dubio verisimili iuxta definita in nostris conclusionibus, possidet rem alienam, etiam tanquam propriam. Hæc dicta sunt de materia de dominio.

QUÆSTIO LXII.

De Restitutione.

D Einde considerandum est de restitutione. Et circa hoc quaeruntur octo.

ARTICVLVS PRIMVS.

Utrum restitutio sit actus iustitiæ commutatiuæ?

SVMMA TEXTVS.

C Conclusio prima est affirmatiua. Ratio breuiter est, quod restitutio importat recompensationem rei ad rem secundum æqualitatem.

D Secunda conclusio. Notetur in solutione ad primum Restitutio proprie loquendo importat rationem debiti.

Tertia conclusio. Notetur in solutione ad secundum. Restitutio etiamsi secundum primam significationem habeat locum præcipuum in rebus exterioribus, tamen transfertur ad actiones vel passionem, quæ pertinent ad iniuriam, vel reuerentiam personæ.

Quarta conclusio. Recompensatio, quam facit distribuens ei, cui dedit minus, quam debet, sit per recompensationem rei ad rem, & pertinet ad iustitiam commutatiuam.

COMMENTARIVM.

MATERIA hæc de restitutione grauissima est, & Theologo valde necessaria ad dicendas difficultates quæ quotidie in humano conuictu sese offerunt. Dissertunt Theologi de restitutione in 4. Sententiarum distinctio. 15. vbi Magister agit de tertia parte penitentia, quæ dicitur operis satisfactio. Summistæ verò in verbo restitutio, inter quos specialiter videatur Caietan. Adrian. in 4. in materia de restitutione. & Ioan. de Medina in codice de restitutione Magist. Soto lib. 4. de iust. & iur. q. 6. & 7.

F Nos autem in hoc tractatu stylo quidem breui, sed compendioso curabimus vniuersalium, & particularium difficultatum cõfusionem distinguere & decidere, ita vt nihil necessarium prætermittamus.

Ante omnia de vocabulo, restitutio, sciendum est, esse Ciceronianum, sed in significatione vniuersaliter, ita vt idem sit restituere atque reddere siue ex iustitia hoc fiat, siue ex liberalitate, siue alio modo. Et hoc modo dicitur quis restitutus in pristinam salutem beneficio medicinæ, & in pristinam dignitatem opera amici. At verò Theologi de iustitia disputantes strictius vtuntur hac voce: vt significet actum iustitiæ commutatiuæ, quo reparatur iniuria, siue in bonis honoris, siue in bonis corporis, siue in bonis spiritualibus. Quibusdam tamē Theologis placet distinguere, vt restitutio propriè sit bonorum fortunæ, satisfactio verò sit recompensatio facta pro iniuria circa personam. Nihilominus frequentissimè vtrumque vocabulum pro altero vsurpatur. Verum est tamen, quòd satisfactio specialiter dicitur, quando quis per actum pœnitentiæ Deo satisfacit, non tamen ita propriè dicitur restitutio: quia reuera Deus non patitur aliquod detrimentum nostris offensis, & ideo restitutio, quæ est actus iustitiæ commutatiuæ, non potest dici propriè in ordine ad Deum. Et tamen inter Deum, & hominem solum ponitur ex parte Dei iustitia distributiua: ex parte verò nostra ponitur pœnitentia, quæ est specialis virtus, & pars potentialis iustitiæ, quatenus homo per contritionem nititur satisfacere Deo pro offensa commissa contra eum. Dicitur etiam satisfactio tertia pars pœnitentiæ, secundum quod homo facit aliqua opera, per quæ satisfacit pro pœnis debitis in purgatorio. Hactenus de nomine, restitutio.

Definitio verò quid rei talis colligitur è Diu. Thom. Restituere est iteratò aliquem statuere in dominium, vel possessionem rei suæ. Intelligitur autem nomine rei, omne illud, ad quod homo habet ius. Hæc definitio non indiget noua explanatione, suppositis, quæ diximus de dominio & possessione. Ex hac definitione colligit D. Tho. principalem conclusionem huius articuli. Quæ quidem ab omnibus recipitur: & quamuis sit controuersia inter Doctores, an violatio iustitiæ distributiuæ obliget ad restitutionem: tamen omnes conueniunt in hoc, quòd si illa violatio obligat ad restitutionem, talis restitutio pertinet ad iustitiam cõmutatiuam. Verùm autem talis violatio obliget ad restitutionem, disputat Caietanus latè in loco circa solutionem ad tertium. Sed nos opportuniùs hanc difficultatem definiemus quæst. seq. 63.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Verùm sit necessarium ad salutem, quòd fiat restitutio eius quod ablatum est?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est. Restituere id quod iniuste ablatum est alicui, est de necessitate salutis. Ratio est, quia conseruare iustitiam est de necessitate salutis.

COMMENTARIVM.

Dubitatur primò circa conclusionem articuli, an sit vera. Arguitur primò pro parte negatiua. Qui retinet rem alienã domino irrationabiliter inuito, non peccat: sed quicumque Dominus est irrationabiliter inuitus, si nolit rem sua detineri ab altero, qui illam accepit, ergo alter non tenetur resti-

A tuere. Probat minor. Quia vnusquisque ordine charitatis, tenetur magis diligere bonum spirituale proximi, quam bona temporalia, ergo ex eodem ordine obligatur, vt sit voluntarius quòd alter retineat bona sua temporalia ne mortaliter peccet.

B Secundò. Si esset præceptum de restitutione, contineretur in septimo præcepto Decalogi. Non furtum facies, sed non continetur in hoc, ergo. Probat minor. Quia illud præceptum est negatiuum, & proinde obligat semper, & pro semper, sed præceptum restituendi est affirmatiuum, quod non pro semper obligat, sed pro tempore, & loco, ergo non continetur in illo septimo præcepto, Non furtum facies.

C Tertio. Si esset præceptum restituendi, non solum obligaret restituere res iniuste ablatas, sed etiam omnes res alienas etiam iuste acceptas, verbi gratia, si quis accepit mutuo rem alienam, vel etiam inuenit: at verò Diu. Thom. duntaxat, inquit, esse de necessitate salutis restituere quod iniuste ablatum est, ergo conclusio non satisfacit plenè titulo articuli. Imò adiungit Diu. Tho. quòd si aliquid iuste ablatum sit, in æqualitas erit, ei restituere, cui ablatum.

Fuerunt Græci quidam, vt refert Guido Carmelita in lib. de hæresibus negantes, restituere esse de necessitate salutis. Erasmus etiam in quatuor primis editionibus super Euangelia, illud Lucæ, quod superest, date elemosynam, negauit necessitatem restitutionis, sed in editione quinta asseruit illam. Et Castro de hæresibus in verbo, restitutio refert prædictos autores. Pro decisione veritatis sic

PRIMA CONCLUSIO.

D Necessarium est ad salutem necessitate præcepti vt qui iniuste retinet alienum, restituat illud quomodolibet peruenerit ad manus eius. Ista conclusio videtur vniuersalior, quàm conclusio Diu. Thom. sed in substantia eadem est cum illa. Pro cuius intelligentia notandum est, quòd ex duplici titulo potest oriri obligatio restituendi. Alter titulus est acceptio rei alienæ, siue iusta, siue iniusta: sicut contingit in mutuo, vel in furto, siue res illa possideatur ab eo, qui accepit, siue non possideatur. Intelligimus ergo nomine acceptionis quamlibet actionem, propter quam minus habet alter in bonis suis, quàm ius illius postulabat. Vt abscissio brachij, combustio domus. Et isto modo dicitur in præsentī acceptio rei alienæ. Alter titulus est ipsamet res aliena, siue ille, qui possidet acceperit illam à vero domino, siue acceptam ab alio retineat, vel ex donatione, vel ex vèditione, vel ex inuentione. Cõringit autem aliquando, vt vterque titulus conueniat: & teneatur aliquis ex vtroque capite restituere.

F Norandum est secundo, quòd acceptio iusta rei alienæ non inducit propriè obligationem restituendi, donec accipiens sit in mora reddendi illam domino. v. g. Si quis accipiat mutuo, vel in deposito pecuniam ad tempus determinatum, tunc si intra illud tempus legitimum reddit, nõ dicitur restituere propriè. Et ratio est. Quia restituere ex primæua & Latina significatione, est id quod lapsum erat erigere, vel deprauatum corrigere & in pristinum perditum statum reparare: cum autem à Theologis translaturum est vocabulum ad actionem quamdam iustitiæ significandam, noluerunt excludere illam proprietatem significationis. Aliàs omnes actus iustitiæ commutatiuæ dicerentur restitutio. Sed in-

tendunt

tendunt solummodo significare actionem illam iustitiæ commutatiuæ reparatricem damni, quod ex iniustitia emerferat. Et idcirco non quotiescunque redditur res aliena vero Domino dicitur restitutio. Et sic intelligatur D. Thom. in hoc articulo. Sed si quis obijciat, quod D. Tho. dicit in articulo primo. Et ideo restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ, quâdo scilicet res vnus ab alio habetur, vel per voluntatem eius, sicut in mutuo & deposito, vel contra voluntatem eius, sicut in rapina, & furto, ergo cum aliquis reddat mutuum, vel depositum, restituit secundum D. Thom. etiam si habet illud per voluntatem Domini. Respondetur primò, quod D. Thomas visus est illic explicare genus restitutionis, scilicet æqualitatem iustitiæ commutatiuæ, non autem explicauit in illis verbis differentiam restitutionis, quæ insinuat in ipsa definitione, cum dicitur iteratò statuere. Quod quidem presupponit lesum esse ius alterius. Respondetur secundò, quod cum D. Thom. dicit, per voluntatem eius sicut in mutuo vel deposito, intelligit à principio mutationis vel depositionis: postea verò, cum habet locum restitutio, iam homo detinet alienum contra voluntatem Domini.

Notandum est tertio, quod ~~quod~~ quis iam est in mora soluendi, etiam licet acceptam, statim incipit esse iniustus, & illa detentio est eiusdem rationis cum furto, vel rapina. Ita docet D. Thom. infra quæst. 66. art. 3. ad secundum. Vnde quando in definitione furti ponitur acceptio rei alienæ, comprehendit D. Thom. retentionem rei alienæ contra voluntatem domini. Ex dictis colligitur, quàm formaliter locutus fuerit D. Thom. in sua conclusione, solum asserens, esse de necessitate salutis restituere, id quod iniuste ablatum est. Nam reddere id quod iuste ablatum est, & iuste retinetur, non est proprie restituere. Et propterea vsi sumus vocabulo retentionis iniustæ, vt vniuersaliùs loqueremur. Quam conclusionem censemus esse certam secundum fidem. Pater ad Rom. 13. Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, &c. Pater etiam ex consensu totius Ecclesiæ & doctorum. Et ex communi regula iuris, non dimititur peccatum, nisi restituatur ablatum. Quæ quidem intelligitur quando homo potest restituere. Et est D. Aug. in epist. 54. & regula & intelligentia ipsius.

SECUNDA CONCLUSIO.

Præceptum de restituendo, est simpliciter & formaliter affirmatiuum, sed importat negatiuum super quod fundatur. Ratio est, ex duplici differentia quam ponunt Theologi inter præcepta affirmatiua & negatiua. Prima est, quod affirmatiua præcipiunt actus virtutum: negatiua verò prohibent actus vitiorum. Secunda differentia est, quod contra præcepta affirmatiua peccant homines peccatum omissionis, contra negatiua verò peccatum commissionis, scilicet occidendo, &c. At verò præceptum de restituendo præcipit directè actum virtutis iustitiæ commutatiuæ, ergo est affirmatiuum. Quod autem includat negatiuum supra quod fundatur, patet: quia includit negationem retinendi rem alienam inuito domino, quæ est tota ratio, quare obligat præceptum affirmatiuum ad restituendū, & exercendum actum virtutis.

Ad argumenta quæ proposuimus, respondetur ad primum, quod non est irrationabiliter inuitus, si velit homo restitui sibi rem suam, quando ex malitia alterius retinetur, tunc enim charitas non obli-

gat: vt quis renuntiet iuri suo propter alterius liberam voluntatem, qua vult peccare: sed obligat tempore necessitatis.

Ad secundum argumentum, iam patet responsio ex his quæ dicebamus in secunda cõclusionem & interpretationem illius. Præceptum enim restituendi, quamuis sit affirmatiuum, reducit ad negatiuum tanquam ad principalis præceptum quod est radix, & ratio quare illud affirmatiuum obliget sub peccato mortali.

Ad tertium, etiam patet ex dictis in confirmatione primæ conclusionis. In solutionibus ad argumenta huius articuli tangit D. Thomas omnem materiam restitutioni subiectam, & modum restituendi quapropter doctrinam harum solutionum exactius oportet examinare.

Aduertendum est igitur, quatuor esse generacionum, de quibus possumus inquirere, an restitutio habeat locum in illis, & quomodo sit facienda. Primò quidem sunt bona spiritualia, vt gratia Dei & virtutes: sunt etiam bona naturalia corporis, & animæ. Sunt etiam bona extrinseca, vt gratia, bona fortunæ, vt fama, & honor. Sunt denique officia, & beneficia publica, tam in seculari republica, quàm in Ecclesiastica. De his omnibus latè disputandum est.

Debitur ergo secundo loco. Verum ille qui læsit proximum in spiritualibus bonis, tenetur ei aliquid restituere, vt gratia, qui fuit illi causa peccandi, & vt amitteret gratiam, & virtutes, vel impediret profectum spirituales suis persuasionibus.

Primò arguitur pro parte affirmatiua. Si quis proximo propinet venenum, tenetur ex iustitia statim quærere illi remedium, ergo multò magis, qui persuasionibus suis propinat alteri spirituale venenum. Patet consequentia, quia iste magis nocet proximo, quàm alter. Secundo si Prædicator, vel Doctor falsam doctrinam doceat, tenetur quàm primò poterit reuocare sententiam, ergo pari ratione, si quis induxit particulariter proximum ad peccandum, tenetur illi restituere quàm primò poterit, persuadendo contrariam.

Tertio. Si quis occidat vel mutilet hominem etiam volentem occidi, vel mutuari, peccat contra iustitiam, eò quod solus Deus est Dominus vitæ corporalis. Ergo si quis inducat hominem ad peccandum, peccabit ipse contra iustitiam: & tenebitur ad restitutionem, etiam si alter voluntariè peccet. Probat consequentia. Quia etiam solus Deus est Dominus gratiæ, & virtutum infusarum. Scotus in quarto Sententiarum distinctione 15. quæstione 3. articulo 1. & Ricardus articulo 4. quæstione 21. & Paludanus ibidem, & Adrianus in materia de restitutione vbi supra: ait, quod tenetur homo, qui fuit alteri causa peccati, restituere illi commodioria, qua poterit v. g. Suadendo illi commodioria, & orando pro illo. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

F Qui induxit alterum ad peccandum sine dolo, & fraude, non tenetur ex iustitia ad aliquam restitutionem illi faciendam. Probat, quia sic inducens vel persuadens nihil abstulit à proximo inuito, ergo non tenetur illi restituere. Neque valet responsio Soti, quod quamuis scandalizator non sit tota causa peccati, est tamen partialis causa, quæ antecedit voluntatem alterius: & ex hac

parte facit ei aliquam iniuriam, & tenetur restituere. Contra hoc est, quod pari ratione, qui improbitate precum obtinet ab amico bonum aliquod, teneretur restituere: qui etiam est causa quædam antecedens voluntatem alterius. Consequens autem falsum est, quia scienti, & volenti non fit iniuria, ut habetur de Regulis iuris in 6. Igitur ubi non est fraudulentia, aut violentia, non oritur obligatio restituendi.

SECUNDA CONCLUSIO.

Etiam si quis per dolum & fraudem scandalizet proximum offerendo illi occasionem peccandi, non tenetur per se loquendo ad aliquam restitutionem faciendam. Hæc conclusio videtur esse contra Magistru Soto lib. 4. de Iustitia & iure quæst. 6. artic. 3. conclus. 2. contra aliquos nostri temporis Theologos. Sed probatur conclusio. Ille quantumlibet mentiendo non lædit proximum, nisi tantum in bonis spiritualibus, ergo non tenetur ad restitutionem. Probat per consequentia, quia bona spiritualia non possunt amitti, nisi propria & libera voluntate, verbi gratia. Si quis duxit amicum nescientem in domum meretricis, ubi moraliter loquendo erat scandalizandus, non tenetur illi aliquid restituere, sed solum peccat maximum peccatum contra charitatem proximi. Confirmatur, quia tota ratio peccandi mortaliter huiusmodi fraude est, quia exponit proximum periculo fornicandi. Sed hæc ratio non obligat ad restitutionem, ergo, &c. Dixi autem in conclusione per se loquendo: nam si ex tali fraude, aut dolo sequatur postea aliquod damnum temporale, tenetur qui fecit dolum ad restitutionem, verbi gratia. Si in illa domo erat aliquis corruialis, qui illum percuteret, & spoliaret, tunc tenebitur ille scandalizator ad restitutionem. Similiter si persuasit contractum usurarium, siue manifestè, siue per dolum, tenebitur ad omnia damna reparanda, quæ consequuntur ex mala, aut falsa persuasione. Cæterum quando per vim detinetur aliquis, vel trahitur ad peccandum, tunc certum est quod inferre vim illam pertinet ad iustitiam.

TERTIA CONCLUSIO.

Speciali obligatione præcepti de correctione fraterna tenebitur scandalizator, si potest, proximum corrigere. Hæc conclusio non aliter probatur, quam ex communi consensu sapientum, qui iudicant quodammodo iustum esse, ut qui causam mali dedit, sit etiam reparator illius.

Ad argumentum in oppositum respondetur. Ad primum nego similitudinè rationis: quamvis enim uterque teneatur succurrere proximo, tamen qui propinavit venenum, tenetur succurrere ex iustitia commutativa: qui autem nocuit in spiritualibus, tenetur ex charitate proximum corrigere. Neque enim ex maiori nocimento colligitur obligatio restitutionis: sed ex nocimento contra iustitiam commutativam per quod auferitur à proximo aliquid contra voluntatem eius. Vtrum autem sit semper maius peccatum inducere proximum ad peccandum mortaliter v.g. ad fornicandum, quam furari ab illo magnam pecuniæ quantitatem, posset aliquis dubitare. Sed respondetur breviter. Quod quamvis ex genere suo, in communi loquendo, sit maius peccatum inducere proximum ad peccandum, & nocere in spiritualibus, quam nocere in temporalibus, tamen in particulari, quando illa læsio in spiritualibus non

A intenditur directè, poterit esse maius peccatum furari à proximo magnam pecuniæ quantitatem, quam illū inducere ad fornicandum, eò, vel maxime quod ipse fornicator voluntariè peccat, si autem directè ab aliquo intenderetur deicere proximum à gratia Dei, est maximum peccatum & contra Spiritu sanctum, videlicet invidia charitatis fraternæ.

Ad secundum argumentum respondetur, quod ille Prædicator aut Doctor non tenetur ex iustitia commutativa, per se loquendo, retractare sententiam sed ex charitate. Aliquando etiam tenebitur ex virtute religionis, quando ex mala eius doctrina diminuitur cultus diuinus. Cæterum aliquando etiam tenebitur ex iustitia commutativa retractare sententiam: quando ex falsa doctrina illius sequitur incommodum temporale ipsis proximis. v.g. Si prædicavit licitum esse vendere triticum ultra taxationem Pragmaticæ, tenebitur ad restitutionem damni temporalis.

Ad tertium respondetur, quod quamvis solus Deus sit causa efficiens gratiæ, & virtutum infusarum, tamen huiusmodi pretiosas qualitates ponit in nostro libero arbitrio, & facit nos dominos donorum suorum, ita ut dum illa per peccatum amittimus, non peccemus contra Deum, & ex consequenti, neque ille cuius persuasione peccatur, tenebitur ad restitutionem. Secus autem res habet circa vitam temporalem, cuius Deus voluit esse specialis Dominus: ita ut ego ipse contra iustitiam peccem, si me occido, vel occidi sine causa permitto. Habemus igitur ex dictis, quod nulla ratione læsio in bonis spiritualibus per se loquendo obligat ad restitutionem, ac propterea D. Tho. nullam mentionem fecit de læsione in spiritualibus: dum in hoc articulo intendebat explicare omnem materiam subiectam restitutioni.

D Vbitatur tertio. Consequenter, an is qui auocat aliquem ab ingressu religionis, vel etiam iam professum inducit ut relinquat religionem, teneatur ad aliquam restitutionem faciendam, vel ipsi, vel conventui?

Primò arguitur pro parte affirmatiua. Qui persuasit aliquem ne faciat eleemosynam pauperi, quæ paratus erat dare, tenetur restituere pauperi illam eleemosynam: quamvis alter non dabit eleemosynam ex iustitia, sed tantum ex misericordia, ergo pari ratione tenebitur, in casu proposito restituere religioni vtilitatem, & commodum, quæ prouehent religioni ex illa persona.

E Secundo arguitur. Religio ipsa habet ius respectu monachi professi, videlicet ad operas illius vtilis ipsi religioni. Ergo qui talem monachum à religione abduxit, facit contra iustitiam, & tenebitur restituere.

F Tertio arguitur. Si quis persuadeat seruo, ut fugiat Dominum suum, tenetur restituere seruum & operas eius vtilis domino, ergo simile est de religioso. De hac re sunt varie opiniones, aliqui sequuntur partem affirmatiuam, maxime quando religiosus est professus. Aliqui verò moderantur hanc sententiam, & aiunt, quod si persuasor fecit animo nocendi, tenebitur restituere, si autem non fecit animo nocendi, non tenetur restituere. Alij verò rigorosius, & scrupulosius loquuntur. Aiunt enim, vsque adeo talem persuasorem teneri restituere, ut obliget eum ad recipiendum habitum religionis, si non potest ipse aliter restituere. Et adducunt exemplum Raymundi quondam Generalis ordinis Prædicatorum. De quo dicitur ob eam causam ingressum fuisse religionem, quod alium à proposito religionis auocauerit: & aiunt, hanc sententiam veram esse quando religiosus abductus, erat iam professus, & quan-

do per dolum & fraudem abducitur à religione. Assertores huius sententiae refert Syluester in verb. restitutio. 3. §. primo. dicto. 2. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Qui absque dolo & fraude persuasit alteri ne ingrederetur religionem, vel etiam ingressum nouitium, vel etiam professum abduxerit, quouis animo, id fecerit, non tenetur ad restitutionem.

SECUNDA CONCLUSIO.

Qui per fraudem, & multò magis, qui per vim, auocat aliquem à firmo proposito religionis, siue saecularem siue nouitium, siue professum: tenetur ad restitutionem faciendam damni temporalis, quod consequitur, tam ipsi homini, quàm conuentui. Sit exemplum. Si quis Doctor habens cathedram honorificam, & pingue patrimonium velit intrare aliquam religionem, vel iam sit in illa nouitius, aut professus, & auocauerit quis eum à tali religione solis precibus, & monitis, non tenebatur ad aliquam restitutionem faciendam vel religioni. Si autem per dolum, & fraudem abduxerit eum, & multò magis si per vim, tenebitur ad restitutionem tam ipsi, quàm religioni totius damni, & lucri cessantis. Vtraque conclusio quantum ad restitutionem faciendam, vel non faciendam ipsi particulari: probatur ex definitis in precedenti dubio. Quantum verò ad restitutionem faciendam vel non faciendam ipsi monasterio. Probatur argumentis factis in principio precedentis dubij. Et tamen quamuis monasterium non habet ius ad eum, qui vult profiteri: tamen habet ius pendens ex voluntate illius, qui iam est in promptu, vt ingrediatur religionem. Quapropter, qui impedit per mendacium & fraudem ius illud, quod habet monasterium in voluntate hominis, facit iniuriam monasterio. Et ratio est euidentis, quia ille qui mutat propositum propter fraudem & dolum alterius, non voluntariè mutat, idcirco laeditur ius, quod habebat monasterium in voluntate illius. Quemadmodum laeditur ius pauperis per mendacium illius, qui impedit eleemosynam, quam alter paratus erat dare. Si autem solis monitis & precibus desinat aliquis ingredi religionem, vel dare eleemosynam pauperi, non laeditur ius religionis, neque pauperis. Ratio est, quia totum illud ius positum est in voluntate alterius, & ille voluntariè non vult dare. Quapropter, poterit persuasor peccare contra charitatem, non autem contra iustitiam. Nec est eadem ratio de mancipio, & de monacho. Etenim Dominus mancipij habet propriè ius ad personam mancipij, sicut ad alias possessiones: nam potest illud vendere. At vero conuentus, & religio habet ius ad monachum ex virtute religionis tantum, & non ex iustitia, & ex eadem radice oritur ius quod habet monasterium ad operas, & lucra ipsius monachi religiosi. Verum est tamen quòd eum ipse religiosus per propriam voluntatem in ipsa professione abdicauerit à se omne dominium, & omne ius ad res temporales, & transtulerit in ipsam communitatem, eo ipso, quòd acquirit aliquid sua diligentia, statim efficitur proprium ipsius communitatis, & idcirco quantum ad huiusmodi res acquisitas opera monachi, tenebitur ad restitutionem, tam ipse, quàm persuasor si per egressum illius, conuentus amittat illa bona, siue aduerit dolum, & fraus, siue non. Dixi

A autem de rebus iam acquisitis opera monachi: quoniam potuit contingere, quòd monachus sua opera acquiserit ius ad alias res, quòd quidem pendet ex noua opera, & diligentia: in tali casu neque religiosus tenebitur, si discedat à monasterio ex iustitia, neque persuasor sine dolo & fraude illa bona in spe futura restituere. Et ratio est, quoniam acquisitio illorum bonorum fundabatur in operatione religiosa ipsius monachi, quae non erat debita ex iustitia. Et idcirco tam ipse, quàm persuasor sine dolo & fraude, non tenebitur ad restitutionem faciendam ipsi communitati.

B Iam verò circa huiusmodi materiam commemoranda est decisio Concilij Tridentini in Sessione 25. in Decreto de Regularibus. capite 18. Vbi sic dicitur. Anathemati subijcit Sancta Synodus, eos qui quomodocumque coegerint aliquam virginem vel viduam, aut aliam quamcunque mulierem inuitam ad ingrediendum monasterium, vel ad suscipiendum habitum, vel ad emittendam professionem. Et etiam eos qui impederint ingredi religionem, vel votum emittere. Ceterum nihil definit Concilium circa viros, quoniam non praesumuntur inuiti intrare religionem, vel in ipsa profiteri. Sed tamen circa viros tantum dicit, si aliquis pretendat se per vim, & metum ingressum fuisse religionem, aut ante aetatem debitam se professum fuisse: non audiatur, nisi ante quinquennium tantum à sua professione.

C Ad argumenta ex praedictis facillimum est respondere. Ad primum enim respondetur, quòd qui impedit eleemosynam fieri pauperi absque fraude & dolo, non tenetur ad restitutionem; quamuis possit peccare contra charitatem.

D Ad secundum respondetur, quòd religio non habet ius erga monachum, & operas eius ex iustitia commutativa, sed ex virtute religionis. Et ea est ratio, quare abducens monachum à monasterio sine fraude & dolo, non tenetur ad aliquam restitutionem, magis, quàm ipse monachus, nisi rerum temporalium iam acquisitarum: si fortè monachus asportat secum illas ex consilio alterius, tunc enim vterque tenebitur restituere.

E Ad vltimum argumentum respondetur. Vt iam dictum est, quòd non est eadem ratio de seruo & monacho. Haec dictum est de spiritualibus bonis.

F Vbitatur quartò de bonis temporalibus. Et primò quidem de corporeis naturalibus. Et quaeritur primò de corporalibus bonis, vtrum qui laedit aliquem occidendo, vel mutilando, vel quomodolibet saluti damnum inferendo, teneatur restituere damnum illud.

Pro cuius dubij intelligentia. Notandum est, quòd duo mala possunt considerari in huiusmodi laesionibus. Alterum est ipsa lesio secundum se, scilicet, occisio, vel abscissio manus. Alterum est, quòd consequitur, videlicet, expensè faciendae in curatione, lucri cessantis, damnum emergens. Antè omnia de vtroque damno sit nobis

CONCLUSIO.

Certissima: qui laedit, tenetur ad restitutionem vtriusque damni. Haec conclusio communis est cōsensus doctorum. Et ratio est manifesta. Quia ex illatione vtriusque damni laeditur iustitia commutativa. Neque valet obijcere, quòd homo non est dominus propriae vitae, aut membrorum, ac proinde quòd non sit facienda restitutio illi, quando laeditur in huiusmodi

bonis: sufficit enim ad hoc quod lædatur iustitia commutativa, quod homo sit dominus usus vite, & membrorum. Difficultas autem dubij in hoc consistit, utrum percussor, aut occisor teneatur restituere in alio genere bonorum, quando in illis non potest restituere in eodem genere.

Primò arguitur pro parte affirmativa. Quia Exodi 24. dicitur, Si quis percusserit seruum, & luscum eum fecerit, dimittet eum liberum pro oculo, quem eruit. Et ibidem dicit, Si quis percusserit mulierem prægnantem, & abortum fecerit, subiacebit damno quod maritus postulauerit, & arbitri iudicauerint, ergo. Et confirmatur ex doctrina communi plurimorum Doctorum. Imò & Diui Thomæ in solutione ad primum, ubi ait, quod quando id, quod ablatum est, non est restituibile, debet fieri compensatio quatenus possibilis est, puta, cum aliquis alicui abstulit membrum aliquod, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personæ secundum arbitrium boni.

Secundò arguitur, ex more Reipublicæ etiam Christianæ. Etenim qui læsus est in bonis corporeis, vel etiam filius, & consanguineus illius, vel hæres, pactum sæpe facit cum læsore de aliqua pecunia recipienda pro læsione, quod quidem pactum nemo condemnat: sed omnes iustum arbitrantur: ergo restitutio in alio genere bonorum debet fieri. Probatur consequentia, quoniam aliàs ipse qui læsus est, non posset iuste accipere pecuniam pro læsione.

Tertiò arguitur. Qui læsit alterum in bonis proprii corporis, non minus videtur ad restitutionem obligari, quam qui læsit in bonis fortunæ, sed illa restitutio fieri non potest in eodem genere, ergo necesse est, quod fiat in bonis alterius generis. Videlicet, in pecunijs, vel honore.

Quartò arguitur & ultimo. Pecunia inuenta est ab hominibus, ut sit mensura, quæ adæquare possit res omnes in commutationibus humanis, sed satisfactiones corporalium læsionum numerantur inter humanas commutationes, ergo in pecunia debet fieri satisfactio quando aliter fieri non potest. Maior est Aristotel. libro 5. Ethicorum capit. 5. Et explicatur à Diuo Thoma, quæstione præcedenti, articulo ultimo. Minor etiam in articulo. 1. ad secundum. & etiam articulo. 2. Et confirmatur, quia libertas compensari potest pretio, siquidem homo potest seipsum pretio vendere, ergo etiam usus vitæ & membrorum potest recompensari in pecunia pro ipsa læsione.

Sed in oppositum est text. in l. fin. ff. de his qui deiecerunt, vel effuderunt. Vbi Iurisconsultus ait cicatricum autem & deformitatis nulla fit æstimatione, quia liberum corpus nullam accepit æstimationem.

Secundò arguitur. Quoniam ex opposita sententia sequitur, quod si is qui læsit, puniretur à iudice talionis pœna debita secundum legem, adhuc ille teneretur ad faciendam recompensationem in pecunijs, vel in alio bonorum genere. Probatur sequela. Quoniam per iudicis sententiam, qua reus punitur talionis pœna, solum fit satisfactio respectu Reipublicæ, quæ custos est vitæ, & salutis hominum, ergo adhuc tenetur reus satisfacere parti læsæ. Consequens est contra communem sententiam. Et confirmatur exemplo. Nam si fur puniatur à iudice, etiam ultimo supplicio, nihilominus tenetur etiam restituere bona que furatus est, & declarare ubi nam sint illa bona, quæ furatus est, ut restituantur parti

læsæ, ergo à simili. Si ille qui læsit in bonis corporis, teneretur restituere parti læsæ in alio genere bonorum secundum iustitiam commutativam, non liberaretur ab ista obligatione per hoc, quod punitur à republica pœna talionis.

Tertiò arguitur. Hæres etiam necessarius, eius qui læsit alterum in bonis corporis, non tenetur ad restitutionem, faciendam ei qui læsus est, pro ipsa læsione, ergo neque ipse qui læsit tenebatur. Antecedens probatur. Quoniam si hæc restitutio deberet fieri, facienda esset pro crimine iniurioso defuncti, at verò filius non debet portare iniquitatem patris: neque enim tenetur petere veniam pro iniuria, quam pater fecit. Consequentia verò probatur. Quoniam hæres præsertim necessarius succedit in omni obligatione, ad quam tenebatur ex iustitia ipse defunctus.

Quartò arguitur. Fur quando in proprio genere non potest restituere, non tenetur in alio bonorum genere restituere, neque adulter tenetur in alio bonorum genere recompensare iniuriam, quam fecit marito, ergo neque ille, qui læsit in bonis corporis tenebitur pro ipsa læsione in alio bonorum genere restituere. Probatur consequentia. Quoniam honor sine fama, quam redit adulter, magis commensurabilis est pecunia, quam salus, aut vita, aut membra corporis.

Quintò arguitur. Restitutio cum sit actus iustitiæ commutativæ æqualiter nos obligat erga omnes, sed si quis occidat infidelem, non tenetur pro ipsa occisione aliquam restitutionem facere, offerendo pro ipso sacrificia, & orationes ad Deum, ergo huiusmodi restitutio non obligat per se, etiamsi occidatur Catholicus iniquè. Sed hoc argumentum non habet multam vim, quoniam potest solui si dicas, quod infidelis, quia non est capax huiusmodi satisfactionis, propterea homicida excusatur ab illa satisfactione faciendâ.

IN huius dubij decisione sunt variæ sententiæ. Scotus in quarto distinctione 15. quæstione 3. acriter reprehendit confessarios faciliores ad absolvendum homines homicidas, quam canicidas. Sentit autem ille, legitimam satisfactionem homicidij esse talionis pœnam à iudice infligendam: quod si hoc non contigerit, debet ipse homicida exponere seipsum periculo mortis in bello iusto pro Ecclesiæ pace contra infideles, quod si hoc non fuerit possibile, tenebitur multis sacrificijs, & orationibus iuvare animam defuncti. At verò in mutilationibus satisfactionem dicit faciendam esse pecunijs.

Hanc sententiam tenet Palud. in eadem distinctione, ibidem quæstione 2. Adrianus verò in quarto, in materia de restitutione circa finem, addit, quod tantum pretij reddendum est pro brachio abscisso, quatum mutilatus ipse postulauerit. Sed profectò esto ita faciendâ esset restitutio in pecunijs, meliùs dixisset quantum vir bonus & prudens iudicauerit, attendente qualitate utriusque personæ. Magister Soto ubi supra articulo. 3. ad tertium, ait satisfactionem faciendam esse petitione veniæ, vel alia arbitraria pœnitentia, quod si nulla pateat alia restituendi via, erit commoda satisfactio iuvare defuncti animam precibus & sacrificijs, non tamen existimat ad huiusmodi satisfactionem obligari ex iustitia. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Certa. Qui læsit alterum in bonis corporis abunde satisfacit pro ipsa læsione, cum per iudicis

sententiam punitur. Verbi gratia. Si quis alteri abscidit manum, & puniatur talionis poena, non tenebitur amplius satisfacere mutilato. Haec conclusio est communis sententia. Et ratio est manifesta. Quoniam iudicis legitima sententia, sicut auctori confert ius in conscientia, ita absoluit etiam reum in foro conscientiae quantum ad satisfactionem alteri parti faciendam, sed iudex quando punit poena talionis reum, non imponit ei alteram satisfactionem pro ipsa laesione, ergo reus non tenetur amplius satisfacere.

SECUNDA CONCLUSIO.

Verisimilior mihi est sententia, quod huiusmodi laesiones non debent necessario compensari in alio genere bonorum, scilicet, in pecunijs, aut honoribus, aut precibus & sacrificijs. Ratio est, quod quamvis argumenta facta pro parte affirmatiua sint probabilia, tamen argumenta facta pro parte negatiua, urgentiora sunt nostro iudicio. Deinde ista conclusio sequitur ex prima per necessariam consequentiam, ergo tenenda est sicut prima. Probo antecedens, quoniam sententia iudicis quae non fundatur in falsa presumptione confert ius in conscientia, siue ligando, siue absoluendo, sed quando punitur quis talionis poena, non obligatur ad aliquam pecuniariam restitutionem, ergo neque tenebatur ad illam ante iudicis sententiam. Et confirmatur haec ratio argumen. 5. & factis pro parte negatiua. Hanc conclusionem tenuerunt & tenent aliqui viri docti nostri temporis, inter quos fuit Magist. Victoria. Videtur etiam esse Magist. Sentent. in 4. distin. 15. prope finem. vbi cum mentionem fecisset vtriusque damni illati per laesionem corporalem, asserit primum damnum, de quo nunc disputamus, sola poenitentia emendandum esse & reparandum coram Deo. Posterius vero malum restitutione reparari. Consonat denique haec nostra sententia cum quadam alia sententia doctorum asserentium, quod fama iniuste ablata non necessario est restituenda pecunijs, aut in alio genere bonorum. De qua re paulo post dicturi sumus. Haecenus diximus de restitutione, & satisfactione quantum est ex iustitia commutatiua. At vero de satisfactione pro huiusmodi laesione in foro poenitentiario. Sit

TERTIA CONCLUSIO.

Temperanda videtur in foro poenitentiario vtraque pars huius dubij tali moderamine, videlicet: quod prudens confessarius cognoscens homicidam, vel percussorem commodè posse pro huiusmodi laesione recompensationem facere pecunijs parti laesae, debet prudenter iniungere talem satisfactionem. Quod si ipse homicida, vel percussor non potuerit talem satisfactionem facere, non debet illam praecipere confessarius. At vero si ipse reus contendat rationabiliter se nolle facere talem restitutionem, quamvis commodè possit facere, tunc recurrendum est ad regulam de modo imponendi poenitentiam peccatorum. Si enim satisfactio imposita prudenter imponitur, & reus non profert idoneam excusationem ad non admittendam illam: confessarius nihilominus obliget eum, vt acceptet illam. Si autem voluerit condescendere cum illo, & imponere aliam satisfactionem pro peccato illius condignam: poterit licite facere, & absoluere illum, si alias apparet bene dispositus: neque in hac parte

A fauemus homicidis, neque percussoribus, sed potius illorum delicta exaggeramus, quia vita, & salus, & membra hominis, quae illi destrunt, sunt tam excellentia bona, vt secundum se non admittant pecuniariam restitutionem, & aestimationem. Quapropter eorum delictum est maius apud Deum. Quae diximus deseruiunt ad componendos homines vulgares & plebeios. Etenim homines nobiles, & illustres non curant de huiusmodi pecuniaria restitutione.

B Ad argumenta partis affirmatiuae respondendum est pro parte negatiua. Ad primum respondetur, quod iam leges illae Exodi antiquatae sunt, quia numerantur inter iudicialia. At vero olim iustae leges erant, quoniam in poenam delicti possunt constitui leges poenales iustae in solutione pecuniae pro laesione facta. Est exemplum in poena quadrupli, quam fur tenebatur soluere. Item in foro poenitentiario potest confessarius imponere pecuniariam satisfactionem pro peccatis, & tamen obligant peccata antea ad huiusmodi satisfactionem, quia erant contra alias virtutes, contra charitatem, temperantiam, &c.

C Ad confirmationem respondetur primo. Quod sententia illa communis habet suam verisimilitudinem. Sed respondetur secundo, pro nostra sententia, quod D. Thom. & alij quidam doctores intelligendi sunt de damno consequenti, & quantum ad hoc ait, faciendam esse restitutionem in alio genere bonorum vt explicabimus dubio sequenti. Item D. Thomas potest explicari cum dicit, debet fieri, hoc est, decet vt fiat maxime in foro poenitentiario vbi confessarius potest obligare, imò & aliquando debet obligare reum, vt satisfaciatur pecunijs, vel honore parti laesae, attendita conditione virtutisque personae. Et ad hoc ferè semper obligat charitas, quia tali via componitur pax & amicitia inter laesorem, & partem laesam.

D Ad secundum respondetur illud factum esse iustissimum, quoniam qui laesus est, ius habet ad petendam vltionem iniuriae illatae coram iudice. Et vt huic iuri cedat, quod vulgò dicitur, *perda la quexa*, licitum est illi accipere pecuniam quantum viri prudentes iustam esse iudicauerint.

E Ad tertium respondetur, quod quamvis omne peccatum contra iustitiam commutatiuam, quantum est ex parte sua, obliget ad restitutionem, tamen quaedam sunt, de quibus non potest fieri restitutio, & tunc excusatur qui peccauit à restitutione. V. g. parochus, qui noluit ministrare sacramenta subditis, peccauit contra iustitiam commutatiuam: tenebatur enim ex officio ministrare, & tamen non potest restituere damnum illud: & ita excusatur à restitutione. Item si quis interficiat proprium seruum infidelem, excusatur ab omni restitutione, & tamen peccauit contra iustitiam: quia non erat Dominus vitae illius.

F Ad quartum argumentum respondetur, pecuniam duntaxat esse mensuram rerum venialium, at vero liberi hominis vita, salus, & membra venalia non sunt. Ad confirmationem respondetur, quod operationes potentiarum ex quibus aliquod lucrum, vel commodum alteri prouenit, possunt vendi, aliae vero operationes ex quibus nulla commoditas alteri prouenit, non sunt vendibiles.

D Vbitatur quinto circa detrimenta, quae consequuntur laesionem corporalem. Vtrum qui laesus, teneatur soluere expensas curationis, & lucrum

cessans, & damnum emergens. Ad hoc dubium breviter respondendum est.

PRIMA CONCLUSIO.

Qui læsit, tenetur omnia prædicta solvere ad arbitrium boni viri. Hæc conclusio ab omnibus asseritur. Solus Maior in 4. dist. 15. differt quantum ad modum, & quantitatem restitutionis. Ait enim quod si læsus sit artifex, & non possit exercere officium propter læsionem, non tenetur percussor tantum solvere, quantum laboranti accresceret, quia non debetur tantum otioso quantum laboranti. Nilominus probatur nostra conclusio. Primum quidem, illa habetur expressè Exod. 21. & refertur cap. 1. de iniurijs & damn. & in l. si. ff. de his, qui deiecerunt, vel effuderunt. Deinde probatur ratione. Quia læsus offenditur, & damnificatur in tantis bonis temporalibus per iniuriam percussoris, sed huiusmodi læsio reparatur per restitutionem ad æqualitatem, ergo talis restitutio debet fieri.

Præterea. Si quis per vim & etiam occultè capiat instrumenta artificis, ex quibus ipse redditur impotens ad comparandum victum suo labore, tenetur, qui accepit tantum, restituere quantum ipse artifex lucraturus erat, ergo multo magis si percussit manum vel abscidit, tenebitur restituere. Neque argumentum Maioris aliquid valet. Quia si artifex ille vacat, hoc provenit ex iniuria alterius, & non ex ignavia propria, & idcirco in eiusmodi recompensationem habenda est ratio lucri cessantis, etiam in spe lucri futuri, ut D. Tho. ait ad quartum argumentum huius artic. & in art. 4.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si duo inuicem rixantes seiplos ad certamen provocent, ita ut uterque libens ad certamen accedat, neuter tenetur alteri restituere prædicta incommoda. Probat ex communi regula iuris, scienti, & volenti nulla fit iniuria: & etiam ex testimonio, vulgari Arist. Nemo patitur iniustum volens: sed in isto casu uterque consentit certamini, & cedit iuri suo voluntariè, saltem quantum ad perendam restitutionem, ergo neuter tenetur alteri restituere quidquam. Maior explicata est à nobis sup. quæst. 50. art. 3. Hinc colligitur, quod si alter percussus petat coram iudice satisfactionem, peccat contra iustitiam commutativam, & tenetur restituere si quid accepit à percussore.

TERTIA CONCLUSIO.

Si quis alterum provocaverit ad pugnam, & ipse provocatus descendit ad certamen solum ex eo, quod aliter non potest effugere infamiam, tunc provocans tenetur ad restitutionem, si provocatum percussit: ipse autem provocatus, si alterum percussit, non tenetur ad restitutionem. Probat prima pars quia provocator ipse iniuriam facit alteri, & quasi violèntiam, ex qua postea sequitur damnum, ergo qui fecit iniuriam provocans, tenebitur tale damnum restituere. Secunda verò pars probatur, quia provocans voluntariè cedit iuri suo, ergo nulla est illi facienda restitutio, quia ipse vltro voluit se exponere tali periculo.

Sed est obiectio. Quando quis trahit alterum ad ludum per vim, ille qui tractus est, si fortè lucrifaciat, non potest lucrum retinere apud se, magis, quam ille, qui traxit. Uterq; enim tenetur ex æquo

A restituere quod lucratur, ergo etiam in casu nostræ conclusionis uterque tenebitur alteri restituere, si læserit alterum. Responderetur negando consequentiam. Et ratio discriminis est. Quoniam tractus per vim ad ludum tenetur restituere ratione rei alienæ acceptæ, per quam ipse melioratur. At verò in casu nostræ conclusionis: læsus nihil alienum recipit, neque retinet apud se, cum alterum lædit: qui voluntariè se exposuit tali periculo: & ideo non est eadem ratio.

B **D** Vbitur sextò. Utrum qui læsit alterum in bonis corporis, teneatur restituere hæredibus.

Arguitur primò pro parte negatiua. Quoniam ipse, qui percussus est, non tenebatur ex iustitia alere filios, vel hæredes, ita ut si non faceret tenebatur restituere, ergo neque ille qui percussit, vel interfecit, tenebitur restituere hæredibus.

Arguitur secundò. Qui sine dolo, & sine vi abduxit religiosum à monasterio, diximus quod non tenetur restituere conventui utilitatem illam, quam monachus præstitutus erat. Eò, quod monachus non erat obligatus ex iustitia impendere suas operas in utilitatem conventus: sed tantum ex religione & obedientia. Simili ratione non tenebitur percussor in casu proposito.

C **Arguitur tertio.** Quoniam sequitur ex opposita sententia, quod si quis occideret hominem debitum implicatum, quod teneatur occisor restituere creditoribus, si propter mortem illius minus habeant, quam habere illos oportebat. Sequela probatur, quia ipse defunctus tenebatur etiam ex iustitia solvere illa debita. Consequens autem nimis rigidum videtur: nemo enim obligat ad huiusmodi restitutionem.

D **Sed in oppositum est,** quod qui læsit aliquem in bonis corporis tenetur restituere, sicut diximus in prima conclusione dubij præcedentis, sed hæres succedit in omne ius defuncti, ergo illi facienda est restitutio expensarum & damni emergentis, & lucri cessantis. Secundò. Omnes debitores, qui debebant defuncto, tenentur alterius generis debita restituere hæredibus. V. g. si quid debebant ex mutuo, vel emptione, & venditione, ergo etiam istud genus debiti ex percussione corporali contractum tenentur restituere hæredibus.

E **Pro decisione huius difficultatis notandum est,** quod hæredes sunt in duplici differentia. Quidam sunt qui dicuntur necessarij & legitimi, qui non possunt à testamento repelli: quales sunt filij, & parentes, & inter hæc censetur vxor, quia pertinet intrinsecè ad ipsam familiam viri, quamvis non sit hæres, sed potius socia lucri. Alij verò sunt hæredes voluntarij ipsi testatori, qui liberè instituit illos in suo testamento, ut sunt extranei, amici, & fratres, & consanguinei: tamen si fratres & consanguinei succedant ab intestato, non tamen sunt necessarij hæredes, quia possunt repelli à testamento. Hoc supposito sit

PRIMA CONCLUSIO.

Hæredibus necessarijs & legitimis facienda est restitutio prædictorum incommodorum. Verbi gratia, si quis læsit vel occidit patrem, tenetur alere filios, & vxorem habita ratione conditionis ipsorum ad arbitrium boni viri. Intelligitur conclusio, quando filij, & vxor minus habent ad sustentationem suam, quam haberent vivente patre familias. Etc conclusio communis est Doctoribus. Sed Scotus ait, quod

etiam

etiam tenetur, qui læsit, alere totam familiam. Quod nos quidem falsum reputamus, quoniam ratio restitutionis in eo fundatur, quod filij, & vxor non habeant minus ad honorem, & decentiam sui status, quam haberent, viuente viro, sed poterit contingere quod filij, & vxor non habeant opus tanta familia post mortem ipsius patrisfamilias, ergo qui percussit, non tenetur alere totam familiam, sed illam, quæ necessaria est, & decet ad sustentationem filiorum, & vxoris honorificam. Et idcirco in eo quod diximus in conclusione quod tenetur sustentare filios, & vxorem, includitur etiam familia necessaria ad arbitrium boni viri ad debitam sustentationem filiorum, & vxoris. Probat ergo conclusio. Quoniam heredes necessarii, & legitimi læduntur in bonis proprijs, quando læditur is, cuius sunt heredes necessarii, sed ad restitutionem pertinet reparare læsionem, quæ facta est in bonis proprijs ipsius proximi, ergo talibus hæredibus facienda est restitutio. Antecedens declaratur. Quoniam pater respectu filij est veluti quoddam totum, & filius est veluti pars. Item vir, & vxor sunt consortes, & velutivna caro, & ipso iure naturæ parentes filios, & viri vxores alere tenentur, ergo huiusmodi alimenta sunt bona propria ipsorum. Idcirco si occidit famam, quod si iniuste ab illa fuerit patri, restituenda est filijs & hæredibus necessarijs: quoniam vna, & eadem censetur fama, vel infamia ipsorum. Imò addiderim obiter, quod attinet ad famam, quod etiam si defunctus non habeat heredes necessarios, locum habet restitutio ipsi defuncto: quoniam adhuc anima ipsa immortalis cum sit, habet ius vt non finistrè de illa iudicetur à viuentibus.

SECUNDA CONCLUSIO.

Hæredibus non necessarijs non est facienda restitutio titulo alimentorum. Verbi gratia, occidit aliquis artificem, qui arte sua sustentabat hominem, quem voluntariè hæredem instituit: tunc dicimus, quod non est facienda restitutio illi homini si nullas expensas fecit in curatione defuncti. Ratio est, quia tales heredes non læduntur in bonis proprijs, ex eo, quod læsus est testator, ergo non est illis facienda restitutio. Antecedens probatur, quia tales heredes neque sunt partes testatoris, neque ipse testator tenebatur iure naturæ illos sustentare.

TERTIA CONCLUSIO.

Fieri potest, vt alijs titulis debeat restitutio aliqua huiusmodi hæredibus, verbi gratia, si facta fuerat conuentio inter vulneratum & vulnerantem pro condonanda iniuria certo pretio pecuniarum, tunc illa pecunia reddenda erit hæredibus, etiam non necessarijs. Item si vulneratus ipse erat artifex, & accepto vulnere vixit per annum integrum, nec potuit exercere artem suam, tenebitur percussor restituere lucrum cessans hæredibus etiam non necessarijs, quia tenebatur ipsi defuncto. Hanc conclusionem probant argumenta facta in oppositum pro parte affirmatiua.

Hactenus dictum est de restitutione faciendâ hæredibus defuncti, sed de restitutione, quam debent facere heredes percussoris: sit

QUARTA CONCLUSIO.

Hæredes quilibet eius, qui percussit tenentur restituere omnia damna, quæ consequuntur in bonis

fortuna: si tamen defunctus reliquit bona ex quibus fiat solutio. Ratio est. Quia illa bona in quibus succedit hæres, sunt obligata ex iustitia ad reparanda damna, quæ dominus fecerat ex iniuriosa læsione. Hinc sequitur corollarium, quod pater vt in plurimum quamuis sit necessarius hæres sui filij, non tenetur restituere damna, quæ consequuta sunt ex eo quod filius percusserit aliquem. Ratio est. Quia vt in plurimum ipse filius non habet bona, quæ pater acquirat de nouo, & in quibus succedat per obitum filij. Si tamen habuerit bona, quæ dicuntur castrensia, fueritque iam emancipatus, tenebitur pater restituere de illis bonis, sicut & alij hæredes. Diximus tamen in conclusione, restituenda esse damna, quæ consequuntur ex læsione: quoniam etiam si concederemus, quod pro ipsa læsione secundum se sit aliquid restituendum ab ipso percussore, nihilominus heredes illius non tenentur ad istam restitutionem. Et idem iudico de infamia, cuius causa fuit pater, quod non tenebitur filius hæres illam restituere. Et ratio est, quia vtriusque damni restitutio debetur ratione criminis personalis, at verò culpa patris, vel testatoris non transit ad hæredem, & idcirco non tenebitur restituere illud quod præcisè respondet ipsi crimini, & læsioni iniuriosæ.

Ad argumenta in oppositum responderetur. Ad primum, quod pater quidem, vinculo charitatis, & pietatis, quod est maius, & fortius, quam iustitiæ commutatiuæ, tenetur alere filios, & ipsi filii habent ius naturale, vt sustententur à parentibus: & idcirco qui patrem occidit, iniquè impedit per iniquitatem ius filiorum, vt sustentarentur à parente: quapropter tenetur filiis restituere. Neque valet consequentia ista, quod si pater non tenebatur ex iustitiâ commutatiua alere filios, quod neque etiam teneatur, qui impedit per iniquitatem ius filiorum ad huiusmodi alimenta. Quemadmodum enim licet Petrus non teneatur, nisi ex misericordia, dare elemosynam, tamen qui impedit per mendacium, & iniquitatem pauperem ne recipiat illam elemosynam, tenetur restituere ex iustitiâ commutatiua totam elemosynam illam pauperi, sic etiam in illo casu, qui occidit patrem tenetur restituere filio.

Sed est obiectio. Si ipse pater prouocauerat percussorem ad certamen, impeditur etiam ius filiorum ad alimenta, & tamen non tenetur restituere illis, ergo non oritur restitutio ex eo quod impeditur per iniquitatem ius alterius. Probat consequentia. Quia ille prouocatus nihilominus iniquè occidit, & verè homicida est. Confirmatur. Quia etiam si pater prouocans videatur renuntiare iuri suo quantum ad seipsum attinet, tamen non potest renuntiare iuri filiorum quod habetur vt sustententur à parentibus, ergo percussor adhuc tenebitur restituere filiis si prædicta ratio valeret. Responderetur, quod totum ius filiorum quantumlibet naturale, quod habent, vt alantur à parentibus, pendet nihilominus ex pietate patris, quam ipse tenetur exercere erga filios. Et idcirco quando pater renuntiat iuri suo, & voluntariè se exponit periculo mortis, perit consequenter ius filiorum contra percussorem, quoniam percussor tenebatur filiis quatenus tenebatur ipsi patri, eò quod erant aliquid patris, qui licet peccauerit contra pietatem exponendo se periculo mortis imprudenter: potuit tamen de facto renuntiare iuri filiorum, quatenus erant aliquid sui.

Ad secundum argumentum responderetur, quod

potius

potius confirmat nostram sententiam. Etenim si monachus per fraudem aut vim abducatur, tenebitur qui abduxit restituere conuentui incommoda, quæ sequuntur, vt iam dictum est à nobis, ergo similiter in nostro casu tenebitur ad restitutionem, qui per vim & iniustitiam læsit patrem, ipsi filijs, omnia incommoda, quæ illis sequuntur ex læsione patris. Intelligimus autem cum dicimus, qui per iniquitatem occidit, vel percussit de iniquitate & iniustitia directè contra ipsum percussum commissa. Etenim si ipse voluntariè se exposuit tali periculo prouocans alterum ad certamen, non est iniqua percussio respectu illius: quamuis sit iniusta, & iniusta respectu reipublicæ, vel respectu Dei qui est dominus specialis vitæ. Ad tertium argumentum vt respondeamus sit

VLTIMA CONCLUSIO.

Qui occidit debitorem, non tenebitur creditoribus restituere etiam si ipse non reliquerit bona ex quibus soluatur creditoribus, nisi fortè interfecerit illum ea intentione: vt creditores non recuperent sibi debita. Probatum prima pars, quia nulla actio datur creditoribus contra huiusmodi homicidam in foro exteriori. At verò iudices fori exterioris sunt custodes iustitiæ, ergo certum signum est, quòd interfecto non tenetur ad talem restitutionem. Confirmatur, quoniam in foro pœnitentiario confessarij prudentes, qui debent esse iudices obligationis conscientie, nunquam interrogant homicidam an interfectus habuerit creditores: nec si habere cognouerint, obligant ad restitutionem ipsum pœnitentem, ergo etiam est signum certum, quòd nulla est talis obligatio. Neque valet obiectio quòd impeditur ius creditoris quod habet erga occisum, sicut impeditur ius filiorum, quod habebant erga patrem, ergo si tenetur restituere filijs, tenebitur etiam restituere creditoribus. Respondetur etenim quòd non est eadem ratio, quoniam ius creditorum, quod voluntariè acquiritur, ea còditione acquiritur, vt maneat pendens à periculis vitæ & bonorum personæ debitoris. At verò ius filiorum ex natura rei inditum est illis, & debet esse tutum, eò quòd in natura ipsa fundatur, & non in libero aliquo contractu.

Secunda verò pars probatur ex communi regula iuris. Si tua culpa damnum datum est, aut iniuria illata, iure te super his satisfacere oportet. Quæ regula sic intelligenda est de culpa contra iustitiam commissam. At verò, qui in fraudem creditorum occidit debitorem, peccat contra iustitiam, & apponit medium efficax ad damnificandos creditores, ergo tenebitur illis restituere.

Et denique si in foro exteriori probetur talis dolus aut fraus, dabitur actio creditoribus contra huiusmodi homicidam.

D Vbitatur septimò. An ille qui vitiauit virginem teneatur restituere? Arguitur primò pro parte affirmatiua ex illo Exod. cap. 22. Si seduxerit quis virginem necdum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam, & accipiet eam in uxorem. Quòd si pater virginis noluerit eam illi dare, dotabit eam secundum quod virgines accipere consueverunt. Habetur iste textus in cap. 1. & 2. de adulterijs. Et in Concilio Tridentino Sessione 24. in Decreto de reformatione matrimonij cap. 6. dicitur, quòd raptor virginis ultra pœnas excommunicationis, & infamie quas incurrit, tenetur virginem arbitrio iudicis dotare, sive in matrimonium accipere.

Arguitur secundò ex regula sæpe citata, si tua

A culpa damnum datum est, &c. Sed culpa stupratoris multa damna còsequuntur tam patri, quàm virgini in honore & in bonis temporalibus: quamdiu enim virgo est sub custodia parentum, sit illis iniuria, si corrumpatur, non scientibus illis. Item ipsa virgo præcipuam dorem habet virginitatem: qua amissa opus habet maiori dote, vt possit nubere secundum statum suum.

Denique arguitur. Si mulier quæ amisit virginitatem, nubat viro ignorantem stuprum, malè tractabitur, imò exposita est periculo vitæ & diuortij, ergo vitiatore virginis, qui tantorum malorum causa fuit, tenetur ad restitutionem.

B In hoc dubio dissoluendo sunt variae sententiæ. Prima est quæ vniuersaliter asserit stupratores teneri ad dotandam virginem, & accipiendam illam in uxorem, ita tenet Paludanus dist. 15. q. 2. in 4. & alij quos refert Syluester in verbo luxuria, q. 5.

Secunda sententia est, quæ per oppositum asserit raptorem virginis teneri ad dotandam illam duntaxat. Autores huius sententiæ refert Syluester ibidem: imò & Magister Soto videtur esse huius sententiæ libro 4. de iustitia & iure, quæst. 7. artic. 1. ad secundum.

C Tertia sententia est media quæ habet, eum qui per vim vel dolum vitiauit virginem, teneri ad dotandam illam, vel ducendam uxorem. Eum autem, qui stuprauit virginem voluntariam, non teneri ad restitutionem aliquam.

Pro cuius rei intelligentia aduertendum est. Stuprum posse committi aliquando per vim & dolum, aliquando verò ipsa virgo sponte sua etiam præueniens virum consentit in stuprum, vel etiam inducta verbis amatorijs, & blanditijs. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

D Si virgo omnino fuit voluntaria, vel inducens ipsa virum amatorijs blanditijs, vel inducta sit ab ipso, non tenetur stuprator ad restitutionem faciendam neque virgini neque patri. Quòd non teneatur virgini, probò, quia scienti & volenti nulla fit iniuria, sed virgo voluntariè consentit, ergo non patitur iniuriam.

Confirmatur. Quia etiam si alicui abscindatur manus scienti & volenti, non tenetur percussor ad aliquam restitutionem illi faciendam, ergo neque stuprator virginis consentientis, tenebitur ad aliquam restitutionem: sed hæc ratio procedit etiam si teneamus, quòd ipsa virgo non est domina integritatis suæ magis, quàm manus. Cæterum existimo, quòd mulier est domina vsus illius membri, sicut aliorum, & quia talis vsus non est sine corruptione, non peccat illa contra iustitiam si amittat virginitatem volens. Vnde hinc non habet locum quod supra diximus ex aliorum sententia, quæstione 59. articulo 3. pagina. 73. §. his suppositis. Vide-

E licet, quòd quauis in abscissione manus consentiat homo voluntate personæ, dissentit tamen voluntate naturæ. Etenim natura ipsa ordinauit membrum fœminæ ad illum vsus, ergo si adest voluntas personæ, nullum est inuoluntarium in apertione membri fœminei. Quòd verò non teneatur patri restituere, probatur. Quia ipsa virgo non tenetur ad aliquam restitutionem patri faciendam: ergo neque stuprator. Probatum consequentia. Quia ipsa virgo est causa principalis illius damni, ergo si illa non tenetur, quæ est causa principalis, non tenebitur stuprator restituere, qui est causa minùs principalis.

principalis.

cipalis. Confirmatur. Nam si virgo contra patris voluntatem nupserit, valet matrimonium nec tenetur patri quicquam restituere ipsa: neque vir illius, ergo etiam qui admisit stuprum cum illa volente, non peccat contra iustitiam, neque ipsa neque stuprator: sed contra castitatem.

Predicta conclusio intelligenda est quantum ad læsionem integritatis, & damna temporalia consequuta. At verò quantum ad honorem ablatum ab ipso patre, dicimus, quod tenetur stuprator restituere illum honorem patri quantum fuerit sibi possibile in eodem genere ad arbitrium boni viri.

SECUNDA CONCLUSIO.

Qui per vim aut fraudem stuprauit virginem, tenetur restituere & virgini & patri omnia damna, quæ consequuta sunt ex stupro, tam in honore, quam in bonis temporalibus. Hæc conclusio probatur ex dictis de restitutione faciendâ pro læsione corporali: & argumentis factis in principio huius dubij. Quæ conclusio mea sententia non solum habet locum in raptore, sed etiam in alijs, qui verbis fraudulentis & mendacibus decipiunt virginem, v.g. si stuprator dicat eam, quod non corrumpet eam, postea verò frangit fidem, & integritatem virginis stultè confidentis.

TERTIA CONCLUSIO.

Si quis sit nimium molestus extraordinarijs diligentijs sollicitans virginem adhuc repugnantem: & illa tandem victa non dolo aut fraude succumbat: tenetur ad restitutionem & virgini, & patri vtriusque damni in honore, & in bonis temporalibus. Ratio huius assignatur à viris prudentibus: quoniam respectu fœminæ, huiusmodi sollicitationes reputantur pro violentia. Vnde meritò in tali casu obligatur ad restitutionem huiusmodi stuprator. Et confirmatur. Nam si quis ex industria adhiberet aliqua media, quibus ipsa virgo excitaretur ad passiones vehementes luxuriæ: vt illa consentiret in stuprum faciliùs, proculdubio videtur teneri ad restitutionem damni: quia quamuis illæ passiones augeant voluntarium, tamen diminuunt liberum. Et cum hæc diminutio proneniat ab extrinseco, qui fraudulentè excitat illas passiones, non est quare non obligemus illum ad restitutionem, ergo similiter tenebitur restituere, qui extraordinarijs sollicitationibus attraxit virginem ad stuprum. Quænam autem sint istæ extraordinariæ sollicitationes, relinquimus arbitrio boni viri. Neque enim arbitror dona etiam maxima, quæ voluntariè accipiuntur à virgine inter huiusmodi extraordinarias sollicitationes esse numeranda. Ratio est. Quoniam ipsa virgo ex cupiditate accipit, & non censetur violentiam pati, sed potiùs ipsa voluntariè aperit viam ad stuprum admittendum. Quidam tamen viri docti, & prudentes in fauorem mulierum, iudicant inter huiusmodi extraordinarias diligentias & sollicitationes, preces affectuosas, & importunas, crebra suspiria, & amatoria carmina frequenter decantata, & alia similia. Alijs tamen metaphysicè considerantibus rem istam omnia hæc media videntur, multum extrinseca, vt virgo dicatur violentiam pati. Et ratio est, quia hæc omnia voluntariè audit, & paulatim afficitur ad libidinem, & tandem admittit voluntariè stuprum.

Arbitror tamen ego, si quæ sunt sollicitationes violentæ, eas esse in quibus ipsæ virgo repugnans in-

cipit obtrectari per amplexus, & oscula, & tactus impudicos, per quæ omnia tandem virgo afficitur nimis, & admittit voluntariè stuprum peccans. Ratio huius est, quia moraliter loquendo, quasi non potest se defendere: opus enim habet heroica virtute, vt vincat talem tentationem. Quapropter qui constituit virginem per talem antecedentem violentiam in tanto discrimine: tenebitur ad restitutionem perinde atque si violenter corrupisset. Et ratio huius est, quia quamuis mulier peccet admittendo stuprum, tamen illud voluntarium admixtum est cum iniurioso violento ex parte stupratoris, & hinc oritur ratio restitutionis. Sit exemplum. Si ego haberem facultatem excitandi tempestatem in mari, & sciens & prudens quod mercator nauigans, urgente tempestate, projiciet merces suas in mare, tenerer ego restituere damnum illud, etiamsi mercator voluntariè projiciat merces in mare: quia illud voluntarium dicitur esse admixtum cum violento secundum quid antecedenti. Sic etiam in nostro casu licet virgo tandem voluntariè peccet: tamen, propter violentiam antecedentem, iniuriosè constituta est in illo discrimine, vt moraliter loquendo vix possit non consentire. Idem dicimus si virgo per fraudem, & dolum ducatur ad locum vbi occultatur vir potens, qui intendit cum illa stuprum committere.

QUARTA CONCLUSIO.

Quando stuprator est diues, & contra verò virgo nimium pauper, tenebitur ille iudicio prudentum ad aliquam restitutionem faciendam in pecunia pro dote, vel pro parte dotis, etiamsi non intercesserit aliqua violentia, aut fraus: sed ipsa voluntariè consentit cum illo. Ratio huius est, quia inter huiusmodi personas meritò iudicatur aliquod pactum implicitum, & interpretatum interuenisse. Quoniam similes virgines pauperes meritò iudicant & humanam fiduciam habent, quod tales viri dotabunt illas, sicut solent facere similes viri.

ULTIMA CONCLUSIO.

Quando stuprator secundum prædicta documenta tenebitur restituere, non obligabitur à confessario ante iudicis sententiam integram dotem reddere. Sed obligabitur in foro conscientie ad restituendum danum quod ex illa læsione consequutum est. Explicatur, ista conclusio. Erat virgo quæ habebat dotem mille aureorū, cum qua dote poterat nubere secundum conditionem sui status. At verò amissa virginitate non potest nubere cum viro eiusdem qualitatis, nisi cum dupla, aut tripla dote. Tunc dicimus quod non opus est vt stuprator reddat integram dotem: sed sufficit quod reddat excessum necessarium ad supplendum damnum consequutum ex corruptione virginis. Si autem condemnatur à iudice in foro exteriori in pœnam delicti, tunc tenebitur etiam in foro conscientie stare sententie iudicis. Quemadmodum enim pro læsione corporali non tenetur percussor restituere quicquam pro abscissione ipsa membri secundum se, quamuis teneatur ad damna, quæ consequuta sunt ante sententiam iudicis. Ita dicimus de læsione corporali integritatis virginis, quod non tenetur stuprator ante sententiam iudicis, nisi ad damna, quæ consequuta sunt.

Ex dictis sequitur, quomodo possit accipi iudicium ad definiendum, an teneatur quis restituere mulie-

ri iam antea corrupta. Etenim quando non est facienda restitutio virgini, multò minùs mulieri, quæ inuenitur corrupta. Si autem per vim accesserit vir ad mulierem corruptam, tenebitur ad omnia damna, quæ consequuntur ex illo accessu, tam in honore, quàm in bonis etiam temporalibus. Item si vir habens infirmitatem contagiosam, accesserit ad mulierem ignorantem illam infirmitatem, etiam volentem copulam illam fornicariam, tenetur soluere & restituere: si illam infecerit, expensas, scilicet, curationis, & alia damna emergentia, & lucra cessantia: nisi fortè fuerit mulier omnibus exposita venientibus ad illam. Tunc enim ipsa se exponit voluntariè tali periculo. Sed nihilominus, si illa interrogauerit virum, an ipse habeat infirmitatem contagiosam, tenebitur restituere, si illam deceperit. Quòd si mulier corrupta conceperit ex viro, etiam si ipsa voluntariè cõsenserit in fornicationem, tenebitur vir procurare fœtum ipsum, & nutrire, & alere filium: non quidem ex obligatione iustitiæ commutatiuæ, sed ex iure, & pietate naturali in ordine ad filium. Si autem inuitam, vel per fraudem & dolum imprægnauerit illam, tenebitur ex iustitia commutatiua respectu mulieris: quoniam consideratur ipsa conceptio, & partus, & nutritio prolis tanquam damnum consequens actionem iniuriosam.

Iam ad argumenta in oppositum responderetur, quòd testimonia illa planè intelliguntur quado per vim aut fraudem corrumpitur virgo: & tunc adhuc non tenebitur stuprator soluere pœnam legis pro delicto impositam, ante sententiam iudicis: sed tantùm illud damnum tenebitur restituere, quod reuera consequutum est.

Ad secundum argumentum responderetur, quòd si virgo libens consensit in stupro, non est digna numero viro sibi comparari. Si autem pater voluerit honorificè illam locare, ipse debet adijcere ad dotem, non autem ipse stuprator. Si autem ipsa virgo inuoluntariè corrupta est, iam diximus quòd tenebitur stuprator ad damna.

Ad tertium responderetur, quòd omnia illa damna, quæ consequuntur stuprum virginis, quæ liberè voluit stuprum, erunt sibi imputanda. Si autem per vim, aut fraudem corrupta fuerit, iam diximus in secunda, & tertia conclusione qualiter tenebitur stuprator ad omnia illa damna, quæ consequuntur.

Dubitarur octauo & principaliter circa restitutionem faciendam de fama, & honore. De qua re D. Thom. nos docet in solutione ad secundum & tertium argumentum breuiter, & compendiosè.

Dubitarur itaque, Vtrum qui infamauit, teneatur ad restitutionem.

Arguitur primò pro parte negatiua. Qui falsum crimen imponit proximo, infamat illum: & tamen non semper tenetur restituere, ergo nõ sèper est regula certa quòd infamator tenetur restituere. Probat minor in multis casibus. Primò quidè, quando is, cui crimen imponitur nihil æstimat v.g. si imponatur falsum testimonium viro illustri, & seculari, quòd lacesitus ab altero interfecit illum. Similiter si dicatur de milite quòd stuprauit virginem, Alter casus est, si is, cui crimen falsum imponitur, est aliàs infamis in illo genere peccati. V. g. si dicatur de publico usurario, quòd heri dedit pecuniã suam ad usuram, quam tamen non dedit. Tertius casus est, quando is, qui crimen imponit, habetur mēdax & vit nullius fidei. Sed dicit aliquis & meritò,

A quòd in istis casibus reuera non læditur fama, & idcirco non est obligatio ad restitutionem.

Arguitur secundo & replicatur. Reus qui in iudicio accusatur de vero crimine contra iuris ordinem, si interrogatus etiam iuramento, negauerit se commississe tale crimen, infamat accusatorem, habebitur enim ille tanquam criminator, & tamen non tenetur restituere, ergo. Item testis, qui per errorem inculpabilem testificatur in iudicio, quòd Petrus commisit graue crimen, quod reuera non commisit, infamat illum, & tamen non tenetur restituere, etiam si postea cognouerit se falsum dixisse, ergo. Item iudex qui pronuntiat sententiam secundum allegata & probata contra ipsum innocentem, quem scit esse innocentem, scientia priuata, infamat reuera illum, per suam sententiam: & tamen non tenetur restituere, ergo. Sed tamen adhuc respondebit aliquis, quòd in istis casibus læditur fama: sed tamen iuste auferitur.

Arguitur tertio & replicatur contra hoc. Si vir illustris, & cuius fama utilis est reipublicæ, infamet hominem plebeum, non tenetur restituere illi famam, quam tamen iniuste abstulit, ergo. Probat minor. Quia si vir ille dicat se falsum dixisse aut iniquè egisse contra proximum infamabitur ipse, & sequitur damnum communitatis: præterquam quod ipse cum maximo suo detrimento restituit famam minimi valoris, ergo non tenetur restituere, Pro decisione huius difficultatis sit

PRIMA CONCLUSIO

Vniuersalis. Omnis qui infamat proximum tenetur restituere illi famam, & omnia damna, quæ consequuntur ex infamia illius. Ista conclusio explicatur, & aduertendum est, quòd propriè loquendo infamare, non est quomodolibet auferre famam proximi etiam inuito domino, sed auferre illam iniuste, & iniquè prout prohibetur in 8. Decalogi præcepto. Quemadmodum etiam qui accipit rem alienam, etiam inuito domino, non furatur, si non faciat contra iustitiam. Vnde in extrema necessitate licitum est accipere res alienas, etiam inuito domino. Illa accepto non dicitur furtum: & idcirco in casibus commemoratis in primo & secundo argumento, non est infamia propriè loquendo ex parte illorum, qui videntur auferre famam. Conclusio sic explicata communis est omnibus doctoribus. Et ratio est manifesta, quia omnis qui læsit proximum in aliquo bono contra iustitiam, tenetur restituere in quantum possit in eodem genere boni: sed fama est maximum bonum hominis, ergo qui læsit, debet restituere illam. Similiter, si quæ damna consequuntur infamiam, verbi gratia. Si infamatus propter infamiam priuetur Episcopatu, quem habebat vel quem habiturus erat, vel alia quamuis dignitate: tenebitur infamator restituere omnia illa damna. Ratio hæc manifesta est ex his, quæ diximus in dubijs præcedentibus. Sed maior difficultas est in modo restituendi famam. Et quidem quando per mendacium quis abstulit alicui iniquè famam, manifestus est modus restituendi, quamuis difficilis. Vnde sit.

SECUNDA CONCLUSIO.

Qui per falsitatem, & iniquitatem abstulit famam proximo, tenetur illam restituere dicendo se mentitum esse ex passione, vel odio. Probat

conclu-

conclusio, quia ille tenetur restituere famam, ut dictum est in prima conclusione, sed iste modus commodissimus est, & equalis secundum iustitiam. Ergo tenetur illo modo restituere. Quemadmodum si quis fuit causa, ut proximus amitteret centum ducatos, tenetur ipsos à seipso auferre, & reddere illi. Ergo non minus tenetur qui iniquè infamavit & per mendacium illo modo restituere, etiam auferendo à seipso famam, & reddendo. Sed maxima difficultas est, quando dicendo veritatem reuelavit proximum, ex quo iniquè infamavit proximum, unde sit.

TERTIA CONCLUSIO.

Multiplex modus assignatur à doctoribus ad restituendam famam in prædicto casu. Primus est quem ponit Diuus Thom. in solutione ad secundum. Videlicet, quòd infamator dicat se iniquè egisse sicut malum Christianum. At verò modus hic intelligendus est sufficere, quando per illum efficaciter restituitur fama. Sed tamen rarò hoc continget, nisi fortè apud rusticos, & vulgares homines. Etenim mediocriter instituti homines intelligent per illa verba verum esse quòd ille dixerat: & magis confirmatur infamia proximi. Secundus modus est, quòd aperte dicat se mentitum esse. Et quando obijcitur, quòd qui isto modo restituit, mentitur de nouo, at verò dicit Diuus Thom. quòd nullo modo debet dicere mendacium: respondent, qui sequuntur istum modum dicendi, videlicet, quòd mendacium dupliciter accipitur. Vno modo speculariùe prout distinguitur contra verum specularium. Altero verò modo practicè, prout distinguitur contra verum practicum. Et quia hoc nomen mendacium seu verbum mentiri, est amphibologicum: dicunt quòd tenetur infamator uti verbis amphibologis ad restituendam famam proximi, & uti illis verò sensu: licet audientes accipiant in alio sensu. Et ita ille verum dicit, cum ait se mentitum fuisse. Quia profecto mentitus est practicè: dixit enim mendacium practicum contra proximum.

Pro explicatione huius aduertendum est, quòd verum practicum dicitur illud quòd conformatur appetitui recto. Et ratio est, quia restitudo appetitus desumitur ex regula rationis, in qua est formaliter verum, siue specularium quòd conformatur rebus ipsis, siue practicum quòd ordinatur ad rectitudinem appetitus. Atque ita Iacob quando accessit primò ad Liam putans esse uxorem suam, habuit quidem dictamen, hæc est mea vxor, accedendum est ad illam, quòd erat speculariùe falsum, sed practicè verum erat. Sic etiam dicunt, quòd omnis qui peccat, mendacium facit. Et omne peccatum est mendacium practicum: quia non conformatur appetitui recto. Hic modus dicendi conformatur valde cum modo dicendi sacrarum literarum. Legimus enim in Psalm. 4. dictum peccatoribus, Ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium. Vbi nomine mendacij non intelligitur solum peccatum, quòd committitur in falsitate verborum: sed omne peccatum, quòd est mendacium practicum. Similiter & illud, Omnis homo mendax. Quòd habetur Psalm. 115. Similiter nomine veritatis intelliguntur omnia opera virtutum. Verbi gratia, Omnia mandata tua veritas, Psalm. 118. & Ioan. 3. Qui facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera eius. Et aliàs sæpe in Sacris literis inuenitur iste modus loquendi, ut veritas accipiat pro operatione virtutis: & mendacium pro operatione vi-

tiola. Nihilominus modum istum loquendi, & restituendi famam improbant aliqui viri docti. Primò quidem, quia duæ contradictoriæ non possunt simul esse veræ, sed in illo casu hæc est vera, ego non sum mentitus. Ergo illa est falsa: ego sum mentitus. Sed hoc argumentum est puerile. Respondetur enim, quòd est æquiuocatio in verbo mentiri, siue in ipso nomine mendacij. Et propterea non sunt contradictoriæ.

Secundum argumentum est contra istum modum restituendi famam. Nam sequitur ex ista doctrina, quòd confunditur modus restituendi famam, quando per impositionem falsi criminis ablata est cum modo restituendi, quando per reuelationem veri criminis iniquè ablata est. Hoc autem est maximum inconueniens & duplex. Primò quidem, quia videtur fieri iniuria per istam doctrinam homini infamato per impositionem falsi criminis: quoniam audientes restitutionem, per illum modum loquendi, non distinguunt, an in rei veritate infamatus fecerit tale crimen vel non: quia ille modus loquendi indifferens est ad utrumlibet. Secundum inconueniens est, quoniam qui infamavit imponendo falsum crimen magis peccauit, quàm ille, qui infamavit dicendo veritatem reuelando crimen verum iniquè: ergo ad maiorem restitutionem tenetur. Sed respondetur ad hoc argumentum, concedendo sequelam, quòd idem erit modus restituendi. Et ad primum inconueniens respondetur, cæteris paribus non magis læditur in effectu, qui infamatur per impositionem falsi criminis: quàm qui infamatur per reuelationem iniquam veri criminis. Restitutio autem responderet, & tantum obligat secundum damnum illatum. Ratio huius est, quia non minus habet ius ad bonam famam in republica peccator occultus, quàm innocens, & ita non grauius lædit infamator per impositionem falsi criminis, quàm per reuelationem veri criminis: unde non minus peccat contra iustitiam iste, quàm ille. Et ad secundum inconueniens respondetur quòd quamuis magis peccet impositor falsi criminis, quàm reuelator iniquus veri criminis: tamen illa minor grauitas non est contra iustitiam, sed contra veritatem, quapropter circumstantia illa non est mortaliter aggrauans supra peccatum iniustitiæ quòd committit destruens famam proximi. Etenim mendacium ex genere suo peccatum veniale est: sit autem mortale quando est perniciosum, non igitur ex maiori grauitate peccati colligitur maior restitutio faciendâ, sed ex maiori damno illato.

Tertium argumentum est contra eundem modum restituendi. Videtur enim durissimum ut homo, qui verum dixit saltem specularium, obligetur, ut retractet quòd dixerat: est enim maxima infamia præsertim apud Hispanos quòd aliquis retractet quòd affirmauerat: magis enim manet infamatus, quàm si ipse committeret adulterium, quòd ipse imposuit vel reuelauit. Respondetur quòd in presenti solum contendimus quòd isto modo absque mendacio potest fieri restitutio: tamen aliquando secundum regulas prudentiæ non erit licitum, vel obligatorium, uti illo modo restituendi: aliquando verò erit licitum & iustum. De qua re dicendum erit aliquid in solutione ad tertium.

Tertius modus restituendi in eodem casu est, ut infamator non amplius verbum faciat de illa infamia: sed procuret prudenter, ut sepeliatur, & oportunitatem nactus loquatur bene, & honorificè de

illa persona infamata. Sed cauendum est ne huiusmodi loquutio videatur affectata, & ordinata ad restitutionem illam, tunc enim magis nocebit, & magis confirmabuntur audientes, verum esse crimen quod ille reuelauerat.

Quartus modus mihi certus, & conuenientissimus est ad restituendam famam, ut qui per falsitatem infamauit hominē, dicat, & iuret si oportuerit, ego iniquē, & nesciens quidquam mali illius hominis propter vindictam, aut ex odio dixi crimē illud de illo, aut fortē, quod per ignorantiam illud dixit; sed iam cognita veritate, remordente conscientia, restituit illi honorem, & famam suam. Probat, quia nescire, & ignorare est verbum vsitatum in hac significatione, videlicet, ut aliquis dicatur nescire quod non scit ad reuelandum, ut receptum est apud omnes Theologos. Et ita intelligunt illud quod dixit Christus Dominus Marci capit. 13. De die illa nemo, scit, neque filius hominis, hoc est ad reuelandum. Aliās enim de fide est quod Christus Dominus in quantum homo cognoscit diem iudicij. Ita etiam possumus intelligere illud Psalm. 68. Deus tu scis insipientiam meam, hoc est, quia Christus non sciebat practicē peccata. Diximus autem esse conuenientissimum modum, quia nemo impositor criminis potest ab illo excusari, si quidem cum minimo suo detrimento potest restituere famam alienam.

QUARTA CONCLUSIO.

Quotiescūque infamatus recuperat famam quacūque via siue per seipsum, siue in iudicio publico, excusatur iam infamator à restitutione, verbi gratia. Si infamatus inductis testibus probauit falsum esse testimonium, quod de se dictum est. Item si infamia propter temporis diuturnitatem obliuioni data est. Sed in hoc casu aduertendum est, quod quando fuerit aliquod dubium declinandum erit in fauorem innocentis. Probat ergo conclusio sic explicata. Restitutio fit ad reparandam læsionem secundum iustitiam commutatiuam: sed quoties aliquis alia via reparauit suam famam iam cessauit læsio, ergo. Confirmatur exemplo. Nam si Petrus aliqua via recuperauit rem furto ablatam, non tenebitur fur ad restitutionem ipsius, ergo similiter non tenebitur infamatus in nostro casu: nisi fortē infamatus fecerit expensas in recuperanda fama.

VLTIMA CONCLUSIO.

Si postquam aliquis infamauit iniquē proximum, ipse proximus aliās publicē infametur de eodem crimine: non tenebitur prior infamator restituere famam illius, quamuis tenebitur ad omnia damna, quæ infamatus passus est propter infamiam medio illo tempore ante publicam infamiam. Et ratio est manifesta, quia prior infamator fuit causa illorum malorum. Quod si publica infamia ortum habuit, non casualem, sed radicalem ex priori infamia: tenebitur infamator ad restitutionem publicæ infamiae: sed fortē excusabitur, quia non potest refarcire tantum malum. Si autem casualiter ex priore infamia orta est publica infamia, non tenebitur prior infamator ad restitutionem: quia non est in culpa publicæ infamiae, sed ipse infamatus propter suam indiscretionem fuit causa publicæ illius infamiae, quia. v.g. ipse plus nimio conquirebatur publicē de infamatore.

A Ad argumenta in oppositum respondetur facile iam ex dictis. Ad primum optimē dictum est ibidem, quod in illis casibus nulla est infamia.

Ad secundum argumentum respondetur, quod in illis casibus non est propriē infamator, quamuis auferat famam: quia non auferit illam iniuste. Ceterum nō est huius loci perfecta examinatio illorum casuum: sed primum discutiemus in quæstio. 69. Secundum verò in quæstio. 70. in solutione ad tertium, & in quæstio. 77.

Ad tertium argumentum respondebitur dubio sequenti.

B **D** Vbitatur ergo non. Vtrum cum detrimento propriæ famæ teneatur infamator restituere famam alienam? Respondetur & sic

PRIMA CONCLUSIO.

Prima conclusio affirmatiua. Probat ex definitis in præcedenti dubio: quoniam in illis omnibus ferē modis, quibus diximus famam esse restituendam includitur aliqua infamia ipsius restituentis: sed illi modi sunt conuenientes, & necessarij: ergo non obstante infamia restituentis debet restituere. Confirmatur simili exemplo. Restitutio pecuniarum faciendā est cum detrimento sui proprii census, ut patet manifestē in eo, qui fuit causa incendij domus alienæ: ergo similiter contingit in restitutione famæ.

Hinc sequitur vnum corollarium, quod restitutio famæ faciendā est cum detrimento proprii census, si opus fuerit. Explicatur hoc. Teneatur infamator adhibere aliquas diligentias, v. g. vocare testes ad restitutionem famæ, tunc dicimus, quod si fuerit necessaria pecunia ad istas diligentias, teneatur illas expendere. Probat corollarium, quoniam res inferioris ordinis debent ancillari rebus superioris ordinis. Sed census est inferioris ordinis respectu famæ, ergo qui teneatur restituere famam debet adhibere pecunias si necessariae fuerint ad media necessaria ad restitutionem. Confirmatur, quoniam qui læsit alterum in bonis corporis vulnerando illum teneatur expendere pecunias necessarias ad curationem vulneris: ergo qui læsit alterum in ipsa fama: tenebitur adhibere pecunias necessarias ad media apta restitutioni.

SECUNDA CONCLUSIO.

Quoties infamator ex ipso modo restitutionis incurrit magnum detrimentum sui honoris: non teneatur restituere famam, quæ non erat magni momenti. Explicatur conclusio. Vir illustris, qui in republica infamauerit plebeum, si restituat illi famam, quæ non est magni momenti omnibus pensatis, amittit vir illustris plurimum honoris in republica. Dicimus ergo quod infamatus est irrationabiliter iniurus, si velit sibi fieri restitutionem: ergo alter excusatur à restitutione. Probat antecedens quoniam irrationabiliter vult aliquis, quod proximus suus subeat magnum detrimentum, propter modicum commodum suum: sed ita contingit in tali casu si plebeius vellet sibi fieri restitutionem, ergo illustris excusabitur.

Confirmatur exemplo & similitudine. Si quis vellet, quod proximus, restitueret sibi paruam quantitatem pecuniarum cum magno detrimento sui census, irrationabiliter vellet talem restitutionem fieri sibi, & debitor excusaretur pro tunc, ergo si-

militer

milititer contingit in nostro casu. Sicut enim se habet parua pecunia ad multam, ita se habet parum famæ & honoris ad plurimum.

Confirmatur secundo, quoniam si vir illustris aut Prælati subdito contumeliam fecerit: non tenetur restituere cum detrimento autoritatis prælatæ. Iuxta id quod dixit Augustinus in regula loquens cum Prælati, si etiam modum vos excessisse sentitis, non à vobis exigitur, ut à vobis subditis veniam postuletis: ne apud eos, quos oportet esse subiectos, dum nimium seruetur humilitas regendi, frangatur autoritas. Ergo in casu in quo alius æqualis teneretur perere veniam: non tenetur superior propter decetiam status sui. Ergo simile quid continget in nostro casu. Quoniam decet ad autoritatem, & bonam gubernationem reipublice, quod illustres habeant honorem integrum apud vulgus. Hic autem honor non conseruaretur, si in omni euentu, in quo alter æqualis teneretur restituere famam cum detrimento propriæ famæ: teneretur etiam illustres ciuitatis cum detrimento suæ famæ, restituere, quæ est maximi valoris, & vtilitatis in ipsa republica. Obseruandum tamē est, quod tanta potest esse infamia hominis plebei, ut quantumlibet illustris sit læsor tenetur restituere cum detrimento propriæ famæ, verbi gratia. Si imposuerit illi crimen læsæ maiestatis vel hæresis.

Ista conclusio sic à nobis explicata asseritur à Magistro Soto supra articul. ad 4. Contrariam tamen tenet Nauarrus in suo Manuali. capit. 18. num. 47. Neque tamen ille asserit aliquam rationem contra nostram conclusionem: sed duntaxat intendit infirmare nostrum simile de restitutione pecuniarum. Ait enim quod est duplex differentia. Prima quidem, quod restitutio famæ semper fit cum detrimento propriæ famæ, ergo illa non oportet obseruare, an restituens amittat famam suam. Ceterum in pecuniæ restitutionem non semper interuenit detrimentum proprii census. Secunda differentia est, quoniam magna iactura proprii census in restituendo alienum, non tollit in perpetuum obligationem restituendi, sed prorogat tempus restitutionis: at verò in nostro casu, & asseritione videtur tollere obligationem restituendæ famæ in perpetuum. Igitur non est simile exemplum ad rem præsentem. Nihilominus responderetur, quod istæ differentie nullatenus infirmant nostrum simile. Et ad primam differentiam dicimus, falsum esse quod restitutio famæ semper fiat necessario, cum detrimento propriæ famæ, præsertim cum notabili detrimento. Etenim in tertio, & quarto modo restituendæ famæ, qui explicari sunt in tertia conclusione dubij præcedentis: nulla omnino aut certè leuis est infamia restituentis. Respondetur secundo, quod quamuis semper fieret restitutio famæ cum detrimento propriæ famæ, non autem restitutio census fiat cum detrimento proprii census: tamen adhuc conueniunt istæ restitutiones in hoc, quod cum maximo detrimento restituentis & paruo eius, cui fit restitutio, cessat obligatio. Ad secundam differentiam dicimus nos, æquale esse iudicium vtriusque restitutionis, quantum ad hoc quod ad tempus, vel in perpetuum cesset obligatio. Etenim si speratur futurum tempus, in quo illustris, qui infamauit, possit plebeio minimo detrimento restituere, vel certè ipse infamatus æquale detrimentum patiat: non excusamus illustrem in perpetuum ab illa restitutione faciendâ. Sed prorogamus tempus restituendi. Quod si nunquam illud tempus venerit, excusabitur in perpetuum à faciendâ restitutione:

A quamuis ex radice iniuriæ factæ tenetur restituere: quapropter nulla est differentia inter restitutionem census, & famæ, quod attinet ad rem præsentem. An verò teneatur quis restituere famam cum vitæ periculo, dicemus infra articul. 6. ad secundum.

D Vbitur decimo. Virum quando fama non potest restitui in eodem genere boni, tenetur restituere illam infamator in alio genere bonorum, ut in pecunia, vel orationibus.

Arguitur primo pro parte affirmatiua. Nam D. Thom. in hoc art. ad 1. & ad 2. expressè dicit, quod si infamator non potest famam restituere, debeat aliter ei recompensare.

B Arguitur secundo. Cum opus est impendere pecunias ad restituendum in proprio genere, verbi gratia, in adducendis testibus, diximus iam quod tenetur infamator omnes pecunias necessarias ad talem finem expendere: ergo multò magis tenebitur expendere pecunias pro ipsa fama immediatè, quam non potest aliter restituere. Probatur consequentia, quoniam pecunia & census omnis, destinatur ad humanum honorem & hominis, tanquam inferius quid ad superius.

C Arguitur tertio. Pecunia potest esse pretium famæ, licet fama sit superioris ordinis secundum suum genus: ergo poterit recompensari pecunia. Probatur antecedens à simili, quoniam licet aurum sit pretiosius argento secundum speciem suam nihilominus adæquari possunt in valore adhibita magna quantitate argenti, & diminuta auri. Ergo similiter adhibita multa quantitate pecuniæ, poterit esse iusta compensatio cum fama hominis vulgaris. Et confirmatur ex vsu, nam homines vulgares solent æstimare honorem suum certis pecunijs: & ita acceptant restitutionem suæ famæ. Confirmatur secundo. Quoniam vir illustris, ut diximus in dubio præcedenti, tenetur cum maximo detrimento sui honoris famam restituere, poterit autem facillè satisfacere parti læsæ numerando illi pecuniam: erga obligandus erit, ut hoc faciat.

D Quarto & vltimò arguitur omnibus argumentis, quæ supra fecimus contendendo quod pro læsione corporali faciendâ est restitutio in alio genere bonorum. Propter quæ argumenta diximus probabilem esse sententiam illam. Ergo multò magis probabilis erit pars affirmatiua in isto dubio. Probatur consequentia, quia fama magis commensurabilis est cum pecunia, quam membra corporalia.

E Sed in oppositum est, quod qui non potest debitum pecuniarum soluere in proprio genere, non tenetur restituere in fama, vel honore, vel sacrificijs: ergo hæc genera bonorum non sunt commensurabilia adinuicem.

Arguitur secundo. Adulter, qui infamauit virum accedendo ad vxorem alterius, non tenetur restituere illi in pecunijs illam infamiam quando in proprio genere non potest, ergo neque in præsentem casu.

F Vltimò argumentari possumus omnibus argumentis, quibus supra ostendimus probabiliorem esse sententiam illam, quod non tenemur homini restituere læsionem corporis secundum se in alio genere bonorum.

In hoc dubio dissoluendo sunt duæ extremæ sententiæ. Altera est affirmatiua ex glossa in capit. Ecclesia. titulo, ut lite pendente nihil innouetur, quam sequitur Scotus in 4. distin. 15. vbi supra articul. 3. ad 4. Altera sententia est negatiua, quam habet

Syluett. verb. detractio, quæst. 4. Pro decisione huius dubij, sit

PRIMA CONCLUSIO

Si iudex per sententiam imponat infamatori pœnam pecuniariam pro restituenda fama, vel etiam si cõueniant inter se infamatus, & infamator de certa pecuniæ summa, vt infamatus cedat iuri suo: tenebitur infamator in conscientia reddere illam pecuniam. Hæc conclusio certissima est apud omnes. Et probatur, quoniam sententia iudicis iusta in foro exteriori, & iusta pacta obligant in foro cõscientiæ: sed huiusmodi sententia, & pacta obligant in foro conscientiæ. Probatum minor, quia ad iudicem spectat ne delicta maneat impunita: potest igitur & debet in pœnam peccati contra iustitiam, punire, & imponere illam pœnam in fauorem partis læsæ. Item ipse infamatus habet ius agendi in iudicio contra infamatorem, ergo vt cedat iuri suo potest recipere pretium pecuniarum.

SECUNDA CONCLUSIO

Quamuis verosimilis sit pars affirmatiua huius dubij, tamen verosimilior est pars negatiua. Probatum, quoniam licet argumenta pro vtraque parte sint probabilia: tamen magis vrgent argumenta partis negatiuæ.

TERTIA CONCLUSIO.

Vtraque sententia temperanda est à prudenti confessario. Etenim si commodè poterit infamator in pecunijs facere restitutionem, iniungat illi vt faciat. At verò si non commodè potest facere, vel nimium ægrè ferat dare pecuniam: non obliget illum, vt faciat talem restitutionem: siquidem vtraque opinio probabilis est. Similes conclusiones posuimus supra in dubio de læsione corporali: fateor tamen quòd in præsentis dubio pars affirmatiua videtur mihi probabilior, quàm pars affirmatiua alterius dubij de læsione corporali. Et hoc probat quartum argumentum, quod fecimus pro parte affirmatiua. Quapropter sit

QUARTA CONCLUSIO.

Quando infamatus est talis conditionis respectu infamatoris, quòd receptis ab illo pecunijs sit honorabilior in populo: tenetur infamator ad arbitrium boni viri facere restitutionem in pecunijs. Probatum, quia tunc facit restitutionem in eodem genere, etenim honor, & fama eiusdem ordinis bonorum sunt: sed pecuniæ considerantur in isto casu velut instrumenta ad restituendam famam in proprio genere: ergo sicut infamator tenetur expendere pecunias in adducendis testibus ad restituendam famam in proprio genere: tenebitur etiam expendere in isto casu, siquidem illis mediantebus restituitur fama in proprio genere. Et hæc est differentia inter læsionem corporalem membri, & infamiam, quòd quantumlibet expendantur pecuniæ, semper manet mutilatus: at verò infamia pecunijs interdum obruitur, & suffocatur. Et idem est si læsio corporalis fuit contra salutem hominis reparabiliter tamen, tunc enim constat, quòd læsor tenetur expendere pecunias ad reparandam salutem in proprio genere.

Ad argumenta in oppositum pro parte affir-

A matiuæ respondetur ad primum, quòd D. Thom. non est intelligendus de restitutione famæ secundum se in alio genere bonorum: sed de dānis consequutis ex infamia. Secundò respondetur, quòd D. Tho. potest intelligi quando pecunijs datis reparatur homo in honore & fama iuxta tenorem quartæ conclusionis.

B Ad secundum argumentum negatur consequentia. Et ratio discriminis est, quoniam in casu antecedentis, pecuniæ ancillantur ipsi famæ, deseruiunt enim ad media quibus reparatur fama. At verò in casu consequentis pecunia non ancillaretur famæ sed esset mensura illius & dominaretur ei.

C Ad tertium argumentum negatur antecedens. Et ad probationem respondetur, non esse simile conueniens de auro & argento. Etenim aurum & argentum sunt eiusdem ordinis moraliter in humano conuictu: sunt enim bona vtilia extrinseca homini. At verò fama est superioris ordinis & debetur virtuti: quapropter nullo pretio potest commensurari, sicut neque ipsa virtus cui debetur honor & fama.

D Ad primam confirmationem respondetur, iuxta doctrinam primæ conclusionis & quartæ. Licitum est enim homini pactum facere cum infamatore, vt recepta pecunia cedat iuri suo, etiam quādo mediantebus pecunijs ipsa fama, & honor reparatur, tunc potest estimari ad arbitrium boni viri quātum pecuniæ sit necessarium.

E Ad secundam confirmationem respondetur, quòd in illo casu equum est vt vir illustris det pecuniam aliquam infamato, iuxta moderationem tertie conclusionis: etsi opus fuerit iuxta doctrinam quartæ conclusionis.

F Ad vltimum argumentum respondetur, ex dictis in explicatione secundæ & quartæ conclusionis.

Poterat disputari in præsentis de restitutione quæ tenentur facere heredes infamatoris. Et rursus quibus heredibus hominis infamari sit facienda restitutio. Sed tamē hæc difficultas per omnia definienda & est determinanda, sicut supra determinauimus de heredibus hominis, qui læsit in bonis corporis alterum, & de heredibus eius, qui læsus est.

D Vbitatur vndecimò. Circa alium modum restituendi famam. Vtrum infamator possit condonare famæ restitutionem: ita vt ipse infamatus, & infamator maneat tuti in conscientia nulla facta restitutione.

E In hoc dubio sunt duæ sententiæ. Altera est affirmatiua, quæ innititur huic principio, quòd homo est dominus propriæ famæ. Huius sententiæ est D. Antoninus in secunda parte tituli 2. capit. 2. §. tertio. & Adrian. in 4. in materia de restitutione. Et quodlibet. 1. art. 1. Magister Soto vbi supra ad quartum. Et etiam lib. 5. de Iustitia & iure. quæst. 10. art. 2. Et in relectione de ratione tegendi secretum, membr. 1. c. quæst. 3.

F Altera sententia est negatiua, quæ innititur contrario fundamento, quòd homo non est Dominus propriæ famæ. Hanc tenet Caiet. in Summa verbo, detractio & inf. quæst. 73. artic. 2. & Ioan. Maior in quarto distin. 15. quæst. 19.

Pro decisione huius veritatis supponamus ex tractatu de dominio, quòd homo est Dominus suæ famæ: & nihominus inquirimus an ex illo fundamento necessariò colligatur non esse peccatum saltē ex genere suo mortale, condonare restitutionem famæ sine vlla rationabili causa: sed potius sit quasi

peccatum prodigalitatis sicut quando homo facit de suo quod vult absque rationabili causa. Pro cuius intelligentia aduertendum est, quod etiam si homo sit Dominus propriæ famæ: sunt tamen quidam, qui habent propriam famam ex officio, & ex iustitia alijs obligata, quales sunt prælati respectu subditorum, & prædicatores respectu populi, cum prædicant. Alij verò non habent obligatam famam suam alijs saltem ex iustitia, quales sunt priuati homines.

Secundò notandum est, quod crimina, quæ infamant homines sunt in duplici differentia. Quædam enim non infamant solum propriam personam Prælati, sed etiam infamant ipsos subditos personaliter: qualia sunt crimina, in quibus subditi solent plerumque imitari prælatos, cuiusmodi est crimen hæresis. Etenim subditi solent sequi prælatorum doctrinam. Vt si Episcopus esset hæreticus præsumerent oues infectæ hæresi, ac proinde si prælatus notatur de hæresi: notatur etiam de eodem crimine subditi. Alia sunt crimina, quæ infamant tantum personaliter personam prælati, ex cuius infamia, non sequitur subditos alia infamia, nisi quod habent prælatum infamatum. Huius generis sunt crimina in quibus subditi non statim presumuntur imitari prælatum: quale est peccatum inuidiæ & ambitionis. His suppositis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Prælati ex cuius infamia sequitur subditorum infamia primi generis: tenetur ex iustitia non condonare famæ restitutionem: ita quod si remissio facta fuerit, nihil valeat. Probatur: prælatus non potest cedere iuri subditorum, quin potius ex officio, & iniustitia tenetur illud: sed quando subditi notantur de crimine infamiæ, propter infamiam prælati, habent ius ad famam Prælati, & ad propriam: ergo prælatus non potest condonare restitutionem propriæ famæ.

SECUNDA CONCLUSIO.

Prælati ex cuius infamia sequitur, non quidem personalis infamia subditorum, sed solum secundi generis infamia: nihilominus adhuc tenetur ipse Prælati non solum ex charitate: sed etiam ex iustitiæ titulo, non remittere restitutionem, si modo in officio perseuerare vult. Et in hoc differt ista conclusio à prima. Quod in casu primæ conclusionis, siue perseueret in officio siue non: tenetur ex iustitia non condonare famæ restitutionem.

Probatur ergo conclusio secunda. Prælati tenentur ex officio strictiori vinculo charitatis, quam alij erga subditos: rursus tenentur etiam ex iustitia docere subditos, & bonum eis exemplum præbere & fraternali admonitione corripere, & aliqua spiritalia officia impendere. At verò prælati infamis etiam in crimine, in quo solus ipse notatur, non potest hæc officia commodè præstare: ergo vera est conclusio. Probatur minor, ex vulgatissimo dicto Dini Gregorij, necesse est, vt cuius vita despicitur, doctrina quoque & prædicatio contemnatur. Ex dictis sequitur corollarium, quod infamator in casibus prædictarum conclusionum non manet tutus in conscientia, etiam si infamatus dicat se remittere restitutionem suæ famæ: sed adhuc tenetur restituere ex iustitia.

TERTIA CONCLUSIO.

Persona particularis non peccat contra iustitiam si remittat propriæ famæ restitutionem. Probatur conclusio, quia ille est Dominus suæ famæ, & non habet illam obligatam alteri ex iustitia: ergo ex nulla parte potest peccare contra iustitiam condonando restitutionem propriæ famæ.

Hinc sequitur corollarium, quod infamator talis personæ non peccabit contra iustitiam, si non restituat illi famam facta tali condonatione.

QUARTA CONCLUSIO.

Persona priuata non peccat mortale peccatum contra charitatem, etiam si absque rationabili causa condonet propriæ famæ restitutionem. Hæc conclusio intelligenda est per se loquendo, & quantum est ex parte obiecti, scilicet, ex parte remissionis propriæ, id est, ex parte remissionis famæ. Etenim ex parte circumstantiarum poterit esse mortale. Probatur conclusio sic intellecta, qui prodigit totum censum proprium non peccat mortaliter, quantum est ex parte obiecti, sed solum peccat peccatum prodigalitatis quod ab vniuersis Theologis dicitur veniale ex obiecto: ergo similiter persona priuata, quæ propriam famam, etiam absque rationabili causa remittit: non peccabit mortaliter sed venialiter tantum. Hæc conclusio est contra aliquos Theologos modernos, qui tenent esse peccatum mortale contra charitatem ex genere suo remittere restitutionem propriæ famæ absque rationabili causa, sed profectò non probant: Quoniam illorum argumenta solum efficiunt, quod ex circumstantijs erit mortale peccatum. Quæ argumenta ponemus ad probandam quintam conclusionem. Sit igitur

QUINTA CONCLUSIO.

Ex circumstantijs sepe numero erit mortale peccatum contra charitatem remittere propriæ famæ restitutionem: imò verò quotiescunque est peccatum mortale, talis remissio etiam contra iustitiam, prouenit ex circumstantijs: vt patet in prima & secunda conclusione, vbi propter qualitatem personæ, quæ habet obligatam famam ex officio, efficitur mortale remittere restitutionem famæ. Probatur conclusio. Fama vt plurimum necessaria est priuatæ personæ ad continendum ipsum hominem in officio virtutis: experimur enim quod homines infamati statim præcipites feruntur in vitia: quod etiam docuit D. Thom. supra quæst. 33. art. 7. ergo absque rationabili causa remittere restitutionem propriæ famæ erit contra charitatem propriam sui ipsius, & mortale ex circumstantia, quæ vt plurimum, inuenitur in hominibus. Et propterea Sacra litera nos admonet. Curam habe de bono nomine: magis enim tibi proderit, quam diuitiæ multæ. Et Apostolus alibi, inquit, de cætero fratres quæcunque bonæ famæ facite, seu operamini. Deinde probatur conclusio. Peccare coram alijs frequenter est peccatum mortale scandali contra proximi charitatem: sed multò magis præbet occasionem ruinæ, qui scandalizat fratrem qui remittit huiusmodi restitutionem: est enim atque sic coram oculis omnium peccat illud quod sibi imponitur peccaret, ergo. Tertio est alia circumstantia, quod amicis consanguineis & familiaribus magna accedit infamia ex

amici consanguinei & familiaris infamia: & obseruandum est in prædictis conclusionibus, idem esse, quantum attinet ad infamatum, non curare de famæ restitutione, & remittere illam expressè, in quibus enim casibus erit mortale remittere de fama: erit etiam mortale non curare de famæ restitutione media conuenientia, & ordinaria.

Hinc sequitur vnum corollarium, quod infamator, in casu præcedentis conclusionis, tenebitur saltem ex charitate restituere famam infamato etiam remittenti restitutionem expressè. Si autem non remittat expressè, sed solum patienter ferat, & non curet de restitutione, siue hoc faciat prudenter, siue imprudenter: tenebitur nihilominus ex iustitia restituere illi famam. Quemadmodum licet martyres patienter ferebant tormenta, & maximè voluntariè propter Deum: tamen Tyranni peccabant contra iustitiam torquentes illos. Ita licet infamatus, vel propter Deum patienter ferat, vel propter negligentiam suam, peccet non curando de bono nomine: nihilominus infamator tenebitur, non solum ex charitate, sed etiam ex iustitia restituere illi famam: quia patientia infamati vel negligentia non debet fauere infamatori. Et propterea diximus in hac obseruatione, quod quantum ad infamatum, idem erat remittere, & non curare: quia non est idem quantum ad infamatorem. Sit iam

SEXTA CONCLUSIO.

Aliquando non solum nullum est peccatum remittere restitutionem famæ, vel non curare de illa: sed etiam valde meritorium, videlicet quando fuerit rationabilis causa secundum leges prudentiæ, & charitatis: de quibus iudicant viri spirituales eruditi doctrina, & exemplis Sanctorum. Ratio huius conclusionis est, quoniam quamuis fama, & honor sit optimum bonum temporale, tamen ordinatum est ex natura sua ad maius bonum, vel communitatis, vel virtutis: sicut & ipsa vita pretiosissima exponitur periculis prudenter, & sanctè propter huiusmodi maiora bona, ergo.

Deinde probatur exemplis Sanctorum, imò & Christi Domini: qui sæpe non curauit de infamia falsorum testimoniorum, quæ aduersum se obiecebantur, vt patet coram Pilato, Iesus autem tacebat. Cuius etiam exemplo sæpe sancti tacuerunt, dum falsa crimina imponebantur eis.

Sed est vnum argumentum principale contra corollarium quod intulimus, ex prima, & secunda conclusione. Diximus in superioribus quod si pater læsus in bonis corporis, remittat percussori non solum iniuriam, sed etiam damna consequuta: non tenebitur percussor restituere quicquam filijs neque, tanquam hæredibus, neque titulo alimentorum ad quæ filij habebant ius, ergo similiter si prælatus condonet restitutionem propriæ famæ: non tenebitur infamator famam subditis restituere. Probatur consequentia. Quia sicut prælatus tenetur procurare suam famam pro gubernandis subditis qui sunt filij spirituales: ita etiam pater carnalis tenetur, & seipsum, & bona sua conseruare pro sustentatione filiorum: ergo eadem est ratio vtriusque casus.

Ad hoc argumentum respondetur, quod non est eadem ratio, sed est magna differentia, quoniam pater carnalis est totalis Dominus bonorum suorum: quod si filij habent ius ad illa bona vt sustententur à patre: tamen istud ius fundatur non in iustitia commutativa, qua obligetur pater sustentare

A filios: sed fundatur in voluntate, & pietate patris, qua tenetur alere filios, & idcirco remittente patre restitutionem illorum bonorum, factum tenet: quamuis ipse peccet contra pietatem. Quapropter non tenebitur percussor ipsius patris ex iustitia quidquam filijs restituere. At verò prælatus tenetur ex iustitia, & ex officio defendere famam subditorum, & propriam famam habet obligatam ex iustitia ad bonam gubernationem subditorum. Ex quo sequitur, quod si ex infamia prælati sequatur infamia subditorum: tenebitur infamator vtramque famam restituere. Quod si prælatus remiserit restitutionem quod ad se attinet: nihilominus infamator tenebitur restituere subditis famam suam, maximè in casu primæ conclusionis, quando notantur subditi de eodem crimine, Nam in casu secundæ conclusionis, si prælatus dimittat officium, non tenebitur infamator ultra restituere quidquam subditis. Ex dictis potest colligi solutio aliorum dubiorum minorum, scilicet, Vtrum qui infamauit seipsum teneatur sibi famam reparare? Respondetur, quod si prælatus sit, tenetur ex iustitia reparare famam suam iuxta tenorem primæ, & secundæ conclusionis: quoniam huiusmodi iustitia non consideratur in ordine ad seipsum, sed ad subditos quibus prælatus tenetur ex iustitia commutativa. At verò si priuata persona sit nunquam peccabit contra iustitiam, quæ non est ad seipsum: poterit autem peccare contra charitatem sui ipsius, vel proximi mortaliter vel venialiter, vel tandem nullo modo peccare iuxta tenorem aliarum conclusionum supra positarum.

Secundò colligitur solutio alterius dubij, Vtrum qui se inuicem infamauerunt possint sibi inuicem condonare famæ restitutionem. Dicendum enim est, quod si prælati sunt, non possunt condonare ad inuicem restitutionem, sed peccat etiam contra iustitiam ratione subditorum iuxta tenorem primæ & secundæ conclusionis. Si autem sunt personæ priuatae, dicendum est de illis, iuxta tenorem aliarum conclusionum. Poterit autem contingere quod quando duo ad inuicem se infamauerunt, non sit æqualis vtriusque causa, ita vt ambo æqualiter possint condonare restitutionem. Tertio potest colligi solutio specialis difficultatis. Quomodo sit facienda honoris restitutio. Est enim honor eiusdem ordinis cum fama, & debetur virtuti secundum se, sed differt à fama in eo quod honor exhibetur præsentis, fama verò est de absentibus propriè. D. Tho. in solutione ad tertiam, dixit de restitutione honoris. Nos autem ponimus primam conclusionem, qui honorem per contumeliam abstulit vel quomodo libet aliàs tenetur in eodem genere restituere, scilicet, exhibendo reuerentiam iuxta conditionem personæ. Secundò probatur ex illo ad Rom. 13. Reddite omnibus debita cui honorem honorem, &c. Probatur. Quoniam qui honorem abstulit, iniuriam fecit proximo contra iustitiam commutativam in re quæ in eodem genere restitui potest, ergo tenebitur in eodem genere restituere.

Secunda conclusio. Conuenientissimus modus & aliquando necessarius ad restituendum honorem, est veniæ petitio. Probatur ex doctrina August. in regula, melior est enim qui quamuis ira sæpe tenetur, tamen impetrare festinat, vt sibi dimittat, cui se agnoscit fecisse iniuriam: quam qui tardiùs irascitur & ad veniam petendam tardiùs inclinatur. Quibus verbis expressè satisfactionem pro conuictio, & maledicto dicit esse veniæ petitionem. Et statim subiicit. Qui autem nunquam vult petere veniam,

niam, aut non ex animo petit, sine causa est in monasterio, etiam si inde non proiciatur. Et hæc est communis sententia doctorum. Solus Caietanus infra quæst. 72. art. 3. videtur negare petitionem veniæ esse necessariam ad restituendum honorem. At verò ipsemet in opusculo 17. responsionum, responsione 13. puncto 5. explicans locum citatum, sentit omnino nobiscum in hac cõclusionem. Verum est tamen quòd sunt duæ exceptiones in hac nostra cõclusionem. Prima est quando prælatus fuit, qui fecit iniuriam subdito in honore: iste enim non tenetur petere veniam iuxta doctrinam Diui Augustini, ne regendi frangatur autoritas: sed alia via potest honorare subditum. Idem dicimus de magistris respectu discipulorum, & de illustribus ciuitatis respectu vulgi proportionabiliter ad arbitrium boni viri. Secunda exceptio est, quando vsus patriæ, & prouinciæ non admittit huiusmodi restitutionem honoris per petitionem veniæ: sed potius talis petitio reputatur, & iudicatur noua iniuria. Tunc enim alia via suauior quærenda est, vt iniuriam passus recuperet honorem suum.

Diximus hæc de restitutione faciendâ pro læsionibus, tam in corpore, quàm etiam in fama & in honore. Cæterum de ipsis læsionibus secundum se in sequentibus dicendum erit. Præterea, multas huius articuli est circa solutionem ad tertium, vbi D. Tho. agit de restitutione ab eo faciendâ, qui impedit aliquem à cõsequutione præbendæ vel officij. Et quauis dupliciter possit oriri obligatio restituendi in distributione harum dignitatum, videlicet vel ex parte distributoris, qui iniquè diuidit, atque distribuit, vel ex parte iniuste impediens bonam distributionem: tamen in præsentem, solum facimus sermonem de obligatione restituendi, qua tenetur impediens bonam distributionem. Nam de priori obligatione vniuersaliter agendum est in quæst. 63.

D Vbitur duodecimò, & vltimò in hoc articulo, Vtrùm vniuersaliter omnis impediens iniuste, vel per dolum aut fraudem, alterum à consequutione officij, vel beneficij, teneatur illi restituere?

Arguitur primò pro parte negatiua. Ad hoc quod propriè dicatur restitutio, necesse est quòd aliquis sit deiectus à dominio vel possessione rei suæ, vt verè dicatur restitui. Sed ille, qui impeditur à consequutione eius, quod nondum habet videlicet, beneficij, non est deiectus à dominio, vel possessione rei suæ: ergo qui impediuit, non tenetur restituere.

Secundò arguitur. Qui per fraudem aut dolum impedit dignum à consequutione beneficij, vt præbenda detur digniori, non tenetur restituere, & tamen iniuste impedit, videlicet, per fraudem, & dolum, ergo illa non est vniuersalis regula. Maior videtur esse doctrina D. Thom. in solutione ad tertium, vbi docet quòd, qui impedit dignum à consequutione beneficij propter bonum Ecclesiæ, vt detur digniori: non tenetur restituere quidquam. Confirmatur. Quoniam animus impediens bene vel malè affectus, nihil confert ad rationem iniustitiæ: sed pertinebit affectus ille ad charitatem, vel ad odium proximi. At verò obligatio restituendi pensatur ex iniuria, & damno dato, ergo nihil refert quòd impediens intendat bonum ecclesiæ, vel non intendat: vt teneatur restituere præbendam: quamuis aliàs tenebitur ad restitutionem famæ, si infamauit eum, vt impidiretur à consequutione beneficij.

A Tertio arguitur. Ipsemet oppositor, qui petit beneficium simul cum alijs candidatis siue oppositoribus concurrentibus, quos ipse cognouit esse digniores se, impedit iniuste alios digniores à consequutione præbendæ: & tamen, si sibi conferatur præbenda, non tenebitur ad vllam restitutionem faciendam: ergo non est vniuersalis regula. Minor probatur ex communi consensu, & vsu omnium. Maior autem probatur. Quia ille inducit electores in hunc errorem vt existiment se digniorem esse cæteris, ergo.

B Quarto arguitur, & intendimus probare quòd saltem quâdo solis precibus induxit aliquis electores, vt conferant beneficium minùs digno vel certè indigno: non teneatur ad restitutionem digniori, vel digno impedito ad consequutionem beneficij. Est argumentum à simili. Quando aliquis precibus, aut consilio induxit aliquem, ne daret elemosynam pauperi, vel ne relinqueret hæreditatè, vel legatum, vel quamlibet liberam donationem, non tenetur ad aliquam restitutionem faciendam ei, quem impediuit à consequutione beneficij, ergo neque in nostro casu tenebitur ille ad restitutionem aliquam faciendam. Antecedens ab omnibus conceditur: consequentia probatur. Quoniam idcirco in casu exempli adducti non tenetur impediens restituere: quia impeditus nondum erat assequutus illud beneficium, quin potius assecutus pendebat ex libera voluntate collatoris. Sed hoc ipsum contingit, quando quis precibus inducit collatorem, vt conferat præbendam: ergo non tenetur ad restitutionem.

C Vltimò arguitur. Ipsemet distributor si iniquè distribuatur prætermittens digniorem, conferens beneficium digno: imò etiam indigno: non tenetur ad aliquam restitutionem faciendam digniori, vel digno, ergo multò minùs tenebitur, qui induxit illum solis precibus, vt ita distribuaret. Antecedens ferè ab omnibus doctoribus nostri temporis conceditur: qui solum aiunt, quòd si quæ restitutio faciendâ est quando elegit indignum: illa faciendâ erit ecclesiæ, vel cõmunitati, cui accidit incommodum, & malum ex electione indigni. Consequentia probatur. Quia quando causa principalis alicuius actionis nõ tenetur ad restitutionem: minùs videtur obligari causa minùs principalis. Et confirmatur. Quia si impediens teneretur in prædicto casu ad restitutionem faciendam: teneretur ad restitutionem faciendam totius damni illati. Hoc autem est falsum, vt docet Diuus Thomas ad tertium, vbi ait, quòd non tenetur in totum restituere, sed ad arbitrium boni viri. Sequela probatur. Distributor ipse, si teneretur ad restitutionem, teneretur ad restitutionem totius damni illati, ergo etiam ille, qui induxit eum ad prædictam restitutionem: sicut qui induxit alterum, vt occidat hominem.

D In hoc grauissimo dubio prima sententia est Scoti Richardi, & aliorum in 4. asserentium, quòd ille, qui impediuit alterum à consequutione beneficij, si id fecit intendens commodum suum vel amici: non tenetur ad vllam restitutionem faciendam. Si tamen id fecit in odium impediti, vt ei malum faciat, tenetur ad restitutionem. Et aliqui existimant quòd D. Tho. ad 4. supra fauet huic sententiæ. Veruntamen sententia Diui Thomæ explicabitur sequentibus cõclusionibus.

PRIMA CONCLUSIO.

Quòd impediens aliquem iniuste à consequutione

præbendæ, videlicet, intendens honorem Dei, vel utilitatem ecclesiæ, procuret quòd detur digniori, non tenetur ad aliquam restitutionem.

SECUNDA CONCLUSIO.

Qui impedit iniuste, intendens impediti nocuum, consulens quòd non detur digno præbenda, antequam sit firmatum quòd ei detur: tenetur ad aliquam restitutionem faciendam ad arbitrium boni viri.

TERTIA CONCLUSIO.

Si iam firmatum erat, ut daretur præbenda alicui, & alius propter indebitam causam procuret quòd reuocetur propositum illud: tenetur ad restitutionem æqualis, scilicet, totius damni. Ecce in istis conclusionibus Diu. Thom. nihil fauet prædictæ sententiæ. Alia sententia est cuiusdam Geraldii, qui statuit regulam generalem. Quoties quis impedit alterum ab eo, quod nondum erat sui iuris: non fit ei ad restitutionem obnoxius. Refert istum autorem Adrian. in 4. Sententiarum in materia de restitutione, fol. 47. & Magister Soto art. 3. vbi supra ad sextum, ipse verò Magister Soto asserit, quòd is, qui precibus, aut consilio impedit dignum, aut digniorem à consequutione officij publici: non tenetur ad aliquam restitutionem faciendam impedito. Si autem per vim aut fraudem impederit: tenetur ad restitutionem faciendam magis, vel minus iuxta moderationem Diui Thomæ ad quartum. In eadem sententia est Nauarro in Manuali capit. 17. à numer. 99. & deinceps.

Vltima sententia est asserentium, quòd ille solum tenebitur ad restitutionem in casu nostri dubij, qui impedit iniuste dignum à consequutione præbendæ: is autem, qui impedit iuste, quocunque animo id fecerit, non tenetur ad restitutionem. Hæc sententia videtur mihi esse D. Tho. & est Caietani super hunc artic. in solutione ad quartum. Hanc sequutus fuit Magister Victoria.

Pro decisione huius rei, & intelligentia D. Th. notandum est primò, quòd bona à quorum assécutione potest aliquis impedi, sunt in duplici differentia. Quædam sunt ei debita ex iustitia, siue commutativa siue distributiva. Alia verò non quidem ex iustitia, sed solum ex liberalitate, & misericordia alterius expectantur. Exemplum primi est, in bonis publicis, quæ ex iustitia distributiva debentur ciuibus pro qualitate meritorum. Exemplum secundi est in bonis gratuitis, scilicet, in largitis elemosynis. Rursus bona publica, quæ iustitia distributiva debentur, diuidi possunt in duplici differentia. Quædam, quæ potissimè destinata sunt in commodum & fauorem personarum: quædam verò, quæ licet aliquo modo ordinata sunt in fauorem personarum, tamen per se primò instituta sunt in commodum & utilitatem reipublicæ. Exemplum primi est in ærario publico, quòd distribuitur per singulos ciues. Exemplum secundi est, in publicis magistratibus & officijs siue ecclesiasticis, siue secularibus. Notandū est secundò, quòd duobus modis potest aliquis impediti alicuius boni, videlicet iuste vel iniuste. Iuste quidem, dicitur quis impediti alterum, quādo neque contra commutatiuam iustitiam, neque distributiua quid facit v.g. si quis sine vi, & dolo impedit dignum, vel minus dignum à consequutione beneficij, iuste facit. Rursus dupliciter potest contingere quòd aliquis iuste impedit

A alterum. Vno modo iuste formaliter, secundum rationem formalem virtutis iustitiæ perfectæ, videlicet, quando impedit propter debitum finem debito loco, & tempore, & cum reliquis circumstantijs virtutis. Altero modo potest impediti iuste materialiter, & quantum ad substantiam actus: non violans iustitiam commutatiuam vel distributiua. Ut si aliquis imprudenter, maloque animo, & propter malum finem impedit à consequutione boni alicuius. Iniuste verò potest quis impediti alterum. Primò quidem contra iustitiam commutatiuam tantum. Secundò contra distributiua tantum. Tertio contra utramque simul. Exemplum primi, in eo qui per vim aut fraudem impedit indignum aut minus dignum à consequutione boni. Exemplum secundi est in eo, qui absque vi, & dolo impedit digniorem à consequutione præbendæ. Exemplum tertij est in eo, qui vi aut fraude adhibita, impedit digniorem à consequutione præbendæ. Rursus, qui iniuste impedit contra iustitiam commutatiuam tantum, aliquando procurat distributiua iustitiam bene exerceri. V.g. si impedit indignum ut detur beneficium digno, vel impedit minus dignum ut detur digniori. Quandoque verò non procurat iustitiam distributiua v.g. si impedit dignum, ut detur digno. Denique aduertendum est, quòd quauis præsens quæstio principaliter instituat de officijs publicis, & distribuendis, & de impedimento bonæ & debitæ distributionis: tamen obiter etiam definiemus illam respectu cuiuslibet boni, quòd aliquis intendit, vel sperat.

PRIMA CONCLUSIO.

D Qui per medium aliquod tantum contra iustitiam commutatiuam, impedit alterum à consequutione boni, quòd non est sibi debitum ex iustitia, sed ex liberalitate: tenetur ad restitutionem faciendam. Si autem non impedit per vim, aut fraudem: non tenetur ad restitutionem. Prima pars conclusionis probatur. Quia per restitutionem debet reparari omnis læsio contra iustitiam commutatiuam, & omnia damna, ergo qui per tale medium contra iustitiam commutatiuam impediti alicuius boni, quòd erat in promptu obtinere, etiam si obtinendum ex misericordia vel liberalitate alterius: tenebitur ad restitutionem faciendam illius damni consecuti ex iniustitia, quam ab altero passus est.

E Secundò probatur conclusio. Qui per vim illatam in bonis corporis, vel etiam per infamiam, fuit causa quòd proximus non obtineret aliquod bonum: tenetur ad restitutionem illius boni, ut definitum est in superioribus, ergo etiam in casu nostre conclusionis tenebitur qui impediti per aliquod medium contra iustitiam commutatiuam. Secunda verò pars conclusionis probatur ex opposita ratione. Ille non facit aliquid contra iustitiam commutatiuam neque distributiua, ergo non tenetur restituere. Probatur consequentia. Quia sola læsio contra iustitiam, obligat ad restitutionem. Hæc conclusio asseritur ab omnibus ferè saltem quoad secundam partem, quantum verò ad primam partem videtur Caietanus aliquo modo contrariari in hoc articulo dub. 6. asserit enim vniuersaliter, quòd, qui impedit alterum à consequutione huiusmodi bonorum, non tenetur ad restitutionem, etiam si faciat id ex odio. Ad eundem modum loquitur in Summa, verbo, restitutio. Sed profectò Caietanus nullibi

dicit

dicit expressè, quòd si apponat medium contra iustitiam commutativam per quod impediatur alterum à consequitione talis boni, non teneatur ad restitutionem: sed solum dicit, etiamsi id faciat ex odio. Et sic Caietanus intelligendus erit quando non interuenit vis, aut dolus. Syluester autem in verbo restitutio. 3. §. ultimo. magis videtur aduersari nostræ sententiæ: sed nos demonstrationem illam existimamus.

SECUNDA CONCLUSIO.

Quandocumque aliquis impederit ciuem à consequitione boni, quod sibi conueniebat ex iustitia distributiva, & institutum erat principaliter in bonum particulare ciuium: tenebitur restituere, etiamsi solis precibus absque dolo & fraude impederit. Hæc conclusio communis esse debet consensus omnium doctorum: & probatur. Distributor ipse minister reipublicæ, si non distribuat illa bona secundum proportionem iustitiæ distributiue, tenebitur ad restitutionem faciendam illi, cui minus dedit: sed qui impedit distributorem etiam solis precibus, & consilio quo minus exerceat rectè officium ministri distribuentis est ~~concausa illius damni~~, quod alteri prouenit: ergo similiter ad restitutionem tenebitur: quoniam omnis consulens, aut deprecans, ut fiat iniustitia alteri: teneatur similiter ad restitutionem cum illo, qui facit iniustitiam, quando suo consilio, vel precibus mouit alterum ut faceret iniustitiam. Secundò probatur exemplo. Qui impedit æconomum solum consilio & rogatu, ne elargiatur elemosynam illi pauperi, cui dominus fieri præceperat: teneatur ad restitutionem, ergo etiã in nostro casu, quoniã distributor per omnia quantum ad hoc similis est æconomus. Teneatur enim singulis ciuibus distribuere huiusmodi bona secundum uoluntatem reipublicæ, quæ domina est illorum bonorum. Sed de ista conclusione, & ratione illius, dicemus postea copiosius questione sequenti. Hactenus diximus de bonis priuatis in conclusione prima, & publicis ordinatis in bonum particulare. At uerò de bonis publicis destinatis principaliter in commodum communitatis, sit

TERTIA CONCLUSIO.

Qui impedit iustè formaliter aliquem à consequitione officij publici, non teneatur ad aliquam restitutionem, Qui autem impederit iustè materialiter tantum: peccabit quidem: non tamen tenebitur ad ullam restitutionem faciendam. Sit exemplum primæ partis conclusionis, in illo qui bono animo, attentis omnibus circûstantijs impediuit indignum vel minus dignum à consequitione beneficij. Exemplum secundæ partis, est in eo qui malo animo & malo sine id ipsum fecerit, sine fraude tamen aut vi. Vtraque pars conclusionis uidetur euidens, quia ille operatur secundum uirtutem, ergo ad nullam teneatur restitutionem. Secunda uerò probatur. Quoniam euidens est quòd solius iustitiæ uolatio obligat ad restitutionem. Qui autem illo modo impedit, solum peccat contra charitatem, & prudentiam: ergo non teneatur ad restitutionem.

QUARTA CONCLUSIO.

Qui impedit iniustè contra commutativam iustitiam procurans tamen, quòd iustitia distributiva seruetur procurans, quòd officium detur digno-

ri, teneatur ad restitutionem iniuriæ illatæ contra iustitiam commutativam: non tamen teneatur ad restitutionem officij ablati. Itaque si vis aut fraus contra minus dignum æstimetur centum aureis, debet restituere centum aureos, nihil tamen pro beneficio ablato, etiamsi aliàs certissimè minus dignus assequutus erat officium. Prima pars conclusionis manifesta est, quia læsio contra iustitiam commutativam reparanda est restitutione. Secunda uerò pars, quòd ista restitutio non sit extendenda ad restitutionem beneficij, vel officij. Probatur. Quia illud officium debebatur secundum iustitiam distributivam digniori, ergo minus digno non est facienda restitutio. Probatur consequentia. Quia quamuis, dignus absolute consideratus ius habet, ut se opponat officio, vel beneficio: tamen comparatione dignioris non propriè impeditur ius illius ad beneficium: quia comparatione dignioris non habet ius legitimum ut acquirat beneficium secundum iustitiam distributivam. Secundò probatur. Quoniam si ipsemet minister distributor cõsentiret cum fraude & dolo, ut minus dignus impeditur à consequitione officij vel beneficij non teneatur ad aliquam restitutionem beneficij quod datum est digniori: nam ipse ira tenebatur distribuere, ut daret digniori, ergo neque alter teneatur restituere, qui fuit concausa per fraudem, & dolum, ut auferretur à minus digno, & daretur digniori, siquidem causa & concausa æqualiter tenentur ad restitutionem. Ex hoc sequitur, quòd etiamsi ille, qui impediuit per fraudem, & dolum contra iustitiam commutativam minus dignum à consequitione beneficij non procurauerit bonum iustitiæ distributiue. Tamen illud cõsequutum est, ut daretur digniori: non tenebitur ad aliquam restitutionem beneficij faciendã minus digno magis, quàm ipse distributor. Ratio huius est, quia restitutio obligat non propter solum malum animum iniquè operatis, sed propter damnum reuera consequutum, ad cuius cõtrarium bonum habebat ius ille, qui impeditus est.

QUINTA CONCLUSIO.

Qui impedit iniustè contra iustitiam commutativam tantum, si ex actione illius consequutum est quòd seruetur distributiva, siue per se, siue per accidens, non tenebitur ad restitutionem faciendam pro beneficio, etiamsi ipse intenderet quòd eligeretur indignus. Cuius ratio est eadem atque corollarij præcedentis.

SEXTA CONCLUSIO.

Qui per vim aut fraudem impediuit dignum ut daretur beneficium æquè digno, vel reuera ita consequutum est, quòd propter eius impedimentum daretur beneficium æquè digno, nihilominus ille teneatur ad restitutionem. Probatur ex celebri regula, si tua culpa damnum datum est, &c. sed culpa eius, qui impediuit dignum per vim, aut fraudem datum est illi hoc damnum quòd caret beneficio quod erat habiturus iure optimo, ergo teneatur illi restituere. Confirmatur. Quia quamuis oppositores sint æquè digni, tamen ille, qui per vim & fraudem impeditur, habebat ius magis propinquum ad obtinendum beneficium quàm alij, ergo qui contra iustitiam commutativam impediuit illam propinquitatem, tenebitur ad restitutionem illius damni.

Hic sequitur, quòd si per vim aut fraudem reuera ille non fuit impeditus, licet iniquus intederit

impedire,

impedire, non tenebitur ad restitutionem si alteri æquè digno datam est beneficium. Ratio est à contrario conclusionis præcedentis. Etenim reuera per fraudē, & dolum non est datum illi hoc damnum, quoniam etiam si abfuisset vis aut fraus, ille non erat consequuturus beneficium.

Sed est obiectio contra istam cōclusionem. Nam in quarta cōclusionē dictum est qui tantum impedit contra iustitiam commutatiuam etiam per fraudem, & dolum non tenetur ad restitutionem beneficij, quia non læsit iustitiam distributiua, sed hoc ipsum contingit in casu sextæ cōclusionis, ergo eadem est vtriusque ratio. Ad hoc argumentum respondent quidam, esse differentiam in eo quod in casu quartæ cōclusionis non solum non læditur iustitia distributiua, sed etiam procuratur & cōsequitur recta distributio iustitiæ distributiue quod beneficium detur digniori. At verò in casu sextæ cōclusionis quamuis non lædatur iustitia distributiua, tamen non procuratur nec cōsequitur. Nihilominus nobis alia solutio videtur melior, videlicet, quod est impertinens quod procuratur iustitia distributiua, quando non cōsequitur talis restitudo: si autem cōsequitur, etiam si quis procurauerit oppositum per iniquitatem, non tenebitur ad restitutionem beneficij faciendam, digno, quem impediuit. Est igitur differentia inter casum quartæ cōclusionis, & sextæ, quod peccatum cōtra iustitiam commutatiuam commissum in casu cōclusionis sextæ extendit se ad maius damnum eius qui impeditur, videlicet, quod cæteris paribus ille erat propinquior affectuioni beneficij, eò quod distributor paratus erat illi conferre nisi per iniquitatem alterius, scilicet, fraudem vel dolum aut vim auerteretur eius animus ut illi non conferret: & hoc est damnum, quod cōsequitur ex iniquitate alterius cōtra iustitiam commutatiuam, ac proinde tenetur restituere beneficiū: at verò in casu quartæ cōclusionis datur beneficium digniori, respectu cuius dignus non habebat ius. Sed dicit aliquis: quid erit si per preces vel consilium impediatur aliquis dignus ad quem animus distributoris erat iam inclinatus ut conferret illi beneficium, & propter preces vel consilium alterius auersus est ab illo animo, & contulit beneficium alteri æquè digno. An tunc impediens teneatur restituere beneficium. Responderetur, quod non tenetur restituere. Ratio est manifesta. Quia ille non peccat contra iustitiam commutatiuam neque distributiua, ergo non tenetur ad restitutionem. Probatur antecedens. Quia ille precatur, & consulit id quod distributor posset iustè facere, ergo non peccat contra iustitiam distributiua nec commutatiua. Item medium, quo vitur, scilicet, preces, & consilium absque vi & fraude non est contra iustitiam commutatiua respectu digni, quem impedit. Probatur. Quia licitum est vnicuique rogare pro amico æqualiter digno absque vi, & fraude respectu alterius digni.

SEPTIMA CONCLUSIO.

Asseritur à quibusdam modernis Theologis sub ista forma. Omnis qui impedit iniustè contra iustitiam distributiua tantum, etiam si non vitur vi, aut fraude, sed roget, vel consulat ut beneficium detur minus digno tenetur ad restitutionem faciendam pro beneficio digniori impedito. Hæc cōclusio videtur necessariò coniuncta cum sententia quæ asserit quod distributor, qui violat iustitiam distributiua tenetur ad restitutionem digniori fa-

A
ciendam, quæ quidem sententia, ut dicemus quæst. sequenti, verior est. Sed nunc probatur cōclusio, quia D. Thom. in responsione ad quartum, nullam aliam iustitiam assignat in eo, qui impedit iustè, nisi quod ille procurat quod detur præbenda digniori. Item nullam iniustitiam aliam assignat in eo, qui impedit iniustè, nisi quod præbenda detur minus digno, sed illa iustitia quod præbenda detur digniori distributiua est & illa iniustitia quod præbenda detur minus digno cōtra distributiua tantum est, ergo ex hac sola radice quod læditur iustitia distributiua tantum, tenebitur ad restitutionem, non solum distributor, sed etiam impediens, & consulens. Secundo D. Thom. absolute pronuntiat quod qui impedit iniustè, tenetur ad restitutionem faciendam nulla facta mentione fraudis, aut violentiæ, sed qui contra iustitiam distributiua tantum impedit digniorem, reuera iniustè impedit non minus, imò magis, quam si contra iustitiam commutatiua tantum impediret, eò quod iustitia distributiua præstantior est quam commutatiua: reperitur enim in Deo proprie non autem commutatiua, ergo tenebitur ad restitutionem, qui contra tantum iustitiam distributiua impedit digniorem. Denique Diuus Thom. expresse dicit, quod qui impedit præbenda detur digno, vel digniori, consulens quod ei non detur, tenetur ad restitutionem, sed iste tantum peccat contra iustitiam distributiua, ergo cōclusio posita est expressa sententia Diui Thomæ.

Nihilominus his non obstantibus ostendemus diligenter in quæst. 63. sequenti quod nisi in violatione iustitiæ distributiue interueniat læsio contra iustitiam cōmutatiua expressa, vel virtualis, nunquam oritur ratio, vel obligatio restituendi. V. g. si distributor sit absolutus dominus distribuendorum bonorum, potest quidem ille exercere iustitiam distributiua. At verò non poterit peccare contra iustitiam commutatiua etiam si minus dignis maiora conferat. Et ratio est, quia facit de suo quod vult, neque tenetur aliunde ex vi iustitiæ commutatiue rectè exercere officium iustitiæ distributiue. Exemplum huius esse potest in Rege, qui ex proprio patrimonio velit militibus aliquod beneficium conferre. Tunc enim etiam si minus dignis maiora conferat, non tenebitur ad aliquam restitutionem. Hoc ipsum magis lucet in Deo, qui exercet iustitiā distributiua propriissimè quando vult & reddit vnicuique secundum opera sua. At verò si Deus de facto velit maioribus meritis minus præmium conferre, non tenebitur ad restitutionem, sed quia dixit quod redditurus est vnicuique secundum opera sua, non esset verax, & fidelis, nisi ita distribueret. Sic igitur in proposito dicemus, quod impediens etiam absque vi, & fraude ne detur beneficiū digniori, facit quidem contra iustitiam distributiua expresse & formaliter, sed tamen tenetur ad restitutionem quia virtualiter facit contra iustitiam commutatiua, quia ex iustitia cōmutatiua tenetur vnusquisque non impedire ius alienum. At verò dignior habet ius ad beneficium respectu distributoris, qui tenetur digniori conferre, quamuis non teneatur vnusquisque ex iustitia cōmutatiua illud procurare, tamen tenetur illud non impedire. Item est alia ratio quare ille peccet contra iustitiam commutatiua, quia ipse distributor, cum non sit dominus absolutus illorum bonorū, tenetur ex iustitia cōmutatiua rectè exercere officium distributoris, quamdiu vult esse dispensator reipublicæ, quæ domina est illorum bonorum & idcirco tenetur illa bona dispensare secundum

cundum voluntatem domini. Hinc igitur est quod consulens, & rogans ne rectè exerceat officium distributoris peccet idem peccatum, quod peccat ipse distributor contra iustitiam commutativam, sicut qui consuleret alicui ministro quod non daret elemosynam secundum voluntatem domini, teneretur etiam ipsi pauperi restituere.

Habemus igitur intentum quod obligatio restituendi semper oritur ex læsione iustitiæ commutativæ expressæ, & formali, vel saltem virtuali. Vnde sit septima conclusio. Si intelligatur expressè, & formaliter vel virtualiter de impedimento contra iustitiam commutativam tantum vera est, si autem dictio exclusivæ, tantum, excludat læsionem virtuales falsæ est. Denique circa omnia prædicta de restitutione pro beneficio totaliter, vel in parte observanda est mens, & intentio distributoris. Etenim si nulla est intentio moraliter loquendo quod distributor collaturus est beneficium impedito, etiam per iniquitatem non tenebitur intendens impedire ad aliquam restitutionem faciendam, si autem aliqua spes erat, sed non certa moraliter loquendo, tunc intendens impedire, tenetur ad arbitrium boni viri aliquid quam partè restituere. Si verò certissima spes erat, quod ille impeditus affecturus erat officium vel beneficium, tunc qui impedit impedit, tenebitur ad restitutionem æqualis. Rursus ex parte impediens multum confert considerare intentionem illius: aliquid enim bona fides eius excusabit eum à restitutione. V. g. si Petrus intendebat eligere digniorem, neque sibi constabat quod per suam diligentiam forte eligeretur indignior, tunc etiam si indignissimus evadat electus non tenetur ad aliquam restitutionem, quia neque obligatur ratione iniuriæ actionis, neque ratione rei acceptæ.

Sed contra huiusmodi observationes, & ea quæ supra dicta sunt in prima, & tertia conclusione est argumentum ex Iuriconsulto ex l. 1. §. denique & l. 2. §. idem Labeo ff. de aqua pluviaria arcenda. ubi inquit, quod si vicinus superior fontem, aut torrentem, qui per fundum suum decurrit & in inferioris vicini prædium devolvitur, auerterit. Si quidem animo nocendi vicino, id fecerit est iniurius, & tenetur ad restitutionem: si autem id fecerit ut sibi suisque rebus prospiciat, aut consulat non est iniurius, neque tenetur ad restitutionem. Confirmatur ex l. Proculus ff. de damno infecto ubi simile quid habetur, imò verò D. Thom. in solutione ad quartum huius articuli, inquit, quod, qui impedit iniuste tenetur ad restitutionem. Et ponit exemplum. Si quis intendit nocementum eius, qui impedit propter odium, & vindictam. Ad hanc obiectionem responderetur primò cum Iurisperitis doctissimis nostri temporis, leges illas esse pœnales, & punire odium, quod exercere potest vicinus contra vicinum: at verò pœna non incurritur ante iudicis sententiam & condemnationem. Responderetur secundò, & melius leges illas non esse pœnales, sed directivas, & tribuere ius fontis, aut torrentis ei, per cuius agrum fons vel torrens præterlabitur ea conditione, ut suis & sibi necessaria provideat, quod si non fuerit ei necessarius totus fons, aut torrens tribuit ius vicino inferiori in cuius agrum decurrit, & consequenter si non existèri tali necessitate auertat fontem etiam si ex odio id faciat, non tenetur ad aliquam restitutionem. Et ratio est, quia odium illud non est causa iniuriæ: leges autem loquuntur ex odio, ex quo tanquam ex causa oritur illa iniuria.

Eodem modo responderetur ad legem Proculus. ubi est similis casus. At verò ad Divum Thom. re-

sponderetur, quod ille solum intendit quod, qui fuit causa damni iniuste, teneatur ad restitutionem, & quoniam ut plurimum causa huius nocementi est odium, & vindicta: posuit exemplum in eo, qui ex odio impediens rectè fieri distributionem officiorum vel beneficiorum: quod autem dicit D. Tho. in solutione ad quartum in ultimis verbis, quod si aliquis propter indebitam causam procuret quod reuocetur animus firmus distributoris qui decreuerat dare beneficium digniori tenetur ad restitutionem, diversimodè intelligatur à discipulis D. Tho. quidam enim inter quos est Magister Soto ubi supra, aiunt indebitam causam esse tantum vim vel fraudem aut dolum. Alijs videtur quod D. Tho. uniuersaliter loquatur de indebita causa, ita ut per indebitam causam intelligatur, siue sit contra iustitiam commutativam per vim aut fraudem, siue contra distributivam tantum. Nobis autem videtur quod planius intelligatur per indebitam causam quando aliquis procurat quomodocunque, quod præbenda non detur minus digno & auferatur à digniori siue id faciat: per dolum, aut vim, siue per preces aut consilia, siue per pretium, aut quomodocunque hoc fiat. Cæterum iam nos diximus quod per solam læsionem & violationem iustitiæ distributivæ nunquam oritur obligatio restitutionis. Hætenus diximus de restitutione quam debet facere impediens ipsi impedito. At verò de restitutione quæ faciendæ est Ecclesiæ, vel communitati communis est sententia doctorum, quod impediens digniorem, si tamen officium vel beneficium conferatur digno, non tenetur ad aliquam restitutionem faciendam communitati quomodocunque impedit. Sed tamen hæc sententia quantumlibet communis diligenter examinabitur in q. 63. sequent.

Ad argumenta quæ posita sunt in principio huius dubij facile est respondere. Ad primum responderetur, quod quoadocunque auferatur ius vel committitur fraus, & dolum contra aliquem, manifestum est, quod auferatur ab illo ad id quod habet ius acquisitum, videlicet libertas propria, vel cognitio veritatis vel etiã fama, quapropter, qui sic impedit tenetur ad omnia damna, quæ consequuntur inde, quando verò læditur iustitiæ distributivæ tantum expressè, & formaliter ut in casu septimæ conclusionis à nobis explicatum est, tunc etiam auferatur ab impedito illud quod erat in promptu ut esset suum secundum voluntatem reipublicæ: & hoc sufficit ut ex necessitate faciendæ sit illi restitutio, quia ibi later violatio commutativæ iustitiæ eò quod impediens procurat, quod distributor, qui est minister, non distribuat illa bona secundum voluntatem domini. Vnde uterque peccat contra commutativam iustitiam.

Ad secundum argumentum responderetur quod impediens per vim aut fraudem minus dignum non tenetur ad aliquam restitutionem pro beneficio. Sed tantum tenetur ad restitutionem iniuriæ factæ contra iustitiam commutativam, reddendo illi libertatem, vel famam suam.

Ad confirmationem responderetur, quod animus bene vel male affectus non obligat ad restitutionem neque liberat à restitutione, sed nocementum reuera illarum obligat ad restitutionem.

Ad tertium argumentum responderetur. Raros esse homines, qui sint recti iudices suorum meritorum, sed esto ita quod aliquis modestus intelligat se quidem esse minus dignum alijs candidatis, seu oppositoribus, sed tamen non iudicat se esse indignum, si enim hoc iudicaret peccaret certè concurrente cum alijs dignis, & si obtineret præbendam, tenere-

tur illam renuntiare & restituere digno à quo ablatum est. Quod si fuerit dignus, non peccat concurrente cum alijs, quos nouit esse digniores, sed licet potest proponere sua merita in veritate coram iudicibus. Ratio est quia non tenetur ipse docere electores quod non sit dignior, sed ipsi electores tenentur ex officio hoc examinare. Item, quia sæpe contingit, ut qui minus dignus est in oculis suis, sit dignior respectu communitatis.

Ad quartum argumentum respondetur negando consequentiam, quoniam gratuitum donum non debetur ex iustitia impedito. Cæterum officium publicum debetur ex iustitia distributiva digniori.

Ad quintum argumentum respondetur, quod etiam ipse distributor tenetur si iniquè distribuatur ad restitutionem faciendam digniori, quia non est dominus distributionis bonorum, sed minister, & tenetur distribuere secundum voluntatem Domini.

Ad confirmationem negatur sequela, quoniam distributor tenetur ex officio applicare secundum iustitiæ distributivæ formam, beneficium digniori, neque ab ista applicatione potest, impediri nisi culpa sua, at verò ille, qui impedit non tenebatur ex officio applicare illud beneficium digniori: & rursus gerit illud negotium contra digniorem, qui aliàs multipliciter poterat impediri, & propterea non semper tenetur ad restitutionem æqualis, quanuis distributor teneatur. Reliqua, quæ poterant hic examinari remittuntur ad quæstionem 63.

ARTICVLVS TERTIVS.

Verum sufficiat restituere simplum quod iniuste ablatum est?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Sufficit ex parte inæqualitatis rei restituere simplum, quod iniuste ablatum est, hoc est restituere tantum quantum abstulit. Ratio huius est in argumento, sed contra.

Secunda conclusio. Ex parte iniustitiæ culpabilis quatenus scilicet iniustitia culpa est, non sufficit restituere simplum, sed oportet restituere pœnam infligendam à iudice.

Tertia conclusio. Ad huiusmodi pœnam soluendam non tenetur quis ante iudicis sententiam, sed post illam tenetur soluere.

COMMENTARIVM.

Dubium primum in hoc articulo literale est, an sit vera doctrina harum conclusionum.

Arguitur primò. Pro parte negatiua. Ad restitutionem pertinet vniuersaliter reparare omnem inæqualitatem, quæ iniuste facta est, & omnem culpabilem iniuriam, & iniustitiam in bonis cuiuscunque generis, ut dictum est, ergo frustra distinguit D. Tho. in hoc articulo, de inæqualitate ex parte rei reparanda per restitutionem, & de iniustitiæ culpa reparanda per pœnam à iudice impositam.

Arguitur secundo. Si quis attentet inferre vim alteri, & tamen re ipsa non inferat, v.g. Si quis euaginet gladium aduersus alterum, neque tamen per-

Acutiat, conatus iste est iniurius alteri, & reparandus per restitutionem, ergo falsum est, quod dixit D. Tho. quod tantum inæqualitas ex parte rei reparatur per restitutionem, & quod iniustitiæ culpa reparatur per pœnam à iudice infligendam.

Arguitur tertio. Leges & ministri legum, qui sunt iudices, dumtaxat puniunt actus perfectos, & consummatos, sed culpa solum inchoata etià imperfecta obligat ad restitutionem, ut in casu præcedentis argumenti, ergo huiusmodi inæqualitas non reparatur per pœnam infligendam à iudice. Maior patet, quoniam lex non punit simoniacum, qui tentauit vendere beneficium, neque semper punit eum, qui tentauit hominem occidere, vel furari.

B Denique arguitur quarto, quoniam in qualibet acceptione iniusta rei alienæ interuenit præter inæqualitatem rei ablatæ etiam iniuria, & culpa contra proximum: læditur enim in honore & in respectu sibi debito, ergo vtraque inæqualitas reparanda est per restitutionem ante iudicis sententiam. Antecedens probatur inductiuè, in rapina quidem manifestum est, quod fit iniuria ei, à quo aliquid rapitur coram oculis eius: & à manibus eius. Præterea, in furto etiam videtur misceri minor respectus & despectus quidam eius, à quo quis occultè accipit. Pro inæqualitate literæ D. Tho. notandum est quod in omni acceptione iniusta læditur pars contra quam exercetur iniustitia, & lex contra quam peccatur violatur, ac per consequens peccatur contra legislatorem & ministros eius, qui sunt iudices: exemplum est in furto per quod læditur proximus & violatur præceptum: non furtum facies & sit contra legislatorem. Sit ergo

PRIMA CONCLUSIO.

D. Thom. in hoc articulo appellat inæqualitatem ex parte rei vniuersaliter omnem iniuriam, quæ fit proximo in quibuslibet bonis. Vocat autem iniustitiæ culpam quatenus quis operatur contra legem & legislatorem: ratio huius loquutionis est, quoniam si propriè & formaliter loquamur nulla inæqualitas etiam ex parte rei habet rationem culpæ & peccati nisi quatenus contra legem quis operatur, ut patet ex definitione peccati. Peccatum enim est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei. Vnde Dauid in Psalm. 50. Cum adulterium, & homicidium commisisset agens pœnitentiã aiebat. Tibi soli peccaui, & malum coram te feci. quoniam adulterium & homicidium non haberet rationem culpæ nisi esset contra legem Dei, & idcirco D. Tho. voluit in hoc articulo loqui propriè, & formaliter, & intelligere per inæqualitatem ex parte rei omnem iniuriam contra proximum, qua ratione est damnificatiua proximi. At verò omnem iniustitiæ culpam vocat inæqualitatem non quidem ex parte rei, sed qua ratione est contra legem, & legislatorem. vnde reparanda est per pœnam à ministro legis infligendam.

SECUNDA CONCLUSIO.

F Omnis offensa contra proximum in quibuslibet bonis compensanda est per restitutionem simpli, hoc est, ut tantum reddat quantum abstulit, vel quantum damnificauit. Explicatur in furto quo quidem offenditur proximus in bonis temporalibus. At verò in honore ratio, aut parum offenditur ille à quo quis in occulto accipit. Quapropter abunde satisfacit fur, si reddat simpli quod abstulit: si autem

sciens,

sciens, & prudens quod alter plus nimio affligendus erat & quod incurrere poterat aliquam infirmitatem: tenebitur etiam restituere ipsa damna consequuta. Cæterum in rapina manifestum est, quod præter damnum datum in bonis temporalibus læditur proximus contumeliosè in ipso honore. Unde oportebit etiam restituere, non solum rem ablatam, sed etiam honorem ipsum secundum regulas supra positas.

TERTIA CONCLUSIO.

Iniustitiæ culpa quatenus contra legem est, reparatur tantum per pœnam à iudice per sententiam infligendam. Probatum conclusio. Ex differentia, quæ est inter ipsam legem & iudicem. Etenim lex ipsa est quasi quidam magistratus mutus & mortuus. At verò iudex ipse dicitur esse lex animata, & iustum animatum loquens, & habens manus ad executionem: ita prorsus ut ex lege & iudice compleatur integrum ministerium legislatoris. Ergo ad inuicem pertinet vindicare offensas commissas contra legem, & legislatorem. Confirmatur, quoniã iustitia vindicatiua potissimè residet in ipso iudice ad cuius malefacta puniendâ. Denique ipse iudex ex officio ex iustitia commutatur tenetur seruare rempublicam in pace, & purgare illam à perniciosis hominibus: quemadmodum custos vineæ tenetur seruare vineam à bestiis, & latronibus.

Ad argumenta in principio dubij posita, respondetur, quod confirmant, & probant nostras conclusiones. Sed pro maiori explicatione secundæ, & tertij argumenti, notandum est, quod leges quandoque puniunt crimina inchoata nondum perfecta, & consummata. v. g. Punitur crimen læsæ maiestatis attentatum, & non consummatum. Punitur etiam propinatio veneni, etiam effectu non consequuto. Et non solum hæc grauissima crimina inchoata puniuntur, sed quædam alia minus grauiora puniuntur inchoata. Vt habetur in l. r. ff. de extraordinarijs pœnis: quamuis leuiori pœna puniuntur inchoata: & profectò potestatem habet respublica puniendi omnia peccata exteriora, quatenus sunt contra legem. At verò plurima impunita permittit fieri: quoniam non perturbant pacem reipublicæ. Quis potius si illa punirentur, perturbaretur pax reipublicæ, & maiora damna euenirent. Et ideo permittit publicas meretrices, & alia similia peccata. Dictum ergo D. Thom. absolutè intelligitur, quod lex punire potest, & iudex omnem iniustitiæ culpam, quatenus est contra ipsam legem. Quod si de facto non puniat omnem iniustitiæ culpam etiam delatam ad iudicium: hoc prudenter dissimulat propter maiorem tranquillitatem reipublicæ. Et ideo permittit fraudem in emptoribus: & venditionibus citra medietatem iusti pretij ad minuendas lites. Cæterum quamuis huiusmodi iniustitiæ culpa interim non reparatur per iudicium reipublicæ: nihilominus reparanda est omnino per iudicium supremi legislatoris Dei; vel in foro pœnitentiario misericorditer ad veniam per ministrum sacramenti, vel in die iudicij in condemnationem, & tunc non solum iniustitia populi, sed etiam ipsorum iudicium reparabitur per vindictam. Iuxta illud Ecclesiastæ cap. 3. Vidi in loco iudicij iniquitatem, & dixi in corde meo, iustum, & impium iudicabit dominus: & tunc tempus omni rei erit. Hæc tenus de literæ intelligentia sufficienter dictum est.

D Vbitatur secundo. Circa secundam & tertiam conclusionem. An leges pœnales ante con-

A demnationem per sententiã iudicis obligent reum ad subeundam pœnam legis: vel etiam post ipsam sententiam latam teneatur ipse pœnam solvere.

Et quoniam quæstio hæc propriam sedem habet in 1. 2. q. 96. artic. 4. & apud Magistrum Soto in lib. 3. de Iustitia & iure, quæst. 6. artic. 6. habetur latius definita: operæpretium est in summa huius difficultatis decisionem proferre.

Notandum ergo primò, quod leges pœnales quandoque continent solas pœnas, nullam mentionem facientes præcepti affirmatiui, vel negatiui: sed præsupponentes peccatum vel operationem aliquam, adijciunt pœnas. Exemplum est cum dicitur. Qui gladio occiderit, gladio peribit. Qui ceciderit ligna de sylua, soluat certam pœnam. Aliæ verò leges sunt pœnales, quæ continent duas partes: in prior parte dirigunt homines præcepto affirmatiuo, vel negatiuo, in altera parte adijciunt pœnam contra transgressores. Exemplum est in Pragmatica sanctione de venditione tritici: vbi præcipitur, ne quis vendat triticum, ultra quatuordecim argenteos: & adijcitur contra transgressores, ut qui oppositum fecerit, soluat certam pecuniæ quantitatem. Nos igitur in præsentem non disputabimus de priori parte huiusmodi legum, an obligent in foro conscientiæ.

C Est enim constitutissimum apud vniuersos Theologos, quod prior pars obligat in conscientia ante iudicis sententiam: ita ut qui vendiderit triticum ultra taxationem Pragmaticæ, teneatur restituere emptori. Tota igitur difficultas est de lege quæ continet tantum pœnam, vel de posteriori parte legis: quæ continet pœnam. Notandum est secundo quod reus qui commisit crimine quod lege punitur, potest considerari in triplici statu. Primus status est, quando patratum est crimen: sed nondum est delatum ad iudiciũ exteriori, vel si delatum est: nondum interrogatur à iudice iuste secundum ordinem iuris. Secundus status est, quando iam accusatus est, & interrogatus à iudice iuridicè. Tertius status est, quando iam contra reum est pronuntiata iuridica sententia, quia reus puniendus tali pœna decernitur.

D Notandum est tertio, leges pœnales quandoque continere sententiam ferendam à iudice: ut quando lex dicit, qui tale crimen commiserit, excommunicetur, suspendatur. Quandoque verò lex ipsa pœnalis continet formam latæ sententiæ ab ipsa lege. Vt cum dicitur qui tale crimen commiserit, sit ipso facto excommunicatus, sit ipso iure & facto expoliatus bonis suis. Sit

PRIMA CONCLUSIO.

Lex pœnalis, quæ continet sententiam tantum ferendam de aliqua pœna, non obligat ad soluendam pœnam ante iudicis sententiam. Hæc communis sententia est Doctorum omnium: & ratio est manifesta ex ipsa forma legum: quæ committit iudici, ut talem pœnam infligat. Iudex autem non nisi per sententiam, cognita causa condemnat quemquam.

SECUNDA CONCLUSIO.

Lex pœnalis Ecclesiastica quæ continet sententiam latam alienius censuræ. v. g. Excommunicationis, vel suspensionis, vel irregularitatis statim ante aliquam iudicis sententiam habet effectum quantum ad ipsam pœnam censuræ. Hæc etiam est communis omnium sententia: quamuis in ratione conclusionis non omnes conueniant, sed

nos statim reddemus rationem communem quatuor conclusionibus.

TERTIA CONCLUSIO.

Nulla lex pœnalis etiam si contineat sententiã latam obligat reum, vt seipsum expoliet bonis suis. Hęc conclusio verior est, & communiior inter Iurisperitos, & Theologos.

QUARTA CONCLUSIO.

Verosimilis sententia est: quæ asserit, quod reus qui commisit crimen contra legem, quæ continet sententiam latam de priuatione bonorum, ipso facto sit priuatus statim dominio bonorum suorum, licet maneat cum possessione, & vſu illorum bonorum. Hęc est Caietani sententia in præsentī art.

QUINTA CONCLUSIO.

Verosimilior sententia est, quod eiusmodi reus retinet adhuc dominium bonorum suorum, licet caducum, & infirmum ante sententiam iudicis. Hanc tenet Mag. Soto, vbi supra citatus est, & latius ostendimus in nostris commentarijs supra 2. 2. q. 12. art. 2. dub. vnico, de pœnis Apostatarum & hæreticorum. Ponamus exemplum quartæ & quintæ conclusionis. Est lex quæ hæreticum ipso facto decernit esse priuatum bonis suis, quæ bona applicat fisco. Dicit Caietanus, & qui illam sententiam sequuntur: quod hæreticus ante sententiam iudicis iam est priuatus dominio bonorum suorum, & manet cum possessione illorum, & vſufructu, & non poterit illa vendere. At verò nos dicimus cum probabilior sententia, quod adhuc hæreticus maneat etiam cum dominio bonorum suorum, licet caduco, & infirmo: & quod poterit non solum vti, & frui bonis suis, sed etiam vendere, & alienare declarando tamen vitium rei venditæ, scilicet dicendo, quod illa bona poterunt confiscari. Neque in hac sententia aliquatenus derogatur iuri, quod habet fiscus erga illa bona, quoniam post latam sententiam omnia bona hæretici à die commissi criminis confiscantur vbicunque reperiantur. At verò ante latam sententiam, communiior consensus est doctorum, quod hæreticus non tenetur seipsum priuare bonis suis, & tradere fisco. Ergo per quartam & quintam conclusionem nihil derogatur nec auferitur à fisco. Ratio autem communis prædictarum conclusionum, & quæ mihi magis satisfacit, ea est: quod leges pœnales non sunt extendendæ magis quàm oporteat ad bonum commune, & intentionem legislatoris, sed potius oportet eas suauiores facere. Et quia in re dubia semper fauendum est magis reo quàm actori, præsertim cum commune bonum non periclitatur: idcirco nobis probabiliores sententiæ videntur, quæ declinant in fauorem ipsius rei: quoniam non inuenimus in illis conclusionibus, quod aliqua ex parte derogeretur bono communi. Imò verò prouidemus suauitati legis, quæ instar Dei debet omnia suauiter disponere: Cum igitur esset durissimum obligare hominem hæreticum etiam occultum, vt spoliaret se statim bonis suis & traderet fisco, præsertim cum nullus homo hoc facturus esset: & lex nihil aliud tunc efficeret, quàm scandalum hominis hæretici: idcirco optima ratione ducti declinamus absque iniuria legis in fauorem rei: non solum in tertia conclusione, sed etiam in quinta conclusione, eò vel maximè, quod si hæ-

reticus nunquam deducitur in iudicium, vel quia crimen fuit occultum, vel quauis alia ratione, manebit ipse & hæredes illius perpetua possessione bonorum illorum. Frustrà ergo auferitur ab illo dominium, & rationabiliùs dicimus, quod manet cū dominio caduco, & infirmo magis, aut minùs secundum maiorem & minorem probabilitatē, quod crimen illius deferendum sit ad iudicium. Vnde si omnino fuerit crimen illius occultum, poterit vendere suam domum tanti, quanti si non commisisset hæresis crimen. Hactenus de primo statu rei diximus in istis quinque conclusionibus.

B Sed est obiectio aduersus prædicta. Diximus enim legem pœnalem ecclesiasticam, quæ continebat latam sententiam de aliqua censura Ecclesiastica, statim ligare ipso facto ante iudicis sententiam: quauis in ipsa lege non dicatur quod obliget ante iudicis sententiam. Ergo aliæ leges pœnales, quæ continent formam latæ sententiæ, per hoc quod dicunt ipso facto, & ipso iure aliquè priuari dominio bonorum suorum statim obligant, ita vt qui commiserit tale crimen ante iudicis sententiam teneatur bona sua reddere fisco cui applicantur per legē. Et cõfirmatur, quia procul dubio legislator habet potestatem transferendi dominium bonorū per legem latam ab ipso, cum expediat bono communi: sed nullis alijs verbis poterit cõmodiùs exprimere mentem suam, quàm dicendo, ipso facto sit priuatus dominio bonorum suorum. Ergo eadem est ratio de huiusmodi legibus atque de lege ecclesiastica: quæ continet censuram latæ sententiæ. Respondetur ad hanc obiectiõnē, quod quauis reuera ita sit, quod legislator habeat potestatem transferendi dominia rerum per legem iustam, cum expedierit bono communi: tamen nunquam præsumendus est id velle facere ante iudicis sententiam, qui cognoscat de crimine perpetrato, & applicet pœnam legis spoliando hominem bonis suis. Et ratio est quoniam ad suauitatem legis pertinet, vt nõ obliget criminosū hominem, quod ipse sit executor suæ pœnæ, & priuet se bonis, quorum possessionem actu habet. Est enim hoc durissimū secundū hominum ingenium, & naturam, & vix reperiretur, qui in hac parte obediret legi. Vnde lex nõ deseruiret nisi ad scandalū animarum. Et idcirco meritò probabiliores sententias existimamus, quæ requirunt cognitionem iuridicam facti, & condemnationem à iudice legem applicante.

C Ceterum in legibus Ecclesiasticis continentibus censuram latæ sententiæ, vel ipso facto, non est eadem ratio. Quoniam per illam pœnam non priuatur homo bonis, quæ antea acquiserat actu, vt patet in sententia excommunicationis, per quã priuatur homo suffragijs spiritualibus, quæ sibi prouenire poterant ab ipsa Ecclesia. At verò quæ antea acquiserat non amittit per illam sententiam: similiter dico in censura suspensionis, & irregularitatis, quod propter has pœnas non tollitur potestas homini, quam antea habebat, sed tantum impeditur ne exerceatur. Item pœnæ Ecclesiasticæ, quæ sunt censuræ merè priuatiuæ, non ligant hominem, vt ipse sit executor suæ pœnæ. At verò leges pœnales, quæ priuant dominio, & possessione bonorum suorum obligarent hominem, vt ipse esset executor suæ pœnæ, nisi fuisset necessaria iudicis sententia.

D Hinc sequitur vnum corollarium: quod si in lege Ecclesiastica, quæ continet pœnam latæ sententiæ de aliqua censura, simul contineretur aliqua pœna pecuniaria, non obligaret illa lex ad soluendam illam pœnam ante iudicis sententiam: quantumlibet sub eadem forma legis dicatur, quod ipso

E **F**

facto sit excommunicatus, & soluat decem millia dipondiorum. De secundo vero statu, sit

SEXTA CONCLUSIO.

Suavior & clementior sententia est, & mihi vero similior, quod etiam si reus iuridice interrogatus, videlicet, quando tenetur respondere veritatem criminis, neget illam, ut effugiat poenam legis: non tenebitur restituere bona sua fisco. Ratio est, non solum suauitas legis (ut iam dictum est): sed etiam quia ille non tenebatur confiteri veritatem ex iustitia commutativa, sed solum ex iustitia legali, cuius transgressio non obligat ad restitutionem: & ex alia parte fiscus nunquam acquirit dominium illorum bonorum ante iudicis sententiam. Ergo non est aliqua causa quare obligetur ille ad restitutionem suorum bonorum faciendam fisco. Et denique humano more non est factibile, quod aliquis qui ita euaserit condemnationem suam: velit reddere bona sua fisco: ergo non est credendum, quod lex velit illum obligare ante condemnationem iudicis.

Et confirmatur, quoniam ille qui sic euasit iudicium condemnationis suae, non tenetur iterum reuerti ad iudicium, & confiteri veritatem quam negauerat: ergo neque reddere bona sua fisco. Probatur consequentia, ex vulgari maxima, propter quod vnumquodque tale & illud magis. Ergo si ille teneretur reddere bona sua fisco: magis teneretur confiteri veritatem in iudicio, propter quam condemnatur, ut reddat sua bona fisco. Eo vel maxime, quia si redderet illa bona fisco, perinde esset atque si confiteretur crimen suum. De tertio statu sit

SEPTIMA ET VLTIMA CONCLUSIO.

Qui post latam sententiam à iudice: per dolum vel fraudem, aut vim occultat bona sua, ne sententia executioni mandetur: tenetur ipsa bona restituere ante aliam iudicis sententiam fisco. Est haec conclusio concors omnium doctorum sententia. Et ratio eorum est manifesta, quoniam omnis, qui retinet alienum: tenetur illud restituere vero domino. Sed per sententiam iudicis auferitur dominium à criminoso, & transfertur in fiscum: ergo ipse tenetur illa reddere fisco.

Sed obseruandum est, non opus esse quod ipse met condemnatus proprijs manibus reddat bona illa fisco, nisi forte expressè iuberetur ita facere: sed sufficit quod permittat illa à se auferri, nec occultet: sed manifestet veritatem interrogatus. Et ratio huius est, quoniam ipsamet sententia iudicis non obligat condemnatum, ut ipse sit exequutor illius, sed ea conditione transfert dominium in fiscum: ut fiscus sit executor sententiae illius.

Ex quo sequitur, quod ille condemnatus, si fiscus fuerit negligens in exigendis illius bonis: poterit praescribere intra tempus à legibus designatum. Hoc dixerim, nisi forte sit aliqua lex ecclesiastica, quae impediatur huiusmodi praescriptionem in poenam haereticorum.

Deinceps agendum nobis est de triplici genere legum poenaliu: de quibus frequenter dubitari solet: an obligent ad solutionem poenae ante sententiam iudicis, & quomodo obligent in foro conscientiae? Huiusmodi leges sunt. Primum quae feruntur de tributis soluendis. Secundò leges quae prohibent caesionem lignorum in syluis alienis, vel non proprijs. Tertio leges, quae prohibent venationem,

et aucupium praesertim columbarum in alienis columbarijs.

D Vbitatur tertio. Vtrum leges latae de tributis Regi soluendis, obligent in foro conscientiae ad soluendum, non solum tributum, sed etiam poenam impositam non soluenti intra tempus definitum? Pro cuius rei intelligentia supponendum nobis est ante omnia: tributa deberi ex iustitia ipsis Regibus, quamuis aliquando Reges ipsi, iniusta tributa soleant imponere reipublicae. Nos autem loquimur de iustis tributis quorum iustitia inde colligitur: quoniam Reges tenentur ex officio seruare rempublicam in pace & in bello. In pace quidem, componendo lites ciuiles & puniendo malefactores potenter, etiam ipsos magnates. In bello autem, defendendo rempublicam ab inualoribus iniquis, & insuper vindicando iniurias factas reipublicae: ad quae omnia necessariae sunt opes ingentes, & etiam ad splendorem regium tam in cibo, quam in multitudine ministrantium. Ergo cum ipsa respublica transtulerit suam auctoritatem totam in Regem ea condicione, ut talia exequatur officia difficillima: tenetur ei tributa conuenientia exhibere, ut decenter, & conuenienter possit gubernare. Igitur quemadmodum mercenario debetur merces ex iustitia commutativa: multò magis ipsi Principi debetur ingens tributum pro labore, & officij sui dignitate.

Confirmatur praedictum fundamentum. Quonia decimae Ecclesiasticae debentur ex iustitia Ecclesiasticis ministris pro stipendio officij sui: sed non sunt minus necessarij in republica seculari princeps & ministri eius. Ergo respublica tenetur illos conuenienter sustentare pro dignitate officij sui. Hoc etiam fundamento constat ex sacra Scriptura, imò Christus Dominus Matth. 17. Indicauit Reges terrae iuste tributa exigere dicens, Reddite quae sunt Caesaris, Caesari, & quae Dei, Deo. Et D. Hieronymus & Theophilactus aiunt, quod Christus Dominus iussit sibi tributa dari Caesari, & Apostolus ad Roma. 13 praecipit, Reddite omnibus debita cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal. Et denique vniuersi Reges tam in populo Dei antiquo, quam etiam inter gentes acceperunt sibi tributa sepe à suis regnis. Ergo illa necessaria iudicata sunt ab omnibus gentibus, ut respublica rectè gubernaretur.

Obseruanda sunt tamen quatuor in iustificatione huiusmodi tributorum. Primum quidem, quod ipsi regi interest quod Rex sit potentissimus, & dines. Rursus regi etiam interest, quod regnum sit locuples, & abundet diuitijs, ut habeat unde possit rex abundantia tributa recipere. Secundò quod vtraque pars nititur ad se trahere alteram in huiusmodi diuitijs. Et ideo regula componendi vtriusque partem desumitur ex fine officij Regis: quod quidem est considerare seipsum esse propter regnum, non autem regnum esse propter ipsum. Unde ad sustentandam regiam magnitudinem seu magnificentiam, non debet pati regnum, nisi tantum, quantum satis est ad salutem regis. Quod si circumstantiae fuerint tales, quod requirantur sumptus maiores solito: ita ut necessarium sit, quod populus grauetur tributis, tunc tributa iusta erunt, si & ipse Rex in sua portione similiter patiatur cum populo, & sese temperet à sumptibus superfluis: alioquin erunt tributa iniusta. Et ratio est, quia in tali euentu Rex non ordinaretur ad bonum regni: sed potius ordinaret regnum ad seipsum tanquam ad finem, quod consuevit Turca tyrannissimus facere.

Tertio obseruandum est, quod postquam confi-

liarum Regis, & procuratores regni conuenerunt in aliquo tributo, & noua impositione iniusta: nihilominus huiusmodi iniustitia toleranda est potius quam admittatur rebellio populi. Ratio est euidens: quoniam de duobus malis minus est eligendum. Est autem maximum malum regni diuisio, & rebellio ab ipsa unitate, quæ est in vno Rege: sicut experientia compertum est. Tunc enim contingunt in populo maximi insultus, latrocinia &c. Et quod peius est, religio Christiana patitur detrimentum. Ergo Theologi prudentis, & concionatoris officium erit, suadere populo, vt obediatur mandatis Regis, nec exasperet populum manifesta adoratione iniustitiæ tributorum, etiamsi essent iniusta. Notandum est secundò, quòd in Hispania sunt duo genera tributorum. Alterum est decima pars pretij eorum quæ venduntur, quod vulgò dicitur, *Alcauala*. Quod quidem impositum est, & originem habuit, quando Reges Catholici Ferdinandus, & Isabella bellum moliebantur contra Regnum Granatense, quod Sarraceni occupabant. Et in subsidium huius belli postulauerunt à regno necessarium tributum: & tunc Decretum est, quòd daretur Regibus decima pars pretij eorum, quæ venderentur, quod vocatum est meritò *Alcauala*. Quia quidam de consultoribus adiuuans hunc modum tributi, quòd non esset illustribus molestum, sicut illud quod vulgò dicitur, *Pecho*, dixit, *To dire al que vala tanto y mas que pecho, y non sea pecho*. Postea verò finito huiusmodi bello mansit huiusmodi tributum in corona Regia non cum tanto rigore, ita vt solueretur decima pars pretij, sed trigesima paulò plus minusve. Et huiusmodi pactum inter nos dicitur, *Encabecamiencos de los pueblos y ciudades*. Rex autem huiusmodi tributum aliquando transfert in alios vel donatione vel magnificentia Regia vel etiam venditione.

Rursus est aliud genus tributi, quod soluitur propterea quòd merces, aliquæ transuehantur de regno in regnum. Et quidem si per mare transferantur, appellatur à nostris, *diezmos del mar*. Quæ autem per terram transferuntur, dicuntur à nostris *porraço*, & à Latinis *vectigal*.

Tertiò notandum est pro explicatione huius tributi, quòd sunt aliquæ leges, quæ prohibent aliqua transferri de regno in regnum, sub certa pœna: & huiusmodi leges non sunt propriæ de tributis, sed sunt leges pœnales, de quibus iudicandum est secundùm decisionem dubij præcedentis. Non enim obligant ad solutionem pœnæ antè sententiã iudicis, quantumlibet aliquis per fraudem, & dolù sese occultauerit ad transferendas merces, vel pecunias de regno in regnum: Aliæ verò sunt leges, quæ non prohibent, sed potius admittunt, & præsupponunt aliqua transferri de regno in regnum: sed imponunt transferentibus aliquod tributum Regi soluendum. Et istæ leges propriè sunt tributariæ.

His ita constitutis arguitur primò pro parte affirmatiua. Id quod debetur ex iustitia commutatiua, soluendum est ante omnem iudicis sententiã: sed iusta tributa debentur Regi ex iustitia commutatiua, vt dictum est, ergo quilibet tenetur ea soluerè, antequam exigantur.

Arguitur secundò. Quoniã publicani, quos vulgò dicimus *alcaualeros*, vel *arrendadores*, dato pretio Regi emunt huiusmodi tributa, ergo qui non solunt tributa, iniuriam faciunt istis hominibus, qui titulo emptionis habent ius ad ea percipienda. Et denique multi magnates, in regno siue aliàs diuites emunt à Rege oppida multa cum iure percipiendi

A huiusmodi tributa, ergo illis etiam fiet iniuria, nisi tributa soluantur ante iudicis sententiã, vel ministri executionem. Ad hanc dubitationem Summa Angelica in verbo *pedagium*, quæst. 6. asserit vniuersaliter partem negatiuã. Sed opposita sententiã est communis doctoribus Theologis, & Iurisperitis. Pro decisione huius difficultatis sit

PRIMA CONCLUSIO

Certa naturali ratione, & secundùm fidem. Tributa de quibus constat esse iusta, soluenda sunt ante iudicis sententiã, cum eis conditionibus, quæ lege, aut vsu admittuntur. De quibus dicemus sequentibus conclusionibus. Ista conclusio non aliter probatur, quam ex fundamento primo, & rationibus eius.

SECUNDA CONCLUSIO

Sit specialiter de tributo, quod dicitur *alcauala*. Qui merces suas vendit bona fide, id est, absque dolo, & fraude interueniente in illis occultandis, si fortè id faciat ignorante publicano, non tenetur huiusmodi tributum ipsemet reddere. Si autem aliquis dolo, & fraude utatur in occultanda venditione rei, tenetur in foro conscientie reddere huiusmodi tributum ante iudicis sententiã, & antequam exigatur ab ipso publicano ignorante. Probatur prima pars conclusionis, quia huiusmodi tributum semper in Hispania vitum est durum post bellum Granatense: & propterea mitigatum est à Regibus, vt non exigatur decima pars, sed tricesima plus minusve & cum conditionibus, quæ tributum reddant suauius, videlicet, quòd venditor soluat illud tributum quando requisitus fuerit. Esset enim durissimum, & intolerabile, quòd, qui vendit rem suam necessitate coactus, teneatur ipsemet quære publicanũ, & reddere illi decimam partem pretij, & hoc est receptissimum iam in Hispania inter viros timorata conscientie, & doctissimos, quòd huiusmodi venditor non teneatur soluere huiusmodi tributum, nisi fuerit requisitus. Ex quo sequitur, quòd lex quædam 120. quæ habetur *en el quaderno de las alcaualas*, quæ præcipit, quòd venditor intra quinque dies notam faciat publicano venditiõem, nunquam fuit vsu recepta: vtpotè, quæ reputata est acerbissima. Secunda verò pars conclusionis probatur. Quia hoc genus tributi cum prædictis conditionibus, & moderaminibus iustum est, & debetur ex iustitia commutatiua, ergo tenetur venditor, qui vsus est fraude & dolo, in foro conscientie restituere.

TERTIA CONCLUSIO

Venditor etiam qui vsus est fraude, & dolo, non tenetur ad restitutionem transacto biennio. Probatur ex l. 129. in citato quaternione. Vbi præfigitur ipsi publicano tempus biennij intra quod possit huiusmodi tributa exigere. Imò in quibusdam mercibus, quæ non venduntur coram tabellione, præfigitur illi spatium duorum mèsium, intra quod possit exigere tributa, ergo cum ista conditione obligantur venditores soluere tributum.

QUARTA CONCLUSIO

Vt in plurimum in oppidis particularium dominorum, qui sunt vassali Regis etiam qui vtuntur fraude, & dolo, non tenentur ad restitutionem

aliquam

aliquam faciendam huiusmodi tributi. Imò proprie non est fraus, aut dolus, sed cautela occultare venditionem mercium suarum. Ratio est, qui vt plurimum isti domini exigunt tributa cum maiori rigore, quàm ipse Rex: quod est iniquissimum, quia Rex ipse non dedit illis maiorem potestatem, quàm ipse haberet in exigendis tributis. Diximus autem regulariter, quoniam aliqui sunt domini oppidorum, qui non exigunt tributum acerbius, quàm ipse Rex, ergo istis soluendum est tributum iuxta conditiones secundæ conclusionis & tertie.

VLTIMA CONCLUSIO.

Qui bona fide merces vel res alias transferunt de regno in regnum, si portitor non adfit qui exigat portorium: non tenentur ipsi quidquam soluere. Si autem mala fide, scilicet, vt modo fraude, & dolo occultant transitum mercium, tenentur ad restitutionem tributi sicut dictum est *del alcavala*.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum, quòd quamuis ipsa respublica teneatur ex iustitia commutatiua sustentare Regem, tamen sufficienter hoc præstat per impositionem tributorum cum illis conditionibus, quæ efficiunt suauiora tributa: ac proinde, non tenentur ad aliquid amplius.

Ad secundum, & tertium argumentum respondetur, quòd tam publicani quàm domini oppidorum recipiunt ius percipiendi illa tributa cum illis conditionibus. Vnde, qui seruat illas condiciones non facit eis iniuriam. Hactenus de tributis.

D Vbitur quartò, Vtrum qui ligna cædunt in alienis syluis, colligunt syluestres glandes, castaneas, vel etiam qui pascunt in alienis pascuis suapecora, teneantur ad restitutionem in foro conscientie ante omnem iudicis sententiam.

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Isti lædunt iustitiam commutatiuam, ergo tenentur restituere. Probatur antecedens. Quia damnum inferunt in alienis bonis.

Arguitur secundò, & confirmatur. Quia isti sunt verè fures, & sic appellantur. ff. arborum furtim cæsarum, maximè in l. 2. Et probatur, quia vsurpant rem alienam inuito domino. Sed dicit aliquis quòd hoc argumentum non procedit de vicino, qui cædit ligna in sylua sui oppidi, quoniam illa sylua communis est. Sed contra replicatur: quia non minus est fur, qui compilat publicum ararium, quàm qui surripit pecuniam à proximo, imò ille magis punitur: quia grauius peccat, ergo non minuitur obligatio restituendi per hoc quòd quis cædat ligna in sylua communitatis ipsius.

In hac difficultate dissoluenda, quidam doctores graues sunt plus nimio scrupulosi. Nam Ioannes de Medina in C. de restitutione quæstio. 12. asserit vniuersaliter partem affirmatiuam, nisi forte excusentur omnes isti ex aliquo statuto, vel voluntate interpretatiua domini syluæ: qui videtur esse contentus ipsa pœna, quando capiuntur homines cædentes ligna. Sed Castro lib. 1. de potestate legis pœnalis. c. 10. corol. 1. asserit, omnino condemnandos esse lignatores, qui in alienis syluis ligna cædunt: & inuehitur vehementer in confessarios qui illos absoluant absque restitutione.

P Ro decisione veritatis notandum est, quòd syluæ quædam sunt communitatis: aliæ verò sunt adiudicatæ particularibus personis. Et istæ sunt in duplici differentia. Quædam enim adiudicatæ sunt particulari personæ ab ipso Rege vel à republica:

A aliæ verò possidentur à particulari persona, titulo plantationis in proprio fundo: quoniam ipse plantauit syluam vel antecessores eius à quibus illam hæreditauit, vel emit, &c.

Secundò notandum, quòd quando non constat de isto secundo titulo, præsumendum est quòd priori titulo possidetur sylua ab aliquo particulari. Et ratio est, quia is, qui secundo titulo possidet, semper curat diligenter huius rei testimonium habere vel proferre. Sic ergo

PRIMA CONCLUSIO.

B Frequens lignorum cæssio in alienis syluis, quæ sunt communitatis, peccatum est contra iustitiam legalem. Ratio est, quia semper est lex, vel statutum in ipsa communitate, vt non cædantur ligna de sylua communi: nisi certis temporibus, & cum certa moderatione, ergo cum iustitia legalis respiciat bonum commune, ipsi particulares tenentur secundum legem non destrinere syluam, sed conseruare, & peccatum erit contra iustitiam frequenter ligna cædere extra tempora determinata. Non autem audeo semper condemnare eos peccati mortalis, nisi quando notabile detrimentum fit in ipsa sylua, attenda proportione quantitatis, & magnitudinis ipsius syluæ. Tunc enim erit peccatum mortale.

SECUNDA CONCLUSIO.

C Qui cædit ligna in syluis alienis etiam priuatæ personæ, quas tamen non constat esse constas à particulari persona, non tenentur ad aliquam restitutionem: nisi fortè syluam deuastauerit, quod vulgo dicitur, *ralar*. Probatur prima pars conclusionis. Si ab initio syluæ essent adiudicatæ siue oppidis, siue particularibus personis ea conditione, vt ipsis dominis liceret impunè materiam inde cædere, alijs tamen liceret, sed non sine aliqua pœna, tunc ipsi lignatores non tenerentur ad restitutionem: sed tantum soluere pœnam dum caperentur. At verò ita se res habet quòd oppidis, & huiusmodi priuatis personis hac lege, & conditione, saltem interpretatiua, adiudicatæ sunt syluæ: quod etiam constat ex consuetudine, ergo non tenentur nunc ad restitutionem. Probatur minor. Quoniam arbores syluestres, quas sua sponte terra producit aut certè minima humana industria, sunt maximè necessariæ humanis vsibus; ergo non decebat, ita appropriari dominis sicut appropriantur arbores, quæ maiore indigent diligentia, ergo. Minor illa vera est. Confirmatur. Quoniam ad quietem conscientiarum hominum pertinebat, vt hoc modo adiudicarentur syluæ: quia moraliter loquendo necessitas frequens & communis earum vsus cogit homines ligna de syluis cædere. At verò ad quietem conscientie quoad fieri potuerit, rescindenda sunt, & reducenda omnia commoda temporalia reipublicæ, ergo meritò sic arbitramur: eò vel maximè quòd parum incommodatur respublica, & particulares maximè accommodantur: & sufficienter conseruatur sylua cum illa pœna, ergo absque aliquo dubio hæc sententia potest teneri, & practicari. Hoc ipsum probatur ex more, & vsu non solùm lignatorum, quorum nemo existimat teneri se ad aliquam restitutionem: sed etiam ipsorum iudicum, qui capiunt huiusmodi lignatores ligna cædentes, non enim obligant ad restitutionem ipsorum lignorum: sed tantum ad statutam pœnam. Secunda verò pars probatur.

Quoniam, qui depopulatur syluam etiam proprii oppidi, peccat contra iustitiam commutatiuam, ergo. Probatum antecedens. Quoniam ille tollit, & destruit à domino syluæ ius, quod habet ex iustitia commutatiua ad ipsam syluam, & ad utilitatem illius, tam pro communitate, quam pro particularibus, ergo qui isto modo deuastat syluam, tenetur ad restitutionem. Et hoc probat replica facta in secundo argumento.

TERTIA CONCLUSIO.

Qui cædit ligna in aliena sylua, quam constat esse plantatam à domino in proprio fundo, tenetur ad restitutionem damni illati ante omnem sententiam iudicis. Ratio est, quia plantatio syluæ in proprio fundo est perfectus titulus propter quem sylua appropriatur perfecte ipsi domino: ita ut ipsi soli liceat colligere fructus, & ligna cædere, ergo qui inde aliquid accipit, tenetur restituere, sicut qui accipit ex vinea vel ex messibus alienis. Hanc conclusionem probant argumenta facta in principio huius dubij. Et probatur adhuc, quia ille qui plantauit syluam in proprio fundo, priuauit se alijs commoditatibus, & fructibus terræ illius, ergo qui inde aliquid accipit, perinde atque si acciperet ab alijs fructibus, quos ille dominus poterat habere ab illo fundo: tenebitur ad restitutionem. Nihilominus sit

QUARTA CONCLUSIO.

Quæ præcedentem moderatur. Graue damnum, & inigne requiritur, ut qui ligna cædit in huiusmodi syluis, obligetur ad restitutionem sub peccato mortali. Explicatur ista conclusio ex differentia, quæ inuenitur inter obligationem ad restituendum damnum datum in huiusmodi syluis, & in alijs. Etenim in alijs sola populatio, & deuastatio obligat ad restitutionem. Quæ uero dicatur depopulatio, vel deuastatio relinquatur arbitrio boni viri iudicandum. At uero in sylua de qua loquimur in hac conclusione, etiam citra depopulationem, obligamus ad restitutionem. Cæterum ut obligemus sub mortali peccato, requirimus graue damnum datum syluæ domino. Hoc autem graue damnum aliter iudicatur pro diuersitate qualitatis materiæ. Etenim ad grauem materiam in furto, minor requiritur quantitas in auro, quam in argento. Similiter in rebus, quas sponte terra ipsa producit, maior quantitas requiritur, ut materia sit grauis, quam in illis rebus quas frequens humana industria produci facit. Cum igitur syluestres arbores constent à domino syluæ requirunt minimam industriam, requiritur magna quantitas ut sub peccato mortali obliget restitutio. Et diceré ego iudicio meo, esse peccatum mortale integram arborem detruncare. Et ratio est quia quanuis in colendis huiusmodi arboribus non requiratur frequens industria, tamen multo tempore procreantur: & postquam procreatae sunt huiusmodi arbores, multum fructum afferunt, & utilitatem annualem, ergo priuare dominum hac utilitate ad multos annos, grauis materia est & mortale peccatum. Cæterum ramos ex huiusmodi arboribus cædere, uix erit peccatum mortale: nisi sit frequens casio.

QUINTA CONCLUSIO.

Quod dictum est de arboribus syluestribus,

A dicendum est de illarum fructibus ita uidelicet, quod in syluis, in quibus licet ligna cædere, licebit etiam colligere fructus arborum. In syluis autem in quibus non licet ligna cædere, non licebit neque fructus illorum accipere. Probatum conclusio. Quia fructus sequitur naturam & conditionem arboris, & eodem modo applicatur suis dominis, qualiter, & applicantur syluæ, ergo ita iudicandum est, Vtrum liceat, vel non liceat fructus colligere, & vtrum accipientes teneantur restituere, sicut supra iudicauimus de casione lignorum. Et confirmatur. Quia fructus etiam arborum utiles, & necessarij sunt in varios usus, uidelicet, ad ignem, ad pastum pecorum & hominum, sicut & ipsæ arbores, ergo & idem iudicium erit de utrisque.

SEXTA CONCLUSIO.

Qui pascit pecora in syluis alienis si huiusmodi syluæ circumseptæ sunt, tenetur restituere damnum illatum ante iudicis sententiam: si uero prata non circumdata sint, qui pascit herbam illorum, non tenetur restituere: sed subiacebit pœnis taxatis à lege. Prima pars probatur. Quia sicut conseruatio, & seminatio syluarum tribuit ius, & dominium perfecte seminanti domino: ita similiter circumdare prata, tribuit ius, & dominium perfectum suis dominis, ergo qua ratione qui cædit ligna syluarum, quæ appropriata sunt titulo plantationis, tenetur restituere ante iudicis sententiam: ita etiam qui pascit herbam prati circumdati contra uoluntatem sui domini, tenebitur restituere. Et confirmatur. Quia ut diximus de præcedentibus, herba prati peruia est, & indiget sua custodia, ergo si ipsa iam sepra est, & perfecte appropriata domino, tunc qui illam pascit, tenetur restituere.

D Ex quo sequitur secunda pars conclusionis, quod uidelicet, si prata non sint peculiari titulo adiudicata perfecte domino, non tenebitur restituere, nisi fiat maxima deuastatio prati.

Ad primū respondetur, quod peccatum cædentis ligna in sylua, non est contra iustitiam commutatiuam, nisi in syluis appropriatis titulo plantationis: & quando fuerit magna depopulatio. Et ita non semper tenentur lignatores ad restitutionem.

E Ad secundum respondetur, quod ille proprie loquendo nec furatur neque appellabitur fur, quia non accipit alienum simpliciter. Nam quando syluæ, & nemora donantur, aut sunt reipublicæ, non perfecte subduntur dominio illorum: sed tantum quantum ad hoc quod ipsi utantur & possideant talem syluam qualiter libuerit sine peccato, & sine pœna. Alij uero cum pœna taxata & sententia iusta à iudice poterunt eisdem syluis uti: & ita leges inductæ abusiue, & improprie loquuntur appellantes fures eos qui sic cædunt ligna.

F Ad tertium respondetur, quod quæ reponuntur in ærario ciuitatis, omnino sunt appropriata dominio reipublicæ in commodum singulorum ciuium. Unde qui compilat ærarium, tenetur restituere non aliter atque fur & latro. Verum tamen syluæ, & ligna, & herbe camporum non ita sunt appropriatae: sed ut diximus appropriatione imperfecta, & dominio diminuto. Et hoc fit propter maximam necessitatem talium rerum, quas non decet omnino appropriari dominis, ita, ut reliquis ciuibus non liceat aliqua uia uti illis ad suppleendam suam indigentiam. Ex quibus sequitur primò, quod arbores hortenses, & similiter fructus eorum qui accipit:

tenetur

tenetur restituere, quia similiter depurati sunt & circumsepti, & indigent peculiari industria, & custodia.

Secundò, sequitur, quòd quando feruntur excommunicationes contra cæsores lignorum, solùm obligant illos de quibus diximus, quòd teneantur restituere, etiam si excommunicatio omnes videatur respicere: quia illi solùm peccant mortaliter qui contra iustitiam commutativam cadunt ligna, & excommunicatio solùm ligat, supposito peccato mortali.

Tertio sequitur, quòd episcopi imprudenter, imò perperam concedunt huiusmodi excommunicationes: quia peccata ista etiam si procedant contra iustitiam commutativam: tamen communia sunt & frequentia, quæ vix à lignatoribus, & pastoribus evitantur. Vnde in Concil. Trident. Sessio. 25. de reformat. cap. 3. præcipitur ne excommunicationes ferantur pro delictis vulgaribus.

Dubium aliud est, Vtrum qui venatur in alienis montibus & nemoribus, & qui piscantur in alienis fluminibus, aut denique qui aucupantur in alienis locis, & maxime ex columbari js teneantur restituere damnum illarum ante iudicis sententiam. De qua materia disputant Scholastici in 4. Sententiarum quæst. 16. Summistæ verbo venatio, & verbo restitutio. Ioan. Medina in cap. de restitutione quæst. 12. Cait. opul. 17. responsionum, respons. 12. Soto lib. 4. de iustitia quæst. 6. art. 4. Navar. in Manua. ca. 17. quæst. 120. Couar. in relect. supra, regula peccatum. §. 8.

Pro explicatione huius rei, tria animadvertenda sunt. Primum est, supposito quòd Princeps iustus de causis potest interdicerè venationem, piscationem, & aucupium. Prima ratio est quæ desumitur ex tempore: quare iuste interdiciuntur huiusmodi. Vt quòd. v. g. insit tempus, quando animalia edunt suos partus: aut in tempore frigoris, & nivium, quando facile animalia capiuntur, & ita fit magna devastatio illorum. Secunda causa est, propter modum & instrumenta, quibus aliqui venatores utuntur: qui cedunt in perniciem ipsorum animalium & republicæ. De quo vide. l. 40. tit. vlt. c. 8. in Regijs ordin. & etiam in Repertorio Pragmat. Caroli 5. lib. 8. tit. de las cacas. specialiter videantur duæ leges editæ à Carolo ipso V. apud Matritum, anno 1552.

Tertia causa quare venatio, vel piscatio interdicitur est, ratione loci: quia videlicet, locus aut feræ vel aves ibi existentes applicatæ sunt alicui domino in particulari à republica vel à principe. Et in præsentem non querimus de venatione, aut piscatione, quæ fit contra legem prohibentem ratione temporis aut instrumentorum: manifestum est enim, quòd isti venatores peccant contra leges, & tenentur luere pœnas taxatas facta condemnatione, sed loquimur de venatione vel aucupio interdicto, ratione tertia.

Secundò nota quòd applicatio ista ferarum vel avium, aut piscium potest fieri tripliciter. Primò, quia locus vbi existunt feræ, vel pisces, vel aves applicantur alicui domino: qualiter applicata sunt Regi Catholico Philippo II. nemora, quæ circumstant Matritum. Quod potuit fieri rationabiliter dupliciter. Primò, quia hoc à republica gratuito potuit donare. Secundò, quia ipse Princeps potuit sibi depurare ista loca, etiam non consentiente republica, quia in hoc Rex utitur iure suo. Decet enim maiestatem Regiam, quædam loco in Regno sibi designare recreandi animi gratia, etiam renu-

Ante communitate. Veruntamen hoc moderatè debet fieri: ita nempe, ut nec plura loca, nec magna sibi usurpet contra vsum, & commoditatem populorum. Vtrum verò Reguli idipsum possint facere? Respondetur negatiuè, sed suis facultatibus possunt emere agros, vel petere à republica, ut nemora sibi constituent. Potuerunt tamen interdicerè venatione suis oppidanis certis temporibus & locis ex causis congruentibus: hoc enim expedit ipsi communitati. Secundo modo potest fieri hæc applicatio à Principe, qui interdicit venationem, aut piscationem talis loci existentis sub dominio alicuius priuatæ personæ: quod potest fieri iuste, licet non debeat frequenter, quia venatio, & piscatio videntur esse de iure gentium. Vnde non debent totaliter vel quasi totaliter impediri. Tertia applicatio fit quando dominus priuatus vallat, & circumdat locum suum, syluam, aut stagnum vbi existunt feræ, & pisces, quod pro suo libito potest facere.

B Tertio nota, quòd damna, quæ sequuntur ex huiusmodi venationibus vel piscationibus interdictis, debent restitui in integrum dominis locorum in quibus fiunt damna. Et confessarij non possunt absoluere damnificantes, nisi restituant: & cauti debent esse in prospiciendo lucro cessante, & damno emergente. Vt si. v. g. fementur agri & plantentur vineæ, si fructus in spe recipiendi pereant propter feras, si etiam incumbant custodiæ ipsi agricolæ taliter quòd desistant ab alijs laboribus sibi proficuis. Si etiam infestentur occasione nemorum à custodibus, & ministris ipsius Principis. Hæc enim omnia, & similia expendenda sunt à confessario: aliàs sibi imputabuntur ad peccatum huiusmodi damna.

His suppositis, quæ sunt fundamenta huius materie, & quæ communiter recipiuntur, est modò difficultas proposita de obligatione ad restitutionem. Et pro parte affirmatiua arguitur primò ex l. 16. titu. 18. Part. 3. Et §. feræ. Inlit. de rebus diuisione. vbi habetur, quòd qui in alienis syluis venatur aliquam feram non manet dominus illius, ergo tenetur restituere. Probatur consequentia, quia retinet alienum.

D Secundò arguitur. Rectè applicantur loca ista, & feræ aut pisces priuatis dominis, ergo iuste possident, ac subinde iniuste accipit piscator, & venator: & tenebitur restituere. Confirmatur Quia facta applicatione loci, si quis usurparet illum, aut partem illius, esset iniustus, & teneretur restituere; ut manifestum est, ergo etiam ille, qui accipit feram, aut pisces, ita enim applicantur huiusmodi feræ prædictis dominis, sicut & loco in quibus existunt.

E Tertio. Venator aut piscator accipit alienum, inuito domino, ergo iniustus est & tenetur restituere. Antecedens patet, quia domini sylvarum, & fluminum maxime resistunt huiusmodi venationibus.

F Quarto. Si isti venatores non tenentur restituere, ergo manent cum dominio venationis, & piscationis. Consequens est falsum, ergo. Minor probatur, quia non habent aliquem titulum in quo fundetur tale dominium. Non enim iniqua acceptio, & clancula, & furtiua venatio præstant ius, sicut in iure habetur, quòd fraus, & dolus nemini patrocinantur.

In huius dubij solutione sunt tres sententiæ. Prima, quæ asserit, quòd istæ applicationes, & reservationes venationum & piscationum sunt iniustæ omnino: ac subinde venatores non peccant

contra iniuriam, nec tenentur restituere. Ita multi ex Iurisperitis, quos refert Couar. vbi supra, sentiunt.

Secunda sententia est ipsius Episcopi Couar. vbi supra, quod non teneantur isti venatores restituere omnem praedam: veruntamen tenentur restituere damnum illatum domino illius fundi. v. g. si dominus voluit exercere venationem, aut piscationem, & tantum accepit paucas feras, duas vel tres, vel pisces paucos: quia praeventus est ab alio iniquo venatore vel piscatore deuastante magnam partem praedae: ait quod iste venator tenetur restituere eam quantitatem ferarum aut piscium, quam probabiliter caperet verus dominus, si non praeventus ab illo.

Tertia sententia eorum, qui dicunt, quod venatores non tenentur restituere, quae ceperunt, nec damnum illatum: nisi fiat magna deuastatio, aut strages ferarum, aut piscium.

Pro decisione huius difficultatis iuxta doctrinam praecedentis dubij decisivam, cui proportionatur praesens difficultas, Responderetur & sic

PRIMA CONCLUSIO.

Qui venatur in montibus patetibus, & non circumseptis cuiuscunque sint huiusmodi montes, non tenetur restituere, nisi faciat magnam deuastationem ferarum. Et hoc ipsum dico de piscatione in fluminibus patentibus, & communibus. Probatum primo, quia venatio & piscatio, similiter ferae & pisces sunt communes de se, & illis gaudent rationabiliter oppidani, & quicunque, etiam plebani, ergo quando montes, aut flumina donantur & applicantur alicui in particulari, existimandum est rationabiliter: quod non est illi translatum dominium ita exactum, & perfectum, ut nullus possit venationem & piscationem exercere. (se subiiciendo poenis statutis, pro conseruatione piscium & ferarum. Quod patet, maxime si aduertamus, quae de caesione lignorum dicta sunt. Qualiter, videlicet, dominium sit imperfectum. Ex quo prudenter collegimus lignatores non teneri ad restitutionem. Ita ergo in proposito dicendum est de piscationibus, & venationibus, quas omnino auferre a vulgo, iniquum esset, & durum nimis.

Secunda pars conclusionis probatur. Quia talis venator tollit ius quod habet verus dominus super animantia aut pisces, ergo. Antecedens patet quia tollit materiam venationis, quam dominus loci illius poterat exercere. Et confirmatur. Quia grauer ledit rem alienam, qui facit huiusmodi stragem, ergo contra aliquam virtutem peccat, & non nisi contra iustitiam commutatiuam, ergo tenetur restituere.

SECUNDA CONCLUSIO.

Venator qui capit animalia existentia intra nemora circumuallata, tenetur restituere damnum illatum, & etiam animalia & aues. Et idem dico de piscibus reseruat in stagno. Et quidem de damno dato communis sententia ita tenet. De restitutione vero animalium, probatur. Quia per inclusionem illam, quae fit medio vallo, manet dominus perfectus, & perfectum habet dominium omnium eorum: quae reseruantur in talibus nemoribus, ergo iniustitiam committit, qui animalia extrahit, aut aues. Et quidem certum est, quod qui iuste potuit circumuallare montem aut stagnum, iuste etiam possidet:

A quae ibi reseruantur. Haec conclusio certa est, si loquatur de animalibus, & aibus mansuefactis, vel quae non possunt extra exire, ut sunt cuniculi, & lepores inclusi. Si autem loquatur de feris & aibus, quae possunt vltro exire, non ita certum est. Nihilominus tamen est satis probabile quod de ijs etiam verificetur conclusio: quia etiam huiusmodi peculiariter deputata sunt & pertinent ad tale nemus. Sed contra. Nam possessor talis montis non habet dominium supra huiusmodi feras liberè exeuntes, ergo venator non tenetur restituere, licet intra montem capiat illas. Et confirmatur de aibus, quae liberè volant, & ita vagantur, ac si non haberent habitudinem aliquam ad fundum illud. Responderetur tamen ad argumentum, primo negando consequentiam, quia licet possessor talis loci non haberet dominium supra animantia: habet tamen ius, ut quando libuerit, possit ea occidere in propriam commoditatem: & hoc iure priuatur a venatore, quod non potest restitui commodè, nisi restituatur animal occisum.

B Secundo responderetur negando antecedens, & ad probationem dico, quod eodem argumento probares, quod aqua, quae intrat, & labitur hortum meum, non sit mea: quia statim postquam egreditur a mea haereditate, aliena fit. Ita etiam in proposito dicendum est. Ad confirmationem, fateor mihi videri nimis durum, quod qui aucupantur aues feraces seu liberas, ut sunt perdices intra nemus alienum, obligentur ad restitutionem: quia nullus videtur titulus praestans efficaciter dominium illarum possessori illius montis. Non enim est titulus proprietatis, & possessionis iustae, qualiter locus ipse est possidentis. Neque etiam est titulus generationis, & procreationis prouenientis ex tali fundo: quia ratione arboris & herbae possidentur a domino illo, neque etiam est titulus custodiae, aut reclusionis: quia aues illae liberè volantes non reputantur nec astringuntur custodiae, aut reclusioni. Quocirca ego non obligarem istum captorem ad restituenda ista volatilia. Licet oppositum sit probabile propter autoritatem asserentium.

TERTIA CONCLUSIO.

C Qui venantur animalia exeuntia extra septa nemoris, non tenentur illa restituere: etiam talia animalia consuetudinem habeant eundi & redeundi ad nemora. Probatum primo. Quia ista animalia postquam vagantur communia sunt iure naturae, ergo non manent sub dominio possessoris illius montis. Antecedens patet, quia postquam exeunt, iure naturae omnino liberè vagantur, ergo. Secundo. Si Petrus v. g. manucapiat feram aut auem & illa effugiat, quam postmodum Paulus accepit, profecto eo ipso quod effugit manus Petri, etiam effugit eius dominium, & subiicitur dominio Pauli capientis, ergo a simili postquam animal effugit syluam, & auis egreditur, potest possideri a quolibet capiente, & non manet sub dominio antiqui possessoris. Antecedens ab omnibus conceditur: & probatur consequentia. Quia animal captum a Petro magis subiicitur dominio Petri quam animal existens in sylua subiicitur domino illius syluae. Tertio, quia columbae ut statim patebit, postquam egrediuntur vltra leucam a columbario, possunt occidi & efficiuntur occisoris, etiam si consuetudinem habeant eundi & redeundi ad propria columbaria, ergo a simili dicendum est de animalibus & aibus egredientibus a locis circumseptis.

Sed contra est argumentum, quo conuincuntur aliqui doctores ex l. naturali. §. seruos. ff. de acquirendo rerum dominio. & §. ijs igitur animalibus. Instir. de rerum diuisione. & in l. Regia tit. 28. l. 22. Part. 3. vbi approbatur regula quae dicit, quod animalia, quae habent consuetudinem eundi, & redeundi ad sua loca, tamdiu censentur esse domini illius loci, quamdiu seruant consuetudinem eundi, & redeundi, ergo qui capit ista animalia, quae reuertuntur ad propria loca, iniustitiam facit, & contra voluntatem veri domini. Respondetur nihilominus quod regula ista interpretanda est de animalibus quae mansuefacta sunt, & discedunt & redeunt. Ita gloss. in dict. §. ijs igitur, & colligitur exemplis ipsis adductis à legibus in argumento memoratis. Nam prima lex ponit exemplum in ceruis mansuefactis. Et lex Regia ponit exemplum in anseribus & faisanis, accipitribus, & cognis, quae mansuescunt. Idem dico de piscibus qui forte irrepserint per rimulas stagni, aut ex paludibus circumuallatis, sunt enim capientis. Ex quibus sequitur primum, quod postquam animal egrediens à nemore obfeto, occiditur, & capitur, ita efficitur illius capientis, vt etiamsi dominus nemoris assistat & velit tale animal repetere, non habet ius, quia per egressum animalis, & captionem alterius, illud amittit. Sed quid si venator occiderit feram, & antequam illam manucapiat, adueniat dominus nemoris volens illam accipere? Respondetur, quod habet ius ad illam sibi assumendam, quia vsque dum capiatur à venatore, non est illius. Et ita dominus nemoris habet ius vt feram inuenit non dum captam, eam sibi arripiat. Colligitur ex l. naturalem. §. illud. ff. de acquirendo rerum dominio. vbi dicitur, quod venatores per captionem comparant sibi dominium.

Sed contra. Nam si postquam venator occiderit feram, aut lethali vulnere percussam insequitur, habet ius, vt ipsam capiat, sic adeo quod si qui occurrerint, non possunt illam feram sibi assumere aut occultare, ergo occisio aut percussio ante manucaptionem praestat ius venatoribus. Respondetur, quod absque dubio occisio, aut percussio tribuunt ius quasi in via & in spe: si tamen venator prosequatur animal, & sua industria facile possit illud comparare, non iuste impeditur à pastoribus vel occurrentibus. Secus est de possessore nemoris, qui quousque capiatur animal in re, habet ius ad ipsum non obstante percussione venatoris. Hoc dixerim nisi propter rationabilem causam leges quandoque decernant oppositum: quod factum est in aliquibus partibus, vt refert Couar. vbi supra. Idem etiam intelligo de feris vltro egredientibus. Caeterum si venator arte, aut violenter alliciat, & extrahat feras, aut pisces à locis in quibus reseruantur, non potest illas capere: & tenetur restituere perinde ac si intra nemus illas acciperet.

Secundò sequitur, quod animalia mansueta & etiam mansuefacta, etiamsi egrediantur à montibus circumseptis, non potest venator illa sibi accipere, quia mansueta sunt, & vbique pertinent ad possessorem nemoris. At verò quia mansuefacta consuetudinem amittunt aliquando eundi, & redeundi, & multo tempore extra sylvam commorantur, vt non censeantur iam pertinere ad talem sylvam, tunc prudenter censendum est idem de illis sicut de feris.

QUARTA CONCLUSIO.

Qui aucupatur columbas intra alienum columbarium, aut verò prope ipsum, tenetur restituere, & damnum, & columbas. Probatur. Quia columbae istae sunt sub dominio possessoris columbarij duplici titulo. Primum, quia ibi recluduntur, & quasi domi reseruantur. Secundò, quia peculiari custodia & cura sustentantur, ergo qui columbas aucupatur intra vel prope columbarium, tenetur restituere. Et suppono quod columbaria ista iuste construuntur, & etiam iuste conseruentur absque iniuria vicinorum, & conformiter ad leges positivas regni. Nam si secus res habeat, nullum acquirat ius constructor talis columbarij super columbas ibi iniuste reseruat.

QUINTA CONCLUSIO.

Qui aucupatur colubas intra leucam à columbario peccat, non tamen tenetur restituere illas. Prima pars probatur, ex l. Henrici Tertij Regis Hispaniae qui praecipit, quod nullus intra leucam aucupetur columbas alienas, ergo cum lex ista iusta sit, obligat in conscientia ex iustitia legali. Eademque confirmata est à Carolo Quinto apud Matritum, Anno 1552. Secunda pars conclusionis quae videtur contra Sorum & Couarruuiam. Probatur, quia lex huiusmodi, non auferit nec confert dominium columbarum exeuntium à columbario alieni: nec de dominio verborum loquitur. Ergo qui aucupatur intra leucam non tenetur restituere. Probatur consequentia, quia istae columbae postquam exeunt & vagantur, non sunt possessoris columbarij, nec à lege illud habent, ergo erunt capientis. Quod confirmatur, quia columbae istae feraces sunt, ergo qui extra locum eas ceperit, efficitur iuste dominus illarum: sicut diximus de feris egredientibus à vallatis locis. Et haec omnia intelligenda sunt, si non inferatur graue damnum, aut magna strages in columbario, quod prudenter iudicandum est.

Ad primum argumentum respondetur, quod leges illae loquuntur de animalibus mansuetis & quandiu consuetudinem retinent eundi & redeundi ad proprium locum. De animalibus autem feracibus sequenda sunt regulae praedictae.

Ad secundum argumentum respondetur, concedo quod applicatio nemoris lignorum, & animalium iuste fit, & iuste possidetur. Vnde argumentum conuincit, quod qui tollit hoc ius iniustitiam committit. Caeterum qui venatur in montibus patentibus, non tollit propriè ius: sed vitur iure suo, quod luendo penas venetur animantia intra montem. Similiter qui feras euntes à montibus circumuallatis ceperit, vitur iure suo: quia animantia ista sicut iure vagantur, iure etiam capiuntur à quolibet indiscriminatum.

Ad confirmationem respondetur, quod diuersimodè applicatur locus & arbores, quam animantia. Nam locus, & ligna ibi perseverant vinculo naturae. Ferae autem, & aues iure naturae possunt vagari.

Ad tertium respondetur, quod venator ille non accipit alienum perfectum: sed quod habet aliquam dependentiam à casibus supra commemoratis.

Ad quartum respondetur, quod habet titulum venator iure naturae, & similiter iure positio legibus concedentibus, quod per manutentionem comparetur dominium ferae, aut piscium aut auium.

ARTICVLVS QVARTVS.

Utrum aliquis debeat restituere quod non abstulit?

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio. Qui infert damnum alteri in re quam actu possidet, tenetur ad restitutionem æqualis.

Secunda conclusio. Qui infert alteri damnum in re quam non actu possidet, sed est in via, ut habeat illam, non tenetur ad restitutionem æqualis: sed ad recompensationem, habita ratione personarum conditionis, & negotiorum. Ratio huius est, quia id quod habetur in actu respectu eius quod habetur in potentia aliquid maius est. Ergo si quis damnificet in eo, quod habetur in potentia, non debet restituere tantum, quantum si damnificaret in eo, quod habetur in actu: alias non sufficeret restituere simpliciter.

COMMENTARIVM.

Mens D. Tho. in hoc articulo est docere, nihil referre commodum accipientis alienum, ut ipse teneatur restituere: sed attendendum esse ad damnum quod reuera intulit in actu siue in spe.

Dubitat circa secundam conclusionem, & arguitur primò contra illam, Sufficit ad reparandam omnem iniuriam factam contra iustitiam commutariam reddere æquale. At verò si quis redderet quantum valet res in potentia, habita ratione futuri, cogereretur dare plusquam æquale. Ergo hoc non est necessarium. Probat minor, quia iustum pretium rei est illud, in quo æstimatur in presenti. Confirmatur, nam si quis occideret infantem seruum, vel eq. inleum, non tenetur restituere pretium in quo æstimaretur mancipium in ætate virili, vel in quo æstimaretur equus perfectus; ergo non oportet habere rationem futuri.

Arguitur secundò. Sequitur ex secunda conclusione, quòd qui furatus est frumentum quando æstimabatur magno, sed erat seruatum à domino in aliud tempus in quo fortè accidit, ut minori pretio æstimaretur: quòd ille fur non tenetur restituere triticum in illo pretio maiori in quo æstimabatur quando illud furatus est, sed sufficit quòd restituat in illo modico pretio. Consequens videtur falsum: quia ille damnificauit in eo quod ille habebat actu, scilicet in tritico quod tunc æstimabatur in tanto pretio.

Arguitur tertid. Sequitur ex illa conclusione, quòd qui furatus est pecunias negotiatori, teneatur restituere pretium quod ille lucraturus erat cū illis pecunijs ex negotiatione sua. Consequens contendit probare falsum Magister Soto in lib. 4. de Iustitia & iure. quæst. 6. art. 5. ad 2. & libr. 6. q. 1. art. 3.

Sed in oppositum est, primò quidem vsus agricolarum, qui solent in æstimandis damnis illatis segetibus quando sunt in herba, solent, inquam, expectare tempus messis: & tunc habita ratione messium vicinarum, & similibus iudicant faciendam esse restitutionem eius, quod minus habet damnificatus, quam vicinus in similibus terris.

Arguitur secundò. Ipse dominus rei, in qua damnificatus est, paratus erat & volebat expectare pericula, quibus res illa erat exposita: sed qui damnum intulit per iniuriam, destruxit hanc expectationem. Ergo tenetur totum restituere quod ille habiturus erat.

A Denique si quis Tyrannus vim inferens reipublicæ depopuletur agros, videlicet, vineta, oliueta, &c. videtur quòd si iste non teneatur restituere totum pretium totius fructus agrorum, vehementer pateretur respublica & deueniret in summam inopiam & in caritatem magnam annonæ.

Ad hæc duo argumenta postrema respondet Soto art. 5. vbi supra, quòd si damnum datum fuerit à casu, & non è proposito, non tenetur damnificator ad restitutionem æqualis: sicut D. Tho. asserit in ipsa conclusione. At verò si damnum datum fuerit consilio per iniuriam, & renuente domino; tunc erit facienda restitutio æqualis eius, quod erat in spe: præsertim quando damnum fuerit graue ut in casu postremi argumenti. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

C Quando quis sine culpa in foro conscientia; hoc est omnino inuoluntariè damnum dedit, non tenebitur ad aliquam restitutionem in foro conscientia. Probat primò, ex illa communi regula, si tua culpa damnum datum est, &c. Ergo requiritur culpa, ut aliquis obligetur restituere tale damnum.

Deinde probatur, quia duplex titulus est, vnde oritur obligatio restituendi. Alter est ipsius rei acceptæ: alter iniustæ acceptionis. Sed neuter titulus est, vbi nulla est culpa. Ergo nulla est obligatio restituendi in foro conscientia. Dixerim in foro conscientia, quoniam sæpe numero contingit in foro exteriori, vbi nulla est culpa, quia præsumitur esse, iudicetur aliquis obligatus ad restitutionem.

SECUNDA CONCLUSIO

E Quando quis dedit danum alteri voluntariè quidè, non tam è directè, sed indirectè & interpretatiuè, tenetur ad restitutionem faciendam damni illati: sed non erit obligandus ad solutionem pretij rigorosi, quòd æstimaretur res illa si venditioni exponeretur. Exemplum est in illo qui per ignorantiam culpabilem occidit puerum mancipium, vel conculcavit segetes in herba. Probat ista conclusio, quia huiusmodi casu oritur obligatio restituendi tantum ex iniusta acceptione: sed inter iniustas actiones ea minima reputatur, quæ sit per ignorantiam, & negligentiam, ac proinde non est directè voluntaria, sed indirectè, & interpretatiuè. Ergo qui taliter damnificauit, sufficit quòd restituat pretium quidem iustum, sed minimum. At verò minimum pretium est, quo æstimatur quando vltro exponitur venditioni. In huiusmodi casu procedit primum argumentum cum sua confirmatione.

TERTIA CONCLUSIO.

F Quando quis damnum dedit alteri voluntariè quidem formaliter, non tamen per se primò, licet per se secundò: tenetur ad restitutionem iuxta renorem secundæ conclusionis Diui Thomæ, hoc est habita ratione futuri boni expectati. Probat conclusio, quia ista acceptio iniusta est directè, & per se voluntaria. Ergo iste per se obligandus erit ad solutionem iusti pretij, non quidem minimi, quando res vltro exponitur venditioni, sed ad restitutionem maioris pretij iusti quando scilicet, emptor rogat dominum ut vendat: tunc enim habetur ratio futuri commodi expectati. Diximus autem ac-

ceptionem

ceptionem iniustam esse directè, & per se primò, quando aliquis. v.g. Sciens, & prudens quod damnificat proximum, nihilominus eligit illud medium videns sequi damnificationem, quia est medium ad finem per se primo volitum, & intentum. Et quia iste casus est frequens in humanis damnificationibus, ideo in illo maximè verificatur secunda conclusio Diui Thomæ.

QUARTA CONCLUSIO

Qui voluntariè & directè & per se primò intendit dare damnum alteri, obligabitur ad restitutionem cum summo rigore: ita vt teneatur restituere simpliciter æquale habita ratione absolutè expectati commodi. Ista conclusio verificatur in casu postremi argumenti pro secunda parte, quando tyrannus depopulatur vineta, & oliueta, & messes. Et probatur ista conclusio argumento ibidem factò.

Aduertendi tamen sunt duo modi pro intelligentia præcedentis conclusionis, qui seruari possunt in huiusmodi restitutionibus. Prior est, si attentis periculis, quibus res erat exposita, & deductis expensis faciendis in curanda re eo tempore, quo inferitur damnum, tunc æstimetur res ipsa arbitrio prudentis viri quodam pretio, & hic modus iustus est, & seruandus in casu tertiæ conclusionis, si velit ille qui damnum intulit isto modo restituere, etiam si ipse dominus reuatur damnificatus. Secundus modus est, quem significabamus in primo argumento in oppositum, & est iustus modus ex conuentione & condicito vtriusque partis, neque tamen necessariò seruandus absolutè, si nolit damnificator ita conuenire. At verò in casu quartæ conclusionis, si pars læsa istum modum eligit, etiam si reclamet damnificator, seruandus est iste modus. Et ratio huius est æquissima. Etenim æquitate plenum est, vt qui ex animi nequitia intendit aliquem fraudare expectatione, quam habebat prouentuum & commodorum: ipse cogatur ad restituendum totum commodum quod expectabatur, maximè autem habet verum ista sententia quando damnificator aperto Marte intulit damnum.

Ad argumenta quæ proposita sunt in principio, respondendum est quatenus militat contra tertiã, & quartam conclusionem: quauis faueant primæ, & secundæ conclusioni. Respondemus ergo ad primum argumentum cum sua confirmatione, quod iustum pretium rei non debet iudicari esse illud, quo æstimatur res quando vltro venditur & querit emptorem. Etenim in casu tertiæ, & quartæ conclusionis dominus rei nulla ratione querit emptorem, quapropter pretium iustum non erit illud, quo æstimaretur res, si vltro quæreret emptorem.

Quod si quis obijciat, quoniam in casu secundæ conclusionis dominus rei non querit emptorem, & nihilominus diximus, quod pretium iustum ad restituendum in illo casu erat illud, quo æstimaretur res vltro venditioni exposita, ergo etiam in casu tertiæ & quartæ conclusionis erit illa sufficiens restitutio. Respondetur non esse eandem rationem. Negatur enim consequentia. Quoniam in casu secundæ conclusionis quauis dominus non erat paratus vendere rem suam, tamen res ipsa exposita est fortuitis periculis atque fortunis, quæ solent contingere vel cum nulla culpa damnificantis, & tunc nulla est obligatio restituendi in foro conscientie: vel cum minima culpa, quando damnificator non est directè & formaliter voluntarius, sed indirectè & reduciue dicitur voluntarius. Et propterea me-

ritò & æquissime arbitramur quod in casu secundæ conclusionis satisfiat domino ipsius rei, si restituatur illi minimum pretium quo res solent valere, & quo valent æstimari quando vltro venduntur, etiam si ipse dominus non erat venditurus. Cæterum in casu tertiæ, & quartæ conclusionis vbi iniusta acceptio est completissimè voluntaria, meritò condemnamus damnificatorem, vt restituat cum illo rigore iustum pretium.

Ad secundum respondent aliqui viri docti, quod in illo casu si fur conuertit in suum commodum triticum, quod furatus est. v.g. vendendo, vel comedendo, tunc teneatur restituere pretium illud, quo in præsentia æstimabatur frumentum. Et ratio est, quia tunc ratione rei alienæ factus est dicitior. Cæterum si fur ipse frumentum combussit aut fortè seruauit in aliud tempus, ad quod dominus erat seruaturus, dicunt quod tunc satisfiat, si reddat pretium, quo æstimabatur illo tempore frumentum. Et ratio huius est, quia ipse dominus non est damnificatus re vera: nisi in illo pretio, quo ipse tunc erat venditurus. Sed profectò quauis hæc sententia vtcumque probabilis sit, mihi non placet: sed videtur aliter dicendum, videlicet, quod quia obligatio restitutionis statim oritur in illo casu ex ipso furto: tunc erit positum in voluntate domini, vt eligat pretium, quo sibi debeat fieri restitutio. Ita prorsus quod si velit exigere à fure non solum pretium quo pro tunc æstimabatur frumentum (hoc enim iustissimum est secundum primam conclusionem Diui Thomæ) sed etiam aliquid amplius ad arbitrium boni viri propter commodum, quod expectabatur in futurum, quia ille erat reseruaturus frumentum: erit iustissimum, & illud teneatur fur restituere statim, quia in toto isto pretio damnificat dominum rei. Et confirmatur nostra sententia, quia non videtur æquum, vt fur ille sit melioris conditionis quam qui per ignorantiam damnificaret dominum rei: iste enim obligatus est à nobis & ab eis, qui habent contrariam sententiã, vt soluat pretium, quo pro tunc æstimaretur res, si venditioni esset exposita: constat autem quod in casu secundi argumenti triticum plus valet de præsentia, quam valiturum erat in futuro tempore, ergo melioris conditionis esset fur quia reseruauit triticum vel combussit, quam ille, qui per ignorantiam perdidit.

Ad tertium argumentum respondetur, quod eius difficultas examinabitur questione. 78. Est enim singularis opinio Magistri Sou contra communem sententiã, quæ tenet, quod ratione lucri cessantis licitum est aliquid accipere.

ARTICVLVS QVINTVS.

Vtrum oporteat semper restitutionem facere ei, à quo acceptum est aliquid?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio est affirmatiua. Quia per restitutionem fit restitutio secundum æqualitatem iustitiæ commutatiuæ, quæ consistit in adæquatione quadam ipsarum rerum: sed ista adæquatio fieri non potest nisi restituatur eidem, qui minus habet, quam oporteat eum habere: ergo eidem faciendâ est restitutio à quo aliquid acceptum est.

COMMENTARIUM.

Hactenus D. Thom. definiuit quæ pertinebant ad substantiam restitutionis ipsius: nunc autem in hoc articulo & sequentibus agit de circumstantijs restitutionis: & in hoc quinto articulo agit de circumstantia, cui scilicet facienda est restitutio. Et quamuis conclusio D. Tho. habeat formam vniuersalis in eo quod dicit semper: tamen intelligenda est per se loquendū, & quantum est ex natura rei, si absolute consideretur ipsa iniusta acceptio, vel derentio quod idem est. Nihilominus possunt interuenire quædam accidentia, & circumstantiæ propter quas non possit eidem fieri restitutio à quo aliquid acceptum est: & de istis agit D. Thom. in solutionibus ad argumenta. Sed antequam ad argumentorum explicationem perueniamus, oportet aduertere quasdam intelligentias, & moderationes ipsius conclusionis. Prima intelligentia & moderatio est, quod D. Thom. dicit quod semper fieri debet restitutio eidem à quo aliquid acceptum est, intelligendum est si ille sit verus dominus: quoniam qui furatur à latrone, non debet restituere latroni, sed vero domino. Et secundum hanc intelligentiam procedit ratio articuli, aliàs minimè. Si enim latroni fieret restitutio, latro haberet plusquam oporteret eum habere, & verus dominus haberet minus: ergo talis operatio non est vera restitutio. Notandum tamen est, quod si qui accepit dubitat, an ille, à quo accepit furatus fuerit rem illam vel non, tunc tenetur eidem restituere. Ratio est, quoniam in re dubia melior est conditio possidentis. Itaque debet esse homo certus quod ille à quo accepit detinebat rem illam iniuste, & inique. Secunda limitatio est, quando ille, qui accepit à latrone, incurrit magnum detrimentum si restituat vero domino, & non latroni: & hoc maximè habet verum quando ille, qui accepit, bona fide accepit. Ratio huius est, quia nemo tenetur cum dispendio, & detrimento proprio rebus alienis consulere, præsertim quando ipse, qui accepit, non habuit culpam iniustæ acceptionis. Diximus quando non habuit culpam: quoniam si quis sciens & prudens, quod ille à quo accepit furatus est rem illam, eam accipit, iam quasi confors furti tenebitur cum aliquo detrimento vero domino restituere: quantum verò detrimento teneatur pati relinquatur arbitrio boni viri: non enim tenebitur restituere cum periculo vitæ, aut percussione, aut famæ, neque cum periculo notabili bonorum suorum: sed attendenda est quantitas furti: si enim fuerit res magni momenti, tenebitur etiam ille, qui cum mala fide accipit à latrone, pati aliquod detrimentum bonorum suorum, ut res illa restituatur vero domino: non tamen tenebitur tantum detrimento pati, quantum ille, qui primò furatus est. Et ratio est, quoniam qui accepit vel emit rem ab ipso latrone, accepit eam iam periclitantem, & sine spe redeundi ad verum dominum: quapropter si eam reddat eidem latroni, non obligabitur ut cum maximo detrimento suo teneatur illam reddere vero domino. Si autem absque suo detrimento potuit illam rem reddere, vel seruare vero domino tenebitur ad restitutionem in integrum: quoniam rem alienam constituit in manibus ipsius latronis.

Tertia moderatio est, quando ille qui accepit rem illam reddit alicui tertio de quo certus est quod reddet vero domino. v. g. qui furatus est rem alienam ab aliquo patrifamilias potest eam reddere uxori vel filio, vel maximo amico, de quibus certus

A est quod reddent vero domino, vel expendent in utilitatem ipsius secundum voluntatem eius saltem interpretatiuam. Sed obseruandum est hîc, quod qui isto modo restituit per tertiam personam, debet procurare ut verus dominus non possit aliàs petere rem illam à latrone, & ut latro non putet se teneri iam ad restitutionem. Hoc autem conuenienter fiet, si possibile est per admonitionem vtriusque. Sed est vnicum argumentum contra conclusionem sic explicatam & moderatam. Quoniam in cap. in literis. de restit. spol. & etiam in l. bona fide. ff. de positi dicitur quod prædo spoliatus, est ante omnia restituendus secundum ordinem iuris, sed leges iustæ obligant in foro conscientie: ergo ille, qui accepit rem à latrone, tenebitur in foro conscientie eidem restituere, ut ipse adimpleat suam obligationem, & restituere possit vero domino. Respondetur, quod huiusmodi leges non transferunt dominium neque conferunt ius ipsi prædoni, ut sibi fiat restitutio: sed sunt quasi pœnales in odium eius, qui propria auctoritate accepit rem ab ipso latrone, & propria auctoritate vult rem illam proprio domino reddere quando causa educta est iam ad iudicium: tunc enim ordo iuris merito postulat, ut per manus iudicis fiat ista restitutio. Ceterum vniuersaliter verum erit in foro conscientie, quod si quis restituat rem vero domino etiam si imprudenter faciat, quando res deducta est, vel deducenda creditur ad iudicium: non tenebitur in foro conscientie amplius aliquid restituere prædoni.

Iam verò in solutionibus ad argumenta Diu. Tho. ponit quasdam alias limitationes conclusionis articuli. Sit igitur in solutione ad primum.

CONCLUSIO.

D Quando restitutio nociua est ei, cui debet fieri vel tertiæ personæ: non est facienda tunc. Ratio est, quia restitutio ordinatur ad utilitatem eius, cui faciendâ est: ergo si fuerit nociua destruitur omnino finis restitutionis, ac proinde non est faciendâ tunc. Sed aduertit D. Th. quod tunc debitor debet seruare rem illam reddendam opportuno tempore, deponere illam apud tertiam personam, ut commodius seruetur, & reddatur.

D Vbitatur primò circa istam conclusionem. **E** An sit peccatum in tali casu reddere vero domino suum debitum.

Arguitur primò pro parte negativa. Ipse dominus in eo, quod verè dominus est, ius habet ad petendam rem suam: ergo debitor facit illi iniuriam non reddendo saltem cum petit, aliàs esset quasi bellum iustum ex vtraque parte.

Arguitur secundò. Ipse debitor non est tutor vel custos creditoris, sed solùm est debitor: ergo ad illum non pertinet nisi ut faciat officium debitoris: ipse autem creditor provideat sibi an sit commodum sibi tunc recipere debitum, an non.

S Ed in oppositum est. Primò quod dicitur Eccl. 17. Vnicuique mandauit Dominus de proximo suo. Et Prover. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem, ergo cum ipse debitor retinendo pro tunc debitum custodiat creditorem vel à damno spiritalis peccati, vel à temporali maiori, quàm carentia debijt, aut etiam tertiam personam eripiat, vel custodiat ab huiusmodi malis: non tenebitur pro tunc restituere.

Arguitur secundò ratione D. Thom. in solutione ad primum. Et confirmatur, quia quamuis restitutio secundum specificam rationem iustitiæ com-

mutatiōe non respiciat nisi æqualitatem rei ad rem, tamen quia debet esse actus virtutis: oportet ut fiat ubi, & quando secundum rectam rationem expediat. At verò pro tunc non expedit, imò verò nocet ergo non est facienda pro tunc.

Arguitur tertio. quoniam etsi verus dominus habeat ius ad suum depositum vel ad quodvis aliud debitum: tamen non habet ius ut pro tunc exigat debitum ab altero. Nemo enim habet ius ad id, quod non est secundum rectam rationem: cum igitur non sit secundum rectam rationem tunc accipere, non est illi facienda restitutio. Pro decisione huius difficultatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Quando debitor nullam incurrit detrimentum ex retentione debiti, & aliàs sequitur graue detrimentum siue spirituale, siue temporale ex illius solutione debiti: erit peccatum tunc reddere debitum, maximè si creditor non urgeat, neque instet. Istam conclusionem probant argumenta facta pro secunda parte, & hanc videtur D. Tho. voluisse statuere in solutione ad primum: neque enim distinxit de damno spirituali, vel corporali, sed communiter dixit quando fuerit graue nocua restitutio.

SECUNDA CONCLUSIO.

Non est peccatum reddere debitum domino petenti: etiamsi ex solutione debiti sequatur graue damnum spirituale vel corporale petenti, vel tertiæ priuatæ personæ, quando ex retentione debiti sequitur graue damnum ipsi debitori. v. g. si latro comminetur mihi mortem nisi reddam ei gladium alienum, quem emi ab illo, possum illi reddere licet, ut iam diximus: ergo multò magis quando ipse verus dominus exigit rem suam ita ut nisi reddidero, notabile periculum incurram ego. Ratio huius conclusionis est, quia in tali casu damnum illud quod sequitur non est mihi voluntarium expressè: neque interpretatiuè. Expressè quidem patet, non enim intendo damnum alterius. Interpretatiuè verò probatur, quia interpretatiuum voluntarium dicitur, & est, quando aliquis tenetur aliquod malum impedire & non impedit: at verò pro tunc ego non obligor succurrere proximo cum tanto periculo meo ut distinximus supra q. 26. art. 4. ergo non est illud damnum pro tunc mihi interpretatiuè voluntarium. Probatur, & explicatur secundo bono exemplo. Nemo tenetur succurrere hosti periclitanti, si prudenter existimat quòd erutus ab illa necessitate occidet illum, vel aliquod magnum damnum inferet, ergo simile est in nostro casu. Diximus autem in conclusione vel alterius priuatæ personæ: quoniam si fuerit persona publica cuius vita, & salus est reipublicæ maximè necessaria, tenebitur ipse debitor pati detrimentum illud, propter illius personæ salutem.

TERTIA CONCLUSIO.

Quando ex debiti retentione nullum detrimentum incurrit debitor, etiamsi si creditor urgeat: erit peccatum reddere debitum: si malum quod sequitur ex debiti solutione est corporale etiam ipsius petentis. Non autem erit peccatum si illud damnum quod sequitur fuerit spirituale ipsius petentis. Ista conclusio quantum ad vtraque partem, Probatur soluendo obiectionem, quæ statim se offert. Et

A enim damnum spirituale multò maius est, quàm corporale: quomodo ergo si tenetur debitor non reddere debitum quando sequitur malum corporale petenti, dicimus quòd non tenetur non reddere quando sequitur malum spirituale? Respondetur ergo, quòd non est eadem ratio sed est differentia maxima, quoniam rei entio debiti pro tunc medium est ex natura sua ordinatum, & efficax ut proximus non incurrat malum illud corporale: at verò ut non incurrat damnum spirituale non est mediū ordinatum neque efficax: etenim medium ordinatum est correctio fraterna. Deinde etiam si denegatur debitum, iam ipse proximus peccauit in corde suo, & fortassis peccabit magis ex non redditione debiti propter maiorem appetitum ex priuatione.

B Est & alia optima differentia: videlicet, quòd bonorum corporis, scilicet, vitæ, & salutis homo non est dominus: & propterea cum illa periclitatur tenetur quisque impedire etiam impugnante ipso domino. At verò ipsarum actionum spiritualium homo dominus est: quapropter nemo potest cogere hominem quando vult peccare nulla interueniente iniuria tertiæ personæ: nisi fortè aut iudex, aut prælatus ad cuius officium pertineat impedire per aliquam media determinata. Est exemplum huius quod dicimus. Si Petrus velit se ipsum vel aliam occidere, aut percutere, possum ego, imò tenebor, si absque meo detrimento id possem facere: ligare illum, & in vincula, si opus fuerit, conijcere: at verò si pergit fornicari, non est mihi licitum ligare illum, aut aliquam vim facere ne pergat ad fornicandū: sed solummodo possum ut correctione fraterna.

C Ex dictis sequitur, quòd si detrimentum, quod sequitur ipsi creditori fuerit rei familiaris: tunc scienti, & volenti, detrimentum, licitum est mihi, & debeo soluere debitum ipsi petenti. Ratio est, quia ille est dominus rei familiaris, & potest pati detrimentum.

QUARTA CONCLUSIO.

D Sit, in eodem casu præcedentis conclusionis. Si damnum quod sequitur redundat in tertiam personam siue sit corporale siue sit spirituale, peccatum erit reddere debitum. Prima pars patet ex præcedenti conclusione, & ratione ipsius. Secunda verò pars probatur, videlicet quando damnum spirituale sequitur tertiæ personæ. v. g. si petat debitum ad sollicitandam mulierem non pataram. Probatur ex illo testimonio Ecclesiasti. 17. Vnicuique mandauit Dominus de proximo suo, sed in illo euentu ego possum absque detrimento meo euitare scandalum proximo: ergo debeo euitare retinendo debitum, si quidem ex hoc efficaciter impeditur scandalum. Neque valet obiectio ex præcedenti conclusione, ubi diximus quòd quando ipse creditor petit debitum ad fornicandum, ubi incurrit damnum spirituale: non possum illi denegare, ergo eadem est ratio quando tertia persona incurrit damnum spirituale. Respondetur quòd est maxima differentia, quoniam ipse creditor petens debitum ad fornicandum, iam fornicatus est in corde suo: at verò tertia persona innocens scandalizanda nondum peccauit: quapropter retentio debiti est medium efficax ad impediendum damnum spirituale illius tertiæ personæ, non autem est efficax ad impediendum damnum spirituale ipsius creditoris.

F Ad argumenta vtriusque difficultatis facile potest patere responsio ex supradictis, præterquam

ad primum argumentum pro parte negativa positum.

Pro cuius solutione notandum est, quod dupliciter potest dici quis habere ius ad aliquid petendum: vno modo secundum rationem iustitiae, materialiter, & quantum ad substantiam actus: altero modo formaliter secundum rationem iustitiae, prout est virtus requirens circumstantias virtutis. Dicimus ergo, quod quando creditor petit debitum suum, semper habet ius ad petendum priori modo: & si debitor soluit semper facit opus iustitiae quantum ad substantiam actus saltem, etiam si alius peccet. At verò quando creditor petit debitum deficientibus circumstantiis illis, de quibus diximus in supra dictis conclusionibus, excusatur ipse debitor sufficienter propter rationes quas diximus.

Debiturum secundò, Vtrum quando in praedictis casibus est peccatum reddere debitum, sit peccatum contra charitatem tantum, an verò sit etiam contra iustitiam? quod quidem multum refert Theologo dignoscere, quoniam si tantum est peccatum contra charitatem, non obligabit ad restitutionem. Si autem fuerit etiam contra iustitiam, tenebitur peccans restituere totum damnum consequutum ex redditione debiti.

Ante omnia supponamus, quod quando damnum consequutum ex redditione debiti fuerit tantum contra charitatem, ipsa etiam redditi debiti erit tantum contra charitatem. Sed tota difficultas est quando damnum consequutum fuerit contra iustitiam, an tunc ipsa redditi debiti sit etiam semper contra iustitiam?

Arguitur primò pro parte negativa. Ex differentia, quae inuenitur inter personam priuatam, & personam publicam, ad cuius officium pertinet gubernare rempublicam, innocentes defendere, & alia huiusmodi. Etenim huiusmodi persona peccat contra iustitiam, si sciens, & prudens non euitet periculum quod instat ciuibus: at verò persona particularis non tenetur ex iustitia obuonire huiusmodi periculis sicut nec iam periclitantem defendere. At verò debitor siue depositarius persona particularis est: ergo non peccat contra iustitiam si reddat debitum siue depositum nihil curans de damno proximi quod postea consequetur. Et confirmatur. Si me praesente Petrus inuadat Ioannem, & ego sim potens absque meo detrimento eripere Ioannem, nihilominus non pecco contra iustitiam si nolim eripere: sed solum contra charitatem, ergo debitor, qui non tenetur ex iustitia defendere proximum, non peccat nisi contra charitatem reddendo debitum. Ipsa enim redditi debiti secundum se bona est, neque ordinatur à reddente ad damnificandum proximum, sed solum erit mala, & peccatum ex illa circumstantia quam ipse debitor non tenetur ex iustitia euitare.

Arguitur secundò. Si creditor in eodem casu dubij petat à debitore debitum coram iudice, & iudex ferat sententiam vt reddat statim debitum, ipse debitor non peccabit si statim reddat obediendo iudici: ergo neque etiam peccaret contra iustitiam saltem, si ante sententiam iudicis redderet. Probat consequentia. Quia si antea erat peccatum contra iustitiam, non potuit per sententiam iudicis excusari debitor à peccato.

Arguitur tertio. Si debitor, vel depositarius in eodem casu fuisset homicidij causa reddendo gladium, aut debitum, sequitur quod si etiam ipse aliquod detrimentum pateretur ex retentione debiti: non posset reddere debitum absque peccato contra

A iustitiam, quod est contra definita in dubio praecedenti. Probat sequela, quia si ipsa redditi debiti vel depositi in illo casu est causa homicidij: non poterit fieri licita propter detrimentum quod aliàs incurreret ipse debitor si retineat debitum. Pro decisione veritatis sic

VNICA CONCLUSIO.

Redditi debiti in casu nostri dubij peccatum est contra iustitiam, & per consequens, qui reddit debitum tenebitur ad restitutionem totius damni consequuti. **B** Ista conclusio euidenter sequitur ex quadam falsa sententia Caietani in summa in verbo, restitutio. Vbi tenet, quod quando quis absque detrimento suo potest defendere proximum, & non defendit, peccat contra iustitiam, & tenetur restituere, ergo multò magis in nostro casu, vbi debitor dat instrumentum, vel exercet actionem vnde sequitur damnum. Videtur etiam sequi ex alia sententia eiusdem Caiet. infra q. 169. art. 2. ad 4. dub. 2. vbi asserit, quod vendentes arma gerentibus bellum iniustum contra ecclesiasticos, homicidæ sunt, & sacrilegi: ergo etiam in nostro casu reddens gladium apud se depositum ei, qui vult proximum occidere, erit etiam ipse homicida: & nihilominus aequalis est differentia inter vendentes arma, & reddentes depositum siue debitum in praedicto casu. Quoniam sic vendentes non possunt cogi vt vendant, isti verò possunt cogi à iudice vt reddant, quapropter illi sunt magis voluntarij respectu damni consequuti, quam reddentes depositum, aut debitum.

D Deinde probatur conclusio ex vulgari regula in cap. fin. de iniurijs & damno dato. si tua culpa damnum datum est, aut iniuria irrogata, aut irrogantibus opem fortasse tulisti: iure te super his satisfacere oportet. Sed debitor in casu proposito fert opem homicidæ reddendo gladium vel pecunias, ergo tenebitur restituere. Idè colligitur ex l. si pignore. §. ferramenta. ff. de furtis. vbi habetur quod qui ferramenta sciens & prudens accommodauerit ad defringendum ostium vel armarium, etiam si nullum consilium dederit ad furtum faciendum: tenetur ad restitutionem furti. Praeterea probatur conclusio. Debitor, qui reddit debitum in casu nostrae conclusionis, in foro exteriori si accusetur, condemnabitur, & obligabitur ad restitutionem damni: sed sententia iudicis, quae non fundatur in falsa presumptione, non obligat de nouo ad restitutionem, ad quam antea non tenebatur ipse reus: ergo in foro conscientiae tenebatur ipse reus restituere. Denique si debitor, vel depositarius in eodem casu reddat gladium amenti furioso, qui alium parat occidere, proculdubio esset reus illius homicidij & teneretur ad restitutionem: ergo etiam si reddat gladium homini quidem mentis compoti: sed irato, & parato occidere proximum, erit reus homicidij. **E** Probat consequentia, quoniam non minus concurrat cum isto, quam cum ipso amente, quamuis ille, qui non est amens, adijciat suum voluntarium. Hoc enim non diminuit meum voluntarium, neque meum concursum moralem.

F Ad argumenta in oppositum respondetur ad primum, & confirmationem, quod aliud est non defendere proximum, aliud offendere apponendo aliquam actionem, vel instrumentum vnde noceatur proximus.

Ad secundum respondetur, quod in illo casu tenetur ipse debitor admonere iudicem de periculo quod

quod timetur contra proximum, & tunc si nihilominus cogatur reddere gladium vel depositum ipse excusatur à culpa.

Ad vltimum argumentum responderetur, quòd in illo casu debitor non est voluntarius respectu damni quod sequitur: quia non tenetur pro tunc retinere depositum cum tanto suo periculo.

Deinceps in solutione ad secundum ponit D. Tho. duas conclusiones. Prima est quando datio est illicita, & contra legem, is, qui accepit tenetur restituere, non ei, qui dedit: sed in pios vsus debet conuertere. Ponit exemplum in datione pretij simoniaca ex vtraque parte.

Secunda conclusio est. Quando ipsa datio non est illicita; sed est propter rem illicitam: nihil est restituendum, nisi superflue aliquid accipiatur ad fraudem, & dolum. Ponit exemplum in pretio quod datur meretrici pro illicito vsu corporis.

Pro intelligentia huius doctrinæ notandum est primò, D. Tho. vocat hanc dationem illicitam eam, quæ ab intrinseco illicita est, vocat verò dationem licitam eam, quæ non habet ex proprio obiecto & materia aliquam culpam: quamuis habeat illam ab extrinseco, vt si ex fine vel alia circumstantia fiat illicita.

Nota secundò, quòd datio quæ est illicita in se ipsa, & intrinsece esse illicita ex parte vtriusque, scilicet, dantis & accipientis: vt contingit in datione pretij simoniaca, ex conuentione. Aliquando verò potest fieri illicita tantum ex altera parte scilicet recipientis. v. g. si Petrus det pretium Iohanni ne committat aliquod flagitium, tunc recipiens peccat.

Denique nota, quòd datio illicita ex vtraque parte dupliciter potest contingere. Vno modo quòd sit illicita ratione materiae, quæ non est pretio æstimabilis, vt patet in exemplo posito simoniacæ conuentionis, & dationis. Altera verò est illicita ex eo tantum quòd est contra legem, quamuis materia sit pretio æstimabilis. v. g. cum Petrus dat Iohanni pretium vt interficiat hominem. De his omnibus dicendum est per singula, præterquam quòd tractationem de simonia remittimus in quæstionem centesimam.

Dubitatur ergo tertio in ordine huius art. Vtrū quando datio est illicita in se ipsa ex parte vtriusque, & nihilominus datio est pro re, quæ pretio æstimari potest, est tamen contra legem, & in iniuriam, & detrimentum alterius, vt cum datur iudici pretium pro iniqua sententia, vel testi pro falso testimonio: teneatur recipiens ad restitutionem pretij: nam de damno dato alteri parti non est dubitandi ratio.

Arguitur primò pro parte affirmatiua. Qui accipit pretium pro beneficio Ecclesiastico per conuentionem simoniacam tenetur illud restituere, & eidem, qui dedit, vt habet probabilis opinio, ergo etiam in casu nostri dubij tenebitur recipiens pretium eidem cui dedit, restituere.

Arguitur secundò. Qui dedit pretium in casu nostro, per talem conuentionem non abdicauit à se dominium, neque transtulit in alterum, qui accipit pretium, ergo qui accepit tenetur restituere. Probat antecedens, quoniam per contractum, & conuentionem iure irritam non transfertur dominium, sed illa conuentio, quæ est ex parte vtriusque illicita etiam iure ipso irrita & nulla est, vt patet in l. iurisgentium. §. si hoc maleficium. ff. de pact. & in l. generaliter. ff. de verbis oblig. & in c. non sanè. 14. q. 5. quòd desumitur ex August. in epist. 54. quæ est ad Macedonium.

A Arguitur tertio. Si quis recipiat pretium pro re, quam tenetur ex iustitia facere. v. g. iudex pro iusta sententia pronuntianda, tenetur restituere illud pretium: ergo multò magis tenetur restituere, qui accipit pretium pro iniusta sententia. Inquit enim D. August. vbi supra; quòd iniquius accipitur pretium pro iniqua sententia, quam pro iusta.

B Sed pro altera parte arguitur. Non tenetur iure naturæ, qui accipit pretium per huiusmodi conuentionem ex vtraque parte illicitam, ad aliquam restitutionem, sed ius posituum tam ciuile, quam canonicum damnans huiusmodi conuentiones, solum denegat actionem petendi & repetendi pretium in iudicio, & non facit inhabilem eum, qui recipit, ad recipiendum dominium pretij, vt patet consideranti leges pro contraria parte, ergo. Maior patet. Quoniam industria ipsa, & labor, quem impendit is, qui accipit in pretium per huiusmodi conuentionem in vtilitatem illius, qui dat pretium, profectò est pretio æstimabilis: at verò ex conuentione vtriusque partis fit pretium iustum: ergo non tenetur qui recipit illud iure naturæ restituere.

C Arguitur secundò, & confirmatur. Quoniam ex opposita sententia sequitur quòd faber qui fabricat vel acuit gladium ex pacto alterius, qui vult occidere hominem: teneatur ad restitutionem pretij pro suo labore. Itè miles qui conductus est stipendio ad bellum iniquum teneatur ad restitutionem stipendij. Item qui vendidit venenum sciens in malum usum vendi teneatur ad restitutionem pretij pro veneno accepti, quæ omnia falsa reputamus.

D Denique arguitur tertio. Si restitutio esset facienda in casu proposito, maximè illi qui dedit pretium. Consequens est falsum, ergo nulli facienda est restitutio. Sequela probatur à sufficienti diuisione, quoniam non est facienda pauperibus. Nam pauperes substituuntur loco veri domini, quando ipse dominus non comparet: sed in casu nostro verus dominus comparet, ergo. Deinde non est facienda restitutio illi, in cuius iniuriam facta est iniqua conuentio, quoniam illi sit satis si restituatur totum damnum illatum, reliquum est ergo, quòd maximè sit facienda ei, qui dedit. Hoc autem esse falsum probatur, quia is qui dedit pretium pro re, quæ pretio æstimari poterat, voluntariè abdicauit à se dominium ex pacto & conuentione vtriusque partis, ergo illi non est facienda restitutio.

E In hoc dubio definiendo, Doctores variè sentiunt. Prima sententia est affirmatiua, sed inter affirmantes est maxima dissensio cui facienda restitutio sit. Caiet. in summa, in verbo restitutio. cap. 4. inquit, faciendam esse restitutionem ei in cuius iniuriam sit iniqua conuentio, aut certe Christo vniuersorum heredi, id est, pauperibus.

Secunda sententia est, faciendam esse restitutionem ei, qui dedit vel pauperibus indifferenter ad libitum recipientis. Hanc videtur sequi Syluest. in verbo restitutio. 2. §. 1. & verbo restitutio. 4. §. 1. & Adria. in 4. in materia de restitutione, in speciali quæstione de hac re.

F Alij dicunt, faciendam esse ei, qui dedit. Hanc sequitur Soto li. 4. de iust. & iure, art. 1. ad 2. col. 4. & 5.

Alij verò aiunt faciendam esse restitutionem pauperibus si maleficium iam perpetratum est pro quo datum fuerat pretium, si autem nondum fuerit admissum, facienda est restitutio ei, qui dedit. Sic opinatur Medina Compluten. in C. de restitutione. in tract. de restituendis rebus, quæst. 2. dub. 2.

Secunda sententia principalis est in altero extremo, nullam faciendam esse restitutionem, si recipiens pretium perpetravit delictum pro quo datum est. Hanc sententiam videtur sequi Syluest. in verb. elemosyna, q. 4. & summa Angelica in verbo concussio. & verbo restitutio. 1. & Nauar. in man. c. 17. à num. 33.

Tertia sententia est, quæ videtur esse media inter has sententias; quod quando res, pro qua datur, & accipitur pretium non est æstimabilis pecunia: tunc pauperibus restitutio facienda est. Et inter res non æstimabiles pecunia connumerat hæc opinio iniustam sententiam iudicis. Quando verò res pecunia æstimabilis est, & requiritur labor corporis, aut usus illius, tunc non obligat ad restitutionem ei, qui dedit. Sic opinatur Couar. in relect. reg. peccatum in 2. part. §. 2. num. 7. Pro decisione veritatis sic

PRIMA CONCLUSIO.

Si consideremus solum naturæ ius, nulla ex huiusmodi conuentione obligatio oritur ad restituendum. Hæc conclusio iudicio meo demonstratur argumentis factis pro parte negatiua. Tota igitur difficultas est si consideremus ius positium. Pro quo sit

SECUNDA CONCLUSIO.

Iure positium saltem denegatur actio, & repetitio in foro exteriori ei, qui dedit pretium pro maleficio perpetrando. Hæc conclusio satis probatur legibus citatis pro parte affirmatiua, & habetur etiam in l. 3. & 4. & in l. si ob turpem. ff. de conditionib. ob turpem causam. & in l. 2. C. eo tit. & in regula. In pari delicto, & causa melior est conditio possidentis de reg. iur. in 6. Decret. & in l. Regni. 53. tit. 24. part. 3. quibus in locis statutum est, quod in pari turpitudinis gradu, ut contingit in casu nostro, deneganda est actio ei, qui dedit pretium. In hac conclusione nulla est controuersia inter ipsos doctores.

TERTIA CONCLUSIO.

Probabilis est sententia communior, quæ tenet restitutionem esse faciendam in casu proposito, & consequenter verosimilior est sententia, quæ asserit faciendam esse ei, qui dedit pretium. Istam conclusionem competenter probant argumenta facta pro parte affirmatiua & autoritas autorum sic opinantium.

QUARTA CONCLUSIO.

Nihilominus nobis multò probabilior, & verosimilior est sententia, quæ negat obligationem restituendi etiam iure positium. Hæc conclusio probatur ante omnia argumentis factis pro parte negatiua. Deinde probatur reprobando aliorum sententias. Et principio quidem tanta differentia eorum, qui asserunt faciendam esse restitutionem super hoc cui facienda sit, magnum est argumentum nullam faciendam esse necessariò restitutionem. Deinde inter istos autores quidam dicunt restitutionem faciendam esse, aut ei, qui dedit, aut pauperibus: quidam verò aut ei, qui dedit, aut ei, in cuius iniuriam facta est conuentio. Contra hos autores optimum est argumentum. Etenim videntur sibi contrariari.

A Nam restitutio facienda est vero domino, nisi forte propter crimen puniatur & priuetur: at verò iuxta sententiam horum Doctorum necessariò dicendum est, quod is, qui dedit, est verus dominus pretij dati, & quod non est lege spoliatus: ergo illi solum necessariò facienda esset restitutio. Maior manifesta est ex definitione restitutionis. Minor autem probatur quantum ad priorem partem. Nam iuxta horum autorum sententiam: idcirco restitutio facienda est in præsentis casu: quia per talem conuenientiam iniquam ex vtraque parte non transfertur dominium, eò quod iure positum irrita est: ergo consequenter debent dicere quod mansit dominium apud eum, qui dedit. Rursus probatur minor quantum ad alteram partem, scilicet, quod ipse non sit spoliatus. Quoniam isti autores asserunt quod potest fieri restitutio, ergo non est aliqua lex, quæ faciat ipsum inhabilem ad recipiendam pretium datum, & per consequens sibi contrariantur. Denique vltimò probatur conclusio. Quidam istorum doctorum numerant sententiam iudicis iniustam inter res, quæ pecunia æstimari non possunt: at verò hoc falsum est, non enim sententia iniusta est aliqua res spiritualis, quæ pretio æstimari non potest, quin potius est actio quædam libera in utilitatem eius, qui dat pretium, & in periculum eius, qui profert iniquam sententiam: ergo hac ratione poterit inter illos fieri pactum de pretio iusto secundum se inter ipsos pactum facientes, quanuis sit iniustum pactum ex fine ad damnificandum aliquem tertium. Propterea vterque tenetur ad restitutionem illam in integrum faciendam. Valebit igitur huiusmodi contractus, ut pretio dato obligetur aliquis ad faciendam iniuriam proximo, ita, ut si fecerit acquirat dominium pretij dati neque teneatur ad illius restitutionem, sed maneat obligatus ad restitutionem damni contra proximum.

C Ad argumenta pro parte affirmatiua respondetur ad primum negando consequentiam. Quoniam pro simoniaca conuentione sunt iam leges ecclesiasticæ. At verò leges quæ reprobant conuentiones prædictas non faciunt inhabilem recipientem pretium, neque impediunt dominij translationem quando res ipsa pecunia æstimabilis est. Et per hoc patet ad secundum. Ad tertium verò argumentum dicemus in sequentibus.

D Vbitatur quartò circa dationem illicitam ex altera parte, scilicet ex parte recipientis. Vbi si propriè loquamur, potius dicemus quod receptio est iniusta non verò ipsa datio. Quærimus ergo, vtrum pretium, quod recipit aliquis iniuste teneatur restituere ante omnem iudicis sententiam. v. g. si datur pretium sicario ne occidat hominem, & iudici ne proferat iniquam sententiam, sed potius iustam, & scholari ut det suffragium digniori?

E Arguitur primò pro parte negatiua. Quando datio, & acceptio est iniusta ex vtraque parte, diximus esse probabilius quod accipiens pretium non tenetur ad restitutionem: ergo neque quando est iniusta ex parte recipientis. Probatur consequentia. Nam quod vterque peccet non excusat alterum à restitutione, ergo si cum vterque iniquè agit non tenetur recipiens restituere, non etiam tenetur, cum ipse solus iniquè agit.

F Arguitur secundò. Sit iudex iam paratus, & certus ferre iniustam sententiam, vel etiam sicarius, qui statuerit occidere hominem: sit etiam homo, qui precibus, & pretio vtrumque auertat ab iniquitate exercenda. Tunc sic arguitur. Quanuis illi iniqui teneantur cessare præcepto iustitiæ ab huiusmodi

iniquita-

iniquitatibus, tamen in casu proposito reuera non cessant nisi in gratiam eius, qui pretium dat: ergo pro illa actione, vel potius cessatione ab iniquitate poterunt recipere pretium, siquidem pretio æstimabilis est.

Arguitur tertio & probatur, quod non sit possibile quod acceptio sit iniusta, & datio sit licita, sed quod utraque sit iniusta si altera iniusta est, ac proinde recipiens non tenetur ad restitutionem iuxta definita in precedenti dubio. Probatum hoc. Quia non solum peccat, qui facit aliquod peccatum, sed etiam qui consentit facienti, præsertim si persuadet & rogat ut faciat: sed in prædicto casu ille, qui dat pretium rogat, ut alter accipiat, & præuenit illum: ergo etiam ipsa datio est iniusta. Et confirmatur ex l. 2. ff. de conditionibus ob turpem causam. ubi Ulpianus expressè determinat, quod qui dat pecuniã pro sententia iusta pronuntianda cumen contrahit, & punitur liti amissione: & legibus Regni cautum est ne quis iudici munera offerat.

Sed in oppositum est quod dicitur in l. 1. ff. ubi supra, quod si conuentio fuit turpis tantum ex parte recipientis: id quod acceptum est repeti potest ab eo, qui dedit. & in l. 2. adhibetur exempla, ut potest si dedero pretium ne sacrilegium facias, ne occidas. Idem habetur in l. 4. & in l. vltima ibidem. & in cap. non sanè. 14. quæst. 5.

In hoc dubio, communis sententia Iuris peritorum in locis citatis, imò & Theologorum est, quod qui accepit tenetur ad restitutionem. Sic tenet Adria. & Syluest. ubi sup. & Ioan. de Medina ubi sup. q. 25. & Caiet. in verbo restitutio. c. 4.

Est altera sententia, quod non tenetur ad restitutionem. Cæterum quantum ad repetitionem in foro exteriori distinguit hæc sententia. Si enim peccatum à quo aueritur recipiens pretium, sit contra iustitiam: dabitur repetitio in foro exteriori illi, qui dedit. Si autem peccatum non fuerit contra iustitiam, sed contra virtutes alias, non dabitur huiusmodi repetitio. Hæc est expressa sententia Soti in loco citato in illa longa solutione ad secundum. quauis Nauar. in manul. c. 17. nu. 37. dicat M. Soto sentire quod in priori membro huius distinct. sit obligatio ad restitutionem: in secundo verò membro non sit obligatio ad restitutionem. Sed Soto nihil tale dicit. Nihilominus ipse Nauar. sequitur illam sententiam quod in priori casu tenetur recipiens restituere, non autem in secundo: Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Repetitio in casu nostri dubij dabitur ei, qui dedit pretium quando peccatum erat contra iustitiam: non autem quando fuerit contra alias virtutes. Hæc patet ex legibus citatis quæ expressè probant priorem partem huius conclusionis. Secunda verò pars probatur. Quia cum illæ leges sint penales & odiosæ non sunt extendendæ ultra casus ibidem positos: qui profectò sunt contra iustitiam. Sed ut definiamus quando sit faciendâ restitutio ante iudicis sententiam, oportet aduertere quod peccatum contra iustitiam à quo aueritur aliquis propter pretium, quandoque potest esse contra iustitiam & in iniuriam eius, qui pretium dat. Aliquando verò erit contra iustitiam, & in iniuriam alterius tantum.

SECUNDA CONCLUSIO.

Quoties aliquis accipit pretium ut cesset à peccato quod est cõtra iustitiam eius, qui dedit pretium, proculdubio tenetur in foro cõscientiæ ante omnẽ iudicis sententiam. Hæc conclusio euidens est, & quauis Magister Soto vniuersaliter negauerit obligationem restitutionis in casu dubij propositi: tamen intelligendus est iuxta subiectam materiam de qua loquebatur, quando peccatum erat contra iustitiam tertij. Probatum autem nostra conclusio. Qui dat pretium in casu nostræ conclusionis non transfert dominium, ergo alter non recipit ac proinde tenetur restituere in foro cõscientiæ. Probatum antecedens. Nam qui dat est inuoluntarius in dando, sed solum dat ut redimat vexationem suam iniquam: quod est dare inuoluntariè mixtè, quod quidem sufficit ut alter, qui iniuriam facit & accipit pecuniam non acquirat dominium.

Arguitur secundo, & confirmatur prædicta ratio. Usurarius certissimè tenetur restituere vsuras, ergo multò magis qui accipit pretium in casu conclusionis. Probatum consequentia. Quoniam usurarius tenetur ad restitutionem, quoniam etiam si ex iustitia commutatiua non tenebatur dare mutuum, tenebatur tamen ex iustitia commutatiua nihil recipere ratione mutui. At verò in casu nostræ conclusionis ille, qui accipit pretium tenetur ex iustitia commutatiua non solum non recipere pretium propter illam causam, sed etiã tenebatur non me lædere: ergo pro eo, quod me non lædit nulla ratione acquirit dominium pretij, se tenebitur ad restitutionem magis quàm usurarius.

TERTIA CONCLUSIO.

Verosimilis est sententia quæ tenet quod is, qui accipit pretium quando peccatum à quo aueritur est contra iustitiam alterius tertij personæ, teneatur ad restitutionem pretij in foro cõscientiæ. Hæc est ferè sententia omnium doctorum communis, vno excepto Magistro Soto ubi supra. Probatum secundo. Is, qui accipit pretium in prædicto casu tenebatur ex iustitia commutatiua non lædere proximum, ergo modocum pretium accipit, peccat contra iustitiam commutatiuam. Probatum consequentia, quia facit ut, qui dat pretium minus habeat in bonis suis quàm oportebat illum habere, ergo tenetur illi restituere. Confirmatur. Cum iudex accipit pretium ut proferat iustam sententiam, accipit amplius, quàm mereatur exercitium sui officij, ergo non est illi licitum accipere. Antecedens probatur. Quoniã respublica iudicibus prouidet sufficiens stipendium, ergo non potest amplius accipere pro ferenda iusta sententia.

QUARTA CONCLUSIO.

Si rationibus hæc res expendenda sit, & non multitudine doctorum: non minùs verosimilis, imò & verosimilior nobis iudicatur sententia, quæ asserit non esse obligationem ad restituendum, quando recipiens pretium, recipit illud, ut cesset ab iniustitia contra tertiam personam. Hæc est expressa sententia Magistri Soto ubi supra, & argumenta facta pro parte negatiua probant illam: quæ mihi validiora videntur, quàm argumenta præcedentis conclusionis. Deinde probatur, & explicatur conclusio, ex differentia, quæ inuenitur quando pec-

cum, à quo cessat recipiens pretium, est contra iustitiam respectu dantis pretium, & quando est contra iustitiam alterius tertiae personae. Etenim iam in priori casu ex iustitia debitum erat ei, qui dedit pretium, antequam daret, quod recipiens cessaret à tali peccato: & idcirco qui pretium accipit manifestam iniuriam illi facit. At verò quando peccatum iniustitiae erat futurum contra tertiam personam, non debebat ex iustitia ei, qui dat pretium, ille qui recipit cessare à peccato in gratiam dantis pretium, ergo propter istam gratiam, quam illi facit poterit recipere pretium non peccando contra iustitiam respectu illius. Hinc sequitur, quòd quando tertia illa persona, cui facienda erat iniuria, est usque adeo cõiuncta ei, qui dedit pretium, ut etiam illius iniuria redundet in iniuriam ipsiusmet dantis pretium: tunc recipiens pretium tenetur in foro conscientiae restituere illi, qui dedit pretium. v. g. si pater dat pretium ne quis occidat filium, imò si socius peregrinationis dat pretium inuasori ne socius suus occidatur: tenetur qui accepit pretium in foro conscientiae restituere.

Sequitur etiam ex dictis aliud corollarium, quòd quando peccatum quod erat committendum à recipiente pretium, futurum erat contra charitatem, aut alias virtutes: non tenetur restituere in foro conscientiae. v. g. tenebatur aliquis medicus ex charitate, aut etiam ex misericordia curare pauperem infirmum, & nolebat eum curare: in tali casu si recipiet pretium pro illa curatione siue ab illo paupere, siue ab alio non peccat contra iustitiam. Idem dicimus de aduocato in casu, quo teneretur causam dicere pro paupere ex misericordia, sed nihilominus recipit pretium pro aduocatione. Hoc corollarium sufficienter probatur rationibus factis pro quarta conclusione.

Ad argumenta verò facta pro tertia conclusione hinc patet solutio. Ad primum quòd erat ex multitudine doctorum, respondetur, quòd in rebus moralibus obscuris, & difficillimis decidendis non mirum est si alicui viro docto se se offerat aliqua noua ratio vrgentior, ut opinetur contra communem sententiam merito, & non temerariè: & isto modo sunt introductae plurimae opiniones contrariae alijs, quae solebant esse communes. Neque hoc habet aliquid temeritatis quando optima ratione disceditur à communi sententia in rebus moralibus.

Ad secundum argumentum quòd procedebat ex ratione: dicitur, quòd qui dat pretium ne fiat iniuria alteri tertio, non habet minus, quam ex iustitia debet habere. Illi enim nulla fit violentia, aut iniuria, sed liberè omnino ex charitate & misericordia proximi dat pretium sicario ne occidat hominem, ac proinde non violatur iustitia commutativa respectu dantis: quin potius recipiens pretium cessat ab iniuria facienda illi tertio.

Ad confirmationem respondetur, quòd etiamsi iudex non haberet stipendium ab ipsa republica, sed merè gratis vellent exercere officium iudicis, non posset recipere pretium pro cessatione à ferenda sententia iniusta contra datorem ipsum pretij: peccaret enim contra iustitiam, & teneretur restituere pretium: non autem peccaret contra iustitiam si reciperet pretium pro cessatione ab iniusta sententia ferenda contra tertium hominem.

Iam verò ad argumenta pro parte negativa quatenus procedunt contra primam conclusionem respondetur breuiter. Ad primum negatur consequentia iuxta ea, quae dicebamus in explicacione

A quartae conclusionis, illic enim patet manifestum discrimen.

Ad secundum negatur consequentia, vel certè responderetur, quòd probat nostram quartam conclusionem.

Ad tertium respondetur, quòd dans pretium ut redimat propriam vexationem vel alienam: non consentit iniquitati recipientis, siue recipiens peccet contra iustitiam, siue contra aliam virtutem. Quemadmodum, qui dat vsuras vsurario non consentit cum iniquitate illius: quoniam ille paratus est dare pecuniam suam ad vsuras. Si enim persuaderet illi ut exerceret officium vsuræ: consentiret cum peccato illius.

Notandum est tamen, quòd in casu particulari huius argumenti, quòd attinet ad iudicem qui pretium recipit, tenetur omnino restituere à quocunque recipit. Quoniam leges Regni in Hispania reddunt inhabilem ipsum iudicem ad hoc recipiendum, ut patet, *En el libro segundo de las ordenaciones Reales, en el titulo del Consejo del Rey, y en el titulo de la Audiencia y Chancilleria, y en el titulo de los Alcades y Corregidores, &c.* Caterùm quòd leges illae allegatae, quantum attinet ad illum, qui dat pretium iudici: ideo puniunt illum in liti perditione: quia praesumunt, quòd dat pretium ad pervertendum iudicium, & non ad redimendum suam vexationem.

D Vbitatur quintò, Vtrum impudicae feminae possint accipere pretium sui corporis?

Arguitur primò pro parte negativa. Nemo est dominus sui corporis, aut membrorum sui corporis, ergo ille feminae non possunt vendere suum corpus, & pretium receptum retinere.

Arguitur secundò. In pari turpitudinis gradu, melior est conditio possidentis: sed vir & femina parem turpitudinem committunt in fornicatione: ergo ipse vir commissa iam fornicatione non tenebitur promissum pretium soluere.

Arguitur tertio. Quia pari ratione sequeretur quòd ipse vir posset exigere pretium à femina, & vendere corpus suum, quòd nullatenus est in consuetudine. Et confirmatur, quia si femina praebet usum corporis sui viro, & est obiectum delectationis ipsius viri: etiam ipse vir reddit æquale, ergo, iniquum est pretium quòd ultra accipitur.

Arguitur quartò, & probatur quòd saltem femina coniugata non possit recipere pretium pro adulterio: quia illa nõ est domina sui corporis neque vsus sui corporis, sed vir eius est dominus: ergo non potest iuste recipere pretium, siquidẽ alienum vendit.

Denique arguitur. Sequitur pari ratione quòd vir possit accipere pretium pro nefando vsu corporis sui, quòd videtur absurdissimum.

Circa istam difficultatem sunt qui asserant omnes huiusmodi impudicas feminas teneri ad restitutionem accepti pretij pro turpi vsu corporis sui. Sic aiunt quidam Iurisperiti in l. 4. §. sed neque meretrici. ff. de conditionibus ob turpem causam. Inter Theologos etiam Ioan. de Medina. C. de restit. tractatu. de rebus restituendis, opinatur meretrices non posse recipere pretium corporis sui: bene tamen possunt aliquid recipere titulo liberæ donationis. Alij verò dicunt quòd publicis meretricibus licitum esset pretium recipere, non tamen occultis. Hoc etiam tenent quidam Iurisperiti quos refert Couarruias in relect. reg. peccatum. 2. par. §. secundo. Alij deniq; aiunt, licitum quidem esse omnibus solutis feminis pretium recipere pro vsu corporis sui, non autem coniugatis propter quartum argumentum. Pro decisione veritatis sic

PRIMA CONCLUSIO

Vniuersalis Omnes fœminæ possunt absque iniustitia in pretium sui corporis aliquid accipere & retinere. Ita conclusio quod attinet ad meretrices, patet ex cõmuni omnium nationũ usu. Etenim non solum permittuntur in republica, sed etiam defenduntur petentes pretium sui corporis. Et confirmatur etiam in Sacris literis. Nam Genes. 38 narratur, Iudam fecisse pactum cum Thamar, quam existimabat meretricem, & postea illud pretium procurauit soluere. Item Prouer. 6. dicitur pretium scorti vix est vnus panis: Ecce vbi vocat pretium, quod datur scorto pro actu turpi. Sunt denique plurimæ leges in iure ciuili, quibus hoc ipsum confirmatur, quas refert Couar. vbi supra. Probatum autem conclusio ratione vniuersali. Omnis conuentio, & promissio, quæ iure naturæ valida est, imò & ciuili, transfert dominium quando exercetur & confert ius in conscientia, etiam si ab extrinseco fiat illicita: sed datio, quæ fit impudicæ fœminæ pro turpi actu iure naturæ, & ciuili valida est: ergo transfert dominium, licet ab extrinseco sit illicita. Minor probatur, quantum ad ius naturæ: quoniam illa datio fit pro re, quæ pretio estimari potest, videlicet pro delectatione, quam exhibet impudica fœmina usu sui corporis. Quantum verò ad ius ciuile probatur, quoniam non inuenitur lex, quæ casset & irritet huiusmodi contractus, & translationes dominij.

Et confirmatur. Nam si quis pactum faciat cum cauponario in die ieiunij Ecclesiastici, vt det sibi cibos ad comedendum mande, ille contractus validus est, & homo ille tenetur soluere pretium ex iustitia, ergo non obstat quòd pretium detur pro re turpi & illicita, quòd minus sit valida ipsa datio pretij, & translatio dominij.

Deinde probatur, quoniam si fœmina consentiat cum viro in turpem actum ea conditione, vt vir postea ducat eam in uxorem, poterit fœmina iustissime petere à viro vt adimpleat promissum, & dabitur fœminæ actio in iudicio, & compelletur vir ducere illam uxorem vel illam dotare: ergo multo magis poterit iuste recipere aliud pretium. Id ipsum quod dicimus de fœminis respectu virorum, afferendum est de viris respectu illarum, possunt enim ab illis pretium accipere delectationis præstitæ.

Sed aduertendum, quòd lucrum quod ex turpi actu acquirunt fœminæ nuptæ debet reponi in cõmuni thesauro mariti, & reputandum est sicut alia bona, quæ acquiruntur durante societate matrimonij: & ita est expendendum, & diuidendum suo tempore. Idem dicimus proportionabiliter de pretio quod acquirit religiosa mulier: illud enim communitati acquiritur sicut aliud pretium, quod monacha acquireret labore manuum suarum.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si fœmina impudica solummodo blanditijs, & verbis amatorijs exigat à viro pretium plusquam par erat: non tenebitur ad restitutionem illius excessus accepti: bene tamen tenebitur ad restitutionem, si dolo, aut fraude extorsit illum. Prima pars probatur, quia is, qui dat illum excessum dat omnino voluntariè, ergo valida est translatio.

Sed hic obseruandum est, quòd continget aliquando. Vt fœmina petat ab amatore suo aliquid pretiosum coram alijs personis, coram quibus co-

A gitur concedere, aliàs amittet honorem suum. Tunc dicimus quòd talis fœmina non potest recipere illud, sed tenebitur restituere: quoniam inuoluntariè mixtè datum est. Secunda verò pars probatur, quia fraus, & dolus causant inuoluntarium. Etenim si vir cognosceret fœminat mentiri, non daret illi quod petit. Exemplum est si impudica fœmina fingat se esse virginem, & ob hanc causam exigat pretium notabile, tenebitur illud restituere. Item si mentiatur dicens se nullum alium amatorem admitturam, & ob id multa munera recipit: tenetur omnia illa restituere si alium admittat.

TERTIA CONCLUSIO.

Si quis promittat impudicæ fœminæ aliquam quantitatem pretij quam exhibere est prodigalitas: non tenetur postea adimplere promissum, etiam si iurauerit. Probatum quia iuramentum promissorium de re illicita non est adimplendum, imò est peccatum illud facere, & maius peccatum titulo religionis illud adimplere: sed prodigalitas saltem est peccatum veniale, cum quis propria bona prodigit: ergo vera est conclusio. Quænam autem sit prodigalitas in huiusmodi casu, iudicio prudentis considerata personarum qualitate arbitrandum est.

C Aduertendum est tamen, quòd si de facto ipse vir prodigè dedit meretrici quòd promissit, factum tenet, & illa manet domina accepti pretij, dummodo qui dedit non sit pupillus: quoniam iste secundum leges non potest alienare bona sua: poterit autem tantum dare meretrici quantum ludere. De religiosis autem, qui omnino sunt pauperes, aliter arbitrandum est quantum ad huiusmodi expensas, secundum facultatem, quam vnusquisque habere præsumitur à suis prælatis ad expendendas pecunias in sibi placitis. Neque in hoc peccabit peccatum iniustitiæ, nec tenebitur ad restitutionem ipse, neque meretrix, quæ accepit tale pretium iustum proportionatum cum facultate interpretariua prælati ad expendendum in rebus sibi placitis in animi sui gratia.

D Ad argumenta in oppositum responderetur ad primum, quòd quamuis fœmina non sit domina sui corporis secundum se, neque est domina vitæ: verum tamen est domina usus sui corporis: vnde sicut potest aliquis locare operas suas, vel vendere, v. g. iter facere, aut saltare: ita etiam fœmina potest vendere illum usum corporis sui.

E Ad secundum responderetur, quòd quamuis in actu impudico vir & fœmina parètur turpitudinis gradum incurrant: tamen in datione, & acceptione pretij nulla est turpitudò.

F Ad tertium concedo sequelam. Verum est tamen, quòd quia mulier est infirmior, & in illo actu magis impudicè se habet: habet tamen se passivè: magis decet quòd vir det pretium fœminæ, quàm fœmina viro.

Ad quartum argumentum responderetur, quòd mulier nupta quamuis non sit domina usus sui corporis; sed vir, tamen est domina actionis liberæ committendi adulterium in gratiam adulteri: & pro hoc potest pretium recipere. Sicut sicarius non est dominus vitæ alienæ, & tamen cum sit dominus actionis suæ liberæ occidendi, vel non occidendi proximum: potest iuste vendere istam actionem in gratiam postulantis mortem alterius. Ita contingit in muliere adulterante, quæ quidem facit iniuriam viro: non tamen adultero recipiens pretiũ ab illo.

Ad quintum argumentum respondetur, quod tota turpitudine, & absurditas in illo actu non est contra iustitiam, sed contra virtutem castitatis, vsque adeo ut sit vitium omnino contra naturam non solum rationalem, sed etiam contra naturam animalem.

Iam verò in responsione ad tertium docet Divus Tho. quomodo sit facienda restitutio, quando dominus rei non comparet. Numerat autem tres casus, in quibus rei dominus dicitur non comparere. Primus est quando est ignotus. Secundus quando erat notus, sed obiit. Tertius quando est notus, & vivit, sed distat longè. In primo casu est

PRIMA CONCLUSIO

Divi Thomæ. Restitutio facienda est convertendo rem in usus pios.

SECUNDA CONCLUSIO.

In secundo casu restitutio facienda est hæredi.

TERTIA CONCLUSIO.

In tertio casu, transmittendum est debitum in locum ubi est verus dominus, maximè si debitum sit notabilis quantitatis, & transmissio commodè fieri potest, alioquin deponatur in loco tuto, & significetur vero domino quod illic habet rem suam.

Circa primam conclusionem dubitatur sextò. Quis nam sit, & dicatur dominus ignotus rei. Respondetur & fit

PRIMA CONCLUSIO.

Non dicitur verus dominus esse ignotus moraliter loquendo, donec fiat sufficiens diligentia, & inquisitio illius arbitrio boni viri secundum qualitatem negotiorum & rerum. Probat, quoniam aliàs culpabiliter esset ignotus ex parte eius qui rem alienam habet, & verificaretur de illo: noluit intelligere ut bene ageret.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si facta iam diligentia, & inquisitione sufficienti non constet determinatè, quisnam sit verus dominus, sed sit in dubio an sit Petrus, vel Paulus: tunc dividendum erit debitum iuxta proportionem dubij inter illos de quibus dubitatur. Itaque si dubium fuerit æquale inter utrumque, dividatur debitum æqualiter inter ambos: vel etiam si fieri potest de consensu illorum mittatur fors vel applicetur alteri. Ratio huius est, quia quamvis in re dubia melior sit conditio possidentis: tamen ubi nullus possidet debet fieri divisio inter eos, de quibus dubitatur quisnam sit dominus.

TERTIA CONCLUSIO.

Quando nullo pacto constat quisnam sit dominus, constat autem de oppido cuius erat civis: tunc facienda est restitutio pauperibus reipublicæ illius, maximè si res erat alicuius momenti, si autem non sit notabilis momenti poterit fieri restitutio occurrentibus pauperibus. Sit exemplum primæ partis conclusionis. Multi ex Hispanis asportaverunt ab Indis magnas divitias iniquo bello acqui-

A sitas, isti tenentur non comparentibus veris dominis restituere pauperibus illius oppidi ubi erant cives veri domini. Probat, quoniam conclusio, quantum ad priorem partem. Quoniam verosimile est quod in illo oppido maneat saltem hæres veri domini, ergo convenientius, & certius fiet illic restitutio ad voluntatem ipsius reipublicæ. Secundò probatur, quoniam quando verus dominus non comparet, facienda est restitutio illi, de quo præsumitur, quod verus dominus in tali casu habet voluntatem interpretatiivam ut illi detur: sed unusquisque merito

B præsumitur habere amorem, & pietatem erga patriam, vel rempublicam: ergo illi facienda est restitutio. Et intelligimus conclusionem etiam si res illa non sit ablata cum iniuria facta reipublicæ aut oppido, contra Mag. Soto ubi supra in solut. ad 3. qui tenet quod solum facienda est restitutio ipsi oppido, quando res ablata est cum iniuria facta ipsi oppido. Secunda pars conclusionis maximè probatur arbitrio boni viri, quoniam res minoris pretij non est materia restitutionis necessariæ respectu reipublicæ, sed sufficit illam dare occurrenti pauperi. C. Eò vel maximè quod rationes factæ pro priori parte conclusionis non militant pro secunda parte.

D Vbitatur septimò. Quo iure, ignoto vero domino aliquibus facienda est restitutio. Et supponendum est nobis quod in præsentem non loquimur de restitutione rerum inventarum, de quibus dicemus quæst. 66. sed loquimur de restitutione rerum, quæ per iniquitatem ablatæ sunt. Respondetur ergo ad hoc dubium breviter, & fit

PRIMA CONCLUSIO.

Si consideremus præcisè solum ius naturæ, facienda est restitutio reipublicæ: ubi constat quod ipse dominus civis erat. Probat, quia iure naturæ bona civium ordinantur ad bonum reipublicæ, sicut bonum partis ad bonum totius, ergo deficiente vero domino, reipublica habet ius ad bona illius.

D Secundò probatur. In tali casu illa bona quasi redeunt ad statum, in quo omnia erant communia antequam fieret rerum divisio, & applicatio: sed in illo statu bona erant communia reipublicæ: ergo in nostro casu reipublica acquirit ius ad illa bona. Maior probatur, quia quantum attinet ad mores hominum, idem omnino est quod non compareat verus dominus, cui applicata erant, & quod nunquàm fuerint applicata, ergo finita applicatione ad particulare dominium, manent sicut antea. Probat, tertio, quoniam si reipublica non est domina iure naturæ illorum bonorum, sequitur, quod illa bona sunt omnino deserta absque vero domino quod videtur esse inconueniens.

SECUNDA CONCLUSIO.

F Legibus civilibus, & potissimè Ecclesiasticis, & ipsa consuetudine introductum est, ut huiusmodi bona convertantur in eleemosynas. Probat, ex cap. cum tu. de usuris. & cap. quanquam. cod. tit. in 6. & cap. non sanè. 14. q. 5. quibus in locis expressè definitur conclusio. Item in authen. omnes peregrini. C. de successione colla. 10. & in lege penul. titu. 1. parti. 6. decretum est, quod bona peregrini morientis absque testamento distribuenda sunt in pios usus, & eleemosynas si legitimus hæres non compareat. Quod autem huiusmodi leges sint sanctæ, & iustæ probatur, ex conclusione

præcedenti. Quoniam huiusmodi bona iure natura efficiuntur reipublicæ: sed princeps tam Ecclesiasticus quam secularis habet potestatem ab ipsa reipublica administrandi bona publica: ergo in fauorem pauperum, quorum cura pertinet ad reipublicam, optimè decernunt, vt huiusmodi bona pauperibus obuenerent. Et denique probatur, quoniam superflua eroganda sunt in pios vsus, & elemosynas: sed hæc bona superflua videntur esse reipublicæ. Ergo meritò conuertuntur in vsus pauperum: vbi aduerte, quòd si debitor fuerit pauper, poterunt illa bona ipsi adiudicari, ad arbitrium sui confessarij vel parochi.

TERTIA CONCLUSIO.

Non est necessaria episcopi licentia ad distribuenda huiusmodi bona in pios vsus. Hæc conclusio est contra multos Iurisperitos, sed est communis omnibus Theologis, & quibusdam Iurisperitis. Vide Syluest. verbis restitutio. §. 8. & Io. Medina vbi suprâ. Probatur conclusio. Si compareret verus dominus nulla esset necessaria facultas, vt fieret eidem restitutio: sed leges Ecclesiasticæ quæ postulant ea bona conuertenda esse in elemosynas non requirunt episcopi facultatem: ergo non est necessaria. Neque obstat, quòd in cap. cum sit. de Iudæis. & in cap. quanquam de vsuris in 6. requiritur Episcopi licentia, quoniam ista capita loquuntur in casibus particularibus. Primum quando à Iudæo facienda est illa distributio debiti in pauperes. Secundum est, quando ab vsurario, & in istis casibus requiritur Episcopi licentia. Neque rursus obstat, quòd in multis synodalibus episcoporum reseruat huiusmodi distributio ipsis episcopis. Respondetur ergo quòd si eiusmodi leges iustæ sunt, debent intelligi quantum ad reseruationem peccati, quòd committunt qui non distribuunt huiusmodi debita pauperibus.

D Vbitatur octauò. An pro huiusmodi debito possit fieri compositio? De quare Ioã. de Medina vbi suprâ cap. 11. & Soto in quarto, dist. 21. quæst. 1. arti. 4. Nos autem breuiter respondentes ponimus primam conclusionem.

PRIMA CONCLUSIO.

Quilibet princeps, siue secularis, siue Ecclesiasticus, potest si attendamus tantum ius naturæ; huiusmodi compositionem facere si adsint causæ honestantes talem compositionem. Probatur conclusio. Quoniam vt diximus, huiusmodi bona, stando in solo iure naturæ, redeunt ad communitatem, ergo princeps, qui est dispensator bonorum communium potest aliquam partem illorum bonorum applicare in aliquem vsum vtilem communitati, & remittere aliquam partem debitori, si talis remissio fuerit etiam vtilis communitati. v. g. Si inflat bellum necessarium pro defensione reipublicæ, vtile est communitati vt vndeunque fuerit possibile fiat collectio in subsidium belli, hæc autem collectio copiosius & breuius fiat ex huiusmodi debitis incertis, si princeps pro aliqua parte data remiserit alteram partem, ergo in principe est huiusmodi potestas vt debitores libentius, & citius contribuant ad bellum necessaria. Secundò probatur. Omnis princeps potest dispensare in suis legibus proprijs: sed huiusmodi bona incerta solis principum legibus decernuntur distribuenda pauperibus: ergo ipse princeps poterit illa bona aliter dispensare in

A communem vtilitatem. Tertio probatur. Quoniam pauperes nondum habent ius acquisitum, ergo absque illorum iniuria poterit princeps illa bona conuertere in alium vsum communitati vtilem.

SECUNDA CONCLUSIO.

De facto fieri non potest huiusmodi compositio in reipublica Christiana nisi à summo pontifice. Ratio est, quoniam pontifex habet potestatem super omnes Principes Christianos ad reseruandum sibi aliquam materiam, de qua leges ferendæ sunt quando hoc expedierit, ad spirituale bonum vel tranquillitatem Ecclesiæ. Hinc est quòd reseruauit sibi omnes causas matrimoniales: quæ aliàs ratione humani contractus subiectæ erant legibus secularium principum, & consequenter reseruat sibi causas de legitimatione, quatenus includunt notitiam de vero matrimonij contractu. Cum igitur legibus iam sancitum est, quòd huiusmodi bona incerta distribuuntur in elemosynas pauperum, meritò & iustè ipse Pontifex quoniam est pater pauperum in Ecclesia, sibi reseruat mutationem, & dispensationem in huiusmodi legibus de distribuendis huiusmodi bonis pauperibus: vnde iam princeps secularis non potest facere compositionem.

TERTIA CONCLUSIO.

Multum suspecta est de iniustitia huiusmodi compositio prout à multis exercetur de facto. Probatur, quoniam de facto pro debito quinque milium dipondiorum componitur aliquis pro 68. Tunc est, argumentum, nulla videtur esse proportio & æqualitas inter debitum, & talem solutionem, ergo Pontifex qui est dispensator nō dissipator huiusmodi bonorum, non debet intendere talem compositionem absolutè facere. Secundò probatur. Quoniam hæc via datur occasio maxima cauponibus, & alijs huiusmodi hominibus, vt paulatim defraudent populum furantes aliena bona minutatim: quoniam postea facillè manerent tuti in conscientia si se componerent pro tam minimo pretio postea cum Bulla cruciatæ. Propter istas rationes semper visa est maioribus nostris præceptoribus huiusmodi compositio valde suspecta de iniustitia. Vt autem excusemus Summum Pontificem à culpa, sit

QUARTA CONCLUSIO.

E Quando pontifex concedit bullam huiusmodi compositionis, præsupponit causam legitimam esse, & legem naturalem seruandam esse, quòd relinquatur iudicandum arbitrio discreti confessarij. v. g. Si ipse debitor sit ita pauper vt ægrè, aut vix possit restituere, aut debitum non sit a teo certum, poterit tunc confessarius discretus admittere compositionem, & absoluere poenitentem, aliàs non est licitum debitori talem compositionem facere. Probatur prima pars, quia tunc fit aliqua proportio inter solutionem & debitum ipsum, & tunc est causa decens vt Summus Pontifex dispenset aliquam partem debiti mediocriter pauperibus vt libentius, & citius adiuuent ad expeditionem belli vel alterius boni operis vtilis communitati: quando verò debitum ipsum est incertum constat, quòd fit maior proportio: quoniam in dubio melior est conditio possidentis: & quanuis attendenda sit quantitas dubij pro vtraque parte, tamen semper

minuitur

minuitur valor debiti, quando est aliquod dubium an teneatur. Et denique pro tranquillitate conscientiae merito, & iuste Pontifex potest facere huiusmodi compositionem. Secunda vero pars conclusionis probatur mihi, argumentis factis pro tertia conclusione. Sit

QVINTA CONCLUSIO.

Postquam semel facta est compositio conuenienter, & iuste, si verus dominus rei comparet, compelletur debitor in foro exteriori restituere id, quod sibi reliquum erat: at verò in foro conscientiae non tenetur ante iudicis sententiam restituere. Prior pars conclusionis communis sententia est, & ipsa experientia, & de facto comperta: & ratio esse potest, quoniam huiusmodi compositiones magis respiciunt tranquillitatem conscientiae debitoris, quam intendunt in foro exteriori tollere ius, quod habet verus dominus vel impedire actionem in iudicio. Secunda pars conclusionis sententia est expressa Magistri Soto vbi supra, & ratio esse potest: quoniam si compositio semel iuste facta est & legitime, transfert reuera dominium in eum, qui erat debitor, aliàs nulla prorsus utilitas esset in compositione, si adhuc debitor manet obligatus ad restituendum quotiescunque verus dominus comparuerit, ergo in foro conscientiae transfertur in illum dominium eius, quod reliquum sibi est. Et confirmatur, quoniam aliàs ipse Pontifex non procederet vt dispensator, & distributor bonorum, quae debita sunt communitati, vel pauperibus: si illa non posset cum effectu applicare alicui pro iusta, & conuenienti causa. Et confirmatur secundò. Si Pontifex omnia illa bona applicasset pauperibus debita domino ignoto, non teneretur ille, qui antea erat debitor restituere quidquam; ergo neque si Pontifex ipsemet applicauerit tanquam medioeriter pauperi, vel alia iusta de causa: aliàs ipse Pontifex omnino falleret ipsos debitores.

Hac secunda pars conclusionis est contra aliquos Theologos nostri temporis, qui aiunt quòd statim comparente vero domino tenetur ille debitor in foro conscientiae restituere ante iudicis sententiam. Et ratio illorum est, quoniam per sententiam iudicis non obligatur aliquis restituere id, quod antea non debebat, ergo si per sententiam in foro exteriori iudicis quae non fundatur falsa praesumptione, obligatur homo ille restituere, saltem quod sibi reliquum est, colligitur quod antea tenebatur restituere. Ad hanc tamen rationem responderetur, quòd Pontifex quanuis transferat dominium infirmum & caducum, non enim intendit iniuriam facere vero domino si opportuno tempore comparuerit, & egerit in iudicio contra debitorem. Quapropter illa sententia quanuis non fundatur in falsa praesumptione: potest obligare debitorem, vt restituat quod sibi reliquum est, nisi forte fuerit ita pauper quando facta est compositio, quòd sibi potuit applicari sicut alijs pauperibus. Quòd si hoc in iudicio non constiterit iam sententia fundatur in falsa praesumptione. Neque mirum est, quòd in iudicio obligetur aliquis per sententiam restituere, aut reddere quod ante sententiam non tenebatur, quando aliquis acquisiuit dominium cum illa conditione, vt teneatur reddere quando in iudicio alter petierit & iudex sententiam tulerit in fauorem petentis. Exemplum est in dominio quod acquiritur in multis casibus per ludum, datur enim saepe actio perdenti, vt iudicio possit repetere amissum, nihilominus ille, qui lucratus est, dominus lucri est,

A quandiu non obligatur per sententiam iudicis illud reddere.

Haecenus diximus de genere compositionis rerum, quae iniuste ablata sunt, & detinentur. Sed est aliud genus compositionis, quae fit cum ecclesiasticis de bonis beneficiorum male praecipis, quia non recitauerunt, vel quia non resederunt, officium suum exercentes. De quibus fit

VLTIMA CONCLUSIO.

B Si pontifex cuius autoritate fit compositio, vel eius vicarius sit omnino voluntarius in illa compositione facienda: transfertur omnino dominium illorum bonorum in ipsum virum ecclesiasticum, qui se componit. Probatur conclusio. Quia pontifex procedit tunc sicut verus dominus cui debentur fructus beneficiorum male percepti, ergo potest transferre illorum dominium in ipsos debitores si voluntarie id faciat. Probatur antecedens, nam si ex iure communi tales fructus debebantur fabricae vel pauperibus tamen iam vsu & consuetudine approbata applicatae sunt camerae Pontificis, & ideo procedit, vt dominus illius remissionis. Diximus autem in conclusione. Si voluntarius sit Pontifex in illa remissione: quoniam potest contingere quòd propter ignorantiam, quam habet ex falsa relatione admittat aliquam compositionem, quae quidem non erit voluntaria, ac proinde neque valida, sed subreptitia omnino.

C Circa secundam conclusionem in hac solutione D. Tho. Notandum est primò, quòd nomine haereticis, venit intelligendus omnis, qui succedit in ius defuncti. v. g. bona haeretici condemnati, qui aliàs mortuus est, restituenda sunt fisco.

D Notandum secundò, quòd illa conclusio procedit in diuitijs, & pecunijs: at verò de restitutione famae, & honoris defuncti iam diximus in art. 2. ad 1. & 2.

Denique notandum, quòd, qui debet aliquid defuncto non potest illud expendere in pios vsus, vel in elemosynas, & sacrificia pro anima defuncti: donec sit certus quòd defunctus non habet heredem, nec est aliquis, qui succedat in ius defuncti.

D Vbitatur nonò, circa tertiam conclusionem. Cuiusnam expensis transmittendum est debitum quando dominus longè distat. Ad quod responderetur, & fit

PRIMA CONCLUSIO.

E Si debitor ipse tenetur restituere ratione iniustae acceptionis vel ipse dominus longè distat culpa ipsius debitoris, vel causa eius: tenetur tunc ipse debitor proprijs expensis transmittere debitum. Si autem debitor non tenetur ratione iniustae acceptionis nec dominus longè distat culpa, vel causa ipsius debitoris: non tenebitur debitor proprijs expensis debitum transmittere.

F Probatur prima pars conclusionis. Quia ipse dominus rei seruandus est indemnis ab omni iniuria, ergo in tali casu certa est prima pars conclusionis.

Obseruandum tamen est quòd si ipse dominus in asportanda illa re inique accepta, facturus erat expensas alias, tunc debitor non tenebitur proprijs expensis transmittere. Ratio est manifesta, quia sicuti dominus non debet reportare damnum ex iniuria: ita neque lucrum: aliàs non sufficeret restituere simpliciter quod est falsum. Altera pars probatur, quoniam debitor in tali casu tantum tenetur resti-

tuere

tuere quantum accepit, at verò si proprijs expensis transmitteret amplius restitueret, quàm acceperat. Secundùm doctrinam huius conclusionis conciliabuntur varia dicta doctorum, quæ videntur contraria, & non sunt.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si res semel commissa est fidei portatori, ut eam traderet vero domino, & fortè in via perijt res illa: tunc si debitor tenebatur tantùm ratione rei acceptæ non tenetur amplius restituere, si verò tenebatur ratione acceptionis, siue iustæ, siue iniustæ: tenetur nihilominus in casu posito vero domino restituere. Sit exemplum prioris partis in eo, qui rem aliquam inuenit, vel in deposito accepit. Quæ pars probatur. Debitor nō accepit rem illam in proprium commodum, sed potius in commodum domini, sed quando transmittit illam per fidelem portatorem, fideliter agit negotium domini veri, ergo non tenetur amplius restituere. Et exemplum secundæ partis in eo, qui accepit rem mutuam vel accommodatam, vel emerat rem aliquam transmissurus pretium illius. Tunc probatur conclusio. Quia debitor accepit rem in proprium commodum, ergo si res illa perijt, ipsi debitori perijt: quoniam qui sentit commodum æquum est, ut damnum sentiat.

Confirmatur. Si talis debitor haberet rem iam paratam ut restitueret vero domino v. g. pecuniam numeratam in mensa sua, & accederet fur, qui illam claculum surriperet proculdubio teneretur nihilominus ipse debitor restituere, ergo eadem est ratio, si pecunia perijt in via.

Sed observandum est, quòd si cum consensu domini res illa tradita est portatori, aut ex imperio iudicis tunc non tenetur ipse debitor amplius restituere: quamvis res illa pereat. Ratio est manifesta, quia voluntas domini liberat illum debitorem, & imperium iudicis iuste iudicantis super id, aliquid de conclusione ista, copiosius dicemus artic. sequenti, & de præcedenti artic. 8.

In solutione ad quartum ponit D. Thom. duas conclusiones. Prima est. Non debet aliquis benefacere parentibus, nec alijs benefactoribus de his quæ debet alteri, aliàs de alieno benefaceret.

Secunda conclusio. In casu extremæ necessitatis debet aliquis succurrere potius patri, & benefactori, quàm creditori restituere. Ratio est, quia tunc posset, & deberet homo accipere aliena, ut patri subueniret.

Dubitatur decimò, & vltimò, circa utramque conclusionem D. Tho. an saltem debitor ipse existens in extrema necessitate teneatur restituere creditori æqualiter periclitanti: & simul quærimus de parentibus, vel consanguineis, ac specialibus amicis existentibus in extrema necessitate: an debitor teneatur potius creditori succurrere extremè periclitanti, quàm illis.

Arguitur primò pro parte affirmatiua, quòd ipse debitor teneatur potius creditori succurrere. Præceptum de restituendo est affirmatiuū obligans pro tēpore necessitatis: sed tunc est extrema in creditore, ergo pro tunc debet illi succurrere, & restituere.

Arguitur secundò. Creditor in tali euentu duplici iure gaudet ad illam rem, altero dominij, altero extremæ necessitatis, in qua omnia communia sunt, ergo illi potius tradenda est.

Arguitur tertio, & probatur. Quòd saltem qui per iniuriam acceperat rem alienam, teneatur tunc domino restituere. Est argumentum. Ille debitor

A per iniuriam accepit, & possidet rem alienam: sed iniusta acceptio, & possessio non facit possessorem melioris conditionis, nec tribuit illi ius aliquod, ergo in extrema necessitate non debet oriri damnum ipsi vero domino.

Arguitur quartò. Quoniam aliàs sequeretur quòd si duobus existentibus in extrema necessitate alter ab altero arriperet per vim panem, vel tabulam ut euaderet mortem, non teneretur iste statim restituere, quod videtur maximum absurdum, quia videtur bellum iustum ex utraque parte: & ex iniuria facta efficeretur melioris conditionis faciens iniuriam, quàm patiens. Sequela verò probatur. Quia sicut nihil noceret iniusta acceptio in priori casu, quominus ipse debitor sibi succurreret: ita nec in isto posteriori deberet nocere recens iniusta acceptio accipienti iniuste.

B Circa quæstionem hanc est triplex Theologorū opinio. Prima est Scot. in 4. d. 15. q. 2. quem sequitur Gabriel ibidem ad 3. casum post secundam conclusionem, quòd in tali casu tenetur debitor restituere. Secunda opinio est quorundam distinguendum. Si enim debitor accepit rem alienam per iniuriam, tenetur tunc restituere. Huic sententiæ fauet tertium argumentum quod fecimus. Tertia opinio est Caietani in isto loco & Soti libr. 4. de Iustitia. quæst. 7. artic. 1. ad 4. quòd in neutro casu tenetur debitor restituere. Pro decisione sit

PRIMA CONCLUSIO.

Sententia Caiet. & Soti nobis vera est cuius ratio est euidens & à primis principijs deducta: quoniam ius gentium per quod rerum diuisio, & appropriatio facta est, non debet derogare iuri naturali: est autem iure naturæ insitum cordibus hominum, quòd in extrema necessitate omnia sunt communia, ita ut efficiantur propria præoccupantis quantum ad usum necessarium ad supplendam extremam necessitatem: ergo si debitor est in extrema necessitate, & habet rem in manibus non tenetur alteri restituere.

SECUNDA CONCLUSIO.

E In eodem casu potest debitor præferre patrem, & matrem, & filium, & uxorem existentes in extrema necessitate & non restituere creditori æqualiter periclitanti. Magist. Soto ubi supra, inquit hoc assertum esse problema. Sed nobis videtur certa conclusio, cui videtur fauere D. Thom. supra. q. 31. artic. 3. ad 3. ubi ait quòd existentibus in extrema necessitate creditori, & consanguineis debitoris non potest dari vniuersalis regula cui potius subueniendum sit: sed prudentis iudicio relinquatur, ut consideratis conditionibus iudicet cui potius subueniendum sit. Ex quo sic arguamur, si quando consideratis conditionibus licitum est consanguineos præferre in extrema necessitate, maxime quando sunt coniuncti in illo gradu posito in conclusione, ergo merito tunc præferendi sunt. Deinde debitum quod ex virtute pietatis debetur maior est & antiquius, quàm illud quod ex particulari iustitia commutatiua debetur: sed parentibus & filijs & cæteris debetur ex pietate, ut in illo casu, illis subueniatur, ergo in extrema necessitate illis potius subueniendum est.

F Et confirmatur, quoniam pietas præstantior virtus est, quàm iustitia commutatiua: ergo in casu extremæ necessitatis illa potius exercenda est, quàm ista.

Antecedens colligitur ex Dico Tho. infra quæst. 101. art. 3. vbi ex specialissima ratione debita, quæ fundatur ex parte principij connaturalis, colligit pietatem esse specialem virtutem. Cùm igitur ratio obligationis debiti, quod inuenitur in pietate, fundetur in ratione principij connaturalis: illud erit maius vinculum, & in extrema necessitate magis obligabit ad exercitium pietatis, quàm iustitiæ commutatiuæ. Et quidem D. Tho. in 3. Sent. d. 34. q. 1. artic. 2. ad 8. dicit expressè quòd donum pietatis est supra iustitiam, & omnes partes eius.

TERTIA CONCLUSIO.

Problema esse potest, Vtrum in prædicto casu, sit præferendus frater, vel magnus amicus, qui vitam suam pro mea periculo obiecerat. Pro parte negativa faciunt argumenta posita in principio huius dubij, & illam tenet Soto vbi supra. Sed pro parte affirmatiua est argumentum. Nam frater coniunctus est mihi in primo consanguinitatis gradu, ergo ex debito pietatis in extrema necessitate licitum erit præferre fratrem creditori. De amico etiam insigni, & speciali probatur. Quoniam ille pluris æstimatur, quàm frater, apud viros prudentes iuxta illud Sap. 27. Melior est vicinus propè, quàm frater longè, ergo illi potius subueniendum est, quàm creditori. Huius sententiæ fuit sapientissimus Mag. Victoria.

Ad argumenta in oppositum respondetur ad primum negando consequentiam. Quia tunc necessitas extrema creditoris nõ est necessitas exercendi præceptum de restitutione: eò quòd simul concurret alia vrgentior causa adimplendi præceptum pietatis, vel etiam concurrat ius conseruandi vitam propriam.

Ad secundum respondetur negando minorem. Imò extrema necessitas debitoris facit illum dominum rei debitæ, quam apud se habet si fuerit vsu consumptibilis. Si autem vsu extremæ necessitatis non consumitur facit illum dominum ipsius vsus.

Ad tertium respondetur, quòd etiamsi debitor iniquè acceperit rem debitam, tamen extrema necessitas tribuit illi ius ad omnem vsum necessarium ad supplendam extremam necessitatem propter rationem primæ conclusionis.

Ad quartum negatur sequela. Quoniam in articulo extremæ necessitatis efficitur res primò occupantis, vnde qui per vim rapit, vel furatur ab eo, qui est in extrema necessitate, tenetur illi restituere etiam tum periculo propriæ vitæ: quia violauit ius primatum naturale, quo res illa erat præoccupatis in extrema necessitate etiam secluso iure gentium.

Sed quæret aliquis. Quid si persona valde utilis reipublicæ periclitetur, an possit quis rapere panem ab alio inferiori existenti in æquali periculo. Respondetur negatiuè. Quemadmodum non est licitum occidere vnum innocentem minimum pro salute reipublicæ, vt habet communis opinio Theologorum, non enim est medium ordinatum occisio vnius hominis, ad salutem alterius.

Sed contra. Ille tenetur dare panem personæ publicæ cuius vita est valde necessaria, ergo alius potest ab illo rapere si noluerit dare. Respondetur negando consequentiam. Ratio est, quia ille non tenetur ex iustitia, sed ex charitate, & pietate, & idcirco non potest compelli. Verum est tamen quòd si Rex vel ipsa reipublica, vel iudex præciperet in tali casu personæ priuatæ, vt succurreret personæ publicæ, & persona priuata non obediret, iam tunc posset

A puniri tanquam inobediens, & auferri ab illo panem, vel ipsum tradere hostibus pro salute communi. Cæterum de solutione ad quintum argumentum disputabitur infra quæst. 187. art. 7.

ARTICVLVS SEXTVS.

Vtrum teneatur semper restituere ille qui accepit?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio prima. Qui accepit rem alienam, tenetur illam restituere quamdiu illam apud se habet.

Secunda conclusio. Qui per iniuriam accepit rem alienam, tenetur ad restitutionem, non solum ratione rei acceptæ: sed etiam ratione iniuriosæ acceptionis etiamsi ipsa apud illum non remaneat.

Tertia conclusio. Qui accepit rem alienam in utilitatem suam absque iniuria domini, tenetur nihilominus ad restitutionem: non solum ratione rei acceptæ: sed etiam ratione acceptionis, etiamsi rem amiserit, v. g. in mutuo.

Conclusio quarta. Qui accepit rem alienam absque iniuria domini, nec in propriam utilitatem, sed potius in utilitatem dantis: non tenetur ad restitutionem ratione acceptionis, sed solum ratione rei acceptæ. v. g. in depositis, quæ gratuito accipiuntur ad seruandum.

Hinc sequitur corollarium. Depositarius non tenetur restituere depositum quod sibi subtractum est, nisi magna sua culpa depositum amiserit.

COMMENTARIVM.

In hoc articulo ante omnia duo tituli ante oculos sunt habendi quoties agitur de restitutione, videlicet res aliena accepta, & ipsa acceptio, vel iniusta vel licita quidem, sed tamen in commodum ipsius accipientis. Et quanuis vterque titulus seorsum sufficiat, vt teneatur quis restituere: tamen aliquando ambo tituli simul conueniunt. Ratio autem quare quilibet sufficiat ea est: quia dominium rei alienæ in alterum transferri non potest nisi voluntate domini, vel virtute legis transferentis dominium: sed quando adest aliquis titulus de supra dictis, neque lex, neque voluntas, domini transfert dominium in alium, ergo ille vtroque titulo seorsum tenebitur ad restitutionem faciendam vero domino.

E Notandum secundò, quòd nomine rei alienæ, intelligimus non solum rem ipsam secundum se, sed etiam fructus eius. Nomine autem iniustæ: acceptionis, intelligimus etiam iniquam detentionem: etiamsi à principio fuerit licita acceptio. Dicitur autem iniqua acceptio solum illa, quæ est contra ius alterius, & particularem iustitiam, scilicet, commutatiuam, si autem sit acceptio contra iustitiam legalem tantum, aut contra quamlibet aliam virtutem: non obligat ad restitutionem, vt supra dictum est.

F Notandum est tertid, quòd, qui rem alienam accipit, vel possidet: potest tripliciter eam possidere, vel bona fide, vel mala, vel dubia. De his omnibus per singula nobis disputandum est.

Dubitatur primò, Vtrum ille, qui bona fide emit rem alienam à fure, vel latrone, & postea cognoscit rem alienam esse: teneatur restituere vero domino, an potius licitum sit illi conuenire venditorem, & rescindere contractum recuperando suum pretium, & reddendo rem alienam.

Arguitur primò, & probatur, quòd talis emptor

teneatur

teneatur restituere vero domino: titulus sufficiens ad obligationem ad restituendum vero domino, est ipsa res aliena: sed ipse retinet illam apud se sciens esse alienam: ergo tenebitur. Confirmatur ex dictis artic. praeced. ubi D. Thom. ait, quod vero domino est facienda restitutio.

Arguitur secundò. Emptor ille non potest vendere rem illam alteri, quoniam res aliena est, ergo neque reddere latroni postulato pretio. Probatur consequentia. Quia verus dominus tantum detrimenti patitur, si tradatur res illa latroni, ac si venderetur, imò videretur quod magis detrimenti patiatur, si traditur latroni, ergo non potest illam tradere. Confirmatur. Quia cum ille emptor reddat rem illam latroni, videretur esse manifestus cooperator cum iniqua acceptione latronis, & cum detentione iniqua: ergo tenebitur restituere vero domino.

Arguitur tertio. Si latro, qui vendidit abesset longè vel moreretur, teneretur emptor vero domino reddere illam rem etiam cum iactura dati pretij, ergo etiam vivente vero domino. Probatur consequentia. Quia vita, & praesentia latronis non tollit ius à vero domino.

Arguitur quarto. Iudex in foro exteriori per sententiam iustam, & que fundatus in falsa presumptione; sed omnino cognita veritate coegeret emptorem, ut statim restitueret vero domino, imò etiam si iam emptor rescidisset contractum cum latrone, & latro nondum restituisset, neque compareret, coegeretur emptor restituere: ergo in foro conscientiae tenebitur ante sententiam iudicis. Probatur consequentia. Quia lex civilis, quae non est poenalis, & iusta sententia, obligant reum ad id ipsum ad quod tenebatur antequam sententia pronuntiaretur: ergo emptor ille iam tenebatur in conscientia.

De ista quaestione est duplex sententia. Prior est Magistri Soto lib. 4. de iustit. quaest. 7. articul. 2. & Ioan. de Medina in tractatu de rebus restituendis quaest. 10. quod restitutio facienda est vero domino, neque est licitum rescindere contractum cum latrone.

Alter sententia est Alexand. Alenf. in 4. part. quaest. 86. membr. 3. articul. quinto & Gabr. in 4. Sententiar. distinct. 15. quaestio. tertia, dubio. 5. & Syluest. in verb. restitutio. 3. §. 3. quam etiam sequutus fuit Magist. Victoria, videlicet, quod si talis emptor non potest aliter recuperare pretium datum, tunc licitum est rescindere contractum cum latrone. Si autem potest aliter recuperare pretium, non est licitum rescindere contractum cum ipso latrone.

Pro decisione veritatis notandum est, quod emptor, qui bona fide emit rem alienam potest dupliciter se habere. Vno modo ignorans esse alienam, sed emit illam in suam utilitatem: altero modo sciens quidem essefurtivam, sed emit illam modico pretio, ut vero domino restituat: quia intelligit quod aliter peribit res illa vero domino. Sic igitur

PRIMA CONCLUSIO.

Emptor secundi generis, tenebitur quidem rem restituere vero domino: sed licitum erit sibi deducere pretium quod dederat pro re illa. Probatur utraque pars. Prima, quia sciens rem esse alienam emit ea intentione, ut redderet vero domino,

A & propterea emptio fuit licita. Altera pars probatur, Quia nemo tenetur procurare utilitatem alterius cum proprio detrimento, nisi forte sit obligatus ex officio, ut tutor, & custos: sed emptor ille procuravit rem alterius, dum illam emit à latrone, ergo potest sibi deducere modicum illud pretium quod dederat.

B Confirmatur ex capit. rapinam. 14. quaest. 5. ubi eiusmodi emptio laudatur sed ex actione bona non debet aliquis reportare damnum, ergo poterit deducere illud pretium. Item in furto exteriori daretur actio emptori contra verum dominum, si dominus nollet solvere illud pretium, ergo etiam in foro conscientiae licitum erat emptori deducere pretium. Antecedens probatur ex capit. citat. & est sententia Hostiensis titul. de poenitentia. quem sequitur plurima Iurisperitorum turba: & quamvis Baldus, & Paul. de Castro in l. 1. ff. de negotijs gestis. negent competere huic emptori actionem, nisi dominus ratam habuerit emptionem: sunt tamen intelligendi in foro exteriori quando emptor non potest probare bonum animum, quem habuit emendo rem illam. Haec conclusio sic intellecta, & explicata est communis sententia Theologorum & Summistarum.

SECUNDA CONCLUSIO.

C Si emptor bona fide etiam ex ignorantia rescindat contractum cum latrone, purans se licite id facere, non tenebitur postea ad ullam restitutionem faciendam vero domino. Probatur, quia ille non tenetur ratione acceptionis iniquae: quia bona fide emerat: neque ratione rei acceptae quia iam non habet illam, quam bona fide transfudit in venditorem, recuperato suo pretio, neque enim tenebatur scire subtilitates iuris: ergo nulla ratione tenetur.

TERTIA CONCLUSIO.

D Probabilis est sententia, quae negat esse licitum rescindere contractum cum latrone, sed potius asserit restituendam rem vero domino, etiam cum iactura dati pretij, loquimur de emptore primi generis. Haec conclusio probatur argumentis factis initio quaest. Quam sententiam etiam tenet Conar. initio tertiae partis relect. regul. peccat. & Caietan. hic videtur eandem tenere. Ait enim absque vlla limitatione, quod qui rem alienam ignorans emit non potest eam retinere, quam primum noverit esse alienam, sed tenetur vero domino restituere.

QUARTA CONCLUSIO.

E Verosimile etiam sententiam iudico, quae asserit licitum esse in praedicto casu, aut saltem non esse contra iustitiam: quod emptor rescindat contractum cum latrone: etiamsi sciat latronem rem illam nunquam esse restitutum. Haec sententia videtur Nauarri in Manual. capit. decimo septimo, numer. 29. ubi ait, quod quando aliquid accipitur à latrone: potest eidem restitui, etiamsi cessantibus inconuenientibus, melius est reddere vero Domino. Idem dicit Syluest. restitutio. 4. §. 1. Haec sententia videtur esse Diu. Thom. infra quaest. 66. articul. tertio ad

tercium, ubi ait. Id quod est per rapinam ablatum, est rapientis non simpliciter, sed quantum ad detentionem. Ex quo sic arguitur. Latro habet ius ad rem furtivam conservandam vero domino: ergo emptor potest reddere. Confirmatur ex lege in literis, de restitutione spoliatorum, ubi prædo spoliatus, secundum iuris rigorem est restituendus. Præterea probatur conclusio. Contractus ille fuit iniquus, ergo potest rescindi, Confirmatur. Nam rescindere talem contractum nihil aliud est, quam reducere rem furtivam in eum statum in quo antea erat sine culpa emptoris, ergo non facit iniuriam vero domino. Probatur consequentia. Quia nemo tenetur ex iustitia res alienas in meliorem statum reducere, quam inveniatur: maxime cum proprio detrimento, sit

QVINTA CONCLUSIO

Ex nostra sententia. Peccatum est saltem contra charitatem, si emptor absque proprio detrimento potest restituere vero domino, & restituat latroni, de quo non est certus quod restituet. Probatur. Quia unusquisque tenetur prospicere proximo, & rebus eius ne pereant, maxime si id potest facili negotio præstare.

SEXTA CONCLUSIO.

Mihi profecto verosimillimum est, quod peccet contra iustitiam, qui sine suo detrimento potest vero domino restituere: & rescindit contractum cum latrone, de quo non est certus quod restituet. Probatur. Quia dum res illa venit ad manus emptoris, iam est in meliori statu, ergo dum iterum tradit illam latroni, tenebatur restituere vero domino. Probatur consequentia. Quia illa nova traditio, est quasi ablatio rei alienæ inuito domino, & est consensus cum ipso latrone, qui iterum accipit rem alienam inuito domino. Cæterum ubi est detrimentum, & periculum emptoris: iam habet excusationem dum reddit rem illam latroni. Nemo enim tenetur ex iustitia cum proprio detrimento conservare rem alienam: nisi forte aliàs sit obligatus ex officio. Confirmatur. l. bona fide. ff. depositi. ubi dicitur, quod depositarius bona fide accipiens à latrone: tenetur ex iustitia vero domino reddere, ergo simile est in nostro casu. Et confirmatur denique, quia sequeretur quod si quis pallium proximi de torrente eriperet perituro: quod postea non peccaret contra iustitiam, si iterum projiceret in torrentem. Probatur sequela, quia eadem est ratio.

Deniq; notandum. Quod omnia quæ diximus de emptore bonæ fidei circa restitutionem faciendam vero domino: sunt intelligenda proportionabiliter de depositario, qui bona fide accipit aliquid in deposito à latrone.

Ad argumenta proposita initio respondetur, quatenus militat contra aliquas conclusiones. Ad primum respondetur, quod ita verum est, quod ratione rei acceptæ tenetur emptor restituere vero domino, nisi rescindat contractum: & tunc etiam rescindendo dat illam habenti ius ad eam, ut conservet vero domino. Quemadmodum qui accipit rem à depositario, restituet depositario, & non tenetur vero domino reddere. Ad confirmationem respondetur, quod iam diximus in quibus casibus licitum sit non reddere vero domino.

A Ad secundum respondetur negando consequentiam, quoniam latro habet ius ad rem illam, ut restituat vero domino. Item quia rescindendo contractum reducitur res ad statum, quem antea habebat, quod quidem non contingit, si alteri vendatur. Ad confirmationem negatur antecedens. Imò non tenetur emptor cum suo detrimento evitare iniquam detentionem rei alienæ. Concedimus autem quod cooperabitur cum latrone, quando sine proprio detrimento poterat rem vero domino reddere: & iterum reddit latroni, de quo non est certus quod restituet.

B Ad tertium negatur consequentia. Et ratio discriminis est. Quoniam quando ipse latro non comparet, deficiunt rationes factæ pro nostra sententia: & cum ipse emptor non possit iam recuperare pretium suum, qui erat finis honestans rescissionem contractus: tenetur ratione rei alienæ reddere vero domino. Ad probationem consequentiæ respondetur, quod vita, vel præsentia latronis non tollit secundum se ius veri domini: sed facit possibilem rescissionem contractus, ut emptor servet seipsum indemnem.

C Ad quartum respondetur, quod illa iudicis sententia fundatur in duplici presumptione iuris, quæ in casu particulari falsa est. Altera est quod in conventionem cum latrone præsumitur dolus, & maxime in rescissione contractus: altera, quia qui possident res alienas, præsumuntur avidiores ad illas & timidiores in vitandis proprijs damnis, quam ratio postulat: & ideo sententia pronuntiaretur ex tali iuris presumptione in favorem veri domini. Respondetur secundò, non esse omnino uniuersalem regulam, ut id ipsum teneatur homo facere in conscientia ante iudicis sententiam, & post illam: ubi nulla est etiam ignorantia iuris, vel facti. Est enim instantia, primò quidem sint duæ opiniones probabiles contrariæ: tunc possum ego, qui rem alienam possideo, sequi opinionem, quæ est in meum favorem: at verò iudex, qui fert sententiam potest sequi contrariam opinionem, & obligabit me ad restitutionem. Bene verum est, quod lata sententia non potero ego executioni resistere: quia non potest esse bellum iustum ex utraque parte: at verò si absque aliquo scandalo, & repugnantia exteriore, possem ego adhuc retinere rem illam: licitum est retinere. Deinde est altera instantia. Dicitur est in articulo 5. & certissimum est, quod non tenetur homo cum periculo vitæ restituere vero domino rem, quam à latrone acceperat: & tamen si iudex ferret sententiam, ut reddat tunc rem vero domino: etiam si retinens illam, obijciat quod sibi imminet periculum à latrone, respondebit namque iudex (*que lo voy que le hara iustitia suo tempore*) sed quod interim reddat alienum proprio domino. Ecce casus ubi per iustam sententiam iudicis ubi nulla est ignorantia, compellitur aliquis reddere quod non tenebatur in conscientia. Ratio huius est, quia iudex ex officio tenetur reddere unicuique quod suum est: non autem pertinet ad eum considerare detrimenta, quæ per accidens consequuntur debitoribus: ipsi autem debitores poterunt in conscientia proprium detrimentum attendere.

D Vbitatur secundò. An ille qui emit rem furtivam bona fide, verbi gratia, Petrus & in eadem bona fide perseverans vendit illam Paulo: teneatur postea comperta veritate, restituere pretium vero domino, quando non potest res ipsa restitui?

Arguitur primò pro parte negativa, quoniam in casu præcedentis dubij, potest Petrus post rescisum contractum cum latrone, retinere sibi pretium, ergo multò magis in præsentis casu. Probatur consequentia. Quia in casu priori, sciens rem alienam esse, rescindit contractum cum latrone: at in casu nostro dubij, nesciens adhuc esse furtivam: vendit alteri ergo &c.

Secundò arguitur: In præsentis casu, Petrus non tenetur restituere ratione iniustæ acceptionis, quia bona fide emerat: neque ratione rei acceptæ, quia iam bona fide vendidit, ergo nullo modo tenetur.

Tertiò arguitur. Si Petrus rem illam donasset, vel in suum usum consumpsisset, vel amisisset, non teneretur ad restitutionem, quia non est factus ditior ex illa re, ergo neque in casu posito, ubi etiam non est factus locupletior: quia tanti vendidit, quanti emit.

Sed pro altera parte, facit primò. Quòd vnus titulus faciendi restitutionem, est res aliena detenta vel fructus illius, ergo cum Petrus receperit pretium ex venditione rei alienæ: tenebitur illud restituere, quoniam est quasi fructus ipsius rei. Confirmatur. Quoniam illa venditio quam Petrus fecit, non transfert dominium rei alienæ in Paulum, ergo neque ipse acquirit dominium pretij, & per consequens tenetur illud restituere.

Secundò arguitur. Qui rem quam acceperat à latrone dono, postea si vendat, tenetur cognita veritate restituere pretium vero domino, in quo factus est ditior: sed similiter Petrus efficitur locupletior, ergo tenetur pretium illud restituere. Probatur minor. Quia iam re vera amisit ipse pretium, quod dederat latroni, ergo ex re aliena fit locupletior, quam debebat esse reparando damnum suum de re aliena.

Tertiò arguitur. Paulus in casu proposito tenetur rem illam cognita veritate reddere vero Domino, ergo etiam Petrus, qui fuit venditor tenetur seruare Paulum indemnem, ergo tenetur ad restitutionem pretij ipsi Paulo, quòd si non fuerit possibile: vero domino tenebitur restituere tale pretium. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Petrus in casu posito tenetur facere quantum in se est, vt Paulus, qui bona fide emit rem alienam, nullum patiatur detrimentum: ita sanè quòd si verus Dominus rei inueniet: tenebitur Petrus reddere pretium Paulo, vel esse paratus, vt reddat si opus fuerit. Hanc conclusionem probant argumenta pro parte affirmatiua.

Sed tota difficultas est, quando Paulo nullum imminet periculum, & Petrus retinet pretium rei alienæ, quam vendidit olim: an teneatur illud pretium vero domino reddere, vel an teneatur rescindere contractum cum ipso Paulo, vt rem ipsam restituat vero Domino? De qua re est communis sententia, quòd Petrus tenetur ad restituendum vero Domino in tantum, in quantum factus est locupletior quàm antea erat: quando bona fide accepit rem à latrone, ita sanè quòd si tanti vendidit, quanti emit, ad nullam tenetur restitutionem, si autem pluri vendidit tenebitur ad restitutionem totius pretij, in quo factus est locupletior. Hanc sententiam tenet Caietan. hic & Syluest. verbo restitutio. 3. & Maior in 4. distinct. 13. quaest. 16. & Medina quaest. 10. de rebus restituendis. Soto vbi supra artic. 2. &

A Couarruias vbi supra. Id etiam tenuit Victoria. Et ratio est, quia in prædicto casu, neque tenetur ratione acceptionis, quia bona fide accepit, neque ratione rei, quia iam bona fide transfudit à se talem rem: neque manet cum aliquo fructu ipsius, quòd si manet cum fructu obligatur ad restituendum illum, ergo ex omni parte manet hæc sententia iustificata.

SECUNDA CONCLUSIO.

Hæc sententia propter autoritatem asserentium probabilis est plurimò, quæ apparenter probatur argumentis factis pro parte negativa, eò vel maxime quòd fauet possessori bonæ fidei.

TERTIA CONCLUSIO.

Mihi multò probabilior sententia est, (imò opposita non videretur mihi probabilis si ratio bene examinaretur) videlicet, quòd in prædicto casu Petrus tenetur restituere totum pretium iustum vero Domino rei, si non potest rem ipsam restituere. Hanc sententiam docuit in hac schola Salmantina Magister Peña: & probatur. Si Petrus retineret apud se rem illam, neque compareret latro, cum quo posset rescindere contractum, tenetur cognita veritate quòd res illa est aliena, reddere illam vero Domino, ergo & tenebitur restituere pretium, si rem illam iam vendiderat. Probatur consequentia. Quia res illa, & eius pretium quasi idem censentur quantum ad humanas commutationes. Secundò probatur. Nam si Petrus tenetur ad excessum pretij si plaris vendidit, quàm emerat, eò quòd in illo factus est locupletior, etiam tenebitur ad restituendum pretium iustum. Probatur consequentia. Quia in toto illo factus est locupletior, quando vendidit rem bona fide. Probatur. Quia quando vendidit rem illam, vendidit alienum, ergo pretium quòd accipit pro re aliena non debet illud habere, atque adeò si retineat, efficitur locupletior, quàm debet esse quando vendidit rem alienam. Confirmatur. Quia Paulus, qui bona fide emit rem alienam, habet intentionem dandi pretium vero Domino rei, ergo reuera non transfert dominium pretij in Petrum venditorem, ergo Petrus nulla ratione potest retinere pretium illud, siquidem non acquirit dominium: quemadmodum non acquisiuit dominium rei, quam vendidit. Denique probatur. Si res illa aliena vendita Petro, fructificasset in domo Petri, teneretur Petrus restituere fructus vero domino: sed pretium rei non est minus, imò magis videtur esse res ipsa quàm fructus eiusdem, ergo non minus tenebitur restituere pretium rei. Et hanc conclusionem probant argumenta facta pro parte affirmatiua.

Ad argumenta facta pro parte negativa responderetur. Ad primum negatur consequentia. Est enim differentia, quoniam in priori casu rescindens contractum cum ipso latrone non facit aliquam iniuriam vero domino, sed rescindit iniustitiam sibi factam, & quasi defendit se à latrone deducendo rem furtivam ad eundem prorsus statum, in quo antea erat constituta. At verbò in secundo casu de nouo transfert rem alienam in alterum statum, neque enim debet Petrus resarcire illam iniuriam, quam sibi fecit latro de fructu rei alienæ.

Ad secundum autem responderetur, quòd Petrus in casu ibi posito, tenetur ad restitutionem ratione rei alienæ, quoniam etiam si non habeat illam rem

apud se materialiter loquendo, habet tamen fructū, vel pretium illius, cuius dominiū non potuit acquirere ex tali venditione rei alieng. Sequitur ergo euidēter, quōd tenebitur pretium illud alicui restituere, vel rescindendo contractum cum Paulo & reddendo ipsam rem vero domino, vel saltem dando vero domino pretium ipsius rei, illud, scilicet, quod habuit ex eo, quōd talem rem vendiderit alteri, scilicet, Paulo, cui talem rem vendiderat.

Ad tertium argumentum transeat antecedens, & nego consequentiam, quia si donasset, vel amisisset rem illam, non est factus Petrus locupletior, at tunc factus est locupletior recipiendo pretium pro re vendita, quod iam ipse Petrus amiserat datum latroni.

D Vbitatur tertid. An bonæ fidei possessor teneatur restituere fructus rei furtiue? verbi gratia, emit Petrus bona fide, & possidet oues, vel vineā: an teneatur restituere lac, lanam, &c. Pro parte negatiua, sunt quædam leges ciuiles, quæ tribuunt ius, & dominiū horum fructuum possessori bonæ fidei, verbi gratia, lex bonæ fidei. ff. de acquirendo rerum dominiū. & l. sequitur. §. lana. ff. de vsucapionibus. & l. in pecudum fructu. ff. de vsuris. & Instituta de rerum diuisione. §. in pecudum. vbi dicitur fructus pecudum, continuō efficitur possessoris bonæ fidei.

Secundō arguitur. Qui bona fide emit rem alienam, nihilominus exponit se periculo amittendi pretium, & reddendi rem vero Domino, ergo æquum est vt interim recipiat commodum ex re, quam emit.

Tertid arguitur. Si quis inuitetur ad cœnam furtiuam, & bona fide cœnet, non tenetur postea cognita veritate restituere pecunias, quas erat consumpturus in sua cœna in domo propria: & tamen in illis factus est ditior propter cœnam furtiuam, ergo simile est in nostro casu.

Sed in oppositum est. l. certum. C. de rerum vindicatione. & l. eos. §. item veniunt. & l. sed et si. ff. de petitione hæreditatis. & l. fructus. ff. de vsuris. & l. si me & Titium. ff. si certum petatur. quibus legibus cautum est: vt possessor bonæ fidei teneatur fructus rei furtiue restituere in quantum factus est locupletior. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Possessor bonæ fidei non tenetur restituere fructus rei furtiue, si non est factus ditior ex illis. Hæc est communis sententia & Theologis & Iurisperitis: & probatur ex legibus citatis in primo argumento, & etiam ex quibusdam citatis in oppositum, & ratio ipsam confirmat. Quia ille bonæ fidei possessor non tenetur ratione iniquæ acceptionis: neque ratione rei acceptæ, siquidem fructus iam sunt consumpti, neque possessor inde factus est ditior: ergo nulla ratione tenetur restituere.

SECUNDA CONCLUSIO.

Bonæ fidei possessor tenetur restituere omnem fructum, & quidquid apud se retinet rei furtiue, ex quo factus est locupletior. Hæc probatur ex legibus citatis in oppositum, & insuper ratione. Quoniam fructus rei & res ipsa quantum ad mores attingit & humanas commutationes, pro eodem reputantur. Sed res aliena est restituenda, ergo & fructus rei alienæ. Item ratio Diu. Thomæ ad primam conclusionem confirmat istam nostram. Quia

A secundum formam commutatiuæ iustitiæ debet subtrahi ab eo, qui habet ultra id, quod suum est. Sed talis possessor habet aliquid ultra id, quod suum est: ergo debet illud restituere. De hac conclusione videatur Couar. libr. 1. Variar. capit. tertio, numero sexto. Denique communis sententia est Theologis & Iurisperitis. Verum est tamen, quōd est controuersia in conciliandis legibus citatis, videlicet, in diffiniendo, an Dominus rei possit petere à bonæ fidei possessore actione rei vindicationis, an ex officio iudicis. Hoc est an possit petere à iudice in omni rigore, vt adiudicet sibi fructus etiam si nolit: an potius possit petere à iudice vt liberaliter arbitretur, & secundum æquitatem quandam adiudicet sibi fructus, aut partem illorum.

TERTIA CONCLUSIO.

Fructus & effectus vtilis rei furtiue, possunt vsucapi à bonæ fidei possessore spatio triennij transacto cum bona fide: etiam illi fructus quos durante triennio bonæ fidei ceperat, efficiuntur possessoris bonæ fidei. Hæc est cōmuni sententia Theologis & Iurisperitis, & patet ex his, quæ diximus in superioribus in materia de præscriptio.

QUARTA CONCLUSIO.

Qui bona fide accipit à latrone res, quæ sunt materia mutui, non tenetur ad restitutionem fructuum, etiam si ex illis factus sit locupletior: dummodo fur non reddatur ex illa datione impotens ad restituendum vero Domino. Est tamen aduertendum, quōd illæ res dicuntur materia mutui, quæ vnicuique vsu consumuntur, vt est pecunia, panis, & vinum. Probatur modò conclusio, qui bona fide accipit aliquid huiusmodi à latrone, non tenetur ratione acceptionis, vt patet, neque ratione rei acceptæ, quia iam consumpsit illam bona fide, ergo nulla ratione tenetur. Secundō probatur, ipse verus Dominus rei, non habet ius petendi à latrone eandem numero rem, sed similem, vel eiusdem pretij: sed res similis, vel eiusdem pretij manet apud latronem, vnde possit restituere: ergo accipiens ab illo non tenebitur restituere, sed poterit remittere verum dominum ad latronē. Tertid, latro poterat donare aliam pecuniam, vel aliud frumentum, cuius erat Dominus ipsi Petro: ergo etiam ipsam furtiuam pecuniam, vel frumentum. Probatur consequentia, quia non magis est obnoxia restitutioni pecunia furtiua apud latronem: quàm, quæ erat propria, ergo cum apud latronem maneat vnde possit soluere, poterit Petrus ab eo accipere dono pecunias, vel panē emere, vel vinum.

E Sed est obiectio. Ex hac ratione sequitur, quōd etiam si Petrus sciat hanc numero pecuniā esse furtiuam, poterit eam dono accipere à latrone, vel per contractum vendendo illi vestem, vel aliquid aliud: dummodo ipse latro habeat alia bona, vnde possit facile restituere. Respondetur, quōd in furto exteriori condemnaretur Petrus in tali casu: quia præsumitur dolus: sed in foro cōscientiæ non tenebitur, maxime si accepit illam pecuniam ex contractu venditionis rei. Respondetur secundō, quōd si constat Petro pecuniam illam singularem esse furtiuam, & accipit eam: tenebitur ratione iniquæ acceptionis: at verò, si non constat quando accepit, & vsus est illa, non ultra tenebitur restituere, vt in quarta conclusione dictum est.

Ad argumenta in oppositum pro parte negativa. Respondetur ad primum, quod illae leges probant primam conclusionem. Ad secundam negat consequentiam, quia ipse emptor propria voluntate emit illam: & idcirco verus dominus non debet pati detrimentum.

Ad tertium, aliqui dicunt, quod inuitatus ad cœnam furtiuam, tenetur restituere tantum, in quantum factus est locupletior cœnando in conuiuio, v. g. Si domi suæ contumpturus erat argentum: tenebitur ad restitutionem argenti illius. Sed profecto mihi magis placet, quod non teneatur ad aliquam restitutionem: si ille, qui inuitauit non est factus impotens ad soluendum, propterea quod Petrus cœnauit cum illo.

Dubitatur quartò, circa secundam conclusionem. An Petrus mala fide emens, vel accipiens aliquid à latrone, teneatur semper restituere vero Domino, an possit rescindere contractum?

An hoc dubium breuiter responderetur. Petrus in tali casu non potest rescindere contractum cum latrone, si non est certus quod latro restituet vero domino: sed tenebitur Petrus cum detrimento pretij dari restituere vero domino. Hæc conclusio est contra Syluest. in verb. restitutio. 3. quaestio. 7. & contra Nauarr. in suo manual. capit. 17. num. 8. qui citat pro sua sententia Alexand. Alenf. in 4. parte. Aiunt itaque isti auctores quod saltem in foro conscientiae potest Petrus rescindere contractum cum latrone.

Sed probatur nostra conclusio, Petrus in tali casu efficitur socius furis & furti particeps, ergo tenetur ad restitutionem sicut ipse fur. Item videtur expressa sententia D. Thomæ, ait enim in secunda cõclusionem, quod ratione iniquæ acceptionis: tenetur homo ad restitutionem, etiam si res accepta apud ipsum non maneat. Sed Petrus in prædicto casu sciens & prudens rem esse furtiuam, iniquè accepit illam: ergo tenebitur ad restitutionem, etiam si rescindat contractum cum latrone ratione iniquæ acceptionis.

Secunda conclusio, Petrus tenebitur in isto casu ad restitutionem, non solum ipsius rei: sed etiam lucri cessantis, & damni emergentis, ipsi Domino: deductis tamen expensis, quas dominus ipse erat factururus in colenda re sua, vel sustentanda. Sed quaerit aliquis, an si res illa erat vsu consumptibilis: teneatur Petrus ad restitutionem? Respondetur affirmatiuè, & est eadem ratio atque ipsius conclusionis, quoniam acceptio fuit iniqua, & propterea omnia damna, & detrimenta: quæ sequuntur ipsi domino sunt restituenda. Neque videtur nobis distinguendum cum Ioanne de Medina tractatu de rebus restitut. quaest. 10. vbi ait, quod nisi fur ex illa emptione & venditione factus sit impotens ad restituendum: non tenebitur Petrus ad restitutionem. Et ratio eius est, quia Petrus poterat pecunias furtiuas dono accipere, si fur alias habebat, vnde solueret: ergo sibi rem vsu consumptibilem potuit accipere. Sed respondetur negando antecedens. Imò in tali casu est iniqua acceptio, si Petrus in particulari cognoscit quod istæ singulares pecuniae sunt furtivæ, & etiam si sint res vsu consumptibiles. Non enim debemus favere consentienti cum latrone: cum detrimento veri domini.

Dubitatur quintò. Quid teneatur dubiæ fidei possessor facere circa rem alienam restituendam? Respondetur & sit

PRIMA CONCLUSIO.

Qui initio emptionis dubius, an res esset furtiua emit eam intendens commodum veri domini, non peccat, sed tenetur postea facere inquisitionem diligentem pro qualitate rei, & quantitate dubij. Quod si verus Dominus comparuerit, tenebitur rem illi reddere, & potest deducere pretium quod pro re illa dedit, vt diximus dubio. 1. conclusione 1.

SECUNDA CONCLUSIO.

Qui dubius an res sit furtiua, emit eam in proprium commodum: peccat contra iustitiam, & tenetur illam restituere ratione iniquæ acceptionis, & ratione rei acceptæ: sicut dictum est de emptore malæ fidei. Est exemplum frequens in argentarijs, & bibliopolis, qui facile possunt coniectari ex conditione vendentium, & ex alijs circumstantijs rem esse furtiuam: & nihilominus emunt in proprium commodum. Ratio huius est: quia ille euidenter se exponit periculo contrectandi rem alienam inuito domino: ergo peccat contra iustitiam. Confirmatur ex l. bonæ fidei. ff. de acquirendo rerum dominio: vbi dicitur, quod bonæ fidei possessor facit fructus suos, at malæ fidei possessor, vel dubiæ non facit fructus suos, ergo eadem est ratio de mala fide, & dubia fide ad accipiendam rem.

Sed contra. Regula communis est quod in dubijs melior est conditio possidentis, ergo emptor dubitans poterit postea sibi retinere quod emit. Respondetur primò, quod hoc argumentum conuincit saltem, quod non potest emere: quia dum vult emere nondum possidet: ergo in dubio non debet intrare in possessionem alieni. Respondetur secundò, quod in dubijs dicitur melior esse conditio possidentis: quando bona fide accepit sibi possessionem, quando verò mala fide, vel dubia, fuit iniqua acceptio: ac proinde non erit melior conditio in dubio istius possidentis.

TERTIA CONCLUSIO.

Qui à principio, bona fide rem furtiuam occupauit: & postea dubitat rationabiliter, an illa res sit aliena: tenetur diligentem inquisitionem facere, vt sciat veritatem: quod si nouerit esse alienam, debet restituere: si autem non facit inquisitionem diligentem, exponit se euidenter periculo retinendi rem alienam inuito domino.

QUARTA CONCLUSIO.

Si facta diligenti examinatione, adhuc manet dubius rationabiliter: nihilominus poterit retinere sibi rem illam, & vti illa. Ratio est, quia in isto casu verificatur, quod in dubio melior est conditio possidentis. Intelligitur enim de dubio iam diligenter examinato: tunc enim dubium illud, magis est speculatiuum, quàm practicum. Quemadmodum, si quis duxit vxorem bona fide, existimans priorem maritum esse mortuum: & postea rationabiliter dubitat, an sit viuus, vel mortuus: non potest licitè cum illo dubio accedere ab vxorem, donec faciat diligentem inquisitionem ad cognitionem veritatis. Facta verò diligenti inquisitione iam poterit accedere ad vxorem non obstante quod maneat dubius: quia iam dubium illud est speculatiuum.

Ira etiam cōtinget in illo, qui bona fide accepit rem alienam: & postea dubitat, debet enim examinare dubium sicut iam diximus. Vtrum verò cum tali dubia fide possit esse præscriptio, quando bona cepit homo possidere? De hac re varia sententiæ sunt. De quo vide Syluest. in verbo, præscriptio. §. tertio. part. 3. vbi tenet sententiam Bar. in l. naturaliter. ff. de vsucap. quòd continuatur præscriptio cum illa fide dubia: examinato tamen dubio diligenter, & ego ita tenco, quamuis sentiat oppositum Magister Soto libr. 4. de Iustitia. quæstio. 5. articulus. 4. quoniam re vera post illam diligentem inquisitionem, iam illa potest dici bona fides, moraliter, & practicè: quamuis habeat dubitationem quandam speculatiuam.

QVINTA CONCLUSIO.

In casu posito, licet possit homo rescindere contractum cum illo, à quo emit, quia vult seipsum indemnem seruare: tamen non poterit alteri vendere illam rem, nisi manifestando dubium illud. Probat, quia vendens tenetur manifestare vitium rei, ex quo emptori potest incommodum euenire. Ista cōclusio est contra Syluestrum in verbo, restitutio. 3. quæst. 7. vbi ait, quòd absolute potest vendere. Verum est tamen quòd si facta diligenti inquisitione, nulla reliqua est spes decidendi dubium illud: poterit homo absolute vendere, sicut ipsemet iam bona fide possidet. Hactenus de prima, & secunda conclusione.

D Vbitatur sextò. Et principaliter circa tertiam conclusionem Diui Thomæ, vbi ait quòd, qui accipit rem alienam in suam vtilitatem & absque aliqua iniuria domini, tenetur ad restitutionem ratione acceptionis. Est enim grauis difficultas, vtrum qui accepit rem accommodatam, verbi gratia, Equum, teneatur restituere Domino: etiamsi equus perierit absque culpa commodatarij? Ratio dubitandi non est modica; quoniam in capit. vnico. de commodatis, habetur quòd is, qui gratia sui tantum accepit rem commodatam: tenetur ad restitutionem, etiam de leuissima culpa. Fortuitus autem casus nisi interueniat culpa, vel pactum, vel nisi in mora fuisset commodatarius, non est illi imputandas. Ecce quomodo non videtur vniuersalis conclusio Diui Thomæ.

Arguitur nihilominus in fauorem sententiæ Diui Thomæ. Primò. Mutuatarius tenetur restituere debitum, etiamsi nulla sua culpa pereat mutuum: ergo etiam comodatarius tenetur restituere commodatum vniuersaliter. Probat consequentia. Nam magis videtur teneri ad restitutionem, is qui non accipit dominium rei, quàm is qui accipit: sed comodatarius non acquirit dominium commodati, mutuatarius verò acquirit: ergo si iste tenetur restituere, multò magis ille.

Secundò arguitur. Si culpa requiritur in comodatario vt teneatur restituere, vel requiritur mortalis vel sufficit venialis, si venialis sufficit, videtur durissimum quòd pro leuissima culpa soluat magnum pretium, si verò mortalis fuit, sequitur quòd ferè nunquam tenebitur comodatarius restituere: rarò enim accidit vt rem alienam tanta negligentia comodatarius perdat, vt sit mortalis culpa.

Tertio arguitur. Si culpa requiritur, sequitur quòd pro quantitate culpæ teneatur comodatarius restituere plus minúsue pretij, propter rem perditam. Consequens videtur inconueniens magnum,

A quia esset magna confusio metiri quantitatem culpæ, ergo.

De hac difficultate Magister Soto libr. 4. de Iustitia. quæst. 7. ar. 2. dicit quatuor. Primum est, quòd comodatarius tenetur restituere de leui culpa. Secundum est, quòd non tenetur totum, sed pro ratione, & quantitate culpæ. Tertium est, quòd non tenetur in foro conscientie nisi ex culpa mortali. Quartum est, quòd omnia æstimanda sunt secundum forum exterius, & eius sententiæ standum etiam in foro conscientie. At verò sententia communis est, quòd comodatarius tenetur ad restitutionem: etiamsi leuissima sua culpa res commodata perijt. Hanc sententiam docet Caietanus in hoc loco. Et Adrianus in 4. in materia de restitutione. fol. 48. Et Syluester in verbo, commodato §. 6. quæst. 8. & verbo, culpa §. quarto, & est communis sententia Iurisperitis.

B Pro decisione veritatis, notanda est distinctio celebris in hac materia apud Iurisperitos, videlicet, quòd res commodata tripliciter potest perire apud comodatarium. Primò quidem fraude, vel dolo, quando ex certa scientia, & malitia res perijt. Secundò aliqua culpa comodatarij, vbi aduertat Theologus quòd nomine culpæ, aliud intelligunt Iurisperiti, quàm Theologi. Nam Theologi intelligunt peccatum aliquod coram Deo: sed Iuriste intelligunt aliquam priuationem diligentie, quæ secundum mores hominum poterat adhiberi ad conseruandam rem illam, iuxta materiam, & conditionem vniuscuiusq; rei: siue illa priuatio sit peccatum coram Deo siue non, & huiusmodi culpam rursus distinguunt in leuem & leuissimam, & latam & amplam. Tertio potest perire res accommodata ex casu fortuito, qui non cadit sub humana prouidentia, seu diligentia circa talem rem seruandam. His positus, sit

PRIMA CONCLUSIO.

Comodatarius tenetur ad restitutionem rei commodatæ: etiamsi leuissima sua culpa perierit, neque peccauerit coram Deo. Hæc conclusio probatur ex citato capit. de commodato. Item ex l. in rebus. & ex l. si certo. §. commodato. ff. commodati. Vbi hæc conclusio expressè habetur: & est communis sententia Theologorum, & Iurisperitorum, & ratione probatur; nam ius nature postulat, vt qui rem ab alio accipit in proprium commodum: teneatur ad hoc quòd Dominus rei, qui gratiam fecit, non patiatur detrimentum: ergo si culpa, vel inconsideratione comodatarij res perijt: non debet Dominus pati aliquod detrimentum. Confirmatur. Quoniam aliàs tolleretur de republica commodandi contractus, qui valde necessarius est: nemo enim vellet commodare rem suam cum tanto periculo.

C Præterea arguitur specialiter contra sententiam Magistri Soto, quoniam secundum ipsum standum est sententiæ, quæ pronuntiat in foro exteriori: sed in foro exteriori condemnatur semper comodatarius de leuissima culpa: ergo non requiritur mortalis culpa vt in conscientia teneatur restituere. Neque valebit dicere quòd est lex pænalis, & propterea obligat postquam prolata est sententia, quoniã profectò tam leuis culpa non est digna tanta pœna, ac proinde lex esset iniqua, si pænalis esset. Rursus neque valebit respondere, quòd sententia fundatur in falsa præsumptione: quoniam si hoc esset verum, non obligaret in conscientia. Neque rursus lex præ-

sumit peccatum mortale: nam expressè condemnat de leuissima culpa. Dicendum ergo est, quòd iura nihil aliud statuunt in hac parte: quàm quòd naturæ iure constitutum est.

SECUNDA CONCLUSIO.

Commodatarius non tenetur restituere, quando res commodata perit casu fortuito. Hæc conclusio intelligitur, nisi fortè, qui commodauit expressit conditionem casu fortuito: tunc enim commodatarius tenebitur restituere: quoniam alter potuit in contractu libero, qui nullo modo erat in utilitatem propriam, talem conditionem apponere. Conclusio itaque sic intellecta asseritur ab omnibus Iurisperitis, & ipsa iura citata illam confirmant.

Sed oportet obseruare, quisnam sit casus fortuitus. Est enim qui non cadit sub humana prouidentia v. g. Si fulmine percussus equus accommodatus pereat: & latrones multi repente aggrediantur, vbi grassari non solent. Ratione verò probatur, nam dominus rei accommodatæ non debet exigere maiorem sollicitudinem à commodatario pro seruanda re quàm ipsemet posset habere: nisi fortè vellet exprimere talem conditionem casu fortuito: ergo si casu fortuito res ipsa perijt, domino petit.

Sed rursus obseruandum est, quòd cum fuerit dubium an casus fuerit fortuitus, an verò prouideri potuerit ab ipso commodatario, & non fuerit prouisus: tunc declinandum est potius in fauorem domini. Ratio est, nam æquum est, vt commodatarius, qui beneficium recipit, patiatur potius damnum in dubio, quàm ipse dominus, qui nullam reportat utilitatem.

TERTIA CONCLUSIO.

Quando commodatarius ex culpa etiam leuissima tenetur restituere, tenebitur in totum, & non in partem. Hanc expressè tenent iura citata & communis sententia. Et ratio est manifesta: quoniam obligatio ad restituendum non oritur ex culpa veniali, aut mortali coram Deo: sed potius ex natura contractus accommodationis, qui postulat vt commodatarius teneatur rem commodatam domino reddere, nisi perierit casu fortuito, & quomodocunque aliàs pereat imputandum erit dampnum ipsi commodatario. Siquidem non fuit sollicitus seruare rem alienam, & hoc est quod nomine culpæ intelligunt Iuristæ, ergo illi tenebitur in totum restituere.

QUARTA CONCLUSIO.

Mutuatarius tenetur restituere, etiamsi fortuito casu mutuatum amiserit. Ratio est, quia mutuatarius statim efficitur dominus mutuati, vnde si mutuatum perit apud dominum, ipsi domino perit: & ipse tenetur restituere magis ratione acceptionis, quàm commodatarius, qui non acquirit dominium commodati.

Ad argumenta in oppositum respondetur. Ad primum concedo antecedens, & nego consequentiam. Ad probationem negatur maior. Nam licet pluribus titulis teneatur commodatarius restituere, scilicet, ratione acceptionis, & ratione acceptæ rei, tamen mutuatarius strictius tenetur ratione acceptionis: ed quòd suscipit rem, vt verus dominus ad,

consumendum illam: & ideo tenetur ad restituendum illam in omni euentu.

Ad secundum argumentum iam diximus, quòd non requiritur culpa mortalis, neque venialis coram Deo: sed sufficit non apposuisse necessariam diligentiam secundum humanam prouidentiam possibilem: & ideo tenebitur ad restituendum in totum.

Ad tertium responderetur, quòd culpa iuridico modo accepta, requiritur, in quantum est signum non perijisse rem humano casu fortuito, in quo solum excusatur commodatarius à restitutione quando non præcessit pactum. Vnde etiam leuissima culpa sufficit, vt teneatur restituere.

D Vbitatur septimò. Circa quartam conclusionem vbi agitur de acceptione iusta, quæ est in utilitatem dantis. An depositarius teneatur restituere solum, quando sua culpa magna, depositum amiserit?

Arguitur primò pro parte negatiua. Ex cap. bona fides, de deposito vbi dicitur, bona fides abesse præsumitur, si rebus tuis saluis existentibus depositas amissisti. Ex quo sic arguitur. Sit casus quòd Petrus non poterat simul res proprias, & depositas ab incendio eripere, & reliquit depositas vt proprias liberaret: tunc condemnabitur ex citato capit. ergo non requiritur aliqua culpa in depositario vt teneatur restituere.

Arguitur secundò. Ex eodem capit. vbi habetur quod pacto, vel culpa, vel mora præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur depositario: ergo sufficit quæuis culpa neque requiritur magna. Confirmatur ex capit. si tua de iniurijs, & damno dato, vbi dicitur quòd sufficit negligentia, nec ignorantia excusat: quòd minùs teneatur depositarius restituere. Et cap. consuluisti 2. q. 4. Et cap. in lect. 34. quæst. 2. Et cap. si clerico. 50. distin. In quibus omnibus leuissima culpa imputatur depositario.

Propter hæc testimonia Adrianus in 4. vbi supra ait, depositarium teneri ad restituendum: etiam de leuissima culpa, accepto nomine culpæ iuridico modo. Altera sententia est Magistri Soto vbi supra, quòd depositarius qui recipit depositum in gratiam eius, qui deponit: non tenetur ad restitutionem, nisi ex culpa mortali, & multò maiori, quàm illa, quæ commodatariū obligat: quia licet sit mortalis culpa, quæ obligat comodatarium: tamen putat ipse quòd vocatur leuis culpa respectu culpæ, quæ obligat depositarium. Pro decisione veritatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Depositarius tenetur ad restitutionem ex culpa lata, & ampla, etiamsi coram Deo non sit nec veniale quidem peccatum. Verbi gratia. Si depositarius etiam obliuione naturali, reliquit depositum in limine domus: non peccauit coram Deo & tamen dicitur iuridicè loquendo culpa lata ampla. Hæc conclusio communis est Theologis, & Iurisperitis, & est Diui Thomæ in corollario quartæ conclusionis, & colligitur ex capit. bona fides citato. Et ex l. prima §. vltimo ff. depositi & in l. contractus ff. de regulis iuris & Instit. quibus modis contrahitur obligatio §. præterea. Hanc etiam conclusionem probant duo argumenta in principio huius dubij.

SECUNDA CONCLUSIO.

Depositarius non tenetur de leui culpa. Hæc probatur ex l. citata ff. depositi & est communis

sententia, & ratione probatur, quoniam depositum recipitur in gratiam tantum deponentis: ergo depositarius non debet grauari nisi de culpa lata, & ampla. Secundo probatur. Si depositarius obligaretur de leui culpa, nemo vellet suscipere depositum: si autem non obligaretur saltem de lata, & ampla culpa, nemo vellet depositum tradere: ac proinde periret iste contractus necessarius reipublicæ. Tertio probatur utraque conclusio, commodatarius tenetur de leuissima culpa: ergo depositarius tenebitur tantum de lata, & ampla culpa. Probatur consequentia, nam depositum differt à commodato per extremum, quatenus commodatum est tantum in gratiam commodatarij: depositum verò non est in gratiam depositarij, sed tantum deponentis: ergo commodatarius, & depositarius debent obligari differenter ex culpis extremis.

TERTIA CONCLUSIO.

Quotiescunque depositarius habuit culpam latam tenebitur restituere in toto. Hæc est communis sententia, & ratio est: quia tunc sua culpa totum damnum emergit alteri. Sed obseruandum est, quod in casu dubio an culpa fuerit lata necne, declinandum est in fauorem depositarij: quia depositum fit in fauorem tantum eius, qui deposuit, & idcirco æquum est, ut ipse potius patiatur incommodum quam depositarius, vbi res dubia fuerit.

Ad argumenta in oppositum responderetur. Ad primum, quod sententia illius capituli bona fides, fundatur in præsumptione: & idcirco in foro exteriori condemnabitur depositarius: nihilominus si re vera, ille non fuit negligens, non tenebitur in conscientia restituere: quia non obligabatur seruare rem alienam cum detrimento rei familiaris.

Ad secundum argumentum, & confirmationem responderetur, quod iuxta varietatem contractuum, requiritur diuersitas culpæ, ut teneatur quis restituere rem alienam. Et hoc est quod probant iura ibi citata, non autem quod quæuis culpa semper sufficiat, ut depositarius teneatur restituere depositum.

D Vbitatur octauo. Circa tertiam, & quartam conclusionem, quid sentiendum sit, quando rei acceptio iusta est in commodum vtriusque partis, dantis, scilicet, & accipientis. v. g. locantis, & recipientis, seu conducentis: & quando depositarius pretium recipit pro seruanda re in deposito. Querimus ergo, an etiam tunc ipse recipiens teneatur restituere rem, quæ sine culpa sua apud ipsum perijt. Ad hoc dubium Mag. Soto vbi supra dicit duo: Primum est, quod depositarius qui pretio se obligat ad custodiendum depositum: tenetur ad restituendum illud, etiamsi sine culpa sua perierit, ratio eius est quoniam qui assuretur merces tenebitur restituere, etiamsi casu fortuito pereant, ergo etiam depositarius cui datur pretium, ut custodiat depositum, est enim quasi contractus quidam assurancementis. Alterum est quod de conductore perinde dicendum est, sicut de commodatario dixerat, scilicet, quod tenetur conductor de leui culpa in partem, de graui in totum restituere. Et sicut ipse dixerat, quod comodatarius non tenetur in conscientia nisi de culpa mortali: multo magis id debet dicere de conductore, quoniam iste non tantum in proprium commodum recipit, sed etiam in commodum locantis. Pro decisione huius difficultatis sit

PRIMA CONCLUSIO.

Conductor tenetur ad restitutionem rei perditæ ex leui culpa. Hæc est communis sententia Theologis, & Iurisperitis, qui agunt de hac re in lege contractus ff. de regulis iuris & in titul. de locato & conducto. Et ratio huius est quoniam conductor habet se medio modo inter depositarium, & commodatarium. Commodatarius enim accipit rem tantum in proprium commodum, depositarius verò recipit rem solum in commodum deponentis: conductor autem partim in proprium commodum, partim in commodum domini accipit rem conductam ergo æquum est ut in obligatione ad restituendum, medio modo se habeat conductor. Ergo non tenebitur de leuissima culpa sicut commodatarius, neque tantum de lata, & ampla culpa, sicut depositarius: sed de leui, quæ est media inter leuissimam, & latam.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si contingat quod comodatarius accipiat pretium pro custodia rei commodatæ: tenetur ad restitutionem commodati, quod perijt sine culpa sua etiam casu fortuito. Probatur quoniam recepto pretio obligatur magis, quam antea: sed sine pretio tenebatur etiam de leuissima culpa, ergo recepto pretio tenebitur de nulla culpa.

TERTIA CONCLUSIO.

Conductor, qui accipit pretium pro custodia rei conductæ: tenetur ad restitutionem de leuissima culpa. Probatur, quia non accepto pretio tenetur de leui culpa: sed accepto pretio magis tenetur, ergo tenebitur de leuissima culpa.

QUARTA CONCLUSIO.

Depositarius qui pro custodia depositi pretium accipit, tenetur ad restitutionem de leui culpa. Probatur, quia sine pretio tenebatur solum de lata & ampla culpa: sed accepto pretio magis tenebitur: ergo tenetur de leui culpa.

VLTIMA CONCLUSIO.

In huiusmodi contractibus dijudicandis, in omni circumstantia, habenda est ratio ad quantitatem pretij, & ad laborem, & periculum in custodia rei, & sic ad arbitrium boni viri determinanda est maior, vel minor obligatio in foro conscientiarum: imò etiam in foro exteriori. Et ad argumentum Magistri Soto responderetur, quod depositarius non semper recipit pretium, ut assuretur: sed ut custodiat rem depositi, & tunc iudicandus erit depositarius secundum leges custodiæ. Si autem fiat cum illo contractus assurancementis expressus, vel interpretatiuus: tenebitur tunc in omni euentu, etiam in casu fortuito ad restitutionem depositi: sicut crebro contingit in depositario generali, qui designatur in omni reipublica.

D Vbitatur nono & ultimo in hoc articulo. Circa solutionem ad secundum argumentum. Vtrum teneatur quis cum detrimento proprio in rebus superioris ordinis restituere res inferioris ordinis. Est exemplum celebre de adultera, quæ habet

filium

filium ex adulterio: vtrum teneatur illa cum periculo vitae, vel famae reuelare filium adulterinum, vt ille excludatur ab haereditate mariti. Est etiam exemplum in tabellione, qui fecit falsam scripturam, & in teste qui dedit falsum testimonium, vnde aliquis fuit damnatus ad poenam pecuniariam: an isti teneantur ad restitutionem cum detrimento famae, vel vitae?

Pro parte affirmatiua arguitur primò. Obligatio ad restituendum est de iure naturae, ergo restitutio non est omittenda propter damnum temporale.

Arguitur secundò. Ille cui facienda est restitutio, potest illam perire non obstante detrimento famae vel vitae eius qui debet pecunias, ergo ipse tenebatur cum eodem detrimento restituere. Probatur consequentia, quia non potest dari bellum vel litigium iustum ex vtraque parte, nulla existente ignorantia.

Arguitur tertio, Quamuis enim fama, vel vita hominis sint ex genere suo excellentiora bona quam pecunia: tamen tanta potest esse quantitas pecuniae, quod excedat famam hominis vulgaris, ergo saltem in illo casu homo ille infimae conditionis, tenebitur restituere: non obstante detrimento suae famae imò etiam vitae.

Arguitur quarto. Nemo potest aliena rapere vt seruet suam famam, ergo neque retinere.

Sed in oppositum est, determinatio Innocentij Tertij, in capit. officij de poenitentijs, & remissionibus vbi ait, non esse denegandam poenitentiam mulieri, quae ex adulterio suscepit prolem, neque vult hoc marito reuelare propter metum.

De quaestione hac Caiet. in hoc loco, & in opusculo. 17. respon. 14. dub. 2. & in Summa verb. adulterium statuit vniuersalem regulam, scilicet. Nemo tenetur restituere res inferioris ordinis cum detrimento rerum superioris ordinis. Et hanc sententiam in casu adulterae iam posito, tenet Scot. in 4. dist. 15. quaest. 2. & Gabr. ibidem. & Ioan. de Medina in tractatu de rebus restit. quaest. 3. causa 4.

Altera sententia est, quod licet adultera non teneatur restituere secundum allegatum capitulum: tamen tabellio & testis falsus tenetur restituere cum illo detrimento. Sic tenet Panormit. in cap. officij citato & alij Iurisperiti ibidem, & Syluester in verbo adulterium §. secundo.

Tertia sententia est, quod adultera tenetur cum periculo famae restituere. Hanc tenet Maior in 4. dist. 24. quaest. 17. & Adria. in 4. in materia de restitutione. Imò adiecit, quod etiam cum periculo vitae tenetur reuelare crimen marito dummodo non timeat, quod ipse maritus peccaturus sit occidendo illam: licet aliunde timeat sibi periculum vitae imminere, v. g. à cognatis mariti, vel etiam à iudice per sententiam.

Vltima sententia est Magistri Soto articulo secundo citato, vbi regulam Caietani positam, asserit esse perniciosam si vniuersaliter accipiatur: sed inquit, ille habendam esse rationem ad quantitatem damni in temporalibus, & ad qualitatem famae, vel vitae adulterae. Vnde asserit quod aliquando tenebitur adultera cum certo periculo famae. Verbi gratia, quando ipsa non est adeo illustris, & filius impuri succedet in patrimonium insigne: imò etiam cum periculo vitae tenebitur quando successio futura est in regnum, vel principatum illustrissimum. Doctissimus Couarruias in relectione regulae peccatum, parte 1. refert hanc opinionem, & quantum

ad periculum famae approbat illam: quantum verò ad periculum vitae, non audet approbare nec reprobare. Pro decisione huius difficultatis sic

VNICA CONCLUSIO.

Per se loquendo nemo tenetur restituere res inferioris ordinis, cum detrimento rerum superioris ordinis: nisi in casu, in quo bonum publicum periclitaretur. Probatur conclusio. Primò, nam res inferioris ordinis debent ancillari rebus superioris ordinis, neque possunt cum illis adaequari: at verò si restitutio rerum inferioris ordinis deberet fieri cum detrimento rerum superioris ordinis, permutaretur ordo naturae: ergo non est talis obligatio. Probatur secundò. Ex illo Matth. 7. quaecunque vultis vt faciant vobis homines, eadem vos facite illis. Sed omnis homo rationaliter vult, vt in tali casu non obligetur ad restitutionem cum tanto detrimento: ergo nemo debet illam restitutionem exigere, vt sibi fiat. Probatur tertio, in casu extremae necessitatis, non tenetur debitor restituere creditori, etiam patienti similem necessitatem: sed, qui periclitatur circa famam, vel circa vitam est in extrema necessitate: ergo non tenetur restituere cum tanto periculo. Confirmatur. Si quis etiam iuste damnatus ad mortem, accipiat equum alienum pretiosum, vt esfugiat: non tenebitur ad restitutionem equi pereuntis in ipsa via: cuius ratio non est alia, nisi quia res inferioris ordinis ancillantur rebus superioris ordinis, & in extrema necessitate non solum est licitum non restituere temporalia, sed etiam capere aliena.

Denique probatur conclusio. Specialiter quantum ad hoc, quod cum detrimento famae, scilicet, cum infamia non teneatur homo restituere temporalia. Quoniam Diuus Thomas in solutione ad secundum, ait, quod nemo tenetur reuelare crimen suum, vt restituat nisi Deo, & confessori. Et confirmatur, quia nemo tenetur libertatem suam vendere vt restituat alienum, eò quod libertas pretiosior est omni auro: sed etiam fama est pretiosior diuitijs: ergo nemo tenetur cum eius detrimento temporalia restituere.

Et confirmatur secundò, quia nemo est qui non rationaliter eligeret potius seruitutem cum bono nomine, quam libertatem cum infamia, ergo fama non minus aestimanda est, quam libertas, ac proinde si non tenetur quis cum amissione libertatis restituere: nec tenebitur cum amissione famae.

Sed obseruandum est, quod in conclusione diximus per se loquendo. Etenim aliquando, tam leuis potest esse infamia, vt teneatur illam pati, vt restituat rem magni pretij, cuius iudicium relinquatur arbitrio boni, & prudentis viri. Diximus etiam in conclusione, nisi in casu, in quo bonum publicum periclitaretur: quoniam in tali casu tenetur etiam homo pati mortem, vt subueniat reipublicae, ergo multò magis restituere, si hoc expedit bono communi.

Ad argumenta in oppositum responderur. Ad primum quidem, quod preceptum restituendi cum sit affirmatiuum, quamuis obliget iure naturae: tamen non obligat vbiq; & semper, sed pro loco, & tempore, & circumstantijs alijs, sicut cetera praecpta affirmatiua: ac proinde dicimus, quod in casu proposito, non obligat cum tanto detrimento ip

lius debitoris. Non enim ius naturæ postulat, ut debitum in rebus inferioris ordinis restituatur rebus superioris ordinis.

Ad secundum respondetur. Transeat antecedens, sed nego consequentiam, sicut non valet ista consequentia, accusator iuste reum accusat: ergo ipse tenetur se prodere. Neque inde sequitur, quod sit bellum iustum ex utraque parte: quoniam qui tacet delictum suum, non contra pugnat.

Ad tertium respondetur, quod per se loquendo pecunia nunquam poterit adæquare valorem rerum superioris ordinis: semper enim est maius malum, quod aliquis incurrat infamiam, quam meram paupertatem, at verò quoniam diuitiæ sunt instrumenta ad acquirendum honorem, & conseruandū illum: hinc est quod sæpe possit contingere, ut aliquis teneatur cum aliqua infamia, & proprio dedecore, restituere res inferioris ordinis: quatenus defectus illarum rerum, causa est vero domino dedecoris, & infamiæ, vel etiam impedit eum ab honore notabili, quem diuitijs poterat acquirere & conseruare. Hinc igitur est quod sententia illa Magistri Soto in quibusdam casibus verificanda sit & sequenda.

Observandum tamen est, quod quando defectus restitutionis inferiorum honorum redundat in damnum boni cõmunis: tunc tenetur homo etiam cum periculo famæ, & vitæ restituere. Et ratio est, quia bonum commune, & tranquillitas reipublicæ non referuntur inter bona inferioris ordinis: sed inter bona superioris ordinis, videlicet quatenus ipsa reipublica bonis tẽporalibus, vel instrumentis acquiritur honorem, vel pacem, & salutem suorum ciuium.

Ad vltimum argumentum respondetur, quod licitum quidem est accipere bona aliena, ut quis effugiat mortem, & similiter non restituere quod consumptum est in extrema necessitate. Ratio est, quia huiusmodi bona sunt media per se primò ordinata ad conseruationem vitæ. Ceterum non ita semper verum erit, quod possit aliquis accipere res alienas, ut euitet infamiam: quoniam ista bona non sunt media per se ordinata ad acquirendam famam, vnde non est licitum quod aliquis accipiat alienum ad acquirendam famam. Nihilominus licitum erit non restituere cum periculo amittendi famam: quia iam tunc ipse homo cooperaretur sua actione ad seipsum infamandum, ut proximo restitueret rem aliquam temporalem merè inferioris ordinis.

Notandum tamen est, quod dupliciter potest quis in infamiam deuenire ut restituat alienū. Vno modo crimen suum manifestando, & sic non obligatur seipsum prodere nisi Deo, & confessori, ut dicit Diuus Thomas. Altero modo, quia restituendo alienum venit in paupertatem, & amittit honorem, quem ex alienis diuitijs acquisierat & conseruabat: & de huiusmodi hominibus dicimus, quod tenentur restituere. Et ratio est, quia bona aliena non sunt ordinata ad honorem alterius: bene tamen ad vitæ sustentationem in extrema necessitate.

Denique in huiusmodi casibus notandum est, quomodo debeant homines se habere in faciendis eiusmodi restitutione. Dicimus ergo primò, quod tabellio, & testis falsus, qui infamauerunt alium, tenentur cum periculo propriæ famæ seipsum retrahere. Si autem timent imminere sibi periculum vitæ ex huiusmodi restitutione, debet seipsum, ut poterint, in tutum collocare, & si opus fuerit fugere in

A aliam prouinciam: & inde mittere literas testimoniales sufficientes ad restitutionem famæ. Quod si tabellio vel testis falsus constituerunt aliquem suo testimonio in discrimine amittendæ vitæ: tenentur ipsi cum eodem periculo negare quod affirmauerant. Adultera verò de qua diximus si habet magnum patrimonium, & alia bona parafrenalia, ex quibus possit restituere legitimo hæredi, tenetur id facere; tenetur enim quantum potest adulterini filij hæreditatem minuere. Potest etiam, & decet, ut suadeat adulterino filio, ut ingrediatur religionem, vbi non sit successio hæreditaria in bona paterna religioforum. Quod si adultera putauerit vtilem fore reuelationem sui criminis ipsi filio adulterino: tenebitur pati illam leuissimam infamiam, ut legitimi filij non defraudentur in sua hæreditate. Nihilominus filius adulterinus raro tenebitur matri credere reuelanti suum crimen. Quod si mater, tot, & tam vrgentes coniecturas dederit, ut filius credat se adulterinum esse tenebitur relinquere hæreditatem, nihilominus non tenebitur se omnino priuari bonis paternalibus: sed licitum erit ei seruare portionem aliquam, ad vitæ sustentationem. Et ratio huius est, tum quia hoc ipsum expedit ad honorem patris putatiui, & aliorum fratrum, quod ipse non viuat cum magna abiectioe, & mendicitate: tum etiam, quia ipsa mater tenetur iure naturæ sustentare filium, etiam adulterinum, vnde ipse poterit ex bonis maternis aliquid sibi accipere moderatum ad vitæ sustentationem. Et quamuis leges tam ecclesiasticæ, quam ciuiles videantur reddere inhabiles huiusmodi filios spurios ad aliquam hæreditatem acquirendam: tamen semper sunt intelligendæ, ita ut non derogent iuri naturali, quo parentes tenentur filios nutrire, & sustentare. Sed quæret aliquis, an ipse adulter, si credat rationabiliter filium esse adulterinum, teneatur restituere alijs filijs legitimis, vel hæredibus mariti adulteræ, vel ipsi marito omne damnum, quod patiuntur propter filium adulterinum? Ad hoc respondet Magist. Soto lib. 4. de iustitia & iure. quæstio. 7. articulus. 1. quod non tenetur aliquid restituere, nisi fortè adulter fuerit multum diues, & potens. Sed nos tenemus sententiam communem, quod adulter tenebitur non minus, quam adultera ipsa, restituere omnia damna, quæ sequuntur ex adulterio. Nam etiam si adultera voluerit, & inuitauerit adulterum: tamen ipse adulter nihilominus iniuriam facit marito, ergo tenebitur ad omnia damna, quæ reuera sequuntur ex tali iniusta actione, neque retulerit quicquam, quod ipse adulter sit valdè diues, aut mediocriter, semper enim tenebitur restituere in quantum poterit. Ceterum de doctrina Diu. Thom. ad tertium argumentum dicemus articulo sequenti.

ARTICVLVS SEPTIMVS.

Verum illi, qui non acceperunt, teneantur restituere.

SVMMA TEXTVS.

Prima conclusio & principalis & vniuersalis. Quicumque est causa iniuste acceptionis, sine directè, sine indirectè, tenetur ad restitutionem. Ratio est, quia ad restitutionem tenetur aliquis non solum ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniuste acceptionis (ut articulus. 6. dictum est.) Sed omnis qui est causa directè, vel indirectè

indirectè iniuste actionis, est causa iniuste actionis, ergo tenebitur.

Secunda conclusio. Omnes isti videlicet, præcipiens, consulens, consentiens, laudans, receptor, vel auxiliator, participans, sunt causa directè iniuste acceptionis.

Tertia conclusio. Isti verò, scilicet, non obstars, qui tenetur obstarè, non loquens, qui tenetur manifestare: sunt causa indirectè iniuste acceptionis.

Quarta conclusio. Ex omnibus numeratis; quinque semper tenentur restituere, videlicet præcipiens, consentiens in aliquo, sine quo iniusta acceptio fieri non poterat, receptor latronis, participans in crimine, & præda, qui non obstat, cum tenetur obstarè: qualis est princeps, & prætor civitatis.

Quinta conclusio. In alijs casibus numeratis, non semper tenetur homo restituere v. g. consiliator, & laudans, non semper tenebuntur restituere: nisi quando probabiliter iudicari poterit, quòd ex huiusmodi consilio, & laude iniusta acceptio fuerit subsequuta.

COMMENTARIUM.

Circa istas conclusiones advertendum est, quòd Sylvest. in verb. restitutio 3. §. 6. & Adria. in 4. Palud. in 4. dist. 15. q. 2. aiunt, quòd si quis concurrat ad iniquam acceptionem, quæ aliàs etiam sine illius concursu sequeretur: non est dicendus causa acceptionis, neque tenebitur ad restitutionem, nisi tantum partis, quam ipse accepit. Nilominus hanc sententiam falsam existimamus: nam ex illa sequeretur, quòd si duo homines percuterent Petrum, uterque lethaliter: quòd neuter esset causa occisionis, nec teneretur restituere. Probatur sequela. Nam sine concursu utriuslibet, Petrus moreretur accepto vulnere ab altero. Item sequeretur, quòd in vastatione civitatis per bellum manifestè iniquum, nemo militum teneretur restituere: nisi tantum damnum singulare, quòd ipse fecerit. Probatur sequela. Quia sine quolibet milite singulari vastaretur civitas. Similiter sequeretur ex ista sententia, quòd quòdo multi simul devastant vineam nullus teneretur restituere, nisi dñum quòd ipse fecerat. Nos igitur regulam vniuersalem statuiamus, quòd ille dicitur causa iniuste acceptionis, vel iniuste actionis: ad cuius actionem sequitur ipsa iniusta acceptio, siue aliàs sequeretur, siue non.

Vbi notandū est, quòd quoniam hinc de moralibus actionibus est sermo: etiā sequela effectus moraliter, & non physicè accipienda est. Ex quo sequitur, quòd sicut potest contingere quòd aliquis sit causa simpliciter moralis, & nullo modo physica. v. g. cōsulens furtum: ita potest cōtingere quòd aliquis sit causa moralis simpliciter, & causa physica secundum quid: videlicet concausa tantum v. g. Petrus consentiens cum Paulo in furto talenti aurei, concurrat cū illo ad frangendas fores, quas solus Paulus non poterat confringere. Item cōcurrat cum illo ad portandū pondus auri, quòd solus Paulus non poterat portare: tunc Petrus est causa simpliciter moralis: & tamen physicè loquendo non est simpliciter causa, sed concausa. Ratio huius est, quia causa moralis est simpliciter voluntaria, & libera: cū igitur totus ille effectus sit voluntarius Petro directè, vel indirectè: ita etiam ut ille effectus quem Paulus facit, imputetur Petro tanquam obiectum suæ voluntatis: & similiter Paulo imputetur effectus, què facit Petrus: tenebitur uterque ad restitutionem integrum, si alter non restituerit, ratione iniuste acceptionis. Ceterum physicè loquendo, neuter est

causa simpliciter, sed partialiter. Quoniam igitur obligatio ad restitutionem oritur ex actione iniusta, in quantum est moralis, non in quantum est physica: hinc est, quòd etiam si plures concurrant ad damnum quòd nullus solus potuisset facere: tamen singuli tenentur totum restituere, quia singulis totum est voluntariū directè, indirectè. Est igitur mens D. Tho. docere, quòd omnes numerati in quarta conclusione semper tenentur restituere totum: quia semper sunt causa totius damni.

Dubitatur circa conclusionem, an recipiens latronem ad hospitium teneatur restituere? Arguitur primò pro parte negativa. Recipiens latronem ad hospitium, non est causa moralis furti, ergo non tenetur restituere. Probo antecedens. Nam si aliquo modo esset causa moralis furti, esset indirectè: sed hoc est falsum, quia recipiens latronem ad hospitium non tenetur non recipere, maxime si paratus est omnes trāscentes recipere quasi ex officio stabularij: ergo iste talis non tenetur restituere.

Arguitur secundò. Si postquam latro accepit prædam absque meo auxilio, & consilio, sed profusus me ignorante, & postea det mihi partem prædæ: ego non sum causa moralis totius damni, ergo non tenebor restituere totum.

Arguitur tertio. Si Petrus videns furem accipientem alienum taceat, non tenetur restituere: & tamen poterat obstarè, imò tenebatur: ergo non semper ille talis tenebatur restituere.

Sed in oppositum est ipsa doctrina Diui Thomæ.

Ad primum argumentum responderetur, quòd receptor latronis non solum est, qui sciens esse latronem semel recipit illum ad necessarium hospitium: sed ille, qui hospitio suo fauet iniquitati latronis v. g. si latro cōmodius sua latrocinia exercet habens refugium in diuersorio, tunc stabularius ipse cognoscens esse latronem: tenetur totum restituere, etiam si ex præda nihil accipiat.

Ad secundum responderetur concedo consequentiam. Neque enim D. Thom. ait, quòd participans in præda capta teneatur in totum semper restituere: sed participans in crimine, & ipsa præda.

Ad tertium argumentum responderetur, quòd qui tenetur obstarè ex sola charitate, non tenetur restituere si non obstat: at verò qui tenetur obstarè ex iustitia, & ex officio sicut est princeps, aut prætor civitatis: tenetur totum damnum restituere, si non obstat.

Hinc sequitur amplissimum corollarium, quòd omnes qui ex officio, & pacto sunt custodes boni communis aut particularis, tenentur restituere totum damnum illatum: si potuerunt obstarè clamando, vel reuelando, aut quomodolibet aliàs, & non obstituerunt, verbi gratia. Rex, qui videns reipublicæ damnum, tacet & dissimulat, neq; impedit cū possit: similiter prætor, & ministri eius dissimulantes latrocinia, & furta, custodes vinearum, & montium & segetum, & famuli domus, qui debent res communes ipsius domus custodire, tutores & curatores minorum, & alij similes. Sed quæret aliquis, an isti teneantur de leuissima culpa, vel leui, aut lata? Respondetur, quòd nimis durum esset obligare istos custodes de leuissima culpa, sicut obligat Adria. in 4. in materia de restitutione. Sed nos dicimus satis esse, quòd teneantur de leui culpa. Ratio est, quoniam isti suscipiunt rem sub custodia in vtilitatem, vtriusque partis, ergo tenebuntur ad restitutionem, sicut supra diximus de conductore.

Sed est obiectio, & probatur quòd custodes

montium nullo modo teneantur restituere, etiam si videntes ligna cædi dissimulent. Est argumentum, ipsi cædentes ligna non peccant contra iustitiam ut supra diximus, ergo neque custodes tacentes.

Pro solutione huius argumenti nota, quod si mons est communis, & necessitas urget, cædentes ligna sibi necessaria non peccant cædentes, neque custodes dissimulantes: at verò si custodibus non constat ista necessitas peccant contra iustitiam dissimulantes: quoniam tenentur ex officio & pacto iustissimo custodire montem: & tenebuntur saltem ad restitutionem pœnæ taxatæ per legem contra cædentes ligna. Dixi saltem, quia tanta potest esse aliàs dissimulatio custodis, quod mons destruat: & tunc tenebitur ad restitutionem damni totius. Si autem mons fuerit particularis domini propria manu plantatus, vel antecessorum: tunc, & ipsi cædentes ligna peccant contra iustitiam, nisi magna necessitate excusentur, & ipsi custodes dissimulantes tenebuntur ad restitutionem damni dati domino suo.

Ad argumentum positum respondetur, transeat antecedens, & nego consequentiam, Quia custodes tenentur ex officio, & pacto seruare montem: cæteri verò tenentur ad solutionem pœnæ si capiuntur in monte communis. Et sæpe aliàs potest contingere, quod aliquis teneatur ad aliquid, siue faciendum, siue non faciendum solum ex charitate, vel misericordia: & tamen ille, cui incumbit ex officio providere, ut illud fiat, vel non fiat: peccabit contra iustitiam si dissimulet. Verbi gratia si princeps tempore maximæ famis in republica, non provideat si opus fuerit, quod diuites elemosynas faciât pauperibus, ipse peccabit contra iustitiam, quâvis aliàs diuites non peccarent nisi contra charitatem, & misericordiam.

Circa vltimam conclusionem notandum est, quod quando consiliarius, aut laudator mali operis non influit suo consilio, aut laude in animum inique agentis, ita ut ex eo moueatur ad opus iniustum, aut animosior efficiatur ad illud perpetrandum: non tenebitur ad restitutionem, etiam si laudatus ille iniquè agat. Ratio est, quia tunc consiliator, & laudans nullo modo est causa mortalis iniquæ actionis. Cum autem reuera mouerit animum alterius, vel audaciorum efficit: tenebitur ad restitutionem, si sequatur iniqua actio.

Sed quæris, quid si antequam sequatur iniqua actio consiliator, vel laudator retractet sententiam, vel vituperet factum: an tunc teneatur ad restitutionem? Respondetur, quod nihilominus tenebitur ad restitutionem. Et ratio est, quia damnum illud sequitur ex iniqua actione istius hominis: & pœnitentia ipsa non debet deobligare à restitutione.

Sed est obiectio. Si quis antequam occidatur proximus ab altero cui consilium dedit, vel quem laudauit ad illam actionem, retractauerit sententiam, & vituperauerit actionem illam, non incurreret irregularitatem, ergo non tenebitur ad restitutionem. Probatum antecedens. Quoniam si occidendus fuerit clericus, non incurreret excommunicationem, ergo nec irregularitatem. Respondetur, nego antecedens. Ad probationem, concedo antecedens, & nego consequentiam. Et ratio discriminis est, quia irregularitas, quæ sequitur ex homicidio voluntario, non est per se pœna peccati: sed est indecentia quæ potest incurri ab existenti in gratia Dei, sicut prætor incurrat irregularitatem occidendo latrones. At verò excommunicatio, est proprièssimè maxima pœ-

na peccati, quæ non incurritur (secundum probabiliorem sententiam coram Deo ab existenti in gratia: neque infligitur pro peccato præterito, nisi de præterito perseveret contumacia dum exercetur actus, pro quo lata est excommunicatio. Verum est tamen, quod ille talis haberetur excommunicatus in foro exteriori, sed non coram Deo.

D Vbitatur secundo circa solutionem ad secundum, an cum multi simul concurrunt ad iniuriosam actionem, si vnus illorum restituat domino totum damnum, teneantur cæteri illi refundere pro rata parte. De qua re, aliqua dicit Caiet. art. præcedenti ad tertium argumentum. Pro solutione istius dubij sit

PRIMA CONCLUSIO.

Quando res ablata adhuc extrat apud socios furti, aut certè ab illis mala fide consumpta est, tenentur socij restituere. Hæc est communis sententia, & certa. Et ratio est, quia ipsi socij tenebantur totum damnum restituere domino ratione rei acceptæ, aut ratione rei mala fide consumptæ: sed qui restituit domino totum damnum, succedit in omne ius, & dominium quod habebat verus dominus, erga res illas, ergo illi facienda est restitutio.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si ex iniqua acceptione nullum commodum acceperit ijs, qui iniuriam fecerunt, tunc si is, qui restituit vero domino totum damnum fuit inductus ad faciendum damnum aliorum precibus, aut monitis, tenebuntur alij ei rependere pro rata parte. Ratio est, quia inductus ab alijs ad faciendum malum, incurrit obligationem restituendi in solidum, ergo si restituit tenebuntur alij ipsi refundere partes suas. Probatum consequentia. Quia quilibet illorum tenebatur ex iustitia restituere totum damnum cuius fuit causa. Confirmatur. Quia si omnes pariter conuenirent ad faciendum malum, & quidam illorum restitueret, tenerentur alij ei rependere, ergo multò magis quando ille, qui restituit, fuerat inductus ab alijs, qui fuerunt causa principalis.

TERTIA CONCLUSIO.

In eodem casu, si ille, qui restituit fuit autor, & persuasor iniuriæ faciendæ, non tenentur alteri aliquid eidem refundere. Ratio est, quia tunc socij non tenentur ratione rei acceptæ, nihil enim mansit apud illos, nec mala fide quidquam consumptum est, neque ratione iniustæ acceptionis, siquidem ipse, qui restituit dum alios induxerat, visus est iuri suo cedere. Hæc conclusio est Caiet. ubi supra: quauis M. Soto lib. 4. de iust. q. 7. ar. 3. moderatur illam. Ait enim, quod si autor criminis non intentaret malum, nisi comitatus alijs socijs: tunc tenebuntur socij eidem restituere. Nihilominus nobis magis placet sententia Caietani: quia ipse autor criminis etiam persuasit socijs, ut se comitarentur: & ideo in hac parte omnino cessat iuri suo.

QUARTA CONCLUSIO.

Quando plures vno animo conueniunt ad facien-

ad faciendam iniuriam: siue quilibet illorum esset illam facturum sine socio, siue non: nihilominus quilibet illorum tenebitur restituere pro rata ei, qui restituit totum. Ratio est, quia in tali casu videntur omnes inter se implicitum pactum societatis fecisse, ut omnes teneantur ad commoda vel incommoda.

ARTICVLVS OCTAVVS.

Utrum quis teneatur statim restituere, an vero possit restitutionem differre?

SVMMA TEXTVS.

Conclusio prima. Quilibet teneatur statim restituere si potest, vel petere dilationem a eo, qui habet concedere usum rei.

Secunda conclusio ad primum argumentum. Praeceptum de restitutione facienda, quantum secundum formam sit affirmatiuum: implicat tamen in se negatiuum praecipuum, quo prohibetur rem alterius detinere, scilicet, iniusto domino.

COMMENTARIVM.

DE hac materia disputat Scholastici in 4. d. 15. Caiet. in hoc loco, & in summa verb. restitutio. cap. 5. Syluest. in verb. restitutio. 5. Soto ubi supra artic. vlt. & lib. 5. de iustitia, quaest. 3. art. 1. ad 2. & in 4. Sent. dist. 17. q. 2. art. 6. Adrian. in 4. in materia de restitutione, fol. 34.

Dubitarur in hoc art. An sit vera doctrina harum conclusionum. Arguitur primo contra primam conclusionem. Nemo cum peccat tenetur statim poenitere, ergo qui habet rem alienam non statim tenetur restituere. Probo consequentiam. Quia ratio conclusionis D. Thomae fundatur in hoc quod aliquis tenetur statim exire a peccato, dicit enim. Manifestum est autem quod neque ad modicum tempus, licet in peccati morari.

Arguitur secundo. Poenitentia est quaedam species iustitiae per quam Deo satisfacere nitimur pro offensis commissis: ergo si Deo non tenemur statim satisfacere: sequitur quod multo minus ipsis hominibus.

Tertio arguitur. Quoniam sequitur ex ipsa conclusione, quod non restituens statim, passim peccaret nouum peccatum. Probarur sequela. Nam si ille tenetur restituere modò, & non restituit modò, modò peccat. Rursus post paulum temporis fiet idè argumentum, ergo iterum peccabit, & sic per singula tempora fiet idem argumentum, ergo.

Quarto arguitur contra secundam conclusionem. Praecepta affirmatiua franguntur per omissionem: negatiua verò per commissionem: sed praecipuum de restitutione frangitur per omissionem: ergo est omnino affirmatiuum.

Pro solutione difficultatis notandum est, quod omne praecipuum affirmatiuum habet annexum negatiuum. v.g. honorare parentes, habet annexum non dehonore. Diligere Deum habet annexum nunquam odio habere. Nihilominus D. Tho. aliquid speciale voluit docere de praecipuis restitutionis, quod quidem non conuenit ceteris omnibus praecipuis affirmatiuis. Et quidem differentia in hoc consistit, quod alia praecipua affirmatiua solum habent formam sine apparentiam affirmatiuam: sed ratio ipsa obligandi est affirmatiua, & ad illam re-

A ducitur obligatio praecipui negatiui annexi, v.g. diligere Deum est in praecipuo affirmatiuo, & ratio obligandi affirmatiue explicatur, videlicet quia Deus est summè bonus, & autor, & finis totius boni creati, & ad hanc rationem reducitur obligatio praecipui negatiui: nunquam odio habebis Deum. At verò praecipuum restituendi habet quidem formam & faciem affirmatiuam, scilicet reddite omnibus debita: sed ratio obligandi negatiue explicatur, & ad negatiuum praecipuum reducitur ut ad principale, scilicet, ad hoc praecipuum: non fortè facias: ac proinde non retineas rem alienam iniusto domino.

B Hinc sequitur alia differentia, quod in praecipuo restituendi, illa circumstantia temporis quod statim fiat restitutio: oritur ex ipsamet ratione obligatoria praecipui: quae ratio negatiue explicatur, videlicet, non licet viurpare alienum, sed qui retinet iniusto domino usurpat alienum: ergo statim debet restituere. Et idcirco proprius loquendo non deberet dici circumstantia restitutionis, quod statim fiat, sed potius est intrinseca proprietas ipsius actus restitutionis sibi conueniens secundum propriam speciem, alia verò circumstantie, quae proprie dicuntur circumstantiae, conueniant actibus virtutum secundum communem rationem virtutis, omnis enim actus virtutis debet exerceri ubi, & quando, & propter quid oportet. Hoc igitur est quod D. Tho. docet in solut. ad 3. quod est speciale in praecipuo restitutionis.

D Ad argumenta in oppositum respondetur: ad primum negando consequentiam. Ad probationem respondetur, quod sensus D. Thomae est, nunquam esse licitum ad modicum tempus in peccato morari continuando peccatum quod semel ceptum est: sed semper tenetur homo cessare a peccato, non autem dicit D. Thomae, non esse licitum manere habitualiter in peccato sine proposito de cetero peccandi: sed potius cessando a transgressione praecipui. Vnde qui non statim poenitet, dummodo cesset ab actu vel omissione: non dicitur morari in peccato.

E Ad secundum argumentum respondetur negando consequentiam. Et ratio differentiae est: quia poenitentia ordinatur ab ipso Deo qui est summè bonus, ad remedium peccatoris poenitentis: & idcirco noluit obligare peccatorem ut statim recompensaret offensam contra se commissam, sed certis temporibus magis opportunis ad commodum ipsius peccatoris. Ceterum restitutio faciendi hominibus, ordinatur in bonum eius cui facienda est restitutio: & propterea tenemur statim restituere, quia quandiu non statim restituimus, ipse proximus reuera patitur damnum. Huic doctrinae consonat quod dicitur Iob 22. Si iustus fueris quid ei conferes, potè si peccaueris, quid ei nocebis?

F Ad tertium, ut respondeamus, multa necessaria nobis dicenda sunt. Primum, dicimus, parum referre ad mores, utrum, qui non statim restituit peccet plura peccata numero, vel vnum tantum, quandiu non restituit. Quoniam tanta grauitas est in vno sicut in multis: debet enim explicari in confessione quantum temporis derinuit quis rem alienam iniusto domino, & quo animo. Et quantum damni accepit proximus ex illa iniqua detentione: at verò distinguere ibi plures omissiones numero potius ad speculationem, quam ad mores attinet. Nihilominus dico secundo, quod qui retinet rem alienam iniusto domino, cum possit statim reddere, peccat mortaliter ex ipso genere peccati. Probarur, quia peccat contra iustitiam. Diximus autem ex genere

peccati: quia potest esse veniale, tam ex paruitate materiae, quam ex minimo incommodo quod ex paruo tempore incurrit dominus. Dico tertio, qui habet animum deliberatum retinendi rem alienam multo tempore, mortaliter peccat, & tenetur confiteri tale propositum: etiam si non impleuerit: sed potius statim restituerit. Ratio est quia obiectum sui propositi erat materia peccati mortalis, videlicet notabile damnum proximi.

Dicimus quarto, quod qui vno proposito expresso, vel interpretatio multo tempore retinet rem alienam, vnum tantum peccatum committit. Ratio est, quia vnus actus numero est moraliter loquendo, quando vnica volitione sequitur effectus etiam multiplex: praesertim si illa multiplicitas non est specifica. v. g. Si vnico ictu decidat aliquis multos homines, vnicus actus est moralis aequiualens in gravitate multis.

Hinc sequitur, quod si quis multiplicat propositum retinendi alenum: multa peccata numero distincta committit. Dicimus quinto, quoties aliquis vitur re aliena aliquo vsu pretio aestimabili: peccat nouum peccatum. Ratio est, quia tunc habet nouam voluntatem expressam, vel interpretatiuam vsurpandi alienum iniurto domino.

Denique dicimus, quod quotiescunque dominus rei perit rem suam, & qui retinet negat illam, vel quotiescunque dominus patitur nouum detrimentum, quod non ignorat retinens, peccat nouum peccatum retinendo alienum. Ratio est, quia in istis casibus, retinens alienum habet nouam voluntatem vsurpandi illud, vel saltem non habet voluntatem pro tunc restituendi alienum, quando erat specialis ratio restituendi.

Ex hac doctrina sequuntur aliquot corollaria. Primum est, quod qui non restituit debitum statim, cum tamen in confessionibus praecedentibus promiserit se restituere: non est absoluendus a confessario, etiam si dicat se habere propositum firmum restituendi. Ratio est, quia ille est expositus periculo peccandi mortaliter non restituendo, sicut iam experientia est compertum: ergo ad iudicem, & medicum conscientiae spectat eruere illum a tali periculo. Et haec est doctrina Caiet. in sum. verb. restitutio. cap. 8. & D. Antoni. in 2. par. Theologici titu. 2. c. 8. Sed oportet quod si est verè penitens, debet vel statim restituere, si potest, vel cautionem praestare, quod certo tempore restituet. Rursus sequitur, quod cum aliquis est in articulo mortis debet statim restituere si potest: alioquin non est absoluendus, quoniam experientia compertum est, quod haeredes vix, aut nunquam restituunt. Vnde confessarius debet exigere depositum in pecunia, vel in alijs bonis vnde suo tempore fiat restitutio creditoribus. Bene tamen verum est quod cum confessarius fuerit prudenter certus, quod ab ipso haerede statim fiet restitutio post mortem: poterit moriturum absolvere.

Ad quartum argumentum responderetur, quod praecipuum restitutionis, sicut est secundum faciem affirmatiuum, & secundum rationem obligandi negatiuum, ita frangitur secundum formam per omissionem, sed ratio peccati in commissione consistit, scilicet in vsurpatione vel detentione rei alienae iniurto domino.

D Vbitur secundo principaliter. Vtrum teneatur homo restituere statim cum graui detrimento rerum eiusdem ordinis: cum tamen spectato aliquanto tempore possit restituere, absque suo incommodo.

A Pro parte affirmatiua arguitur primo. Nemo potest accipere rem alienam, vt proprium detrimentum in rebus suis eiusdem ordinis denitet: ergo neque retinere. Probatur consequentia: quia non est minus peccatum retinere alienum: quam accipere iniurto domino, imò eadem est ratio peccati.

B Secundo arguitur. Ipse dominus rei ius habet ad petendam rem suam à debitore, non obstante quod debitor patitur illud detrimentum, v. g. quod sit venditurus triticum vili pretio vt soluat debitum, ergo ipse debitor tenetur restituere. Probatur consequentia. Quoniam aliàs creditor non haberet ius petendi nunc, quod ipse debitor non tenetur nunc soluere. Confirmatur, quoniam in foro exteriori condemnaretur debitor, vt statim soluat debitum, non obstante quod alleget quod patitur illud detrimentum.

Tertio arguitur. Quoniam ex opposita sententia sequeretur magnum incommodum reipublicae: quoniam homines facile rapere, & detinerent aliena, si scirent se non teneri ad restitutionem cum graui detrimento rei familiaris.

C Sed in oppositum est, quod dicitur in l. in condensatione. ff. de reg. iur. In condensatione personarum que in id, quod facere possunt damnantur: non omne id, quod habent extorquendum est: sed illarum ratio habenda est ne egeant. Et in l. miles, & in l. item miles. ff. de re iudic. id ipsum decernitur: specialiter de militibus. Et praeterea de illo, qui cessit bonis suis id ipsum diffinitur in l. 4. & in l. 6. ff. de cessi. bon. vbi etiam dicitur, quod si is, qui cessit bonis si postea aliquid comparauerit, aut aliquid ei reliquum fuerit alimentorum nomine: non est condemnandus in solidum. Et ratio redditur ab ipsa lege: quia non est fraudandus alimentis quotidianis. Et Institut. de actionibus. §. vlt. redditur ratio eiusdem: quoniam inhumanum est, spoliatum omnibus fortunis suis in solidum damnare.

Arguitur secundo, quia vt supra dictum est, nemo tenetur cum detrimento honoris restituere pecunias: sed si statim compellitur omnis debitor restituere pecunias, contingit vt aliquis statim amittat honorem descendens in statum inferiorem propter paupertatem, ergo non tenetur cum detrimento suo restituere. Pro decisione istius difficultatis, sit

PRIMA CONCLUSIO.

E Quando creditor patitur simile detrimentum, nisi fiat sibi statim restitutio: tenebitur ipse debitor statim restituere, nisi in casu extremae necessitatis. Ratio est euidens, quia nimis durum esset, vt verus dominus rei patitur detrimentum, quia non habet rem suam: & ipse debitor ex alieno deuiter detrimentum. Caterum in casu extremae necessitatis, iam diximus in superioribus: quod quia omnia sunt communia, melior est conditio habentis, seu possidentis. Tota igitur difficultas est, quando ipse debitor incurrit graue damnum, si statim restituat: creditor verò nullum, aut leue patietur ex prorogatione solutionis?

F De hac re est prima sententia Adriani in 4. in materia de restit. fol. 34. quem sequitur Ioan. de Medina in suo Codice de restit. tract. de reb. restituend. lib. 1. 2. & 3. quod nunquam est licitum nisi in casu extremae necessitatis, prorogare restitutionem, quinimo aiunt non esse licitum quod debitor aliquid sibi retineat, vt effugiat mendicitatem, nisi tantum quantum creditor tenebatur

debitori

debitori nomine eleemosynæ largiri. Et dicunt quod quamvis in foro exteriori concedatur debitori aliqua retentio debiti: tamen hoc non est licitum in foro conscientie retinere. Excipiunt tamen unum casum, videlicet, si debitor plurimis debeat, quibus omnibus non possit statim solvere: sed sperat se posse solvere si non statim uni soluat, vendendo bona sua vili pretio, tunc poterit debitor illa bona retinere, & negotiari cum illis, ut postea soluat omnibus. Et ratio illorum est: quia tunc debitor agit negotium utile creditoribus.

Altera sententia est huic opposita, scilicet, quod in tali casu non tenetur debitor statim restituere, hæc est communis ferè omnium Theologorum in 4. d. 15. & Sylvest. in verb. restitutio. 5. §. 3. & 4. & D. Antonini in 2. par. titul. 1. c. 8. & quantum videtur est Caiet. in hoc loco, & in sum. verb. restitutio. c. 6.

Tertia sententia est media, quod quando debitor contraxit debitum per iniquam acceptionem: tenetur cum detrimento quantumlibet graui statim restituere. Et etiam quando acceptio fuit iusta, sed postea per prodigalitatē debitoris incurrit in tale detrimentum, ut non possit solvere debitum sine magna iactura bonorum temporalium. Si autem acceptio ipsa fuit iusta, & ipse debitor citra culpam suam constitutus est in tali periculo: non tenetur statim restituere. Hanc sententiam tenet Mag. Sorò lib. 4. de iustitia. q. 7. art. vlti. & aliqui putant esse Caiet. sed omnino falluntur. Sit igitur

SECUNDA CONCLUSIO.

Quando debitor ex iniuste acquisitis, mutauit statum in melius: tenetur etiam cum detrimento status statim restituere. Hæc est sententia communis Theologorum, imò pauci ex Iurisperitis negant illam. Et probatur ratione, quia non est minor iniquitas statum tueri ex male acquisitis: quam illum comparare accipiendo res alienas: sed peccaret contra iustitiam accipiendo res alienas, ut ascenderet ad meliorem statum: ergo etiam peccat contra iustitiam sustentando illum ex alienis.

TERTIA CONCLUSIO.

In eodem casu, potest debitor reseruare sibi alimenta necessaria, & hoc quidem multum præcisè secundum conditionem sui status pristini: antequam ex illo ascenderet ad meliorem. Hæc conclusio probatur, ex Alexandro III. c. cum tu. de vsuris. vbi præcipit Pontifex vsurarios compellendos esse ad restitutionem faciendam, dummodo in facultatibus habeant vnde possint viuere. Illi autem, qui non habent, non debent vlla pœna mulctari: cum in eos nota paupertas euidenter excuset. Ecce vbi non, inquit, Pontifex extrema necessitas, sed manifesta paupertas eos excusat à restitutione. Sed tamen Adrianus, & Ioannes de Medina aiunt, has leges, & alias quas retulimus in argumento in oppositum: esse permissiuas, neque habere locum in foro conscientie. Nihilominus profectò ex legibus citatis oppositum colligitur, in quibus dicitur inhumanum esse, ut aliquis in solidum damnetur, aut quod fraudetur alimentis quotidianis. Ex quibus verbis colligitur quod non solum est permissio legis: sed etiam consensus, & approbatio facti.

Præterea arguitur contra ipsosmet autores contradicentes Quoniam illorum ratio est quia præceptum de restituendo est negatiuum, hoc est de non

A retinendo rem alienam, & inde colligunt quod semper tenetur homo statim restituere. Sed contra probatur ratione. Sequeretur, quod etiam in casibus, quos ipsi excipiunt: non posset homo prorogare restitutionem: etenim contra præceptum negatiuum nunquam est licitum agere: igitur quemadmodum illi bona ratione ducti, excipiunt illos casus ita ut tunc non dicatur debitor retinere alienum inuito rationabiliter domino: ita etiam nos excipimus alios casus eadem ratione. Sit

QVARTA CONCLUSIO

B Quando status est iuste comparatus, sed conseruatur bonis omnibus alienis: non tenebitur debitor statim restituere cum detrimento proprii status: sed licitum erit retinere necessaria ad conseruandum mediocriter illum statum: ita sanè, ut possit paulatim restitutionem facere.

C Ex hac doctrina sequitur corollarium, quod filius adulterinus poterit retinere secundum quandam mediocritatem sibi necessaria ad conseruationem sui status. Ista probatur argumentis factis pro parte negatiua, & factis pro conclusione præcedenti, & nos contendimus quod in huiusmodi casibus, non est creditor rationabiliter inuitus. Et confirmatur. Esto ita, quod filius adulterinus sit ingenuè educatus, ut vir illustris, tunc ille non tenetur exercere artem sutoriam, vel sartoriam, ut compareret sibi victum necessarium: ergo multò minùs tenebitur mendicare. Antecedens probatur: quoniam artifex debitor alieni non tenetur tradere, aut vendere instrumenta artis, ut restituat: quia illis comparat necessaria ad victum, neque tenetur mendicare: ergo etiam in casu posito non tenebitur ille filius adulterinus suis proprijs manibus victum sibi comparare. Probatur consequentia: quia non minùs ille descenderet exercendo artem mechanicam: quam ipse artifex mendicando. Ergo si artifex non tenetur mendicare, neque adulterinus tenebitur in casu posito fieri artifex. Sit

QVINTA CONCLUSIO

E Qui statum suum iuste comparatum retinet partim alienis bonis, partim proprijs siue aliena bona sint acquisita bona fide, siue mala: non tenetur statim restituere si incurrat graue detrimentum in statu suo, aut in bonis proprijs. Ratio huius conclusionis efficax desumitur ex D. Tho. hic in solutione ad 2. Nam quemadmodum impotentia simpliciter excusat ab obligatione restituendi simpliciter: ita impotentia pro tali tempore excusat ab obligatione restituendi pro tali tempore: sed qui non potest statim restituere nisi cum magna iactura sui status, vel proprii census, censetur impotens moraliter loquendo pro tali tempore: ergo pro tunc excusabitur.

SEXTA CONCLUSIO.

F Qui in eodem casu non restituit, & ex illa prorogatione creditor incurrit aliquod leue etiam detrimentum: tenebitur ipse debitor compensare postea ipsum detrimentum. Probatur, quia melior debet esse creditoris conditio, quam debitoris: ergo non est æquum, ut debitor prouideat proprijs incommodis prorogando restitutionem, & non compenset creditoris detrimentum. Et confirmatur. Nam creditor ex prorogatione restitutio-

nis, nullum sentit commodum, sed potius totum damnum redandū in bonum debitoris: ergo æquū est secundū regulam iuris, ut qui sentit commodum, sentiat etiam damnum.

Confirmatur secundo, quia debitor in tali casu non excusatur simpliciter ab obligatione restituendi in perpetuum, sed solum pro tunc, ergo quando restituet, tenebitur omne damnum restituere quod passus est ipse debitor ex prorogatione. Verum est tamen quod quādo debitor excusatur ab obligatione restituendi pro tunc propter paupertatem omnimodam in tali casu, quāvis creditor incurrat detrimentum ex prorogatione restitutionis: non tenebitur debitor restituere creditori illud detrimentum, etiam si postea deveniat ad pinguiorem fortunam. Ratio est, quia prorogatio pro tunc fuit omnino necessaria, quia erat impossibilis restitutio. Et idem erit iudicium, quando debitor licite prorogat restitutionem, ex eo quod alias pateretur detrimentum in rebus superioris ordinis. Dicimus enim quod tunc non inanet obligatus ad restituendum damna emergentia ipsi creditori in rebus inferioris ordinis. Denique circa hæc omnia prædicta, necesse est ut confessarij sint diligentes ad discernendas causas prorogationis, quas debitores solent sibi fingere, & in casu dubio semper debemus inclinare in favorem creditoris.

Ad argumenta in oppositum respondetur ad primum negatur consequentia. Et in primis deficit, quando uterque est in extrema necessitate, & creditor, & debitor: tunc enim licitum est retinere alienum, & non est licitum rapere de nouo. Deinde respondetur, quod præceptum restituendi habet aliquid affirmatiuū, etiam si funderetur in negatiuo, & ex illa parte potest expectare aliquando tempus & locus ad faciendam restitutionem. Præceptum vero non accipiendi siue non retinendi aliena inuito domino obligat omni tempore, & loco.

Sed obseruandum est, quod quando retinetur alienum in casibus propositis, non est dominus rationabiliter inuitus, si velit statim fieri restitutionem. Denique respondetur, quod tam grauis potest esse necessitas etiam citra extremam necessitatem: ut licite possit aliquis alienum accipere absque violentia tamen ad supplendum graue detrimentum in rebus eiusdem ordinis cum proposito restituendi cum primū poterit: neque tunc dominus erit rationabiliter inuitus, dummodo non incurrat simile detrimentum. Quod autem dicit D. Thom. quod sicut accipere rem alienam est peccatum contra iustitiam, ita etiam retinere: intelligendum est pro tempore & loco, quo potest, & tenetur illam restituere. & ita quāuis statim teneatur habere animum restituendi: tamen ipsa restitutio facienda est pro tempore.

Ad secundum respondetur negando etiam consequentiam. Quoniam dominus rei habet ius petendi illam in foro exteriori: sed tamen in prædictis casibus non licite petit in foro conscientie cum tanto detrimento debitoris: cum ipse nullum aut leuissimum patiat. Quare non sequitur quod debitor teneatur ex iustitia commutatiua pro tunc restituere in foro conscientie: licet compellatur à iudice, & ipse teneatur obedire propter obligationem iustitie legalis. Cæterum iam diximus supra, non esse consequentiam necessariam: quod si iudex compellat aliquem statim restituere per sententiam iustam: quod ipse debitor teneretur etiam antea restituere statim in foro conscientie. Ratio est, quia iudex est officio tenetur facere æqualitatem

A inter ipsos ciues; at respectu ciuium per accidens est detrimentum particulare ipsius debitoris: & idcirco dummodo ipse debitor seruet normam legis, non tenetur providere particulari damno ipsius debitoris. Verum est tamen, quod supremus princeps, in huiusmodi casibus poterit rationabiliter arbitrari.

Ad tertium respondetur, quod nullum damnum sequitur reipublice ex doctrina assignata, non obstante quod viri iniqui occasionem accipiant ad peccandum, & inique prorogent restitutionem sub velamine fictæ necessitatis.

B **D** Vbitatur tertio & vltimo in hoc art. Verum quando sunt plures creditores, teneatur debitor seruare ordinem aliquem restituendo singulis? De qua re optimè loquitur Caiet. in sum. verb. restitutio. c. 8. ex cuius doctrina ponimus quinque documenta necessaria valde.

Primum documentum est. Nullus est ordo necessarius in restitutione si præsto sunt opes, vnde omnibus creditoribus possit statim restitui absque notabili mora. Ratio est, quia præceptum restituendi tantum obligat, ut statim fiat restitutio vel absque mora notabili, vel noclua.

C Secundū documentum est vbi opes non sufficiunt ad restituendum omnibus creditoribus: prius debent certa debita restitui, quàm incerta. Ratio est, quia restitutio ordinatur ad certa damna reparanda: ergo damnum certum prius reparandum est, quàm incertum: quoniam hoc possibile est ut sit nullum. Intelligitur autem incertum debitum, non quia ignoratur persona: sed quia non est liquidum an debeatur: quia non constat de iure, vel facto.

D Tertium documentum. Inter certa debita prius restituendum est quod adhuc extat in propria specie. v. g. depositum, accommodatum, vel rapina vel furto acceptum. Ratio huius est, quia debitor harum rerum dominium nunquam acquisiuit.

E Ad huiusmodi documentum, potest reduci, quando aliquis habet rem emptam, cuius tamen pretium non soluit. Hæc enim prius restituenda est venditori: quàm alteri cuiquam: & ratio est, quia quāuis emptor acquisiuit dominium illius rei: tamen dum pretium non soluit, manet res illa obligata domino antiquo: ita ut si emptor non fuerit potens soluere quasi rescinditur contractus, & res illa reuertitur ad antiquum dominū. Similiter ad hoc documentum reducitur, si quis ex pecunia, quam mutuò acceperat, emerit vineam vel quamlibet aliā rem: tunc res illa restituenda est illi, cuius erat pecunia: quia est quasi fructus illius pecunie.

F Quarum documentum ponit Caiet. vbi sup. videlicet, quod debita licite contracta prius soluenda sunt quàm illicitè contracta, si tamen adsint duæ conditiones. Altera est si debita illicitè contracta non extant in propria specie: tunc enim tertium documentum locum habet. Altera conditio est si ex contractu licito non sit factus debitor impotens ad soluenda priora debita illicitè contracta, vt. v. g. Si quis vsurarius, qui debet vsuras soluere & restituere, emat triticum: ex qua emptione fiat impotens ad restituendas vsuras: tunc prius restituendæ sunt vsuræ quàm triticū quod aliàs comedit vel vedit. Similiter si iste vsurarius promittit dotem filie, vnde fit impotens ad restituendas vsuras: prius restituendæ sunt vsuræ. Verum tamen nobis videtur, quod ista conditio destruat istud documentum: ita ut superfluum sit. Et probatur, quia si ille qui contraxit vtraque debita sit potens vtraque soluere: recurrendū est ad primū documentum. Si autem non

fit potens

fit potens utraque solvere, neque aliquod debitum extet in propria specie: non videtur quare prius sit soluendum debitum licite contractum, quam illicite contractum: quia non est minus debitum, & obnoxium restitutioni, illicite contractum, quam licite contractum: imò videtur magis debitum propter iniquam acceptionem: eò vel maxime si est antiquius debitum: ergo istud documentum Caietani superfluum, & falsum est.

Quintum documentum certissimum. Servandae sunt leges civiles, & statuta provincialia dummodo non repugnent iuri naturali: ut v. g. Si contradicerent secundo, & tertio documentato, quae iure naturae constant. Ceterum in omnibus alijs, in quibus poterat esse aliqua differentia humani arbitramenti, debemus sequi in foro conscientiae leges civiles, & ecclesiasticas: quae propter bonum commune, & tranquillitatem civium, & conscientiarum iustissime determinant quid faciendum sit in huiusmodi casibus. Quae autem sint ista determinata legibus humanis: sequentibus conclusionibus explicabitur.

PRIMA CONCLUSIO.

Si creditores hypothecam habentes, concurrant inter se petentes restitutionem: praeferendi sunt, qui anteriorem hypothecam habent. Probatur ex l. potior. & ex l. qui balneum. ff. qui potior. in pign. hab. & ex regula qui prior, de reg. iur. in 6. Praeferuntur autem in ea re, in qua hypothecam habent: praeterquam in quibusdam casibus, in quibus singulari iure, & ex privilegio conceditur quibusdam creditoribus posteriorem hypothecam habentibus: ut anterioribus praeferantur: ut v. g. in fisco ut habetur in l. si is qui ff. de iure fisci. Est etiam exemplum, in muliere dotem repertenti, ut constat ex l. assiduis, & ex l. qui potiores in pignore habentur. ff. qui potiores, ut supra.

SECUNDA CONCLUSIO.

Si creditores nullam habentes hypothecam vel pignus, sed solam actionem personalem, qui appellantur à Iurisperitis creditores chirographarij inter seipso concurrant petentes restitutionem: nulla habetur ratio temporis vel anterioritatis, sed omnes aequaliter admittuntur. Patet in l. privilegia. ff. de privileg. credit. & ex l. si hominem. ff. de positi. Hinc fit, quòd inter huiusmodi creditores, is, qui in debiti exactione praevenerit ceteros melioris est conditionis, & sibi quisque suam negligentiam imputare debet, ut patet in l. inter eos. ff. de re iudic. & l. 11. in for. regni, tit. 14. par. 5. Praeterquam in quibusdam actionibus personalibus, quae propter summum earum fauorem privilegium habent, ut ceteris creditoribus chirographarijs praeferantur: qualis est actio funeraria, ut habetur in l. penult. ff. de reg. & sumptibus funer. Et similiter actio depositi praefertur, ut habetur in citata. l. si hominem. §. quoties. ff. de positi.

TERTIA CONCLUSIO.

Si concurrant creditores habentes hypothecam, cum creditoribus chirographarijs, qui nullam hypothecam habent, sed solam actionem personalem: semper praeferendi sunt creditores hypothecarij. Probatur ex l. eos. & ex C. qui potior in pign. habeam ff. ut supra. & in l. 11. tit. 19. Part. 5.

QUARTA CONCLUSIO.

Si concurrant plures creditores, quorum quilibet habet actionem personalem privilegiam: tunc nulla habetur ratio temporis, sed praefendus est ille, cuius debitum est magis privilegium, & favorabile. v. g. Si concurrant debitum ex impensa funeris contractum, & debitum ex causa depositi, quorum quodlibet est privilegium, cum alijs debitis personalibus: haec duo debita praeferenda sunt. Ceterum si inter se concurrant haec duo debita: praeferi debet debitum funerarium: quia est magis favorabile, & privilegium. Hoc habetur in citata. l. privilegia. ff. de privileg. credit. & l. impensa. ff. de relig. & sumptibus funer. & in l. 12. tit. 13. Part. 5. Et rationem huius possumus assignare Theologi: quia necessitas sepulturae merito iudicatur quasi extrema necessitas: eo quòd corpus humanum instrumentum fuit animae rationalis & pars substantialis ipsius hominis: & idcirco Iuriscōsulti religiosissime consideraverunt sepulturae necessitatem, & praetulerunt debitum ex impensa funerali contractum debito ex causa depositi: quoniam in hoc visi sunt, & animae immortalitatem protestari, & autorem animae colere. Quòd si paria sint privilegia, ita ut alterum alteri non praeponderet: tunc omnes creditores privilegiati simul in tributum vocandi sunt, hoc est ut inter eos dividatur census, vel pecunia debitoris secundum proportionalitatem debitoris, si opes debitoris non sufficiant omnibus creditoribus exacte solvere debita. Similiter dicendum est, de alijs creditoribus personalibus non privilegiatis: quando simul concurrunt ad petendum debita, quibus omnibus soluendis non sufficiunt opes debitoris: tunc enim proportionabiliter census debitori dividendus erit inter creditores. Ita tenent multi Iurisper. cum Accursio in d. l. privilegia.

Ed est quaedam brevis dubitatio, an sit peccatum contra iustitiam, si creditor ipse non servato ordine praedicto procuret sibi fieri restitutionem, & de facto fiat: an teneatur ipse restituere alijs creditoribus. Respondetur, quòd per se loquendo, si creditor non servet ordinem, quem in praedictis documentis, & conclusionibus statuimus, & propria autoritate praecipiat bona debitoris: facit iniuriam alijs creditoribus, quibus iure competeat actio prior loco, & consequenter tenebitur ad restitutionem. Ratio est, nam si ipse debitor tenetur ex iustitia restituere Petro priusquam Paulo: sequitur quòd Paulus iniuriam facit Petro praeveniendo se. Ergo tenebitur ad restitutionem faciendam Petro.

Sic statutum est in l. fina. §. & si praefatam. C. de iure deliberando. & in foro regni Hispaniensis in tit. 6. Part. 5.

His non obstantibus, facile poterit esse ignorantia inuincibilis in ipsis popularibus: ita ut non peccent quando praecipiant sibi debita, non servato praedicto ordine. Sed tamen confessarij cum ad suam notitiam pervenerit factum: tenentur eos erudire, & praecipere, ut restituant alijs creditoribus, quos contra ordinem iuris iniquè praevenerunt.